

HEMINGWAY

BÚCSÚ

A FEGYVEREKTŐL

EURÓPA · ZSEBKÖNYVEK

EURÓPA · ZSEBKÖNYVEK

FORDÍTOTTA ÖRKÉNY ISTVÁN

EURÓPA · ZSEBKÖNYVEK

ERNEST HEMINGWAY

BÚCSÚ
A FEGYVEREKTŐL

REGÉNY

EURÓPA KÖNYVKIADÓ BUDAPEST 1969

EURÓPA · ZSEBKÖNYVEK

Ernest Hemingway

A FAREWELL TO ARMS

Ötödik kiadás

Annak az évnek nyárutóján egy kis falusi házban voltunk bezárlásolva. A falu – a folyó és a síkság fölött – épp szembenézett a hegyekkel. A folyó medrében kavics- és sziklagörgeteg hevert, és szárazon fehérlett a napon, de a víz kéken, és kristálytisztán, és nagyon fürgén folyt lefelé. Néha csapatok vonultak el házunk előtt, le az országúton, és a felvert por beszítálta a fák lombozatát meg a törzseket. Abban az évben korán kezdték levelüket veszteni a fák, s mi néztük az országúton menetelő csapatokat és a fölvert port, a szélben kavargó levelek lehullását, aztán a katonák továbbvonultak, és az út megint üres és fehér lett, és nem látszott rajta más, csak a levelek.

A síkságon jónak ígérkezett a termés. Kertek is voltak rajta, tele gyümölcsfával, de átellenben barnán és csupaszon meredeztek a hegyek. Főnt a hegyekben harc folyt, és éjszaka jól idelátszottak a tüzérség torkolattüzei. A sötétben szárazvillámoknak is nézhette volna őket az ember, de az éjszakák hűvösek voltak, sehonnan sem fenyegetett zivatar.

Néha ültünk a sötétben, és hallgattuk a csapatok vonulását a ház előtt. Motoros vontatókhoz kötve gördültek el az ágyúk. Éjszaka mindig nagy volt a forgalom. Libasorban vonultak az öszvérek, lőszeres rakaszokkal megrakva a málhanyereg mindkét felén, aztán katonákkal megrakott szürke teherautók, aztán megint teherautók, másféle rakománnyal, szürke vitorlaponyvával letakarva, és csak lassan vergődtek előre a sűrű forgalomban. A nehéztüzérség, melyet traktorok vontattak, inkább nappal vonult. A lövegek hosszú csövét leveles ágakkal takarták, lombbal és zöld levelű venyigével a traktorokat. Ha észak felé nézett az ember, mélyen belelátott egy völgybe, ahol sűrű gesztenyeerdő sötétlett, és azon

túl, de még az innenső partján a folyónak, egy másik hegy látszott. Itt is folytak harcok, de ezek a harcok nem hoztak sikert. Amikor jött az ősz és beköszöntöttek az esők, teljesen megkopaszodott a gesztenyeerdő, meztelenül meredeztek az ágak, és megfeketedtek a törzsek az esőtől. A szőlősorok is mintha megritkultak volna, pucéran álltak a puszta tövek, az egész vidék nyirkos lett és megbarnult, és haldokolni kezdett az őszben. Híg köd szitált a folyóra, felhők úsztak a hegyek között, a teherautók sarat fröcsköltek széjjel az országutakon, a katonákon is sáros lett a köpeny, és elnehezült a víztől; vizes lett a puskájuk, és vizes lett az a két, bőrből való tölténytartójuk, melyet elöl, a derékszíjra csatolva viseltek a köpenyük alatt. Ezek a szürke bőrtasakok, teli hat és fél milliméteres, hosszú, karcsú töltényekkel, kidudorodtak a köpenyek alatt, s emiatt olyanok voltak az országúton masírozó katonák, mintha mind viselősök lettek volna, a hatodik hónapban.

Sokszor elrohant előttünk néhány kicsi, szürke személyautó is; a legtöbbször egy tiszt ült bennük a sofőr mellett, a többi tiszt pedig a hátsó ülésen. Ezek még a teherszállító autóknál is több sarat fröcsköltek, és ha a tisztek egyike két tábornok közt ült a hátsó ülésen, és nagyon kis termetű volt, olyan kis termetű, hogy az arcából nem is láthatott az ember semmit, csak a sapkája tetejét és a keskeny hátát, és ha a kocsit feltűnően gyorsan robogott, akkor biztosra lehetett venni, hogy ő az olasz király. A király Udinéban lakott, és majdnem mindennap végigrobogott ezen az útszakaszon, mert látni akarta, hogy állnak a dolgok, de a dolgok nagyon rosszul álltak.

Amikor beköszöntött a tél, magával hozta az állandó esőzéseket, és az állandó esőzés magával hozta a kolerát. De ennek szerencsésen elejét vették, és végül is csak hétezer embert vitt el a kolera az egész hadseregben.

A rákövetkező évben sok győzelmet arattunk. Elfoglaltuk azt a hegyet a völgy fölött, és a gesztenyével benőtt lejtőt szintén, és győzelmet arattunk a síkságon túl is, a délre néző

fennsíkon. Augusztusban még a folyón is átkeltünk, és Gori-
ziába¹ költöztünk. A háznak kőfallal övezett udvara volt,
középen kúttal, és zömök, árnyékos fákkal; egyik falát
rozsdavörös levelű vadszőlő futotta be. A harcok most már
egészen közel folytak, alig egy mérföldnyire, odaát, a leg-
közelebbi hegyekben. Nagyon csinos volt maga a város, és
a házuk is nagyon szép; a folyó a kertünk alján folyt. Iga-
zán szép simán foglaltuk el a várost, bár ezeket a hegyeket,
sajnos, már nem bírtuk elfoglalni. Szerencsére az osztrákok
vissza szerettek volna hurcolkodni a városba, majd egyszer,
amikor vége lesz a háborúnak, és ezért nem is bombázták,
legalábbis nem úgy, hogy elpusztítsák, hanem csak úgy, ka-
tonai szokás szerint, hogy valami látatja azért legyen. A la-
kosság a városban maradt, működtek a kórházak és a kávé-
házak, és a tüzéségünk a mellékutcákban, továbbá a bor-
délyházak is, mégpedig kettő, egyik a legénységnek, másik
a tiszteknek.

Tavaly vidéken ért az ősz. Az idei ősz azonban egészen
más volt itt, ebben a városban, hideg éjszakáival, a csaták-
kal odafent a hegyekben, a bombák nyomaival a vasúti híd
traverzein, az összelőtt alagúttal a folyóparton, ahol a táma-
dás elkezdődött, a fákkal, melyek körülvették a főteret, és
a fasorral, mely a főtérrre nyílt; mindez a lányokkal, meg a
királlyal, aki végigautózott a városon, és akinek néha már
láttni lehetett az arcát is, nemcsak apró, vékony nyakú alak-
ját és pamacs formájú szakállát, mely úgy volt az állára
ragasztva, mint egy bakkecskéé; mindez együtt, és ehhez
még a telibe talált házak, melyeknek hirtelen leomlott egy
faluk és kinyílt a belsejük, s attól kezdve téгла- és vakolat-
törmelék hevert a kertben meg a gyalogjárón, és még ezen-
kívül, hogy kezdtek jól menni a dolgok a Carsón:² mutatja,
mennyire más volt ez az ősz. És más volt maga a háború is.

A tölgyerdő például, mely ott sötétlett a város fölötti he-
gyen, nem volt sehol. Nyáron, amikor bevonultunk a város-
ba, még zöld volt az erdő, de mostanra már csak földhányá-
sok, tönkök és kettőbe törött törzsek maradtak belőle. Egy
késő őszi napon, amikor odafönt volt dolgom, ahol azelőtt

¹ Görz városka.

² Karszt-hegység.

az erdő állt, egyszer csak látom, hogy felhő vonul át a hegyen. Nagyon sebesen jött, s előbb a nap lett mind sárgább és sárgább, aztán beborult az ég, szürke lett minden, a felhő pedig egyre alább ereszkedett, míg el nem nyelt minket is, és akkor láttuk, hogy esik a hó. A szél rézsút a szemünkbe vágta a havat, amely belepte a pusztá földet és a kiálló facsonkokat, az ágyúk csövét is betakarta a hó; és lábnyomok vezettek a hóban a lövészárkokból a latrinákhoz.

Később is el-elnéztem a hó hullását, amikor már visszatértem a városba, és kinéztem a bordélyház ablakán, a tiszték számára fönntartott bordélyházban; egy barátommal ültem ott, előttünk egy üveg asti³ bor és két pohár. Lassan, súlyosan hullott a hó, s miközben kinéztünk az ablakon, tudtuk, hogy ebben az évben már nincs tovább. A folyó túlsó partján nem foglaltuk el a hegyeket, egyetlenegy hegyet sem a folyó túlján. Mindez a jövő évre maradt. A barátom észrevette a papot a tiszti étkezdénkből, amint elment mellettünk az utcán, és óvatosan tapodta a latyakot, és a barátom megkocogtatta az ablakot, hogy észrevegyen minket. A pap föl-nézett. Meglátott minket, és mosolygott. A barátom intett neki, hogy jöjjön be. A pap nemet intett és továbbment.

Ugyanaznap este a tiszti étkezdében, miután felszolgálták a spagettit, melyet mindenki nagyon gyorsan és szertartásosan fogyasztott, vagy úgy, hogy villájára tűzte és kellő magasságba emelte a szálakat, és belesüllyesztette a szájába, vagy pedig, hogy folytonosan emelgette a tányérből a tésztát, és egyszerűen beszopta a végüket, és minduntalan utánaküldött egy kortyot a szalmafonatú ötliteres üvegből (ezek az üvegek fémből való bölcsőben feküdtek, csak a nyakukat kellett a mutatóujjunkkal lenyomni, és ugyanazzal a kézzel megfogni a poharat, s már folyt is a bor, tiszta vérvörös színben, csersavas zamatával, gyönyörűen) – nos hát, miután elfogyott a tányérokról a spagetti, a kapitány elkezdte ugratni a papot.

Könnyen piruló fiatalember volt a pap, aki ugyanolyan egyenruhát viselt, mint mi, csak a zubbonya felső zsebére varrtak egy sötétvörös bársonyból kivágott keresztet. A kapitány, irántam való kétes értékű udvariasságból, a legrondább

³ Asti: boráról nevezetes piemontei város.

konyhaolaszszággal beszélt, hogy mindent értsek, és el ne mulasszak egy szót sem.

– Pap ma lenni lányoknál – mondta a kapitány, s hol énám, hol pedig a papra pillantott. A pap mosolygott és elvörösödött, és csóválta a fejét. A kapitány sűrűn ugratta.

– Nem igaz? – kérdezte a kapitány. – Én szememmel látni ma papot lányoknál.

– Nem igaz – mondta a pap. A tiszték nagyon élvezték a heccet.

– Pap nem menni lányokhoz – folytatta a kapitány. – Pap sohasem menni lányokhoz – magyarázta nekem. Elvette a poharamat és teletöltötte, és közben, bár folyton rám nézett, szeme sarkából figyelte a papot.

– Pap minden éjjel öt az egy ellen.

Az asztal körül ülők nevettek.

– Megérteni mindenki? Pap minden éjjel öt az egy ellen – magyarázta hangos nevetéssel, és az öt ujjával még fűzött hozzá egy kis magyarázatot. A pap szerencsére értette a viccet.

– A pápa azt akarja, hogy az osztrákok győzzenek a háborúban – szólt közbe az őrnagy. – A pápa szereti Ferenc Józsefet. A pápa tudja, honnan jön a pénz. Én istentagadó vagyok.

– Ismered a *Fekete Disznó*-t? – kérdezte a hadnagy. – Majd kapsz tőlem egy példányt. Az én hitemet az ingatta meg.

– Az egy szennyes és aljas könyv – mondta a pap. – Maga nem is szeretheti igazán.

– Nagyon tartalmas munka – mondta a hadnagy. – Ilyen papokról szól. Tetszeni fog neked – tette hozzá. Rámosolyogtam a papra, és ő a gyertyalángon keresztül visszamosolygott rám.

– Eszébe ne jusson elolvasni – mondta.

– Majd kapsz tőlem egy példányt – ismételte a hadnagy.

– Minden gondolkodó elme istentagadó – folytatta az őrnagy. – Én azonban a szabadkőművesekben sem hiszek.

– Én hiszek a szabadkőművesekben – mondta a hadnagy.

– Az nagyon nemes célú szervezet.

Bejött valaki, és a nyitott ajtón át láttam, hogy hull a hó.

– Esik a hó. Nem lesz több offenzíva – mondtam.

– Semmi esetre sem – mondta az őrnagy. – Kérjen szabadságot. Menjen el Rómába, Nápolyba, Szicíliába . . .

– Amalfiba kell mennie – mondta a hadnagy. – Írok is a családomnak Amalfiba. Úgy fogadják majd, mint az édesfiukat.

– Neki Palermót kell látni.

– Legelőször Caprit kell megnéznie.

– Én azt szeretném – mondta a pap –, ha fölmenne az Abruzzókba, és meglátogatná a családomat Capracottában.

– Halljátok, miket beszél? Az Abruzzókban még több hó van, mint itt. Azonkívül nem kíváncsi parasztokra sem. Nézze meg a kultúra és a civilizáció gócpontjait.

– Ő jó nőket akar látni. Majd fölírok magának néhány jó nápolyi címet. Gyönyörű szép kislányok, akiket még a mamájuk kísér. Hahaha . . .

A kapitány a papot nézte, és röhögött.

– Pap minden éjjel öt az egy ellen – kiabálta, és ezen most is nagyszerűen mulatott mindenki.

Az őrnagy azt mondta, hogy azonnal menjek és kérjek szabadságot.

A hadnagy azt mondta, hogy legszívesebben elkísérne és mindent megmutatna nekem.

– Ha visszajön, hozzon egy jó gramofont.

– Hozzon jó operalemezeket.

– Carusót hozzá!

– Csak Carusót ne. Caruso vonít.

– Szeretnél te úgy vonítani.

– Vonít. Esküszöm, hogy vonít.

– Én azt szeretném, ha fölmenne az Abruzzókba – mondta a pap. A többiek ordítottak. – Ott lehet csak jól vadászni! Az embereket hamarosan megszeretné, és az időjárás hideg ugyan, de tiszta és száraz. Ott lakhatna a családomnál. Az apám híres vadász.

– Előre! – kiáltotta a kapitány. – Mielőtt becsukni, jönni velünk bordélyba.

– Jó éjt – mondtam a papnak.

– Jó éjt – mondta a pap.

Amikor vége lett a szabadságomnak, még mindig ugyanabban a városban voltunk. Csak még több ágyú volt a környéken, és megjött a tavasz. Kizöldültek a szántóföldek, apró zöld rügyek fakadtak a szőlőtőkéken, az út menti fák is kibújtak már a zöld levélkéik, s a tenger felől fújt a szél. Láttam a várost meg a dombot, meg a régi várat fölötte – szinte a tenyerembe foghattam az egész tájat, amint beszorult a dombok közé, a háttérben a hegyekkel . . . barna hegyekkel, egy kis zölddel a lankájukon. A városban is több volt az ágyú, néhány új kórházat nyitottak, az utcán angolokkal lehetett találkozni, néha még angol nőekkel is, és még több ház kapott találatot az ágyútűzben. Meleg nap volt, már igazi tavasz, lassan ballagtam lefelé a fason, melyet áthevített a falakról visszavert napfény, s aztán kiderült, hogy még mindig ugyanabban a házban lakunk, és semmi sem változott azóta, hogy elutaztam. Tárva a kapu, a ház előtt egy katona üldögél a napsütötte padon, mentőautó várakozik az oldalbejáratnál, és amikor belépek a kapun, megcsap a márványpadlószag és a kórházzsag . . . Semmi sem változott, amióta elutaztam, csak tavasz lett. Benéztem a nagyterem ajtaján, ott ült az őrnagy az íróasztalnál, nyitva volt az ablak, és beáradt a verőfény a szobába. Az őrnagy nem vett észre, s én hamarjában nem tudtam, menjek-e be hozzá jelentkezni, vagy szaladjak-e föl a szobámba rendbe szedni magam. Végül fölmentem a szobámba.

A szobámat Rinaldi hadnaggyal osztottam meg. Ablaka az udvarra nézett. Az ablak nyitva, pokrócokkal betakarva az ágyam, holmim szögére akasztva a falon. Gázálarcom, egy henger formájú tokban, ugyanarra a kampósszögére akasztva, mint a rohamsisakom. Lapos kofferem az ágy lábánál állt, s a bakancsom, vastagon megkenve bakanczszírral, a ládára volt téve. Az ágyak fölött lógott osztrák mintájú mesterlövész-karabélyom, kékre edzett, nyolcszögű csövével, és a szívemnek oly kedves, archoz illő, sötét diófa tusával. Eszembe jutott, hogy a távcsövet, melyet rá lehetett szerelni, a kofferembe tettem. Rinaldi, a hadnagy, mélyen aludt a másik ágyon. Mozgolódásomra azonban fölriadt, és kinyitotta szemét.

– Csau! – mondta. – Hogy érezted magad?

– Ragyogóan.

Kezet szorítottunk, és Rinaldi a karjába zárt és megcsókolt.

– Pfuj – mondtam.

– Pizskos vagy – mondta. – Eridj mosakodni. De előbb meséld el, hol jártál és mit csináltál. Mindent tudni akarok.

– Mindenütt voltam. Milánóban, Firenzében, Rómában, Villa San Giovanniban, Messinában, Taorminában...

– Úgy beszélsz, mint egy menetrend. Gyönyörű szép nőügyeid nem voltak?

– De voltak.

– Hol?

– Milánóban, Firenzében, Rómában, Nápolyban...

– Elég. És melyik volt a leggyönyörűbb?

– A milánói.

– Mert az volt az első. Hol kerültél vele össze? A Covában? Hová vitted? Mit éreztél? Mindent tudni akarok. Egész éjjel vele maradtál?

– Vele.

– Az semmi. Most itt is gyönyörű lányok vannak. Újoncok, akik még nem voltak a fronton.

– Óriási.

– Nem hiszed el? Még ma délután odaviszlek és megmutatom. Azonkívül a városban is vannak szép angol lányok. Én most Miss Barkleyba vagyok szerelmes. Majd odaviszlek és bemutatlak. Azt hiszem, feleségül veszem Miss Barkleyt.

– Én most megmosakszom, és jelentkezem. Nincs munka most?

– Amióta kitetted a lábadat, itt csak fagyások vannak, fagydaganatok, sárgaságok, gonorrhéák, öncsonkítások, tüdőgyulladások, lágy és kemény sankerok, más semmi. Minden héten megsebesül valaki a sziklaszilánkoktól. Aztán van néhány igazi sebesült is. A jövő héten újrakezdik a háborút. Állítólag elkezdik. Mindenesetre beszélnek róla. Mit tanácsolsz: ha vége a háborúnak, elvegyem-e Miss Barkleyt feleségül, vagy sem?

– Vedd el – mondtam, és színig töltöttem vízzel a mosdót.

– Este mindent el kell mesélned. Most még aludnom kell egy kicsit, hogy üde és szép legyek, ha Miss Barkley-val találkozom.

Lehúztam a zubbonyomat és az ingemet, és megmosdottam a hideg vízben. Miközben megtörülköztem, szemügyre vettem a szobát, és a kilátást az ablakból, és Rinaldit, aki behunyt szemmel feküdt ágyán. Amalfiból került ide, jóképű fiú volt, körülbelül egyidős velem. Rajongott a sebészetért, és nagyon jó barátok voltunk. Megérezte pillantásomat, és kinyitotta a szemét.

– Van egy kis pénzed?

– Van.

– Adj kölcsön ötven lírát.

Megtöröltem a kezemet, és elővettem tárcámat a falra akasztott zubbonyom belső zsebéből. Rinaldi átvette a bankjegyet, összehajtogatta, és anélkül, hogy felkelt volna, belesüllyesztette bricsesze zsebébe. Mosolygott.

– Nagyon fontos, hogy Miss Barkley a jómódú férfi mintaképét lássa bennem. Te vagy az én legjobb és legigazibb barátom, továbbá pénzügyi támaszom.

– Menj a fenébe – mondtam.

Este a pap mellett ültem a tiszti étkezdében. A pap csalódott bennem, és vérig volt sértve, mert nem mentem el az Abruzzókba. Írt a családjának, és azok már alaposan felkészültek a fogadásomra. Én talán még rosszabbul éreztem magam, mint ő, és magam sem értettem, miért nem mentem oda. Pedig valóban akartam odamenni, és megpróbáltam megértetni vele, hogy nem lehetett, mert egyik dologból jött a másik, és így tovább; végül belátta, hogy én csakugyan készültem az Abruzzókba, és többé-kevésbé rendbe jött a dolog. Sok bort ittam, aztán feketekávé, aztán stre-gát, és kissé ittasan magyarázgattam neki, hogy milyen nehéz megcsinálni, amit az ember akar, és voltaképpen sohasem csináljuk azt.

Így beszélgettünk, miközben az asztalnál jó hangosan folyt a vita. Nagyon, de nagyon szerettem volna az Abruzzókba menni, de én még sohasem mentem sehová, ahol az országút síkossá fagy, mint az acél, ahol a hideg levegő

tiszta és száraz, és a hó is száraz és poros, és megmarad benne a nyulak lábnyoma, és a parasztok azt mondják: „Jó estét, uram”, és előre leveszik a kalapjukat, és ahol igazán jó a vadászat. Nem, én sohasem az ilyen helyekre mentem, hanem a kávéházak füstjébe és az éjszakákba, amikor a szoba hirtelen úgy elkezd örvényleni, hogy az embernek a fal egy pontjára kell rámerednie, hogy megálljon az örvénylés, ágyban töltött részeg éjszakákba, olyan éjszakákba, amikor az ember részeg agya tudja, hogy mindaz, ami történt, megtörtént, habár az ébredés lázas izgalmában nemigen emlékszik már, kivel volt együtt, s a világ valószínűtlenné válik a szoba sötétségében, és oly nyugtalanítóvá, hogy jobb visszasülyedni abba a semmit sem tudó és semmivel sem törődő állapotba, amelyben úgy érzi az ember, hogy ez a minden, a minden, a minden, és nem érdemes törődni semmivel. Néha viszont törődni muszáj vele, lefeküdni és fölkelni vele, és minden, ami volt, elmúlt, és minden éles, és kemény, és világos, és mégis vita van akörül, hogy mennyi jár a nőnek. Máskor akad egy kis kedvesség és gyöngédség, és reggeli, és meleg ebéd. Még gyakrabban füstbe megy minden jó szándék, és az ember boldog, hogy újra lent van az utcán, habár megkezdődik egy új nap, és aztán egy új éjszaka. Megpróbáltam ezekről az éjszakákról mesélni, és az éjszakák és nappalok különbségéről, és arról, hogy az éjszaka mégis jobb valamivel, hacsak a nappal nem egészen tiszta és hideg, de ezt nem bírtam elmagyarázni, mint ahogy most sem bírom. De aki végigcsinálta, tudja, hogy milyen. A pap nem csinálta végig, de azért megértette, hogy igazán el akartam menni az Abruzzókba, de mégsem mentem, és azontúl is jó barátok maradtunk, akiknek sokban megegyezik az ízlésük, más dolgokban viszont különbözik. Ő ugyanis egész életében tudta azt, amit én nem tudtam, és amit, ha véletlenül megtanultam, mindjárt elfelejtettem. Ezt azonban akkor még nem láttam ilyen világosan, csak később jöttem rá. Eközben ott üldögéltünk a tisztai étkezdében a többiekkel együtt, a vacsorának vége volt, és folyt a nagy vita. Hirtelen elhallgattunk, és a kapitány odakiabált:

– Pap nem lenni boldog. Pap lány nélkül nem tud lenni boldog.

– Én boldog vagyok – mondta a pap.

- Pap nem boldog. Pap drukkolni, hogy osztrákok nyerjenek háborút - kiabálta a kapitány. Mindenki odafigyelt. A pap megcsóválta a fejét.

- Ez nem igaz - mondta.

- Pap nem akarni támadni. Pap akarni, hogy mi nem támadni soha.

- Ez nem igaz - mondta a pap. - Ha háború van, akkor tudom, hogy támadni kell.

- Támadni kell! Támadni fogunk!

A pap bólintott.

- Hagyd már békén - mondta az őrnagy. - A pap jó akar.

- Akármit akar, támadni fogunk - mondta a kapitány. Mind fölkeltek az asztaltól, és elszéledtek.

4

Másnap reggel a szomszéd kertben álló üteg lövéseire ébredtem; az ablakon besütött a nap, s én fölkeltem és kinéztem az ablakon. A kerti ösvényen vizesen csillogtak a kavicsok, és a fűszálakon is csillogott a harmat. Az üteg két lövést adott le, amitől akkora légnyomás támadt, hogy megrezzentek az ablakok, és csapkodni kezdett a pizsamám hajtókája. Az ablakból nem látszottak a lövegek, de itt kellett lenniük valahol a fejünk fölött. Elég kellemetlen dolog volt az ütegnek ez a közelsége, de még örülni kellett, hogy nem nehéztüzérség áll itt. Miközben az ablakból nézelődtem, behallatszott az országútról egy teherautó dübörgése. Felöltöztem, lementem, felhajtottam egy csésze kávé a konyhában, és kimentem a garázsba.

Egy nagy, kifeszített ponyva alatt tíz kocsi sorakozott egymás mellett. Nehéz, tompa orrú, szürkére mázolt, bútor szállító-forma sebesültszállító kocsik voltak. Az egyik kint állt az udvaron, és szerelők dolgoztak rajta, a hiányzó három pedig odafönt volt a hegyekben, a kötözőhelyeken.

- Ezt az üteget nem szokták löni? - kérdeztem az egyik szerelőtől.

- Nem, *signor tenente*.¹ A kis domb teljesen eltakarja.

¹ Főhadnagy úr (olasz).

– Különben milyen a helyzet?

– Nem a legrosszabb. Ez a kocsi nem ér semmit, de a többi jól szalad.

Letette a szerszámot, és rám mosolygott.

– Szabadságon volt?

– Igen.

Beletörölte tenyerét a kezeslábasába.

– Jól mulatott?

A többiek is vigyorogtak.

– Jól – mondtam. – Mi baja ennek a kocsinak?

– Mindene rossz. Egyszer ez, máskor az.

– Most miye rossz?

– Új dugattyúgyűrűk kellenek.

Otthagytam őket. Tovább dolgoztak a kiürített, szerencsétlen kocsin, melynek nyitva állt a motorja, és alkatrészei széjjel voltak szórva a munkapadon, én pedig bementem a ponyvatető alá, és végigvizsgáltam a kocsikat. Nem voltak túlságosan piszkosak; néhányat nemrégén moshattak, a többin is csak por látszott. Jól megnéztem a gumikat is, nincs-e rajtuk törés vagy kőhorzsolás, de minden jó állapotban volt. Úgy látszik, nem sokat számít, itt vagyok-e, és utánanézek-e a dolgoknak, vagy sem. Valahogy úgy képzeltem, hogy a sebesültszállító kocsik karbantartása, a hiányzó alkatrészek beszerzése nélkülem nem megy simán, és az sem, hogy a sebesülteket és a betegeket elszállítjuk a kötözőhelyről, továbbvisszük a gyűjtőállomásokra, és onnan, aszerint, hogy kinek hová szól a papírja, leadjuk az illetékes tábori kórházban; de nyilvánvalóan nélkülem is nagyon jól boldogultak.

– Nehezen kaptak pótalkatrészeket? – kérdeztem a szerelők őrmesterét.

– Nem, signor tenente.

– Hol van most a benzinkút?

– Ott, ahol volt.

– Akkor jó – mondtam, és visszamentem az épületbe, és még egy kávét ittam az étkezde asztalánál. A kávé színe halványszürke volt, és az íze édes a kondenzált tejtől. Az ablakon benézett a szép tavaszi reggel. Orromban már megkezdődött az a száraz érzés, amiből biztosra lehetett venni, hogy nagy lesz a hőség. Aznap végigjártam összes állomás-

helyeinket odafönt a hegyekben, és késő délután kerültem haza.

Úgy látszott, hogy jóra fordultak a dolgok, míg nem voltam ott. Úgy hallottam, hamarosan megkezdődik a támadás. Az a hadosztály, amelyhez mi is be voltunk osztva, a part egyik felső szakaszán indul rohamra, s az őrnagy megmondta, hogy az én helyem a támadás alatt odakint lesz a kötözőhelyeken. A mieinknek át kell majd kelniük a folyón a szűk völgytorkolat fölött, aztán megrohamozni a hegyoldalt. A sebesültszállító kocsik állását oly közel kell vinni a vízhez, amennyire csak lehet, és gondosan álcázni. Helyüket persze a gyalogság jelöli ki, de a mi dolgunk, hogy kiépítsük. Ez is olyan dolog volt, amitől az ember úgy képzelhette, hogy most igazi katonája egy igazi háborúnak.

Csupa por és piszok voltam, és fölmentem a szobámba mosdani. Rinaldi, a Hugo-féle angol nyelvtankönyvvel a kezében, ágya szélén ült. Fel volt öltözve, a fekete csizmáját viselte, és a haja fénylett.

– Remek – mondta, amikor meglátott. – Most elviszlek Miss Barkleyhoz.

– Nem megyek.

– Dehogynem. Eljössz, és ezzel emeled megjelenésem fényét.

– Hát jó. Csak megmosdom és átöltözöm.

– Mosdjál meg, és gyere, ahogy vagy.

Megmosdottam, lekeféltam a hajam, és elindultunk.

– Egy pillanat – mondta Rinaldi. – Talán igyunk egy pohárral.

Kinyitotta kofferét, és kivett egy palackot.

– Csak stregát ne – mondtam.

– Nem strega. Grappa.²

– Azt igen.

Teletöltött két poharat. Kinyújtott mutatóujjal koccintottunk. Nagyon erős grappa volt.

– Még egyet? – kérdezte.

– Nem bánom – mondtam.

Megittuk a második grappát. Rinaldi helyére tette a palackot, aztán lementünk a lépcsőn. Nem esett jól a járás a

² Egyfajta pálinka.

házak közt a nagy forróságban, de a nap már lefelé szállt, és gyengült az creje. Az angol kórház egy nagy villában kapott helyet, melyet még a németek építettek a háború előtt. Miss Barkleyval a kertben találkoztunk. Egy másik nővér volt vele. Fehér köpenyük átvilágított a lombokon, és mi egyenesen odamentünk hozzájuk. Rinaldi tisztelgett. Én is, de nem olyan feszesen.

– Jó estét – köszönt Miss Barkley. – Maga nem olasz, ugye?

– Nem.

Rinaldi a másik nővérral csevegett. Jókat nevettek közben.

– Furcsa dolog, hogy maga az olasz hadseregben szolgál.

– Voltaképpen nem is a hadseregben. Az egészségügyiéknél szolgálok.

– Akkor is furcsa. Miért csinálja?

– Magam sem tudom – mondtam. – Nincs mindig mindenre magyarázat.

– Miért nincs? Engem arra tanítottak, hogy van.

– Ennek nagyon örvendek.

– Maga szeret ilyen hangnemben társalogni?

– Én nem – mondtam.

– Akkor jó. Máris jobban érzem magam.

– Micsoda bot ez? – kérdeztem.

Miss Barkley elég magas volt. Az ápolónővérek fehér egyenruháját hordta. Haja szőke, szeme sűrű, bőre lebarapult a naptól. Azt hiszem, nagyon szép volt. Bőrrel áthúzott vékony nádpálcát szorongatott kezében – olyan volt, mint egy játékosztor.

– Akié ez volt, tavaly elesett.

– Szegény.

– Nagyon kedves fiú volt. Már jegyben jártunk, de a Somme-nál meghalt.

– Pokoli céció volt odaát.

– Járt ott?

– Nem.

– Én is csak hallottam róla. Itt egészen másféle háború folyik – mondtam. – Ezt a pálcát küldték nekem. Az édesanyja küldte el. A többi holmijával együtt került haza.

– Sokáig jártak jegyben?

– Nyolc évig. Együtt nőttünk fel.
– Miért nem házasodtak össze? – kérdeztem.
– Nem tudom – mondta. – Talán mert buta voltam.
Pedig ezt mindenképpen megtehettem volna neki, csak féltem, hogy még rosszabb lett volna.

– Talán igaza volt – mondtam.

– Maga volt már szerelmes?

– Még nem – mondtam.

Egy padra ültünk, és én néztem őt.

– Gyönyörű a haja – mondtam.

– Tetszik magának?

– Nagyon.

– Tövig le akartam vágni, amikor meghalt.

– Mi jutott eszébe?

– Tenni akartam érte valamit. Tudja, azzal nem sokat törődtem, és megkaphatta volna, igazán megkaphatott volna mindent, ha sejtettem volna, hogy mi lesz. Hozzámentem volna, vagy nem mentem volna hozzá, de akkor is megkaphatott volna mindent. Most már tudom, hogy mit kellett volna csinálnom. De akkor ő nagyon kívánczozott a frontra, és én nem gondoltam semmire.

Én nem szóltam semmit.

– Akkor nem tudtam, mit csináljak. Attól féltem, hogy még ártanék neki. Azt hittem, úgy még nehezebb lesz kibírni, de ő, szegény, elesett, és ezzel vége.

– Ki tudja – mondtam.

– Vége – mondta. – Ez a vége mindennek.

Odanéztünk, ahol Rinaldi és a másik nővér beszélgetett.

– Hogy is hívják azt a lányt?

– Ferguson. Helen Ferguson. A maga barátja orvos, ha jól tudom.

– Orvos. Nagyon jó orvos.

– Jaj de jó. Ilyen közel a fronthoz ritka az olyan ember, aki ér valamit. Itt már nincs messze a front, ugye?

– Nincs.

– Egy kicsit furcsa ez a front – mondta. – De nagyon szép. Igaz, hogy hamarosan kezdődik a támadás?

– Igaz.

– Akkor lesz dolgunk. Most nincs mit csinálnunk.

– Mikor lett magából ápolónő?

– Ezerkilencszáztizenöt végén. Akkor, amikor ő bevo-
nult. Emlékszem, az a buta gondolat járt a fejemben, hátha
épp abba a kórházba hozzák, ahol én dolgozom... Egy
kardvágással, úgy képzeltem, s fehér kötéssel a homlokán.
Vagy puskagolyóval a vállában, szóval ilyen festőien.

– Ez a harctér igazán elég festői.

– Igaz. Az emberek el sem bírják képzelni, hogy Fran-
ciaországban mi történik. Ha tudnák, nem harcolnának to-
vább. Ő sem kardvágást kapott. Diribdarabra tépték szék-
jel.

Én megint nem szóltam semmit.

– Azt hiszi, hogy ez örökké tart? – kérdezte.

– Nem.

– Hát mi fogja megállítani?

– Valahol megroppan valami.

– Mi fogunk megroppanni. Mi fogunk megroppanni
Franciaországban. Az nem lehet, hogy olyan dolgok történ-
jenek, mint a Somme-nál, és meg ne roppanjon valami.

– Itt nem roppan meg semmi.

– Azt hiszi?

– Azt. Tavaly nyáron nagyon szépen ment minden.

– Akkor is – mondta. – Bárhol jöhet egy roppanás.

– Talán a németeknél.

– Nem – mondta. – Azt nem hiszem.

Átsétáltunk Miss Fergusonhoz és Rinaldihoz.

– Szereti Olaszországot? – érdeklődött Rinaldi Miss Fer-
gusonnál, angol nyelven.

– Eléggé szeretem.

– Én nem megérteni – csóválta a fejét Rinaldi.

– *Bastante bene*³ – tolmácsoltam, de ő csak csóválta a
fejét.

– Nem jól van így. Maga szereti Angliát?

– Nem valami nagyon. Tudniillik skót vagyok.

Rinaldi kifejezéstelenül meredt rám.

– A hölgy skót – mondtam neki olaszul –, így hát Skó-
ciát jobban szereti, mint Angliát.

– De Skócia az Anglia.

Ezt lefordítottam Miss Fergusonnak.

³ Elég jól (olasz).

- *Pas encore*⁴ – mondta Miss Ferguson.
- Igazán nem?
- Soha. Mi nem szeretjük az angolokat.
- Nem szereti az angolokat? Nem szereti Miss Barkleyt?
- Ó, az más. Különben is, benne skót vér is folyik. Nem kell mindent szó szerint venni.

Még beszélgettünk egy kicsit, aztán elbúcsúztunk. Hazafelé menet Rinaldi kijelentette:

- Jobban tetszel Miss Barkleynak, mint én. Ez tiszta sor. De a skót kislány is nagyon csinos.
- Nagyon – mondtam. – Tetszik neked?
- Nem – mondta Rinaldi.

5

Másnap délután megint elmentem Miss Barkleyhoz. Mint-hogy a kertben nem láttam, hátramentem a villa oldalkapujához, ahová a sebesültszállító autók szoktak fölhajtani. Odabent beleütköztem a főnövérebe, aki közölte, hogy Miss Barkley szolgálatban van.

- Háború van – tette hozzá –, hisz tudja.
- Tudom – feleltem.
- Maga az az amerikai, aki az olasz hadseregben szolgált? – kérdezte.
- Igen, asszonyom.
- Mi jutott eszébe? Miért nem jelentkezett minálunk?
- Nem is tudom – feleltem. – Nem jelentkezhetnék most?
- Azt hiszem, most már nehezen menne. Mondja csak el. Miért csapott föl az olaszok közé?
- Épp itt voltam Olaszországban – mondtam. – És tudok olaszul.
- Ó – mondta. – Én is tanulok. Gyönyörű nyelv.
- Valahol azt hallottam, hogy két hét alatt meg lehet tanulni olaszul.
- Jaj, de nem nekem. Én két hét alatt nem tanulom meg. Hónapok óta tanulok. Ha Miss Barkleyt akarja látni,

⁴ Még nem (francia).

eljöhet hozzá hét óra után. Akkor már nem lesz dolga. De nehogy egy rakás olaszt is magával hozzon.

– Még a gyönyörű nyelv kedvéért sem?

– Nem. Még gyönyörű egyenruhájuk kedvéért sem.

– Jó estét – mondtam.

– *A rivederci, tenente.*¹

– *A rivederla.*

Tisztelegtem neki, és elmentem. Az ember pokoli zavarba jött, ha idegeneknek az olasz szabályok szerint tisztelgett. Úgy látszik, az olasz tisztelgés nem alkalmas exportcélokra.

Nagy volt a hőség. Fölmentem a folyó partján egészen a plavai hídfőig. Ez volt az a pont, ahol a támadás megindult. A túlparton tavaly még képtelenség lett volna előre-törni, mert a szorostól a pontonhídig csak egyetlen út vezetett, és az is gépfegyver- és ágyútűz alatt állt majdnem egy mérföldnyi szakaszon. Azonkívül nem is volt elég széles ahhoz, hogy az offenzívához szükséges utánpótlás szállítását elbírja, és az osztrákok ripityommá vertek volna minket. De azóta az olaszok átkeltek a folyón, és a túlparton is megvetették a lábukat körülbelül másfél mérföldnyi mélységben. Nagyon undok hely volt, és rejtély, hogy az osztrákok miért hagyták, hogy mi bevegyük magunkat oda. Az a gyanúm, hogy valami kölcsönös és néma engedékenység is szerepet játszott a dologban, mert az osztrákok is tartottak egy hídfőállást valamivel lejjebb, a folyó innenső partján. Itt az osztrák lövészárkok a hegy oldalán alig pár méternyire volt az olaszokétól. Ezen a helyen egy kisváros állt valamikor, de már csak téglatörmelék maradt belőle. Egy vasútállomás maradványait is föl lehetett fedezni, és egy öszszetört hidat is, de ezt nem lehetett kijavítani és használni, mert az osztrákok egyenesen reá láttak.

Végigmentem a keskeny autóúton, leereszkedtem a folyóhoz, ott hagytam az autót a kötözőhelyen, a domb tövében, átkeltem a pontonhídon, mely jól el volt rejtve egy hegyecske hónaljában, s a lövészárkon végigmenve eljutottam a rommá vert városkába, és azon túl egészen odáig, ahol a lejtő kezdődött. Mindenki a fedezékben volt. Ott álltak a rakéták a kivetőkészülékekben, lövésre készen, hogy tü-

¹ Viszontlátásra, főhadnagy (olasz).

zérsegi támogatást kérjenek vagy fényjeleket adjanak, ha elszakadnának a telefonvezetékek. Nagy volt a csend, a hőség és a pizok. A szögesdróton keresztül néztem az osztrák állások felé, de nem láttam senkit. Az egyik bunkerban it-tunk egy ismerős kapitánnyal, aztán visszamentem a hídon át.

Már majdnem elkészült az új, széles országút, mely átvágott a hegyen, és zezzugosan ereszkedett le a hídra. Mihelyt elkészül ez az út, kezdődik a támadás. Lefelé az erdőn vezetett át, éles kanyarokkal. Az volt a terv, hogy lefelé mindent az új országúton kell szállítani, visszafelé pedig a régi, keskeny úton haladjanak az üres teherautók meg szekerek és a megrakott sebesültszállító kocsik. A kötőhelyet a folyó osztrák oldalára telepítették, a hegy lábához. A sebesülteket hordágyon kell majd átcipelnünk a hídon, akkor is, amikor javában özönlik át rajta a támadó katonaság. Jól körülnéztem, és arra a következtetésre jutottam, hogy az új útnak körülbelül jó mérföldnyi szakaszát, nevezetesen azt, ahol az emelkedő kezdődik, az osztrák tüzérség zavartalanul bombázhatja. Ebből tehát csak valami nagy disznóság lehet. Szerencsére találtam egy védett helyet, ahol a sebesültszállító kocsik biztonságban várhatnak, míg áthozzák a pontonhídon a sebesülteket. Visszafelé szívesebben mentem volna végig az új országúton, de az még nem volt készen, bár látszott, hogy gondosan építik, a szélessége elegendő, és a lejtése is megfelelő, s a kanyarok is nagyon biztonságosnak ígérkeztek itt-ott, ahol átlátszottak az erdő valamelyik irtásán. A kocsi-parkunk elég megbízható féktípussal volt felszerelve, s lefelé jövet amúgy is terhelés nélkül jönnek majd az autók. Végül a keskeny úton hajtottam hazafelé.

Két *carabinieri*² megállította a kocsimat. Várakozni kellett egy darabig, mert bombatalálat érte az úttestet. Amíg vártunk, három újabb találat érte az utat. Hetvenhetes lövedékek voltak, melyek óriási légörvényt kavartak, aztán keményet dörrentek, s egy villanás után sötét füstfelhő hömpölygött végig az úton. Az egyik carabinieri intett, hogy mehetünk. Amikor a becsapódások közelébe értem, elkerül-

² Csendőr (olasz).

tem az út összezúzott részeit, és orromban éreztem a nagy erejű robbanóanyag, és a felhányt kő és agyag, és a megpörkölődött kovakő szagát. Visszahajtottam a villához Goriziába, és aztán, ahogy már elmondtam, Miss Barkleyhoz indultam látogatóba, aki azonban akkor éppen szolgálatban volt.

Este nagy sietve végigettem a vacsorámat, és aztán újra elmentem abba a villába, ahol az angolok kórháza működött. Az épület tágas és szép volt, kertjében öregek és te-rebélyesek a fák. Miss Barkley az egyik kerti padon ült. Miss Ferguson is ott ült vele. Látszott, hogy megörültek nekem, de egy kis idő múlva Miss Ferguson bocsánatot kért, és elment.

– Itt hagyom magukat kettesben – mondta. – Azt hiszem, nem fognak unatkozni.

– Maradj csak, Helen – kérte Miss Barkley.

– Szívesen maradnék, de néhány levelet kell írnom.

– Jó éjszakát – mondtam.

– Jó éjt, Mr. Henry.

– Ne írjon olyat, amitől megharagszik magára a cenzor.

– Ne féltsen engem. Én mindenkinek azt írom, hogy ez a város csodaszép, és hogy az olaszok a világ legbátrabb katonái.

– Már látom, hogy kitüntetést fog kapni.

– Szép lennel Jó éjszakát, Catherine.

– Nemsokára feljövök hozzád – mondta Miss Barkley.

Miss Ferguson eltűnt a sötétben.

– Kedves lány – mondtam.

– Nagyon, de nagyon kedves. Képzett betegápoló.

– Maga nem betegápoló?

– Jaj, dehogy. Én csak önkéntes kisegítő nővér vagyok.

Mi agyondolgozzuk magunkat, de mégsem bíznak meg bennünk.

– Miért nem?

– Vagyis ha csend és nyugalom van, akkor nem bíznak ránk semmit. De amikor igazán dolgozni kell, akkor egyszerre megbíznak bennünk.

– Mi a különbség maguk között?

– A betegápoló nővér már majdnem orvos. Hosszú-hosszú tanfolyamot végez. Mi csak amolyan gyorstalpalót.

– Már értem.

– Az olaszok nem szeretik, ha a front közvetlen közelében nők dolgoznak. Ezért nagyon szigorú itt minden. Például nem járunk ki a házból.

– De én bejöhetek a házba?

– Ó, persze. Nem kolostor ez.

– Ne beszéljünk a háborúról.

– Bajos dolog. Az ember mindig arról beszél.

– Mégse beszéljünk róla.

– Hát akkor ne.

Összenézünk a sötétben. Azt gondoltam, hogy ilyen szépet még nem láttam, és megfogtam a kezét.

Nem tiltakozott. Fogtam a kezét, és a karomat az övé alá csúsztattam.

– Ne – mondta. De én ott hagytam a karomat, ahol volt.

– Miért ne?

– Ne.

– De – mondtam. – Kérem szépen.

Előrehajoltam a sötétségben, és meg akartam csókolni, és akkor elcsattant az arcomon egy ütés. Ő ütött pofon, teljes erővel. A szemem és az orrom kapta az ütést, és a szememből önkéntelenül kiserkedt a könny.

– Bocsánatot kérek – mondta.

Mindjárt éreztem, hogy fölénybe kerültem.

– Magának volt igaza – mondtam.

– Nagyon sajnálom, amit tettem – mondta. – De nem bírtam elviselni ezt a nővérnek-kimenője-van históriát. Nem akartam, hogy fájjon. Pedig fájt, ugye?

Kutatva nézett rám a sötétben. Mérges voltam, de azért magabiztos: előre láttam az eseményeket, mint a lépéseket egy sakkjátszmában.

– Maga nagyon helyesen cselekedett – mondtam. – Már el is felejtettem.

– Jaj, szegényke...

– Tudja, az én egész életem egy zűrzavar volt... Csak ritkán van alkalmam angolul beszélgetni. És maga nagyon szép – mondtam, és merőn néztem rá a sötétben.

– Miért kell magának ilyeneket beszélni? Megmondtam, hogy bocsánatot kérek. És most beszéljünk másról.

– Csak ne megint a háborúról – mondtam.

Elnevette magát. Most hallottam először a nevetését. Belebámultam az arcába.

– Maga nagyon édes – mondtam.

– Ne mondjon ilyet.

– De mondok. Maga nagyon-nagyon édes. Szívesen megcsókolnám most, ha maga is úgy akarja.

Belenéztem a szemébe, és átöleltem, ugyanúgy, mint az imént, és megcsókoltam. Erőszakosan csókoltam, és magamhoz szorítottam, és széjjel akartam feszíteni az ajkát, de ő keményen tartotta magát. Még mindig mérges voltam, de ahogy magamhoz szorítottam a testét, egyszer csak éreztem, hogy végigborzong. Egyre szorosabban öleltem, már a szíve verését is éreztem, és akkor kettényílt az ajka, és hátrabilent a feje a karomra, és elfakadt sírva, a vállamra borulva.

– Jaj, szívem – mondta. – Te jó leszel hozzám, ugye, mindig jó leszel hozzám?

„Mi a csoda?” – gondoltam. Végigsimogattam a haját, és megveregettem a vállát. Ő csak sírt.

– Ugye, hogy jó leszel? – Főlnézett rám. – Hisz úgylis oly félelmes az élet, mely előttünk áll.

Egy kis idő múlva elkísértem a villa kapujáig. Miss Barkley bement, én pedig hazasétáltam. Bementem a szobámba. Rinaldi hanyatt feküdt az ágyán, és főlnézett rám.

– Látom, szépen haladsz Miss Barkleynál.

– Barátok vagyunk.

– Olyan ragyogó a pofád, mint egy tüzelő szukának.

Nem értettem ezt a szót.

– Mint egy micsodának?

Rinaldi megmagyarázta.

– És neked – mondtam – olyan pofád van, mint amikor egy kutyát . . .

– Fogd be a szád – ordított rám. – Ha ez így megy tovább, még valami sértőt találunk mondani egymásnak.

Felnevetett.

– Jó éjszakát – mondtam.

– Pá, kutyus – mondta.

Párnámmal levertem a gyertyát, és a sötétben ágyba bújtam.

Rinaldi azonban fölemelte a gyertyát, meggyújtotta, és tovább olvasott.

Két napot kint töltöttem az állásainkban. Amikor hazakerültem, túl késő volt ahhoz, hogy meglátogassam Miss Barkleyt. Csak a következő nap estéjén mehettem el hozzá.

Nem volt kint a kertben, s én a kórház irodájában ültem, és vártam, míg le nem jött. Az irodának átrendezett terem falait egy csomó festett talapzaton álló márvány mellszobor díszítette, s ugyanilyen szobrok sorakoztak a hallban is, ahová az iroda nyílt. Mint minden márványszobor, ezek is a megtévesztésig hasonlítottak egymásra. Én a szobrászatot különben is halálosan unom, kivéve a bronzokat, mert azokban még van egy kis élet. A márványszobor azonban csak sírkőnek jó, habár van a világon egy szép temető is, mégpedig a pisai. A genovai már olyan, mint egy rossz szoborkiállítás. Ez a villa egy dúsgazdag németé lehetett, aki sok pénzt beleölt a szobraiba. Arra is megpróbáltam rájönni, hogy családtagokat ábrázolnak-e vagy idegeneket; de mind egyformán klasszikus volt. Hiába nézelődtem, semmit sem bírtam róluk kisütni.

Így hát csak ültem, és forgattam a sapkámat. Voltaképpen acélsisakot kellett volna viselnünk még Goriziában is, de ezek részben kényelmetlenek voltak, részben pedig nagyon színpadiasnak látszottak egy olyan városban, ahonnan nem ürítették ki a polgári lakosságot. Én csak akkor viseltem a magamét, ha kimentem a vonalba; erre az útra magammal vittem angol gázálarcomat is. Akkoriban osztották ki az első darabokat. Igazán olyanok voltak, mint az álarcok. Ezenfelül még ismétlőpisztolyunkat is kötelesek voltunk viselni, az orvosok és egészségügyiék éppúgy, mint a többiek. Ahogy a széknek támaszkodtam, éreztem a pisztoly nyomását a derekamon. Aki nem viselte látható helyen, azt le is csukhatták ezért. Rinaldi csak a pisztolytáskát viselte, és vécépapírral tömte tele; én azonban pisztolyt raktam bele, és igazi fegyveres banditának éreztem magam, amíg csak el nem kezdtem lövöldözni vele. Rövid csövű, 7,65-ös Astra-pisztoly volt. Ha elsütöttem, akkorát rúgott felfelé, hogy találatról szó sem lehetett. Én mégis elszántan lövöldöztem vele, mindig jóval a célpont alá tartottam, és iparkodtam megfékezni a nevetségesen rövid cső rugda-

lózását, míg végül sikerült is egyméternyire megközelíteni a célpontot, húsz lépés távolságból. Az ilyen sikerek után mindig rettenetesen elszégyelltem magam, hogy pisztollyal járkálok, de később hozzászoktam, és már észre sem vettem a hátam közepét csapkodó pisztolytáskát, ha azonban angolul beszélő emberekkel kerültem össze, akkor megint elővett valami homályos szégyenérzet. Most pedig ott üldögéltem az irodában, s egy küldöncféle alak rosszálló pillantásokat vetett rám az asztala mellől, én pedig hol a márványpadlót vizsgáltam, hol az oszlopokon nyugvó szobrokat, hol a falfreskókat, és vártam Miss Barkleyt. A freskók nem voltak csúnyák. Minden freskó megszépül, amikor hámlani kezd, és elveszti a színét. Megláttam Catherine Barkleyt, és fölálltam. A hallon jött keresztül; nem látszott nagyon magasnak, ahogy jött felém, de nagyon szép volt.

– Jó estét, Mr. Henry – mondta.

– Jó estét – mondtam.

A küldönc csupa fül volt az íróasztalnál.

– Ülünk le itt, vagy menjünk ki a kertbe?

– Menjünk sétálni. Odakint sokkal hűvösebb van.

A küldönc mereven utánunk nézett, miközben Miss Barkley kilépett a kapun, s én követtem. Néhány lépést tett a kavicsos úton, aztán hozzám lépett.

– Hol voltál?

– Kint a vonalban.

– Legalább megüzented volna.

– Nem lehetett – mondtam. – És különben is azt hittem, hogy hamar visszajövök.

– Egy szót azért üzenhettél volna, szívem.

Letértünk a kavicsos kocsiuútról a fák közé. Először kézen fogtam, aztán megállítottam és megcsókoltam.

– Gyere, menjünk el valahová.

– Nem szabad. Csak itt sétálhatunk. Nagyon sokáig nem jöttél.

– Három napig. És már itt vagyok.

Rám pillantott.

– Szeretsz te?

– Szeretlek.

– Ugye, már mondtad, hogy szeretsz?

– Mondtam – hazudtam. – Szeretlek – pedig tudtam, hogy akkor mondom először.

– És ezentúl így szólítasz: Catherine.

– Catherine.

Egy ösvényen mentünk végig. Egy fa alatt megálltunk.

– Mondd ezt: „Visszajöttem hozzád, Catherine, az éjszakában.”

– Visszajöttem hozzád, Catherine, az éjszakában.

– Ó, szívem, ugye, visszajöttél, ugye, vissza?

– Visszajöttem.

– Nagyon szeretlek, és úgy szenvedtem miattad . . . Ugye, te nem mész el?

– Én nem. Én mindig visszajövök.

– Ó, hogy szeretlek. Kérlek, ne vedd el onnan a kezedet.

– Nem vettem el.

Magam felé fordítottam, hogy láthassam csók közben az arcát, és észrevettem, hogy csukva tartja a szemét. Előbb az egyik szemét csókoltam meg, aztán a másikat. Gondoltam, talán egy kicsit hóbortos ez a lány. De az se baj. Nagyon jó, hogy ilyen bolond. Hogy holnap mi lesz, arra nem gondoltam. Mégiscsak jobb volt itt lenni, mint esténként elbaktatni a tisztí bordélyba, ahol a lányok az ember térdén lovagolnak, és fordítva nyomják a sapkát az ember fejére, ami a ragaszkodás jele, miközben elmennek kirándulni az emeleti szobákba valamelyik tisztársunkkal. Tudtam, hogy nem vagyok szerelmes Catherine Barkleyba, és nem is akartam beleszeretni. Szórakozás volt, olyan, mint a bridzs, csak számok helyett szavakat kellett mondani. Amikor az ember leül bridzsezni, elhiteti magával, hogy pénzért játszik, vagy meg akarja nyerni a tétet. Itt azonban szó sem volt róla, hogy mi a tét, ami egy cseppet sem hiányzott nekem.

– Nem tudsz valami helyet, ahová elmehetnénk? – kérdeztem, kitapasztalva, milyen bajos dolog, ha az ember hosszasan szerelmeskedik, és közben állnia kell.

– Nincs olyan hely – mondta. Már teljesen kijózanodott, a mámor elszállt.

– Ülünk le ide néhány percre.

Leültünk egy kopott kőpadra. Fogtam Catherine Barkley kezét; hogy átöleljem, azt nem engedte meg.

– Nagyon elfáradtál? – kérdezte.

– Nem.

Sokáig nézte a füvet a pad előtt.

– Nem valami szép játékot játszunk – mondta aztán.

– Micsoda nem szép?

– Ne tégy úgy, mintha nem értenél.

– Szavamra mondom, nem értelek.

– Te nagyon kedves fiú vagy – mondta. – És olyan jól játszod a szerepedet, hogy jobban már nem is lehet. De azért a játék mégsem szép.

– Te mindig kitalárod az emberek gondolatait?

– Nem mindig. De a tiedet mindig, szívem. Semmi okod úgy tenni, mintha szeretnél engem. És ebből ma este eléggé is lesz. Miről szeretnél velem beszélgetni?

– De hiszen én szeretlek!

– Kérlek, ne hazudj nekem, ha nem muszáj. Nagyon szép kis színházban volt részem, de most már vége az előadásnak. Amint látod, nem ment el az eszem, és egyetlen kerekem se hiányzik. De néha rám jön valami, és akkor szármárságokat mondok.

– Édes Catherine – mondtam, és megszorítottam a kezét.

– Catherine . . . milyen furcsán hangzik ez a te szádból. Egészen másképp mondod ki, mint ő. De azért te is kedves vagy. Te nagyon jó fiú vagy.

– Ezt mondta a pap is.

– Mert igaz. Te nagyon jó vagy. Eljössz máskor is?

– Persze.

– De akkor már nem kell azt mondanod, hogy szeretsz.

Egy időre kigyógyultam ebből.

Fölállt, kezét nyújtott.

– Jó éjszakát.

Meg akartam csókolni.

– Kérlek, ne – mondta. – Borzasztó fáradt vagyok.

– Csókolj meg – kértem.

– Mondom, hogy fáradt vagyok, szívem.

– Csókolj meg.

– Nagyon-nagyon akarod?

– Nagyon.

Megcsókoltuk egymást, de ő rögtön kibújt a karomból.

– Ne, kérlek, ne . . . Jó éjszakát, szívem.

Elkísértem a bejáratig, és szemmel követtem, ahogy vé-

gígment a hallon. Nagyon szerettem nézni a járását. Ő a hallon ment keresztül, én pedig hazamentem. Fülledt éjszaka volt, és odafönt a hegyekben már lassan forgásnak indultak a kerekek. A San Gabrieléről idevillantak a torcolattüzek.

A Villa Rossa előtt megálltam. A zsalukat már kinyitották, pedig még nagy volt a mozgás odabent. Valaki énekelt. Továbbmentem, hazafelé. Vetköztem, amikor Rinaldi bejött.

– Hohó! – mondta. – Nem megy a dolog. Fejjel ment a falnak a kutyus?

– És te hol jártál?

– A Villa Rossában. Nagyon tanulságos eszmecsere folyt. Mindnyájan énekeltünk. És merre volt a kutyus?

– Benéztem az angolokhoz.

– Boldog vagyok, hogy nem hagytam magam behálózni az angoloktól.

7

Másnap délután a legközelebb fekvő hegyi állásunkról tértem vissza, és odaálltam a kocsival a *smistamento* elé, ahol a betegeket és a sebesülteket osztályozzák, különböző tábori kórházakba irányítják, és ezt rávezetik a kórlapjukra. Én ültem a kormánynál, s a kocsiban maradtam; a sofőr vette át a papírokat. Melegen sütött a nap, az égbolt kéken ragyogott, s az országutat fehéren megülte a por. Ültem a Fiat magas ülésén, és nem gondoltam semmire. Az országúton egy ezred menetelt, azt bámultam. A katonák kivörösödtek a melegtől, és izzadtak. Néhányan a fejükön hordták acélsisakjukat, de a legtöbben a hátizsákjukra csatolták. Jórészt túl nagyok voltak a sisakok, és a katonák fülén himbálóztak. A tisztek mind viselték a sisakot, de az övék jobban illett a fejük méretéhez. A Brigata Basilicatának körülbelül a fele vonult el mellettem, piros-fehér csíkos parolijukról meg lehetett őket ismerni. Az ezred már rég elment, de még mindig jöttek a lemaradottak, akik nem bírtak lépést tartani a szakaszukkal. Porlepetten, verejtékezve vánszorogtak, némelyik alig állt a lábán. Amikor már az

utolsók is elbotorkáltak, még egy katona jött. Sántikálva húzta a lábát, aztán megállt, és leült az árokpartra. Kiszálltam az autóból, és odamentem hozzá.

– Mi baja?

Föltekintett rám, aztán feltápászkodott.

– Mindjárt továbbmegyek.

– Mi történt magával?

Vállat vont.

– A háború.

– Mi baja a lábának?

– Semmi. Sérvem van.

– Miért nem viszik magát valamelyik járművön? – kérdeztem. – Miért nem megy kórházba?

– Nem engednek. Szándékosan vesztettem el a sérvkötőmet, mondta a hadnagy úr.

– Várjon, kitapogatom.

– Már egészen kijött.

– Melyik oldalon?

– Itt.

Megtapogattam.

– Köhögjön – mondtam.

– Félek, hogy akkor még jobban kijön. Reggel óta máris a kétszeresére nőtt.

– Üljön le – mondtam. – Mihelyt ezeknek a sebesülteknek kiállították az okmányait, felültetem magát a kocsira és elviszem az ezrede orvosához.

– Azt fogja mondani, készakarva csináltam.

– Nem mondhat semmit – feleltem. – Ez nem sebesülés.

Ez már a háború előtt is megvolt.

– Csakhogy elvesztettem a sérvkötőmet.

– Ne féljen, kórházba küldik.

– Én inkább itt szeretnék maradni, tenente.

– Nem lehet. Nincsenek itt a papírjai.

A sofőr kilépett az ajtón, és hozta a kocsira rakott sebesültek papírjait.

– Négy a 105-ösbe. Kettő az 132-esbe – mondta. Ezek tábori kórházak voltak a folyó túlsó partján.

– Maga vezessen – mondtam.

A sérves katonát fölsegítettem mellénk, a sofőrülésre.

– Tud angolul? – kérdezte.

– Persze.
– Mit szól ehhez a háborúhoz? – folytatta angolul.
– Utálom.
– Én is utálom. Szűzanyám, de még hogy utálom.
– Maga járt Amerikában?
– Pittsburghben jártam. Magáról tudtam, hogy amerikai.
– Nem beszélek elég jól olaszul?
– Mégis tudtam, hogy amerikai.
– Még egy amerikai – mondta a sofőr olaszul.
– Nézze, főhadnagy úr. Mindenáron a saját ezredemnél akar leadni?

– Muszáj.
– Tudniillik a század orvosa már tud erről a sérvről. Én ugyanis, hogy ne kelljen visszamenni a vonalba, eldobtam azt a bűdös sérvkötőt.

– Értem.
– Vigyen el máshová. Akárhová.
– Ha közelebb volna a front, leadhatnám valamelyik elsősegélyhelyen. De itt hátul már okmányok kellene.
– De ha visszamegyek az ezredemhez, akkor megoperálnak, aztán állandó frontszolgálatra osztanak be.

Gondolkoztam, hogy mit lehetne csinálni.
– Azt hiszem, maga sem örülne neki, ha kidobnák az első vonalba – mondta.

– Nem én.
– Szűzanyám, hogy utálom ezt a háborút!
– Hallgasson ide – mondtam. – Maga most kiszáll. Rög-tön beleesik az árokba, de úgy, hogy púp nőjön a fején. Visszafelé jövet felszedem magát, és leadom valamelyik kórházban. Aldo, álljon meg itt valahol!

Megálltunk az országút szélén. Lesegítettem a sérvest a kocsiról.

– Én itt leszek, ezen a helyen – mondta.
– Vizontlátásra – mondtam.

Az autó elindult, és egy mérfölddel följebb újra elmentünk az ezred mellett, átkeltünk a folyón, melynek vize még zavaros volt az olvadt hólettől, és gyorsan rohant el a híd pillérei között, aztán továbbmentünk a síkságon keresztül, és leadtuk a sebesülteket abba a két kórházba, ahová kellett. Visszafelé jövet én vezettem a kocsit, és valósággal

szárguldtam az üres kocsival, hogy megtaláljam a pitsburghi katonát. Először az ezrede mellett hajtottunk el, mely még izzadtabb volt, és még lassabban vánszorgott, mint az előbb, aztán a lemaradottak következtek. Egyszer csak észrevetünk egy lófogatú sebesültszállító kocsit az országúton. Két szanitéc éppen a sérvest emelte a kocsira. Visszajöttek érte. Amikor meglátott, szomorúan csóválta a fejét. Az acélsisak nem volt rajta, a homloka, ott, ahol a haj kezdődik, vérezett. Orráról lenyúzta a bőrt, s a véres seb tele volt porral, és a haja is csupa vér volt.

– Látja, mekkora daganat, főhadnagy úr? – kiáltotta. – Hiába minden. Mégis eljöttek értem.

Délután ötkor érkeztem haza, és rögtön kimentem az udvarra, ahol az autókat mossák, mert zuhanyozni akartam. Aztán fölmentem a szobámba jelentést írni; nadrágban és atlétatrikóban ültem a nyitott ablaknál. A támadás két nap múlva elkezdődik, s akkor nekem Plavába kell mennem a kocsikkal. Már nagyon régen nem írtam az Egyesült Államokba, pedig tudtam, hogy írnom kellene, de mindig halogattam a dolgot, és most már nem lehetett írni. És nem is volt miről. Küldtem egy csomó *Zona di Guerra* táborilapot, de az előre megírt szövegből minden szót kihúztam, kivéve, hogy „Jól vagyok”. Ettől biztosan boldog lesz mindenki, mert odaát azt fogják ezekről a lapokról mondani, hogy különösek és titokzatosak. Az olasz front különben is különös és titokzatos zóna, bár én azt hiszem, hogy az Ausztria ellen viselt más háborúkhöz mérve, nem hiányzott a hadvezetésből az erély és elszántság. Az osztrákok hadseregének úgylát az az egyetlen létjogosultsága, hogy Napóleon (akármelyik Napóleon) babérokat téphessen magának. Nem bánthatam volna, ha nekünk is van egy Napóleonunk, de nekünk csak a pocakos és pirosposztag Il Generale Cadorna jutott osztályrészül, valamint a liliputi Vittorio Emmanuele, hosszú libanyakával és kecskeszakállával. A jobbszártnak az aostai herceg volt a parancsnoka, aki talán túlságosan jóképű volt ahhoz, hogy jó tábornok is legyen, de mégis úgy látszott, hogy legény a talpán. Sokan azt szerették volna, ha ő lenne a király, mert valóban olyan volt, ahogy a kirá-

lyokat elképzeljük. Egyébként bácsikája volt a liliputinak, és a harmadik hadseregnek a fővezére; mi pedig a második hadsereghez tartoztunk. A harmadik hadseregnél néhány angol üteg is szolgált. Milánóban magam is összekerültem két odavaló tüzérrel. Nagyon kellemes fickók voltak, és óriási népünnepélyt csaptunk a találkozás örömeire. Jól megtermett, de félénk és ügyefogyott fiúk voltak, akik minden eseményt tátott szájjal fogadtak. Néha arra gondoltam, hogy jó volna velük szolgálni, mert mindjárt egyszerűbbek lennének a dolgok. Igaz, hogy odaát már alkalmasint alulról szagolhatnám az ibolyát, ami itt, az egészségügyieknél csöppet sem látszott valószínűnek. Pedig előfordult ilyesmi nálunk is, angol sebesültszállítók is elpatkoltak néha. No de nem én. Én valahogy éreztem, hogy nem halok meg. Legalábbis ebben a háborúban nem. Nem volt közünk egymáshoz. Ugyanolyan veszélytelen volt számomra, mint amikor a mozivásznok lövöldöznek a katonák. De azért, Isten látja a lelkemet, elegendő volt belőle. Talán az idén nyáron vége lesz. Ki tudja, talán összeroppannak az osztrákok. Eddig még minden háborúban összeroppantak. Isten tudja, hol a hiba ebben a háborúban. Mindenki azt meséli, hogy a franciák kikészültek. Rinaldi például úgy tudta, hogy a francia katonaság föllázadt és Párizs ellen vonult. Erre kérdeztem, hogy mi lett ebből, amire azt mondta: „Ó, hát valahogy megállították őket.” Én szívesen bevonulnék Ausztriába, de háború nélkül. Elmennék a Fekete-erdőbe. Elmennék a Harz-hegységbe. Sajnos, sejtelmem sincs, hol az a Harz. De még a Kárpátokban is harcolnak, pedig oda nem is akarok elmenni, akármilyen szép ott. És elmennék Spanyolországba is, ha nem volna háború.

Lement a nap, s a levegő is lehűlt. Vacsora után átmentem Catherine Barkleyhoz. Milyen jó volna, ha ott ülne mellettem. Az is jó volna, ha Milánóba utazhatnék vele. Elvinném a Covába vacsorázni, aztán végigsétálnék vele a Via Manzoni, kettesben a forró estében, át a túlsó partra, aztán tovább a csatorna mentén, és aztán elvinném a szállodába. Azt hiszem, eljönne velem. Azt hiszem, elhítené magát, hogy én vagyok a vőlegénye, aki hősi halált halt, és a főbejáraton mennénk be, miközben a kapus mélyen megemelné a tányérsapkáját, én pedig megállnék a portás asz-

talánál és elkérném a kulcsot, s ő a lift előtt várna rám, aztán beszállnánk a liftbe, mely édes lassúsággal vinne fölfelé, és minden emeletnél kattanna egyet, és végre megérkeznénk, és a boy kinyitná az ajtót és kilépne, és ő kiszállna, és én is kiszállnék, és végigmennénk a folyosón, és kinyitnám a kulccsal az ajtót, és bemennénk, és fölvenném a telefont, és rendelnék a szobába egy üveg fehér caprit, jéggel töltött ezüst vödörben, és amikor a pincér végigjönne a folyosón, hallani lehetne, ahogy a jégdarabok odakocognak a vödör falához, és aztán kopogna a pincér, és én kiszólnék, hogy köszönöm szépen, csak tegye le kint az ajtóhoz. Akkor már nem lenne rajtunk ruha, mert akkor már nem bírnánk tovább a meleget, és tárva-nyitva az ablak, és fecskék cikáznak a háztetők között, és később, amikor besötétedne és kihajolnánk az ablakon, picike denevérek vadásznának a házak közt, és lecsapnának az utcai fáig, és iszogatnánk a caprit, és aztán megnéznénk, be van-e zárva az ajtó, és nagy forróság lenne, és csak egy szál lepedő és a végtelen éjszaka, és mi egyre ölelkeznénk abban a forró milánói éjszakában. Körülbelül így történe minden. Most gyorsan eszem valamit, és aztán meglátogatom Catherine Barkleyt.

A vacsoránál megint borzasztó sokat beszélt mindenki, és nekem velük kellett innom, mert baj lett volna a barátsággal, ha nem iszom velük ezen az estén. Hosszú beszélgetést folytattam a papunkkal Írország hercegérsekeről, aki a jelek szerint nagyon fennkölt jellem lehetett, és akit nagyon súlyos sérelmek értek, olyan sérelmek, melyekben nekem mint amerikai állampolgárnak tetemes részem volt, s én úgy tettem, mintha mindent tudnék ezekről a sérelmekről, pedig akkor hallottam róluk először. Súlyos illetlenség lett volna, ha nem tudok semmit ezekről a sérelmekről, főleg azután, hogy kimerítő magyarázatot kaptam e sérelmek okairól, melyek, ha nem tévedek, valamilyen félreértésen alapultak. Rémlik, nagyon szép neve volt, és valahonnan Minnesotából származott, és ebből gyönyörű neveket lehetett csinálni, mint például Írország Hercegérseke Minnesotából, és Írország Hercegérseke Wisconsinból, és Írország Hercegérseke Dakotából. Az is nagyon mulatságos volt, hogy Dakota pont úgy hangzott, mint „Rakd oda”. Habár

persze nem erről van szó. „Értem, atyám, ez nagyon komoly dolog. Súlyos ügy. Bizony, atyám. Igaz, atyám. Talán, atyám. Ki tudja, talán mégsem, atyám. Ön jobban tudja, atyám.” A pap csupa szív ember volt, csak halálosan unalmas. A többiek nem voltak csupa szív emberek, csak halálosan unalmasak. A király azonban csupa szív volt, de unalmas. A bor csak rossz volt, de nem unalmas. Lassan leázatta a fogak zománcát, és hátul, a szájpadrásra, rárakta.

– Azt a papot börtönbe csukták – mondta Rocca –, mert megtalálták a háromszázalékos kötvényeket a reverendája alatt. Az eset Franciaországban történt, minálunk nem merték volna letartóztatni. Ő azt állította, hogy nincs tudomása az ötszázalékos kötvényekről. Béziers-ben történt a dolog, én véletlenül ott voltam, és az újságban olvastam az esetet. Rögtön elmentem a börtönbe, és azt mondtam, hogy beszélni akarok a pappal. Nyilvánvaló volt, hogy ellopta a kötvényeket.

– Egy szót sem hiszek az egészből – mondta Rinaldi.

– Ahogy parancsolod – mondta Rocca. – Én csak a pap kedvéért mesélem a történetet, mely nagyon tanulságos. Ő is pap, bizonyára érdekli.

A pap csak mosolygott.

– Folytassa – mondta. – Figyelemmel hallgatom.

– Persze a kötvények egy részéről nem tudott számot adni, de a háromszázalékosak mind ott voltak nála, és még egy csomó helyi értékpapír, már nem tudom pontosan, hogy mifélek. Nos, amint mondom, bementem a börtönbe, és most jön a történet csattanója, mert amikor megálltam a pap cellája előtt, mintha gyónni jöttem volna, így szóltam hozzá: „Oldozz fel, atyám, mert vétkeztem!”

Mindenki harsányan kacagott.

– És mit mondott a pap? – kérdezte a mi papunk.

Rocca azonban tette magát, mintha nem hallaná a kérdést, és hozzám fordult, és elkezdte magyarázni a csattanót.

– Remélem, megértette a viccet? – kérdezte.

Úgy látszik, nagyszerű vicc volt, ha az ember kellőképpen odafigyelt. Ismét bort töltöttek a poharamba, s erre elmondtam annak az angol közkatonának az esetét, akit a zuhany alá állítottak. Erre az őrnagy is mondott egy törté-

netet, tizenegy csehszlovák bakáról és egy magyar szakaszvezetőről. Megint töltöttek nekem, és erre elmondtam egy történetet arról a zsokéről, aki egy garast talált az utcán, amire az őrnagy azt mondta, hogy tud egy hasonló olasz történetet a hercegnőről, aki nem tudott éjjel aludni. Ennél a történetnél a pap kiment az étkezdéből, és erre elmondtam egy viccet arról az utazóról, aki a hajnali vonattal érkezett Marseille-be, épp amikor tombolt a *mistral*.¹ Ekkor az őrnagy azt mondta, hogy őneki már jelentették, milyen jó ivó vagyok én. Nem vagyok jó ivó, mondtam. „De igenis, jó ivó vagy” – mondta az őrnagy, és Bacchusra megesküdtött, hogy ezt mindjárt ki is próbáljuk. Nem Bacchusra, mondtam. Nem Bacchusra. De igenis Bacchusra, mondta, mégpedig úgy, hogy Bassi Filippo Vicenzával páros versenyben igyunk egy poharat a másik után, ki bírja tovább. Bassi kijelentette, hogy a próba nem érvényes, mert ő máris kétszer annyit ivott, mint én. Azt válaszoltam, hogy Bacchus vagy nem Bacchus, Filippo Vicenza Bassi vagy Bassi Filippo Vicenza, ez az állítás nem más, mint aljas rágalom, mert ellenfelem egy csöpp bort sem ivott egész este, és különben sem lehet megállapítani, hogy mi a neve. Ő azt kérdezte, hogy engem Federico Enricónak vagy Enrico Federicónak hívnak-e, mert ezt sem lehet megállapítani. Erre azt mondtam, lássuk, ki bírja tovább. Bacchus nevének emlegetését azonban nem vagyok köteles eltűrni. Erre az őrnagy két óriási korsó vörös bort hozatott, de amikor derékig kiittam a korsót, nem bírtam tovább. Eszembe jutott, hogy hová akartam menni.

– Bassi a győztes – mondtam. – Ő külön ember, mint én. Nekem el kell mennem.

– Valóban el kell mennie – mondta Rinaldi. – Randevúja van. Mindent tudok a dolgról.

– El kell mennem – mondtam.

– Hát akkor legközelebb – mondta Bassi. – Legközelebb, amikor erősebben állsz a lábadon.

Barátságosan hátba vágott. Az asztalon gyertyák világítottak, s a tisztek nagyon jól érezték magukat.

– Jó éjszakát, uraim – mondtam.

¹ Hideg északnyugati szél a francia tengerparton.

Rinaldi velem jött. A kerti ösvényen így szólt hozzám:

- Részeg vagy. Ne menj most oda.
- Ne félj, Rini. Igazán nem vagyok részeg.
- Legalább harapj szét egy pörkölt kávé.
- Marhaság.
- Mindjárt hozom. Addig sétálj itt föl és alá, kutyus.

Kihozott egy marék pörkölt kávé.

- Rágd, kutyus, rágd, aztán isten hozzád.
- Bacchus – mondtam.
- Mondok valamit. Elkísérlek, kutyus.
- Nincs semmi bajom.

Az egész úton velem jött a városon keresztül, és én közben rágcsáltam a pörkölt kávé. Ahol az út elágazott az angolok villája felé, Rinaldi megállt és elbúcsúzott.

- Jó éjszakát – mondtam. – De miért nem jössz be?
- Nem megyek – és rázta a fejét. – Én a könnyebb örömek kedvelője vagyok.
- Nagyon szépen köszönöm a kávé.
- Nincs mit, kutyus.

Bementem a kapun és tovább a kocsúton. Kétoldalt élesen és tisztán rajzolódtak az égre a ciprusok körvonalai. Visszafordultam és láttam, hogy Rinaldi ott áll, és néz utánam. Integtettem neki.

A villa nagy fogadószobájában ültem, és vártam Catherine Barkleyt. Aztán hallottam, hogy valaki végigjön a hallon. Elébe mentem, de nem Catherine volt. Miss Ferguson jött le.

- Jó estét – mondta. – Catherine sajnálja, hogy nem tud lejönni ma este. Arra kért, hogy mondjam meg magának.
- Nagyon sajnálom. Remélem, nem beteg.
- Nem érzi jól magát.
- Mondja meg neki, hogy nagyon sajnálom.
- Meglesz.
- Mit gondol, ha holnap eljőnnék meglátogatni, örülnék nekem?

– Azt hiszem, igen.

– Nagyon szépen köszönöm – mondtam. – Jó éjszakát.

Kiléptem a kapun. Hirtelen rám szakadt a magány. Nagy ürességet éreztem. Úgy látszik, nem vettem komolyan ezt a

látogatást, ittam, becsíptem, és majdnem elfelejtettem eljönni. De most, amikor itt álltam, nagy ürességet éreztem magamban, mert nem láthattam Catherine Barkleyt.

8

Másnap délután hallottuk, hogy nagy támadást indítunk a folyó felső szakaszán, és mitőlünk odarendeltek négy kocsit. Biztosat azonban senki sem tudott mondani, habár mindenki nagy határozottsággal nyilatkozott, és részletes stratégiai tájékozottságot mutatott. Én az első kocsiban ültem, és amikor odaérkeztünk, ahol az angolok kórháza előtt elágazik az út, szóltam a vezetőnek, hogy álljon meg. A többi kocsi felzárkózott, én kiszálltam, és meghagytam a sofőröknek, hogy menjenek tovább. Ha nem érjük őket utol a comoni útkereszteződésig, akkor ott várjanak meg minket. Végigszaladtam a kerti úton, és a felvételi irodában megkérdeztem, hogy hol van Miss Barkley.

– Szolgálatban van.

– Csak egy pillanatig szeretnék vele beszélni.

Az ordonánc elment érte, és mindjárt vissza is jött vele.

– Csak azt jöttem megkérdezni, hogy jobban van-e?

Mondták, hogy szolgálatban van, de én mégis lehívtam.

– Már egészen jól vagyok – mondta. – Azt hiszem, a hőség vert le a lábamról tegnap.

– Már mennem is kell.

– Kikísérem a ház elé.

– Örülök, hogy jobban vagy – mondtam odakint.

– Jól vagyok, szívem. Átjössz este?

– Nem lehet, mert Plavába kell mennem. Kezdődik a tánc.

– Miféle tánc?

– Semmi különös.

– De visszajössz hozzám.

– Holnap.

Valamit lekapcsolt a nyakáról, és a kezembe nyomta.

– Egy kis Szent Antal – mondta. – És holnap gyere vissza.

– De hiszen te nem is vagy katolikus.

– Nem. De azt mondják, hogy Szent Antalnak nincsen párja.

– Nagyon vigyázni fogok rá, a te kedvedért. Isten veled.

– Nem – mondta. – Nem „isten veled”.

– Rendben van. Nem mondom többé.

– Légy jó fiú, és vigyázz magadra. Nem, nem, nem csókolhatsz meg itt. Nem szabad.

– Rendben van.

Visszanéztem. Ott maradt a lépcsőn. Integetett, s én megcsókoltam a tenyeremet és fölemeltem. Még mindig integetett. Kiszaladtam az országútra, felszálltam az autóba, és elindultunk. Miss Barkley egy kis fehér zománctokba tette Szent Antalt. Kinyitottam a tokot, és tenyeremre pottyantottam az érmécskét.

– Szent Antal? – kérdezte a sofőr.

– Igen.

– Nekem is van.

Jobb kezével elengedte a kormánykereket, kigombolta a zubbonya legfelső gombját, és kihúzta a láncot az ingéből.

– Látja?

Kinyitottam a zománctokot és visszatettem az érmet. A vékony aranyláncot is hozzáhajtogattam, és zsebre tettem az én Szent Antalomat.

– Miért nem köti fel? – kérdezte a sofőr.

– Minek?

– Mert viselni kell. Csak úgy ér valamit.

– Rendben van – mondtam.

Kicsatoltam a zárat a láncon, átvetettem a nyakamon és bekapcsoltam. A szent most kívül himbálózott az egyenruhán. Kinyitottam a zubbonyom nyakát és az inggalléromat, és alája csúsztottam a szentet. Menet közben még éreztem a kis fémtok mozgolódását a mellemen, de aztán megfeledkeztem róla. Amikor megsebesültem, már nem volt meg. Úgy látszik, az egyik kötözőhelyen valaki eltette emlékebe.

Amikor a hídon túljutottunk, már gyorsabban lehetett hajtani. Hamarosan észrevettük a porfelhőt a három sebességszállító kocsni mögött. Még nagyon kicsinek látszottak, de az út sokat kanyargott, s jól ki lehetett venni, hogy kavarodik föl a por a kerekek alól és szivárog át az erdő fáin.

Aztán utolértük őket, és megelőztük őket, és ráfordultunk arra az országútra, mely fölvezetett a hegyekbe. Oszlopban utazni elég kellemes, föltéve, hogy az első kocsiban ül az ember. Hátradőltem az ülésen, és néztem a tájat. Itt, a folyó közelében kezdődtek a hegyek, és ahogy emelkedett az út, észak felől szemünkbe tűntek a meredek csúcsok, melyeken még ott fehérlett a hó. Ha visszanéztem, akkor a három autót láttam, amint utánunk kapaszkodtak, és láttam a porfelhőt mindegyik után. Megrakott öszvérek hosszú sorát előztük meg. Az öszvérhajcsárok, piros fezzel a fejükön, az állataik mellett baktattak. *Bersaglieri-k*¹ voltak.

Amikor az öszvéreket elhagytuk, néptelenné vált az út. Mi egyre följebb kapaszkodtunk a hegyekbe, s egy hágón keresztül leereszkedtünk egy folyóvölgybe. Kétfelől fák szegélyezték az utat, s a jobb oldali sor fáin keresztül láttam a folyóra, mely sebes futású és tiszta volt, de sekély. Az alacsony vízállás miatt medre tele volt vékony vízerecskékkal átszelt homokos és kavicsos szakaszokkal, aztán váratlanul kiszélesedett kőágyán, és ezüstösen fénylett. Ott, ahol a part közelében hirtelen mély lett a vízfolyás, ugyanolyan kék volt a tükre, mint az ég. Terméskő hidak íveltek át a folyón, s ezekre mindenütt keréknyomok vezettek az országút felől, és láttam kőből épült majorságokat is, s a dél felé eső falak mentén terebélyes körtefákat. Néha még a szántóföldeken is alacsony terméskő falakat lehetett látni. Jó darab ideig a völgyben vezetett az országút, aztán kanyar következett, és újra nekivágtunk a hegyeknek. A szerpentin ide-oda kanyargott a gesztenyefák között, de azért elég meredek volt az emelkedő; így érkeztünk föl a hegygerincre. A fák között idelátszott már a mélyből a napfényben tündöklő folyó, mely a két hadsereget elválasztotta egymástól. Most már az új, gidres-gödrös hadiúton robogtunk tovább, mely épp a gerinc fokán vezetett végig. Északi irányban a két hegyvonulatra lehetett látni, melyeknek lábától, föl egészen a hóhatárig, sötétzölden lombosodtak az erdők, azon felül pedig fehérén szikrázott a napsütésben a hó. Utóbb, amikor még följebb kapaszkodtunk a gerincen, egy harmadik hegyvonulat is elém ötlött, óriási, krétafehér

¹ Gyorsan mozgó lövészcsapat katonája (olasz).

havasok, meg-megszakítva különös formájú fennsíkokkal. És messze, túl ezeken a havasokon, újabb hegyláncok ködlöttek, oly bizonytalanul, hogy már nem is tudta az ember, igazán látja-e őket vagy sem. Mindezek a havasok az osztrákok kezén voltak, minékünk úgyszólván nem volt magaslatunk. Most az országút hirtelen jobbra fordult, és ha lefelé néztem, láttam a fák között kanyarogva a folytatását, mely innen már csak lefelé vezetett. Csapatok vonultak rajta végig, aknavetőket vonszoló öszvérek és teherautók, s ahogy ezeket sorra kikerülve egyre alább ereszkedtünk, egyszer csak újra megláttam a folyót, mélyen alattunk, partján az utak és sínek hálózatát és az öreg vasúti hidat. S odaát a túlsó parton, egy domb tövében, észrevettem annak a kisvárosnak összelőtt utcáit, melyet el kellett foglalnunk.

Már majdnem besötétedett, amikor leérkeztünk a folyópartra, és ráfutottunk a régi országútra, mely mindvégig párhuzamosan haladt a folyóval.

9

Az országúton nagy volt a forgalom. Kétoldalt védőfalak álltak, zsúpszalmából és kukoricaszárakból összedrótózva, s ezt a sikátort ugyanilyen szalmagyékény borította, amitől olyan lett az országút, mint egy vándorcirkusz vagy egy néger falu bejárata. Miután lassan végimentünk ezen az alagúton, egy kopaszra borotvált területre értünk; itt állt valamikor a vasúti állomás. Itt mélyebben feküdt az út, mint a folyópart szintje, s a két oldalán húzódó lövészárkok tele voltak gyalogsággal. Éppen alkonyodott, s ahogy fölnéztem, jól láthattam a túlsó parton, a hegyek csúcsai fölött, a hunyó napban sötétlő osztrák megfigyelő léggömböket. Autóinkkal befordultunk egy téglagyár udvarára, melynek kemencéit és mély üregeit már előzőleg kötőhelynek rendeztük be. Itt három ismerős orvossal találkoztam. Beszélgettem a törzsorvossal, aki megmagyarázta, hogy a támadás kezdete után, mihelyt fölraktuk a sebesülteket a kocsikra, ugyanazon a szalmával falazott alagúton kell visszamennünk, mint amilyen jöttünk, s aztán a főúton végighajtani a hegyerincre. Ott lesz az első elosztóállomásunk, ahol a vára-

kozó kocsiknak átadhatjuk a sebesültjeinket. Azt mondta, reméli, hogy nem lesz torlódás az úton, melyen épp emiatt csak egyirányú a közlekedés. A védőfalakra azért volt szükség, mert az osztrákok egyenesen ráláttak az útra a túlsó partról.

A téglagyárat a folyó magas partja elég jól megvédte a puska- és gépfegyvertűztől. Most csak egy teljesen összelőtt híd vezet át a túlsó partra, de a tüzérségi támadás megindulásakor új hidat fognak verni a folyón át, a csapatok egy része pedig a gázlón jut át a túlsó partra, odafönt a folyókanyarban. Kipedrett bajuszú, alacsony termetű ember volt a törzsorvos, aki részt vett a líbiai háborúban, és két sebesülési érem szalagját viselte a mellén. Azt mondta, hogy ha minden simán megy, rajta lesz, hogy én is kapjak kitüntetést. Azt mondtam, hogy köszönöm a jóindulatát, de én anélkül is el fogok követni minden tölem telhetőt. Megkérdeztem, van-e valahol egy bunker, ahol a sofőrjeim várakozhatnak, s ő mindjárt mellém adott egy katonát, hogy mutassa meg. Odamentünk a katonával, és szemügyre vettük a bunkert, mely nagyon jónak látszott. A sofőröknek is nagyon tetszett, s én mindjárt ott is hagytam őket. A törzsorvos megkérdezte, nem innék-e vele és két tisztársával egy kis rumot. Megittuk a rumot, és nagyon jó barátok lettünk.

Odakint már sötétedett. Megkérdeztem, hogy hány órakor indul a támadás, s ők azt válaszolták, hogy mihelyt teljesen besötétedett, rögtön. Visszamentem a sofőrökhöz, akik a bunkerben üldögéltek, de amikor beléptem, abba hagyták a beszélgetést. Mindegyiknek a kezébe nyomtam egy-egy csomag Macedóniát. Ezt a cigarettát olyan lazán töltötték, hogy kipotyogott belőle a dohány, ha az ember rágyújtás előtt össze nem sodorta a két végét. Manera meggyújtotta az öngyújtóját, mely kézről kézre járt. Olyan formája volt az öngyújtónak, mint egy Fiat autó hűtőjének.

Elmondtam nekik, amit az imént hallottam.

Passini azt kérdezte:

– Nem értem, miért nem láttuk az elosztóhelyet, amikor idejöttünk.

– Mert még előbb elkanyarodtatok az útelágazásnál.

– Piszok egy világ lesz odafönt az úton – mondta Manera.

– Pont a hasunkba fognak beelölni.

– Ha nem hülyék.

– Jó volna egy kis harapnivalót szerezni, főhadnagy úr. Ha egyszer rákezdtek, megette a fene a vacsorát.

Visszamentem a törzsorvoshoz. Azt mondta, hogy a tábori konyha mindjárt itt lesz, és a sofőrök is jöhetnek hamarosan, és felvehetik a gulyást. Még azt is mondta, hogy ha nincs csajkájuk, ő szívesen kölcsönadja az étkezde edényeit. Azt hiszem, mondtam, velük van a csajkájuk. Visszamentem a sofőrökhöz, és megmondtam nekik, hogy azonnal értük jövök, ha megérkezik a konyha.

Manera azt mondta, reméli, hogy hamarabb lesz meg a vacsora, mint a támadás. Aztán megint hallgattak, míg ki nem mentem. Egytől egyig autószerelők voltak, és gyűlöltek a háborút.

Kimentem az udvarra, hogy megnézzem a kocsikat, és lássam, mi történik odakint, aztán visszamentem a négy sofőrhez a fedezékbe. A földön ültünk, hátunkat a falnak támasztottuk, és nagyokat füstöltünk. Kint már majdnem egészen sötét volt. Finom meleg áradt a bunker földjéből, s én lejjebb csúsztam ültömben, csak vállamat vetve a falnak, elnyúltam a derekammal a földön. Jólesett egy kicsit elengedni magamat.

– Milyen csapatok támadnak? – kérdezte Gavuzzi.

– A bersaglierik.

– Mind?

– Azt hiszem.

– Összesen nincs itt annyi erő, hogy egy jó támadást lehessen kezdeni.

– Az is lehet, hogy másutt akarunk áttörni, és itt csak azért lármázunk, hogy megtévesszük őket.

– Megmondták az embereknek, hogy támadás lesz?

– Azt nem hiszem.

– Persze hogy nem mondták – jegyezte meg Manera. – Ha tudnák, nem támadnának.

– Dehogynem támadnának – mondta Passini. – A bersaglierik hülyék.

– A bersaglierik bátor és fegyelmezett katonák – szóltam közbe.

– A bersaglieriknek nagy a mellbőségük, és az arcuk piros. De mégis hülyék.

– A gránátosok viszont szép magasak – mondta Manera. Ez vicc volt, és mindenki nevetett rajta.

– Ott volt a főhadnagy úr, amikor nem akartak rohamra menni, és megtizedelték őket?

– Nem voltam ott.

– Nahát, így volt: a roham után sorakoztatták őket, és minden tizediket kiszámolták. A carabinieri lőtték őket agyon.

– Carabinieri! – köpött Passini a földre. – Az semmi. Hanem a gránátosok; legalább hat láb magasak, és mégsem mentek rohamra.

– Ha senki sem menne rohamra, mindjárt vége volna a háborúnak – mondta Manera.

– Nem így volt a dolog a gránátosokkal. Azok be voltak gyulladva. Főleg a tisztek, csupa jó családból való pasas.

– Voltak tisztek, akik egyedül mentek rohamra.

– De egy őrmester agyonlőtt kettőt, aki nem akart kímászni az árokból.

– Nem igaz. A csapatok is támadtak.

– De ezeknek nem is kellett beállni a sorba, amikor kiszámolták minden tizediket.

– Nekem falumbeli az egyik, akit a carabinieri agyonlöttek – mondta Passini. – Magas, jó kiállású gyerek volt, igazi gránátosnak való. Mindig Rómában lógott. Mindig a lányokkal. Mindig a carabinieri-kkel – nevetett. – Most pedig őrszem áll a házuk előtt, föltett szuronnyal. Apját, anyját, hűgait nem látogathatja senki, a papa elvesztette polgári jogait, és még szavaznia sem szabad. Törvényen kívül vannak. Bárki elviheti, amijük van.

– Senki se menne rohamra, ha nem félne attól, hogy elbánnak a családjával.

– Dehogynem. Az *alpini*-k¹ mennének. Meg egypár bersaglieri is.

– Azokat is láttuk futni. Most megpróbálják jóvátenni.

¹ Hegyivadászok (olasz).

– Ne tűrje meg ezt a hangot, tenente. *Evviva l'esercito!*²
– mondta Passini gúnyosan.

– Én úgyis tudom, hogy beszélnek maguk – mondtam. – De ha tisztességesen bánnak az autókkal, és rendesen viselkednek...

– ...és vigyáznak, hogy más tiszték meg ne hallják – fejezte be Manera.

– Hallgassanak ide – mondtam. – Én azt hiszem, ezt a háborút végig kell csinálni. Ha az egyik fél kidől és nem harcol tovább, azzal még nincs vége a háborúnak. Csak rosszabb lenne minden, ha nem harcolnánk tovább.

– Rosszabb már nem lehet – szólt közbe tisztelettudóan Passini. – Nincs rosszabb, mint a háború.

– A vereség rosszabb.

– Hát ezt nagyon nehéz elhinni – szólt Passini még mindig tiszteletteljesen. – Mit jelent a vereség? Az ember mehet haza.

– Utánamennék. Elveszik a házát. Elviszik a nővéreit.

– Nehéz elhinni – mondta Passini. – Mindenkivel ezt mégse lehet megcsinálni. Mindenki meg tudja védeni a házát. Mindenki rá tudja zárni nővéreire az ajtót.

– Még fel is akasztják. Elmennek magáért, és újra elviszik katonának. Nem egészségügyinek, hanem bakának.

– Mégsem lehet mindenkit felakasztani.

– Egy idegen országért senki sem megy ki a frontra – mondta Manera. – Az első összecsapásnál mindenki futna, amerre lát.

– Mint a csehek.

– Úgy látszik, maguk nem tudják, mit jelent a vereség, és azt hiszik, hogy nem is olyan rossz.

– Tenente – mondta Passini –, látom, magával lehet beszélni. Mondok valamit. Nincs rosszabb a háborúnál. Itt, a mentőkocsik mellett, el sem bírja képzelni az ember, milyen borzalmas az egész. Ha valaki el tudja képzelni, hogy milyen borzalmas az egész, akkor már nem tud csinálni semmit, mert belehülyült. De vannak olyan emberek is, akik sohasem tudnak elképzelni semmit. Aztán olyanok, akik félnek a tisztjeiktől. Nohát, ilyenekkel csinálják a háborút.

² Éljen a hadsereg! (olasz).

– Én tudom, hogy milyen rossz, de amíg vége nincs, addig helyt kell állni.

– Nincs vége. Egy háborúnak nincs vége soha.

– De van.

Passini megrázta a fejét.

– Még ha győzünk, akkor se nyertük meg a háborút. Mondjuk, hogy elfoglaltuk a San Gabrielét. Mondjuk, hogy elfoglaltuk a Carsót, és Montefalconét, és Triesztet. Akkor mi lesz? Látta maga azokat a távoli hegyeket, tenente? Azt hiszi, hogy mindegyiket el bírjuk foglalni? Persze ha az osztrákok leteszik a fegyvert, az más. Valakinek abba kell hagynia a verekedést. Miért nem mi tesszük le a fegyvert? Ha ezek be is nyomulnak Olaszországba, majd csak megúnják egyszer, és elmennek a fenébe. Van nekik is saját hazájuk... De nem, csak azért is folyik a háború.

– Maga kész szónok, Passini.

– Az ember gondolkozik. Az ember olvas. Mi nem vagyunk parasztok. Mi szerelők vagyunk. De már a parasztok is megtanulták, mit ér a háború, és nem hisznek benne. Mindenki utálja ezt a háborút.

– Minden országban egy osztály uralkodik. Ez az osztály buta, mert nem ért meg semmit, és sohasem is fog megérteni valamit. Ennek köszönhetjük ezt a háborút.

– És annak, hogy meggazdagodnak rajta.

– Még azt se mindig. Ahhoz sincs elég csüzik – mondta Passini. – Merő butaságból csinálják.

– Eleget szavaltunk – mondta Manera. – Még a főhadnagy úr is meg találja sokallani.

– Óvele lehet beszélni – mondta Passini. – Ő minekünk fog igazat adni.

– No de most már elég volt – mondta Manera.

– Mi lesz azzal a vacsorával? – kérdezte Gavuzzi.

– Utánanézek – mondtam.

Gordini is felállt és kijött velem.

– Jövök segíteni. Hátha hasznomat veszi, tenente – mondta. Ő volt négyük közül a legjózanabb.

– Jöjjön csak – mondtam. – Majd meglátjuk, mit lehet csinálni.

Szuroksötét volt odakint, csak a fényszórók hosszú sugárnyalábja sétált ide-oda a hegyek fölött. Kint a vonalban

éleg gyakran láttuk ezeket a teherautókra szerelt nagy fény-
szórókat, ahogy álltak az éjszakában az országutakon, illetve
egy kicsit oldalt, jobbra vagy balra az úttól. Egy tiszt irá-
nyította a fényszórót, s a személyzet nézte, és reszketett.
Gordinival végimentünk a téglagyár udvarán, és bemen-
tünk a kötözőhelyre. Kívül zöld gallyakból összeeszkábált
sátor állott a bejárat előtt, s az éjszakai fuvallat csendesen
zörgette a hőségtől kiszáradt lombozatot. Bent világosság
égett. A törzsorvos egy lánán ült, és éppen telefonált. Az
egyik ezredorvos elmondta, hogy a rohamot egy órával ké-
sőbbre halasztották. Megkínált egy pohárka konyakkal. Vé-
gigtekintettem a széles asztalokon, a villanyfényben szik-
rázó műszereken, a bedugaszolt orvosságos üvegeken és a
mosdótálakon. Gordini ott állt a hátam mögött.

A törzsorvos felállt a telefon mellől.

– Már megint elhalasztották a támadást – mondta. –
De most már elkezdődik.

Amikor kimentem, láttam, hogy odakint teljesen sötét
van, csak az osztrák fényszórók pásztázzák a mi oldalun-
kon álló hegyeket. Még egy percig teljes volt a csönd, s az-
tán az összes mögöttünk beásott ütegekből elkezdődött a
tüzérségi tűz.

– Savoia – mondta a törzsorvos.

– Én a levesért jöttem – mondtam.

Nem értette. Újra megkérdeztem, hogy mi lesz a leve-
sünkkel.

– Nem jött meg – mondta.

Egy nagyméretű bomba csapott be és robbant föl odakint
a tégláégetőben. Aztán még egy robbanás hallatszott, de
még a nagy durranásokon keresztül is hallani lehetett a le-
omló téglá és vakolat csendesebb potyogását.

– Nem kaphatunk semmi ennivalót?

– Egy kis *pasta asciuttá*-t³ tudok adni – mondta a törzs-
orvos.

– Örömmel elfogadom, akármit kapunk.

A törzsorvos parancsot adott egy ordonáncnak, aki egy
időre eltűnt a háttérben, és aztán kihozott egy bádogtálat,

³ Egyfajta makaróni, szó szerint: száraz tészta (olasz).

tele kifőzött hideg makarónival. Átnyújtottam a tálat Gordininak.

– Nincs véletlenül egy kis sajt? – kérdeztem.

Az őrnagy méltatlankodva újabb parancsot adott az ordonáncnak, aki visszamászott a hátsó odúba, és kihozott egy negyed karika sajtot.

– Nagyon szépen köszönöm – mondtam.

– Én a maga helyében várnék egy kicsit.

Odakint letettek valamit a bejárat mellé. Két ember hozta, s az egyik bejött.

– Hozzák csak be – mondta a törzsorvos. – Vagy talán arra várnak, hogy mi menjünk ki érte?

A két sebesültszállító, karjánál és lábánál fogva, behozta a sebesült katonát.

– Vágják fel a zubbonyát – mondta a törzsorvos.

Már kezében tartotta a csipeszt, melybe egy kis gézcsík volt befűzve. A két ezredorvos is nekivetkőzött a munkának.

– Mars ki – szólt rá a törzsorvos a két sebesültszállítóra.

– Mehetünk – mondtam Gordininak.

– A maga helyében megvárnám, míg vége lesz a bombázásnak – szólt át a válla fölött a törzsorvos.

– Éhesek az embereim – mondtam.

– Ahogy akarja.

Keresztülrohantunk a gyárudvaron. Lent a folyónál, közel a parthoz, felrobbant egy bomba. Aztán megint jött egy, melynek nem hallottuk a fűtülését, csak a becsapódását. Hasra vágtuk magunkat, és láttuk a villanást, és éreztük a szagát, és hallottuk a durranást, és mindezzel egy időben a szilánkok süvítését, és a lezuhanó téglák puffanását a földön. Gordini felpattant, és meg sem állt a bunkerig. Én utánarohantam, kezemben szorongatva a sajtot, melynek frissen levágott lapja tele volt téglaporról. Odabent a három sofőr nyugodtan üldögélt, a falnak vetette hátát és cigarettázott.

– Hazafiak, lássanak hozzá – mondtam.

– A kocsik megvannak? – kérdezte Manera.

– Meg.

– Jól ráijesztettek a főhadnagy úrra, ha nem tévedek.

– Nem téved – mondtam.

Elővettem zsebkésemet, felkattintottam, megtöröltem a pengéjét, és levakartam a sajt téglaporos lapját. Gavuzzi elémtette a makarónis tálát.

– Lászon hozzá, tenente.

– Köszönöm – mondtam. – De tegye csak a középre. Együtt vacsorázunk.

– Nincs hozzá villa.

– *What the hell!*⁴ – mondtam angolul.

Darabokra vagdostam a sajtot, és rádobáltam a makarónira.

– Jó étvágyat – mondtam.

A sofőrök leültek és vártak. Belenyúltam az öt ujjammal a tálba, és kiemeltem egy csomó tésztát. A szálak belelóg-
tak a tálba.

– Jó magasra, tenente.

Olyan magasra emeltem, ahogy a karom bírta. Sikerült a szálak végét is kihúznom a bádogtálból, és lassan leeresztettem őket a számba. Bekaptam, és beszívtam a végüket, aztán lassan rágni kezdtem, aztán hozzáharaptam egy darab sajtot, és aztán ittam egy kis bort is. Íze a rozsdás vasra emlékeztetett. Visszaadtam a kulacsot Passininak.

– Velem volt a kocsimban – mondta. – Túl sokáig állt a kulacsban, és megromlott.

Mindnyájan ettek, állukat szorosan a tál fölé tartva, hátraszegett fővel, be-bekapva a szálak végét. Én is kivettem még egy marékka, meg egy darab sajtot s egy korty bort. Odakint megint becsapott valami, amitől megrendült a föld.

– Vagy aknavető, vagy pedig negyvenkettes – mondta Gavuzzi.

– A hegyekbe nem bírnak felhozni negyvenketteseket – mondtam.

– De vannak nehéz Skoda-lövegeik. Láttam a tölcsércet.

– Azok csak harminc és felesek.

Folytattuk a vacsorát. Hirtelen pöfögés hallatszott, olyanféle pöfögés, mint amikor egy mozdony elindul. Azután egy robbanás, és újra megingott alattunk a föld.

⁴ Mi a fenének! (angol).

- Ez a lyuk nem valami mély – mondta Passini.
- Ez nehéz mozsárágyú volt – magyaráztam.
- Lehet, főhadnagy úr.

Bekaptam a sajtom sarkát, és húztam rá egyet a kulacsból. Az előbbi bomba moraján keresztül meghallottam egy kurta köhögést, aztán a közeledő zúgást – zum-zum-zum-zum –, és akkor felszikkasztott valami, mint amikor kinyílik egy nagyolvasztó ajtaja, s egy fehéren izzó dörgés következett, mely lassan megvörösödött, és szélvésszé változott. Megpróbáltam lélegzethez jutni, de a levegő megállt a torokban, és egyszerre éreztem, hogy kiszakadok saját magamból, mind följebb, és följebb, és följebb, és közben körülölel a szél. Valósággal kilódultam magamból, tetőtől talpig, és tudtam, hogy ez a halál, de azt is tudtam, hogy tévedés volt, amit eddig hittem, hogy az ember csak lehunyja a szemét, és kész. Egy darabig lebegtem az űrben, de följebb már nem jutottam, sőt éreztem, hogy kezdek visszacsúszni. Nagyot lélegeztem, és itt voltam megint. A talaj fel volt túrva, és fejmagasságban mellettem egy szilánkos törésű fadarab feküdt. A fülem zúgott, de jól hallottam, hogy valaki sír. Aztán mintha felsikoltott volna valaki, de hiába akartam megmozdulni, nem sikerült elmozdulni a helyemről. Hallottam a géppuska- és puskatűzet a folyó felől, végig a part hosszán. Valami nagyot loccsant. Láttam, hogy fellövik a világítórakétákat, hallottam őket robbanni, és fehéren világítva továbbúszni a magasban, aztán rakéták robbantak, bombák robbantak, de mindezt egy csapásra és egy időben hallottam, és ugyanakkor valakinek a nyögését egészen közel: – *Mamma mia! O, mamma mia!* – Addig fészkelődtem, míg végre sikerült kiszabadítani a lábamat, és az oldalamba fordulni, és kinyújtani a kezemet a szomszédom felé. Passini hevert ott, s amikor hozzáértem, feljajdult. Lábbal feküdt felém, s a villanásokkal teli sötétségben észrevettem, hogy mindkét lába össze van roncsolva térd fölött. Az egyik egészen levált róla, a másikat is csak néhány ín és a nadrág csatai tartották, s a levágott rész úgy csapkodott és rángatózott, mint egy külön élőlény. Beleharapott a karjába és felnyögött. – *O, mamma mia, mamma mia* – és aztán: – *Dio te salve, Maria, Dio te salve, Maria, ó, édes Jézus, lőj agyon, Krisztusom, lőj agyon, mamma mia, mam-*

ma mia, Istennek szent Anyja, lőj agyon. Nem bírom, nem bírom. Nem bírom. Ó, édes Jézusom, imádott Szűz Máriám, nem bírom. Ó, ó, ó, ó, ó! – és aztán egészen kifulladásra: – *Mamma, mamma mia*. – Aztán elnémult, már csak a karját harapta, és lábának csonkja rángott.

– *Portaferiti!*⁵ – kiáltottam, kezemből tölcserít formálva.
– *Portaferiti!*

Igyekeztem közelebb jutni Passinihoz, hogy érlelődő kötetést tehessek a lábára, de meg sem bírtam mozdulni. Újra megpróbáltam, és végre elmozdultak a lábaim. A karomon és a könyökömön nagy nehezen hátrafelé húzózkodtam. Passini elhallgatott. Mellélültem, kigomboltam a zubbonyomat, és le akartam szakítani az ingem szegélyét. A vászon nem repedt be, és akkor a fogammal téptem le a varrást, hogy továbbszakíthassam. Végre eszembe jutottak a lábtekercecsek. Én gyapjúharisnyát hordtam, de Passini, mint a többi sofőr is, lábtekercecset viselt. Passininak azonban már csak fél lába volt. Legombolyítottam róla a lábtekercecset, de közben észrevettem, hogy nem érdemes vele kínlódnia, és érkötést sem érdemes csinálni, mert Passini már meghalt. Kétszer is megnéztem, és aztán eszembe jutott, hogy van még három emberem valahol. Ültömben fölegyenesedtem, és ettől a mozdulattól valami megmozdult a koponyámban, mint az ólomnehezék az alvóbabák fejében, és erős ütést éreztem a szemgolyóm mögött. Azonkívül forróságot éreztem a lábamban, és valami nedvességet is, és a bakancsom is nedves és meleg volt belül. Akkor jöttem rá, hogy megsebesültem, és kíváncsi voltam, hogy mi történt, és a térdemre raktam a kezemet, de nem volt térdem. Tovább tapogatóztam, és végül megtaláltam a térdemet, egészen lecsúsztatva a lábszárcsontomra. Beletörültem a tenyeremet az ingembe. Épp egy világítórakéta ereszkedett lefelé, s én megnézhettem a lábamat, és elfogott a félelem. „Istenem – mondtam –, add, hogy kijussak innen.” Közben arra is gondoltam, hogy van még három emberem valahol. Négy sofőr volt. Passini meghalt. Marad három. Ekkor a hónom alá nyúlt valaki, és egy másik ember a lábamnál fogva emelt föl.

– Van még három emberem – mondtam. – Egy meghalt.

⁵ Sebesültvivők, szanitécek (olasz).

– Én vagyok az, főhadnagy úr, Manera. Kimentünk hordágyat keresni, de nem találtunk semmit. Hogy érzi magát?

– Hol van Gordini? Hol van Gavuzzi?

– Gordinit odaát kötözik. Gavuzzi itt van, ő fogja a lábát, tenente. Legyen szíves, karolja át a nyakamat. Súlyos a sérülése?

– A lábam sérült meg. Mi történt Gordinival?

– Már jobban van. Egy nehéz mozsárágyú csapott belénk.

– Passini meghalt.

– Meghalt, tenente.

Bomba csapott be valahová, és mind a ketten hasra vetették magukat, engem pedig ledobtak.

– Bocsánat, főhadnagy úr – mondta Manera. – Kapaszkodjon a nyakamba.

– És vágjanak oda még egyszer.

– Ne haragudjon ránk. Meg voltunk ijedve.

– Maguk is megsebesültek?

– Csak egy kicsit.

– Tud Gordini vezetni?

– Nem hiszem.

Még egyszer odavágtak, mielőtt a kötözőhelyre értünk volna.

– Gazemberek! – mondtam.

– Ne haragudjon – mondta Manera. – Nem dobjuk le többet, tenente.

Kint a sötétben, a kötözőhely előtt, nagyon sokan feküdtek már a földön. Egymás után vitték be és hozták ki a sebesülteket. Ilyenkor félrecsapódott a bejáratot takaró függöny, és kiszűrődött a fény. A halottakat valahová oldalt rakták, külön. Az orvosok véresek voltak, mint a hentesek, és hónaljukig feltúrt ingujjban dolgoztak. Kevés volt a hordágy. Némelyik sebesült jajgatott, de a legtöbbje teljes csöndben feküdt. Az éjszakai levegő kezdett lehűlni, és szél zörgette a kötözőhely elé épített lugas leveleit. Eközben folyton jöttek a sebesültszállítók, a földre tették a hordágyat, lerakták a sebesülteket, és máris fordultak.

Mindjárt amikor Maneraék leraktak a kötözőhely elé, kihívtak egy egészségügyi altisztet, aki bepólyálta mindkét lábamat. Azt mondta, annyi piszok nyomódott a sebekbe, hogy alig vesztettem vért. Megígérte, hogy mihelyt lehet,

engem vesznek sorra, aztán sietett vissza. Manera elmondta, hogy Gordini nem fog tudni vezetni, mert fejsebe van, és a válla is széjjel van roncsolva. Eleinte nem is érezte magát rosszul, de most már kezd merevedni a válla. Most ott ült, hátát a téglafalnak vetve. Manera és Gavuzzi elvittek egy-egy rakomány sebesültet, és egész jól ment nekik a vezetés. Később megérkeztek három sebesültszállító kocsival az angolok is: nekik két emberük volt minden kocsin. Gordini, aki elég sápadtnak és nyavalyásnak látszott, odahozta az egyik angol sofőrt.

– Súlyosan megsérült? – kérdezte fölém hajolva. Sovány és magas fiatalember volt, acélkeretes szemüveggel az orrán.

– A lábamon.

– Remélem, nem súlyos. Akar egy cigarettát?

– Kérek.

– Hallom, két sofőrijét elvesztette.

– Az egyik meghalt, a másik, aki idevezette magát.

– Nagy pech. Ha akarja, a két fölösleges kocsiját magunkkal visszük.

– Épp ezt akartam kérni magától.

– Majd igyekszünk vigyázni rájuk, és visszavisszük a vilábra. Kétszázhatos szám, ugye?

– Igen.

– Nagyon bájos kicsi fészek. Láttam is ott magát valahol. Igaz, hogy maga amerikai?

– Igaz.

– Én pedig angol vagyok.

– El sem bírom hinni.

– Pedig angol vagyok. Vagy talán olasznak nézett? Mert néhány olasz is szolgál a mi kocsijainkon.

– Nagyon örülök, hogy elviszi az én két kocsimat – mondtam.

– A legnagyobb gondossággal fogunk velük bánni – mondta, és kiegyenesedett. – Ez a fiú nagyon sürgetett, hogy nézzem meg magát. – Megveregette Gordini vállát. Gordini felszisszent, de mosolygott, az angol pedig hibátlan és folyékony olaszszággal fordult hozzá.

– Amint látja, minden a legtökéletesebb rendben van. Beszéltem a tenentével. Elvisszük a két fölösleges kocsit. Magának pedig ne fájjon a feje.

Hirtelen elgondolkozott.

– Ki kell valamit találni, hogy magát elvihessük innen. Mindjárt bemegyek, és beszélek valamelyik atyaistennel. Maga velünk jön vissza.

Óvatosan kerülgetve a sebesülteket, elindult a kötözőhely felé. Félre csapódott a függöny, kisütött a villanyfény, és az angol eltűnt.

– Majd ő gondját viseli magának, tenente – mondta Gordini.

– Maga hogy van, Franco?

– Elég jól.

Lekuporodott mellém a földre. Egy perc múlva újra szétcsapódott a segélyhely függőnye, és a nyurga angol, két hordágyvivő kíséretében, kijött. Odavezette őket hozzám.

– Ez itt az amerikai tenente – mondta olaszul.

– Én nagyon szívesen várok – mondtam. – Nem is érzem magam rosszul, és vannak itt sokkal súlyosabb sebesültek is.

– Gyerünk, gyerünk – mondta. – Mire jó ez a hülye hős-ködés?

Rögtön olaszra fordította a szót.

– Aki a lábához nyúl, nagyon vigyázzon. A lábára nagyon érzékeny. Ő Wilson elnök törvényes fia.

Fölemeltek és bevittek a segélyhelyre. Odabent minden asztalon operáltak. A zömök törzsorvos mérgesen pislogott ránk. Aztán megismert, és egy csipesszel integetett nekem.

– *Ça va bien?*

– *Ça va.*⁶

– Azért hoztam őt be – magyarázta olaszul az angol –, mert ő az amerikai nagykövet egyetlen fia. Csak addig hagyom itt, amíg ön el nem látja, aztán az első szállítmánnyal elviszem.

Fölém hajolt.

– Mindjárt előkerítem az írnokot, hogy csinálja meg előre az okmányait. Minden úgy fog menni, mint a karikacsapás.

Kétrét görnyedt, hogy kiférjen az ajtón. A törzsorvos épp egy tálba dobta a csipeszt, aztán elkezdte kötözni a sebesültet. Figyelmesen néztem kezének minden mozdulatát. Végül a sebesültvivők leemelték az asztról a beteget.

⁶ Jól vagyunk? Jól (francia).

– Én veszem az amerikai főhadnagyot – mondta az egyik ezredorvos.

Föltettek az asztalra. Az asztal lapja kemény és síkos volt. Sokféle, nagyon jellegzetes szag csapott meg, elsősorban orvoságok szaga, aztán a vér édeskés szaga. Lehúzták a nadrágot, és az ezredorvos munka közben már diktálta is az őrmesternek a leletet:

– Többrendbeli külső sérülés a jobb és bal combon, valamint a bal és jobb térdkalácson és a jobb lábszáron. A jobb térdízület és lábszár súlyos sérülése. Zúzott sebek a fejbőrön . . .

Szondázni kezdett.

– Fáj ez? . . .

– Jézusmária . . .

– . . . föltehetően koponyaacsonttörés. A hadszíntéren sebesült meg, szolgálata teljesítése közben . . . Erre azért van szükség – magyarázta nekem –, nehogy öncsonkítás miatt hadbíróóság elé állítsák. Akar egy kis konyakot? És hol a csodában szedte ezt föl? Hol járt maga? Öngyilkos akart lenni? Tetanuszoltást kérek, és keresztjelzést mindkét lábra. Köszönöm. Egy kicsit kivakarom a piszkot a sebből, megmosom, bekötözöm, és mehet. A vére úgy alvad, hogy ahhoz csak gratulálni lehet.

Az őrmester, aki a leletet írta, fölpillantott:

– Mi okozta a sebet?

Az ezredorvos:

– Mitől sebesült meg?

Én, behunyt szemmel:

– Nehéz mozsárágyú.

Az ezredorvos, miközben gézt hasogat és égő fájdalmat okoz:

– Biztos benne?

Én, aki megpróbálok mozdulatlanul feküdni, habár hússomban turkál a csipesz, és ettől háborog a gyomrom:

– Azt hiszem.

Az ezredorvos, aki örül, hogy végre talált valamit:

– Ellenséges mozsárlövedék szilánkjai. Még egy csomót ki tudok halászni a sebből, de nem életkérdés. Mindenesetre bejódózom . . . Fogadni merek, hogy most szúró fájdalmat érez. De ez még semmi. Majd később jön az igazi, ha elkez-

dődnek a fájdalmak. Egy pohár konyakot adjatok neki. Tudniillik a sokk egyelőre elnyomja a fájdalomérzetet, de ez így van rendjén, nincs oka aggódni, kivéve, ha vérmérgezést kap, de ez ma már ritkaság. A feje is fáj?

– De még hogy – mondtam.

– Akkor ne igyon annyi konyakot, mert az gyulladást okozhat az agyszövetekben, és magának alighanem koponyatörése van. Most érez valamit?

Egész testemben kivert a verejték.

– Jézusmária.

– Úgy látszik, szabályos koponyatörés. Most szépen bekötözzük, de ne billegtesse a fejét . . .

Bámulatos fürgeséggel tekerte fejemre a pólyát, s a kötés mégis biztonságosan feszült.

– Nagyszerű – mondta. – Isten önnel, és *Vive la France!*⁷

– A főhadnagy amerikai – mondta a másik ezredorvos.

– Nem te mondtad az előbb, hogy francia? És amellet folyton franciául beszél – mondta az ezredorvos. – Már többször találkoztunk, és én mindig franciának néztem.

Lehajtott egy fél vizespohár konyakot.

– Jöhet a következő – mondta. – Lehetőleg súlyosabb esetet kérek. És adjatok ide több tetanuszszérumot is.

Az ezredorvos búcsút intett, engem hordágyra emeltek, s amikor kivittek, arcomba csapott a függöny sarka. Odakint letettek a földre, az őrmester odatérdelt hozzám, és szép csendesen kikérdezett. Neve? Keresztneve? Rendfokozata? Születési helye? Évjárata? Csapatteste? – és így tovább.

– Nagyon fáj a feje? – kérdezte aztán. – Igazán sajnálom magát, tenente. Remélem, nemsokára jobban lesz. Most pedig átadom magát az angol betegszállítónak.

– Köszönöm a kedvességét – mondtam. – Már egészen jól érzem magam.

Elkezdődtek a fájdalmak, melyeket az ezredorvos megjósolt. Nem érdekelt, hogy mi lesz velem, mintha nem is velem történt volna, ami történt. Hamarosan megjött az angol sebesültszállító kocs, újra hordágyra tettek, fölemeltek a kocs magasságára, és betoltak. Szomszédomnak, aki a mellettem álló hordágyon feküdt, csak viaszos orra látszott ki

⁷ Éljen Franciaország! (francia).

a pólyából. Hörögve lélegzett. Új meg új hordágyakat hoztak, és ezeket a felső sorba emelték, a fejünk fölé. Odajött az angol sofőr, és benézett hozzám.

– Ne féljen – mondta –, olyan óvatosan vezetek majd, hogy ne érezzen semmit.

Hallottam, hogy begyújtja a motort, aztán elhelyezkedik az ülésen, kiengedi a kéziféket, és bekapcsolja az első sebességet. Elindultunk. Moccanás nélkül feküdtem, és átengedtem magamat a fájdalomnak.

A kocsi fölkapaszkodott a kaptatón, de a nagy forgalomban csak lassan jutottunk előre. Meg-megálltunk, a kanyarokban sokszor ide-oda tolattunk, de utóbb elég jó tempóban másztuk meg a hegyet. Egyszerre valami csöpögni kezdett. Eleinte lassan, ütemesen, később már sugárban rám csurogva. Nagyot kiáltottam a sofőrnek. Az autó megállt, és a sofőr benézett a kis nyíláson, a támlája fölött.

– Mi történt?

– Itt, a fejem fölött elvérzik valaki.

– Mindjárt ott leszünk – mondta a sofőr. – Különben sem bírom egyedül kihúzni a hordágyat.

Továbbmentünk. Folyt rám a vér. A sötétségben nem bírtam kivenni, hogy a vászon melyik ponton vérzett át, és odább csúsztam a hordágyamon, hogy ne éppen énrám folyjon. Már úgysis tele voltam vérrel, még az ingem alatt is meleg és csúszós volt a bőr. Dideregtem, és úgy fájt a lábam, hogy majdnem elájultam. Egy kis idő múlva már vékonyabban csurgott a felső hordágyról a vér, aztán már csak csöpögött, és akkor észrevettem, hogy mozog fölöttem a hordágy, mintha valaki kényelembe helyezkedett volna odafönt.

– Mindjárt ott vagyunk – szólt hátra a sofőr. – Hogy van az az ember?

– Azt hiszem, meghalt – mondtam.

Most már nagy időközökben hullottak a csöppek, mint egy jégcsapról, mikor már lement a nap. Minél följebb kapaszkodtunk a hegyre, annál hidegebb lett a kocsiiban a levegő. Amikor felértünk, kivették a hordágyat a fejem fölül, betoltak egy másikat, és továbbmentünk.

Délután látogatóm lesz, közölték velem a tábori kórházban, az osztályon. Nagy volt a meleg, s a szobában nyüzsögtek a legyek. A tisztiszolgám csíkokra vágott egy papírlapot, aztán rákötötte egy bot végére a csíkokat, és ezzel a kefével hajtotta rólam a legyeket. Ilyenkor fönt, a mennyezeten gyülekeztek, de ha a legényem elaludt, és nem kergette el őket, rögtön rám szálltak. Megpróbáltam őket lefújni magamról, de aztán inkább betakartam a tenyeremmel az arcomat, és én is elaludtam. A meleg azonban tűrhetetlen lett, s amikor fölébredtem, nagyon viszketett a lábam. Fölébresztettem a legényemet, hogy öntse le a kötést ásványvízzel, amitől jó nyirkos és hús lett az ág. A többiek, ha éppen nem aludtak, keresztül-kasul beszélgettek a kórteremben. Nincs nyugalmasabb idő, mint a délután a kórházban. Reggelente bejött egy csoport, három betegápoló meg egy orvos, kivették az embert ágyából, és bevitték a kötözőbe. Mialatt átkötötték a sebet, megvetették az ágyunkat. Ez a kirándulás csöppet sem volt kellemes, de akkor még sejtelmem sem volt róla, hogy úgy is meg lehet vetni az ágyat, hogy benne fekszik a beteg.

Amikor az egész ásványvízes üveget rám locsolta a legényem, mindjárt finom hűvösséget éreztem az ágyban, és épp kezdtem neki magyarázni, hol vakargassa a talpamat, hogy megszűnjön a viszketés, amikor az egyik orvos Rinaldit vezette be hozzám a kórterembe. Egyenesen odasietett hozzám, rám hajolt és megcsókolt. Észrevettem, hogy kesztyűt hord.

– Hogy vagy, kutyus? Rosszul érzed magad? Nézd, mit hoztam neked . . .

Egy üveg konyakot hozott. A legényem széket hozott, és leültette a vendéget.

– Csupa remek újságot hozok. Ki akarnak tüntetni, kutyus. Az ezüstéremre vagy fölterjesztve, de az is lehet, hogy csak a bronzot kapod meg.

– Miért akarnak kitüntetni?

– Mert súlyosan megsebesültél. Állítólag, ha igazolni tudod, hogy véghezvittél egy hőstettet, nem fontos, hogy mit, megadják az ezüstöt. Ha nem, akkor a bronzot adják.

Mondd el részletesen, mi történt. Milyen hőstettet vittél végbe?

– Semmilyen. Belénk csapott egy bomba, miközben sajtot ettünk.

– Ne hülyéskedj. Szedd össze az eszedet. Se előtte, se utána nem követtél el valami hősi dolgot?

– Nem.

– Hány sebesültet hurcoltál a hátadon? Gordini azt állítja, hogy több sebesültet cipeltél a válladon, viszont a törzsorvos a kötözőhelyen azt mondta, hogy ez lehetetlen. Pedig neki kell aláírnia a fölterjesztést.

– Nem cipeltem senkit. Nem is bírtam mozdulni.

– Nem számít, kutyus – mondta Rinaldi.

Lehúzta kesztyűjét.

– Ne félj, megkapod az ezüstöt. Amikor kötözni vittek, ugye, tiltakoztál, hogy vigyék előbb a többieket?

– Csak gyengén tiltakoztam.

– Nem számít, kutyuska. Tekints súlyos sebeidre. Tekints férfias viselkedésedre, amikor mindig az első vonalba kérezkodtél. Mellesleg, nagyszerűen ment a támadás.

– Sikerült átkelni a folyón?

– De még mennyire. Majdnem ezer foglyot ejtettünk. Nem láttad a hivatalos jelentést?

– Nem.

– Elhozom neked. Jól sikerült *coup de main*¹ volt.

– És nálatok hogy ment a dolog?

– Ragyogóan. Mi ragyogó emberek vagyunk. Mindenki büszke rád. Mondd el részletesen, mi történt. Mindent tudni akarok. Hogy az ezüstöt megkapod, arra mérget vehetsz. Csak mondd el szépen, hogy mindent tudjak. No, mesélj.

Elhallgatott. Gondolkozott.

– Talán még egy angol kitüntetést is kapsz. Volt ott egy angol pasas is. Majd elmegyek hozzá és beszélek a fejével, és megkérem, hogy terjesszen föl. Biztos, hogy tud valamit csinálni. Nagyon szenvedsz? Igyál egy kicsit. Tisztiszolga, szerezzen dugóhúzót. Jaj, bár láttad volna, hogy vágtam ki valakiből három méter vékonybelet. Jobban sikerült, mint valaha. Fogadjunk, hogy lehozná a *Lancet*.² Tudod mit? Én

¹ Rajtaütés (francia).

² Angol orvosi szaklap.

megírom, te lefordítod, és aztán beküldjük a *Lancet*-nek. Napról napra ügyesebb a kezem. Jaj, drága kutyuska, hogy érzed magad? Hol az a bűdös dugóhúzó? Olyan férfiasan és hallgatagon fekszel itt, hogy nem is jut eszembe, mennyire szenvedsz.

Az ágyam végébe dobta a kesztyűjét.

– Itt a dugóhúzó, signor tenente – mondta a legényem.

– Nyissa ki az üveget. Hozzon poharat. Idd ezt meg, kutyus. Fáj az a kicsi fejecske? Megnéztem a leleteidet. Nincs koponyacsonttörésed. Az a törzsorvos a kötözőhelyen közönséges mézárós volt. A legszívesebben elvinnélek magammal, hogy ne érezz semmi fájdalmat. Én senkinek sem okozok fájdalmat. Istenien csinálom már. Napról napra könnyebb és fürgébb a kezem. Ne haragudj, hogy telebeszéltem a fejedet, kutyus. Nagyon meg vagyok hatva, hogy ilyen súlyos sebed van. Tessék, igyál. Ez jót tesz neked. Tizenöt lírába került. Nem lehet rossz. Ötcsillagos. Innen rögtön elindulok megkeresni azt az angolt, hogy angol kitüntetésed is legyen.

– Ilyesmiért nem jár kitüntetés.

– Bámulatosan szerény vagy. Majd elküldöm hozzá az összekötő tisztet. Ő jól tud bánni az angolokkal.

– Miss Barkleyt nem láttad?

– Őt is idehozom. Máris megyek érte, és idehozom.

– Maradj csak – mondtam. – Mesélj egy kicsit Goriziáról. Milyenek a lányok?

– Nincsenek lányok. Két hét óta nem cserélték őket. Nem megyek oda többet. Szégyen, gyalázat! Már nem is lányok, hanem öreg bajtársak.

– Feljük sem nézel?

– Épp csak benézek, hogy nem jött-e mégis valami friss áru. Néha bekukkantok hozzájuk. Mind azt kérdezik, hogy mi történt veled. Addig tartják ott őket, míg az ember már csak társalogni tud velük. Mégiscsak disznóság.

– Talán már kíváncsiak a frontra a lányok.

– De még hogy. Rengeteg lány van. Az a baj, hogy akik hátul dekkolnak, azok nem engedik ki őket a kezükből.

– Szegény Rinaldi – mondtam. – Itt áll a nagy háborúban, és még egy új nőcskét is sajnálnak tőle.

Rinaldi teletöltötte a poharat.

– Azt hiszem, hogy ez nem árt neked. Idd meg, kutyus. Megittam a konyakot, és éreztem, ahogy lefolyik bennem a melegsége. Rinaldi elcsöndesedett. Fölemelte a poharat.

– Vitézi sebeidre! – mondta. – A kitüntetésedre! Valld meg nekem, kutyus, nem izgulsz folyton, ahogy így fekszel egész nap ebben a forróságban?

– Csak néha.

– Én nem bírnék így feküdni. Én beleőrülnék.

– Te máris őrült vagy.

– Jaj, csak visszajönnél már! Nincs, aki éjjel későn hazajárjon. Nincs, aki a kalandjairól meséljen. Nincs, akit ugratni lehessen, és akitől pénzt kérhessek kölcsön... Nincs vértestvérem és szobatársam! Miért nem vigyáztál magadra, kutyus?

– Ott a pap, ugrathatod.

– Ó, a pap! Én sohasem szoktam őt ugratni, csak a kapitány. Én szeretem a papot. Ha már okvetlen kell hogy papunk legyen, hadd legyen ő az a pap. Jön majd hozzád látogatóba. Már nagy előkészületeket tett.

– Én is szeretem őt.

– Van énnekem szemem. Néha már az volt a gyanúm, hogy te meg a pap úgy vagytok egymással... No, érted.

– Ezt magad sem hiszed.

– Dehogyanem. Tudok egy ilyen esetről a Brigata Ancona első ezredében...

– Menj a fenébe.

Fölállt. Kesztyűt húzott.

– Nincs jobb, mint téged ugratni, kutyus. Vagy a pappal, vagy az angol lánnyal, mindegy. Mert a szívünk mélyén mi nagyon egyformák vagyunk.

– Azt már nem.

– Hiába tagadod. Olasz vagy te is, szőröstül-bőröstül. Csak láng és füst, és belül semmi. Te csak hencegsz, hogy amerikai vagy. Mi édestestvérek vagyunk, és szeretjük egymást.

– Viselkedj tisztességesen, míg haza nem megyek.

– Majd ideküldöm Miss Barkleyt. Jobban örülsz te neki, ha én nem vagyok jelen. Olyankor roppant üde és erkölcsös vagy.

– Menj a fenébe.

– Ne félj, elküldöm őt. A te bájos, hűvös istennődet. A te angolszász istennődet. Egy ilyen nővel úgysem lehet mást csinálni, csak leborulni elébe, és imádni. Mást úgysem kezdhetsz egy angolszász nővel.

– Tudod, mi vagy te? Egy neveletlen, mocskos szájú digó.

– Mi vagyok én?

– Egy ostoba fajankó.

– Fajankó! Te pedig egy hideg szájú, meredt arcú, fagyasztott hal vagy!

– Te pedig műveletlen vagy és buta. Rém buta – s mert észrevettem, hogy ez telitalálat volt, tovább folytattam: – Lomha eszű. Együgyű. Tudatlan, tapasztalatlan hülye.

– Igazán? Nahát, akkor elárulok neked valamit a te istennőidről, azokról a romlatlan szüzekről. Tudod, mi a különbség, ha egy romlatlan szűzzel megy el, vagy egy rendes, jóra való nőcskével? Az, hogy a szűzzel csak keservesen megy a dolog. Több semmi – mondta, és kesztyűjével csapkodta az ágyamat. – És ráadásul sohasem tudod, hogy annak a romlatlan lánynak jólesett-e, vagy sem?

– Fő a nyugalom – mondtam.

– Én teljesen nyugodt vagyok. Mindezt a saját jól fel-fogott érdekedben mondtam el neked, hogy később ne legyen kellemetlenséged.

– Más különbség nincs?

– Semmi. De erről neked és tízmillió másik mamlasznak sejtelme sincs.

– Milyen szép tőled, hogy foglalkozol velem.

– Nem fogunk összeveszni, kutyuska. Én nagyon szeretlek téged. Csak ne légy ilyen mamlasz.

– Nem leszek mamlasz. Ezentúl ugyanolyan bölcs leszek, mint te.

– Ne légy dühös, kutyuska. Gyere, igyunk. Ne vess. Szavamra, most mennem kell.

– Nem vagy te rossz gyerek.

– Na látod. A szívünk mélyén egyformák vagyunk. Testvérek a nagy háborúban. Csókolj meg búcsúzóul.

– Pfuj, milyen szentimentális vagy.

– Nem igaz. Tele vagyok tiszta érzelmekkel.

Ahogy lehajolt, megcsapott a lehelete.

– Viszontlátásra. Nemsokára megint eljövök.

A lehelete lassan távolodott.

– Ha nem akarod, nem csókollak meg. Elküldöm neked az angol leányt. Szervusz, kutyus. A konyak az ágy alatt áll. Gyógyulj meg minél előbb.

És már el is ment.

11

Amikor a pap jött, már sötétedett. Már beadták a leveleimet, a tányért is elvitték, s én hanyatt fekvé nézegettem az ágyak sorát, aztán kibámultam az ablakon, és néztem, hogy borzolja az esti szél a fák koronáját. A szellő beáramlott a nyitott ablakon, s ahogy esteledett, egyre hűvösebb lett. A legyek a mennyezeten és a dróton lelógó villanykörteken tanyáztak. A villanyt csak olyankor gyújtották meg, ha sebesülteket hoztak be éjszaka, vagy ha a személyzetnek dolga volt a kórteremben. Én valahogy megfiatalodtam attól, hogy a szürkület után bejött a szobába az esthomály, és ott maradt; kisfiú koromra kellett gondolnom, amikor korán kellett vacsorázni, és rögtön lefeküdni.

A tisztiszolga jött be, végigment az ágyak között, és megállt. Még valaki volt vele: a pap. Ott állt, alacsony termetével, napbarnította arcával, félszegen.

– Hogy érzi magát? – kérdezte. Hallottam, hogy csomagokat rakosgat le ágyam mellé a földre.

– Köszönöm, atyám.

Leült abba a székbe, melyet még Rinaldinak hoztak be annak idején, és zavartan nézett ki a nyitott ablakon. Felűnt, milyen fáradt az arca.

– Nem maradhatok soká – mondta. – Már késő van.

– Nincs olyan késő. Mi újság az étkezdében?

Mosolygott.

– Még mindig az én rovásomra szórakoznak. – A hangja is fáradtan csengett. – De hála Istennek, mind jól vannak.

– Boldog vagyok, hogy jobban érzi magát – mondta később. – Remélem, nincsenek fájdalmai.

Kimerültnek látszott, s én még sohasem láttam őt ilyennek.

- Már nincsenek fájdalmaim.
- Az étkezdében sokszor gondolok magára.
- Én is nagyon vágyom vissza. Oly jólesett magával elbeszélgetni.

– Hoztam magának néhány apró semmiséget – mondta, és előszedte a csomagokat. – Egy moszkítóhálót. Egy üveg vermutot. Remélem, szereti a vermutot. És ezek angol újságok.

- Kérem, bontsa föl a csomagokat.

Ennek nagyon örült, és sorra bontogatta a csomagokat. A moszkítóhálót kezemben szorongattam, a vermutos üveget a pap fölemelte, megmutatta, és visszatette az ágy mellé a földre, én pedig magam elé húztam az angol újságpaksamétát, és úgy tartottam, hogy reáessen az ablakon beszűrődő félhomály. Így el bírtam olvasni a főcímeket. A *News of the World* című újság feküdt legfelül.

- A többiek képes lapok – mondta.
- Már alig várom, hogy olvashassam. Hol vette őket?
- Elküldtem valakit Mestrébe. Nemsokára hozatok frisseket.

– Nagyon szép magától, hogy eljött hozzám, atyám. Nem iszik egy kis vermutot?

- Köszönöm. Tegye el magának. Magának hoztam.
- Egyetlen pohárral.
- Nem bánom. Majd hozok megint.

A tisztiszolga poharakat hozott, és nekiállt kihúzni a dugót. A dugó azonban beletört, úgyhogy az alsó felét bele kellett nyomni az üvegbe. Látszott a papon, hogy nagyon bántja ez a baleset, de azért így szólt:

- Annyi baj legyen. Így is jó lesz.
- Kedves egészségére, atyám.
- Az ön mielőbbi felgyógyulására.

Kiittuk a bort, és aztán csak szorongattuk kezünkben a poharat, és néztük egymást. Máskülönben nagyon jóba voltunk, és mindig kitűnően elbeszélgettünk egymással, de ma valahogy nehezen indult a dolog.

- Mi a baj, atyám? Nagyon fáradtnak látszik.
- Fáradt vagyok, pedig nekem nem szabad elfáradnom.
- A hőség teszi.

– Nem hiszem. Még nincs is itt a nyár. Nagyon kedvetlen vagyok.

– Talán megcsömörlött a háborútól.

– Nem csömörlöttem meg tőle, de gyűlölöm.

– Én se szeretek rágondolni – mondtam, de a pap csak csóválta a fejét, és nézett ki az ablakon.

– Önt nem érinti a dolog. Ön észre se veszi... Bocsásson meg. Most jut eszembe, hogy megsebesült.

– Véletlenül történt.

– De még sebesülten sem látja, hogy mi van itt. Higgye el nekem. Én magam sem látom jól, csak érzek valamit.

– Amikor megsebesültem, épp erről volt szó. Passini majdnem ugyanezt mondta.

A pap letette poharát. Tűnődött, mintha hirtelen eszébe jutott volna valami.

– Én azért ismerem őket – mondta –, mert olyan vagyok, mint ők.

– Azért ön mégiscsak más, atyám.

– A lényeg ugyanaz.

– Csak a tiszték azok, akik nem látnak semmit – mondtam.

– Köztük is van olyan, aki lát. Némelyikük nagyon finom érzésű, és többet szenved a háborútól, mint bármelyikünk.

– A többség nem ilyen.

– Ennek semmi köze a vagyonhoz vagy a neveltetéshez. Ez valami más. Passini például vagyonos ember volt, és művelt ember is; mégsem akart tiszt lenni. Én magam se lennék tiszt.

– Önnek tisztí rangja van. Én is tiszt vagyok.

– Én csak félig. Ön még csak nem is olasz. Ön külföldi. De azért mégis több köze van a tisztékhez, mint a legénységhez.

– Miért, atyám?

– Nehéz erre felelni. Vannak emberek, akik akarják a háborút. Olaszországban elég szép számmal vannak ilyenek. Aztán vannak más emberek, akik nem akarják a háborút.

– De az előbbieket rákényszerítik őket.

– Rá.

– Én pedig segítek nekik.

– Az más. Ön külföldi. Ön hazafi.
– Mit gondol, akik nem akarják a háborút, véget vethetnek neki?

– Nem tudom.

Megint kinézett az ablakon. Figyeltem az arcát.

– Volt-e már olyan háború, amelynek így lett vége? – kérdeztem.

– Az a baj, hogy nincsenek megszervezve. És ha szervez-
kednek, akkor eladják őket a vezetők.

– Akkor pedig reménytelen a dolog.

– Semmi sem reménytelen. Néha azonban nem bírok re-
ménykedni. Nagyon igyekszem reménykedni, de néha nem
sikerül.

– Talán hamarosan vége lesz.

– Talán.

– És akkor mit akar csinálni, atyám?

– Akkor visszamegyek az Abruzzókba.

Arcán felsugárzott a boldogság.

– Nagyon szereti azt a vidéket?

– Nagyon.

– Akkor vissza kell mennie.

– Milyen boldog lennék! Ott élném le az életemet, imád-
nám az Istent, és neki szolgálnék.

– És mindenki tisztelné önt, atyám.

– Igenis, tisztelnének. Miért is ne tisztelnének?

– Semmiért. Ön megérdemli, hogy tiszteljék az emberek.

– De ez nem a legfontosabb. Otthon, minálunk, egészen
természetes dolog az istenfélelem. Ott nem csinálnának be-
lőle piszkos vicceket.

– Értem, atyám.

Rám nézett és elmosolyodott.

– Azt mondja, hogy érti, és mégsem hisz Istenben.

– Nem.

– Egy csöppet sem hisz benne? – kérdezte.

– Néha éjszaka félek tőle.

– Szeretnie kell Őt!

– Én olyan keveset szeretek!

– Ez tévedés – mondta. – Nagy tévedés... Amit azok-
ról az éjszakákról elmondott, az más. Az nem szeretet. Az

csak szenvedély és parázaság. A szeretet mindig cselekedni akar. Áldozatot akar hozni. Szolgálni vágyik.

– Én nem vagyok rá képes.

– Majd lesz. Biztos, hogy lesz. És akkor lesz majd boldog.

– Most is boldog vagyok – mondtam. – Egész életemben boldog voltam.

– Amiről én beszélek, az egészen más. Arról ön nem is tudhat, mert még nem volt benne része.

– Lehet – mondtam. – Majd szólok, ha egyszer részem lesz benne.

– Túl sokáig ülök itt, és túl sokat fecsegek – mondta. Látszott szegényen, hogy igazán bánkódik emiatt.

– Nem, nem. Maradjon még. Azt mondja meg, hogy mit gondol a szerelemről. Ha nagyon szerelmes lennék valakibe, akkor megtudnám, hogy mi az?

– Erre nem tudok válaszolni. Még sohasem szerettem asszonyt.

– Az édesanyját sem?

– Őt igen. Az nem lehet, hogy ne szerettem volna anyámat.

– És Istent mióta szereti?

– Kisfiú korom óta.

– Érdekes. – Nem is tudtam, mit mondjak még. – Maga nagyon derék fiú – mondtam végre.

– Az vagyok – mondta. – De ön mégis úgy hív: atyám.

– Udvariasságból.

Ezen elmosolyodott.

– Most már igazán mennem kell – mondta. – Miben lehetek segítségére? – kérdezte reménykedve.

– Semmiben. Csak jöjjön el beszélgetni.

– Majd átadom üdvözetét az étkezdebelieknek.

– Köszönöm a sok szép ajándékot.

– Szót sem érdemel.

– Látogasson meg minél hamarább.

– Nagyon szívesen – mondta, és megveregette a kezem.

– Isten önnel.

– Viszlát – mondtam, az étkezdei tolvajnyelven.

– Csau – válaszolta mosolyogva.

A kórterem már egészen besötétedett. A tisztiszolga, aki

ágyam végében ült, fölkelte, és kikísérte a papot. Én igazán kedveltem ezt az embert, és szívből kívántam, hogy visszatérhessen az Abruzzókba. Akármilyen jól tartotta is magát, kínlódás volt a sorsa a tisztí étkezden, s én elábrándoztam rajta, hogy fog majd élni odahaza a hegyekben. Capracottában, ezt még tőle tudtam, sok pizstráng van a folyócskában, közvetlenül a város végében. Éjszaka azonban szigorúan tilos a fuvolázás. Szabad éjjeli zenét adni a lányok ablaka alatt, de fuvolázni nem. A parasztek így szólítják az embert: „Don”, és ha szembejönnek, előre leveszik a kalapjukat. A pap édesapja mindennap kijár vadászni, és ha megéhezik, betér valamelyik parasztházba. Ez nagy megtiszteltetésnek számít. A külföldinek, ha vadászni akar, igazolnia kell, hogy nem büntetett előéletű. Odafönt a Gran Sasso d’Italián medvék is vannak, de oda elég hosszú az út. Aquila viszont nagyszerű kis város. Milyen hűvösek ott a nyári éjszakák, és azonkívül egész Olaszországban sehol sem olyan szép a tavasz, mint az Abruzzókban. De a legeslegszebb dolog mégis az, amikor az ember elindul vadászni a gesztenyeerdőkbe, ősszel. A vadmadaraknak mind ízletes a húsa, mert a szőlőfürtöket csipdesik, és az ember sohasem visz magával elemózsiát, mert a parasztek boldogok, ha az ember belép a házukba és enni kér. Egy idő múlva elaludtam.

12

A hosszú kórteremben jobb kéz felől sorakoztak az ablakok, s a tulsó végén nyílt az ajtó a kötözöhelyiségbe. Az egyik ágyisor, amelyikben én is feküdtem, az ablakokkal nézett szembe, a tulsó pedig, az ablakok alatt, a fallal. Ha a bal oldalamba fordultam, akkor éppen ráláttam a kötözö ajtajára. Átellenben is nyílt egy ajtó, melyen néha bejött valaki. Ha valamelyik betegnél elkezdődött a haláltusa, akkor spanyolfallal vették körül az ágyát, hogy ne lehessen látni, hogyan hal meg, s mi nem is láthattunk mást, mint a spanyolfal alatt az orvosok és az ápolók cipőit és lábszárvédőit, s csak néha jutott a fülünkbe a suttogásuk. Ilyenkor szokott kilépni a spanyolfal mögül a pap, és nemsokára né-

hány ápoló ment be a fal mögé, és kihozták a lepedővel letakart halottat, és végigvitték a két ágysor között. Aztán másvalaki jött, összehajtogatta a spanyolfalat és kivitte.

Egy reggel bejött a kórház parancsnoka, egy őrnagy, és megkérdezte, elég jól érzem-e magam ahhoz, hogy másnap elszállítsanak. Azt mondtam, igen. Erre ő megmondta, hogy korán reggel akarnak útnak indítani, és azt is megmondta, hogy sokkal jobb lesz most utazni, mint amikor már beköszöntenek a meleg napok.

Olyankor, amikor kivettek az ágyból és átvittek a kötözőbe, ki tudtam nézni az ablakon, és leláthattam a kertbe, ahol a friss sírok sorakoztak. A kertbe nyíló ajtó küszöbén egy katona szokott üldögélni, aki összeszögezte a keresztet, és rájuk festette a kertben elásott katonák nevét, rendfokozatát és az ezredük számát. Az ügyeletes is őt szokta ezért-azért szalasztani, nekem pedig öngyújtót fabrikált üres óráiban egy osztrák puskagolyó hüvelyéből. Az orvosok nagyon kedvesek voltak, és látszott, hogy értik a dolgukat. Minél előbb Milánóba akartak küldeni, mert ott jobb a röntgenfelszerelés, és később, miután már megoperáltak, gyógytorna-kezelést is kaphatok majd. Én magam is nagyon kíváncsi voltam Milánóba, ők pedig legszívesebben mindenkit elküldtek volna, mégpedig minél messzebbre, mert a küszöbönálló offenzíva után minden kórházi ágyra szükség lesz. Az utolsó estén, melyet a tábori kórházban töltöttem, bejött hozzám Rinaldi és vele az étkezdebeli őrnagyunk. Azt mesélték, hogy engem egy milánói amerikai kórházba szállítanak át, mely épp most kezdte el működését. A jövőben több egészségügyi csoportot küldenek át Amerikából, és ennek a kórháznak az a rendeltetése, hogy gondoskodjék róluk, és minden Olaszországban katonászkodó amerikai állampolgárról. Nagyon sokan szolgáltak a Vörös keresztnél. Az Egyesült Államok hadat üzent már Németországnak, de Ausztriának nem.

Az olaszok biztosra vették, hogy Amerika hadat fog üzeni Ausztriának is, és lázba jöttek minden amerikaitól, aki átjött még a Vörös keresztől is. Mit gondolok, kérdezték, hajlandó-e Wilson elnök Ausztriának hadat üzeni, és én azt válaszoltam, hogy ez csak napok kérdése. Sejtelmem sem volt róla, mi bajunk nekünk Ausztriával, de ésszerűnek

látszott, hogy ha Németországnak hadat üzentünk, akkor nem tehetünk mást Ausztriával sem. Kérdezték, hajlandók vagyunk-e háborút üzeni Törökországnak is? Ez már bajosabb, mondtam. Törökországot angolul *Turkey*-nek hívják, másfelől *turkey* a pulyka is, a mi nemzeti madarunk – de ez a vicc amiatt, hogy le kellett fordítani, nem akart elsülni, és ők úgy megzavarodtak és olyan gyanakvóak lettek, hogy inkább kijelentettem: igenis, több mint valószínű, hogy Törökországnak is hadat fogunk üzeni. És Bulgáriával mi lesz? – kérdezték, és minthogy közben számos konyakot megittunk, azt mondtam: igenis, becsületszavamra, hadat fogunk üzeni Bulgáriának is, és Japánnak is. Ők ellene vetették, hogy Japán Anglia szövetségese. Azt mondtam, hogy abban az átkozott Angliában nem szabad megbízni. A japánok ugyanis Hawaiiit szeretnék megkaparintani. Hol van Hawaii? A Csendes-óceánon. Miért akarják a japánok megkaparintani? Talán nem is akarják igazán megkaparintani, mondtam, annyi mindenfélét beszélnek az emberek. A japánok apró termetű emberek, de kiváló népség, mely rajong a táncért és a könnyű borokért. Akárcsak a franciák, jegyezte meg az őrnagy. Mi ugyanis megkapjuk Nizzát és Savoiát a franciáktól. Továbbá Korzikát és az egész adriai tengerpartot is elszedjük tőlük, mondta Rinaldi. Itália utol fogja érni a régi Róma ragyogását, mondta az őrnagy. Én ki nem állhatom Rómát, mondtam. Róma forró, és tele van bolhákkal. Ön ki nem állhatja Rómát? Szó sincs róla. Rajongok Rómáért. Róma a nemzetek anyja. A halhatatlan Romulus, aki a Tiberis emlőit szopja. Mit csinált? Semmit. Menjünk mindnyájan Rómába. Menjünk most mindjárt Rómába, és maradjunk ott örökké. Róma csodaszép város, mondta az őrnagy. A nemzetek anyja és apja, tettem hozzá. Róma nőnemű, vélte Rinaldi. Ennélfogva atya nem lehet. Hát akkor ki az atya? Talán a Szentlélek? Istenkáromló, mondta Rinaldi. Nem volt istenkáromlás, mondtam. Egyszerű és baráti érdeklődés. Részeg vagy, kutyus. Ki itatott le? Én itattam le, vallotta be az őrnagy. Én itattam le, mert szeretem magát, és mert Amerika belépett a háborúba. De még hogy belépett, mondtam. Te holnap reggel elmész innen, kutyus. Rómába, mondtam. Nem Rómába, hanem Milánóba, mondta az őrnagy, a Kristálypalotába, a Covába,

a Campariba, a Biffibe, a Galleriába. Ön burokbán született. Megyek a Gran Italiába, ahol pénzt kérek kölcsön George-tól. A Scalába, mondta Rinaldi. A Scalába fogsz járni. Minden este, mondtam. Attól tartok, hogy ezt nem fogja győzni pénzzel, mondta az őrnagy.

Nagyon sokba kerülnek a jegyek. Nem baj, majd kibocsátok egy látra szóló váltót a nagyapám nevére. Egy kicsodát? Egy látra szóló váltót. Vagy fizet a nagyapám, vagy engem csuknak le. Mr. Cunningham, aki ott dolgozik a bankban, megteszi nekem ezt a szívességet. Én látra szóló váltókból élek. Illik-e egy nagyapának börtönbe csukatni hazafias unokáját, aki életét adja Olaszországért? Éljen az amerikai Garibaldi, kiáltotta Rinaldi. *Evviva*¹ a látra szóló váltók, mondtam én. Viselkedjünk tisztességesen, mondta az őrnagy. Már több ízben felkértek, hogy viselkedjünk tisztességesen. Igazán elmegy holnap, Federico? Elmegy bizony, az amerikai kórházba, mondta Rinaldi. Ott szép ápolónők vannak. Ott nem szakállas az ápolószemélyzet, mint a tábori kórházban. Persze, persze, mondta az őrnagy. Őt az amerikai kórházba viszik. Szikrát sem törődöm a szakállukkal, mondtam. Minden férfinak joga van szakállt növeszteni. Miért nem növeszt maga is szakállt, signor maggiore? Mert nem fér bele a gázmaszkba. De igenis, belefér a gázmaszkba. Igenis, minden belefér a gázmaszkba. Én például már beleokádtam a gázmaszkba. Ne ordíts, kutyus, kért Rinaldi. Mindnyájan tudjuk, hogy a fronton szolgáltál. Jaj, bátor kutyusom, mi lesz belőlem nélküled? Mennünk kell, mondta az őrnagy. A búcsúzás könnyeket csal a szemembe. Figyeljen ide. Még egy meglepetést tartogattunk magának. Az angol lányt. Emlékszik még? Az a lány: akihez minden este elment látogatóba a kórházba. Ő is Milánóba megy. Ő meg még egy lány, mindketten Milánóba mennek, az amerikai kórházba. Még nem érkeztek meg az ápolónők Amerikából. Ma beszéltem a *riparto*² főnökével. Azt mondja, nagyon sok a nő a fronton, néhányat hátra akar küldeni. Mit szólsz hozzá, kutyuska? Vigyorogsz, mi? Egy világvárosban fogsz lakni, és ott lesz az angol lány is, hogy ölel-

¹ Éljen, éljenek (olasz).

² Részleg, osztág (olasz).

gessen... Én mért nem bírok megsebesülni? Talán neked is sikerül, mondtam. Mennünk kell, mondta az őrnagy. Csak iszunk, zajongunk és zavarjuk szegény Federicót. Dehogysis, csak maradjanak. Sajnos, mennünk kell. Isten önnel. Vizszontlátásra. Sok szerencsét. Minden jól. Csau. Csau. Csau. Gyere vissza minél előbb, kutyuska. Rinaldi arcon csókolt. Pfuj, milyen karbolszagod van. Szervusz, kutyus. Szervusz. Minden jól. Az őrnagy megveregette a vállamat. Lábujjhegyen mentek ki a kórteremből. Nagyon részeg vagyok, gondoltam, és álomra csukódott a szemem.

Másnap reggel elindultunk Milánóba, és negyvennyolc órával később meg is érkeztünk. Nagyon kényelmetlenül utaztunk. Mestrén innen kitoltak egy mellékvágányra, ahol sokáig vesztegeltünk. Kisgyerekek kerültek elő, és be-bekukucskáltak az ablakon. Az ablakhoz intettem egy kisfiút, és kértem, hozzon egy üveg konyakot, de azzal tért vissza, hogy csak grappát lehet kapni. Jó lesz az is, mondtam, és amikor meghozta, nekiadtam a visszajáró pénzt, aztán az ágszomszédommal együtt teljesen eláztunk, és aludtunk egészen Vicenza utáig. Amikor felébredtem, telehánytam a padlót, de nem lett belőle baj, mert az ágszomszédom már előzőleg több ízben rosszul lett. Később úgy éreztem, hogy mindjárt szomjan halok, és amikor a nyílt pályán álltunk, Veronán túl, szóltam egy katonának, aki föl és alá járkált a pályatesten. A katona hozott egy kis vizet, s én felköltöttem Georgettit, mert így hívták részeg szomszédomat, és megkínáltam vele. Azt mondta, csurgassam a vizet a vállára, és tovább aludt. A katonának kiadtam egy pennyt az ablakon, de nem akarta elfogadni, és hozott érte egy húsos narancsot. Ezt szopogattam, közbe-közbe a padlóra köptem a belét, és nézegettem a katonát, aki egy tehervagon mellett sétált föl és alá, míg csak meg nem döccent a vonat, és el nem indultunk újra.

MÁSODIK RÉSZ

Korán reggel futottunk be Milánóba, ahol a teherpályaudvaron vagoníroztak ki minket. Engem egy sebesültszállító autón az Amerikai Kórházba vittek. Menet közben, hanyatt fekve a hordágyon, sejtellem sem volt róla, hogy a város milyen részébe visz az utunk, de amikor kivették a hordágyamat, láttam, hogy egy piacféle téren állunk, s egy nyitott kocsmát is láttam, melyet éppen felsöpört a kiszolgálólány. Éppen locsolták az útestet, s a levegőben a korai reggel szaga érződött. Hordágyastól a földre tettek, bementek az épületbe, aztán a portással kijöttek értem. A portásnak szürke volt a bajusza, ingre vetkőzve jött ki, a portások tányérsapkájával a fején. A hordágy sehogyan sem akart beleférni a liftbe, s emiatt nagy tanácskozás kezdődött: jobb-e, ha fölvesznek a hordágyról, és úgy visznek fel liften az emeletre, vagy az a jobb, ha a hordággal gyalog nekivágnak a lépcsőknek. Némán hallgattam a vitát. Végül a liftet választották. Fölemeltek a hordágyról.

– Vigyázat! – mondtam. – Csak szép lassan!

A liftben össze kellett szorulni, és amikor a lábam behajlott, elviselhetetlen fájdalom fogott el.

– Nyújtsák ki a lábam! – mondtam.

– Nem lehet, signor tenente. Nincs hely.

Az az ápoló, aki ezt mondta, karjával átfogta a derekamat, én pedig fél kézzel a nyakába kapaszkodtam. Bortól és fokhagymától bűzös lehelete az arcomba csapott.

– Vigyázzunk – mondta a másik ápoló.

– Ki nem vigyáz, te strici? – kérdezte amaz.

– Vigyázzunk mind a ketten – mondta az, aki lábtól fogott.

Néztem, hogyan csapódik be a liftajtó, és hogyan szorul

össze a rács, és a portás hogy nyomja be a harmadik emeletet jelző gombot. A portás gondterhelt arccal bámult maga elé, miközben lassan fölfelé emelkedtünk.

– Nem vagyok nehéz? – kérdeztem a fokhagymaszagút.

– Ugyan, dehogy – válaszolta. Szuszogott, arcáról csöpögött a víz. A lift egyre följebb ment, aztán megállt. Az az ápoló, aki lábtól fogott, ajtót nyitott és kiszállt. A lépcsőfordulón, ahol álltunk, sok ajtó nyílt, rézgombbal a kilincs helyén. Az az ápoló, aki lábtól fogott, megnyomott egy csengőgombot. Bentről a szobából kihallatszott a csengő berregése, de senki sem jött. A lépcsőn fölért a portás.

– Nincs itt senki? – kérdezték az ápolók.

– Nem tudom – mondta a portás. – Lehet, hogy a földszinten vannak és alszanak.

– Hívjon valakit.

Ő is megnyomta a csengőgombot, aztán kopogott az ajtón, végül benyitott. Amikor visszajött, egy öregedő, szemüveges asszony jött vele. Fésületlen haja féloldalt a vállára lógott. Fehér köpenyt viselt, mint az ápolónők.

– Nem értek egy szót sem – mondta. – Egy szót sem értek olaszul.

– Tudok angolul – mondtam. – Ezek az emberek le akarnak fektetni valahová.

– Még egyetlen szobánk sincs rendben. Nem is vártunk még beteget. – Két ujjal csavargatta a haját, és közben hunyorogva, rövidlátón nézett rám.

– Adjon egy ágyat, ahol lefekhetek. Mindegy, hogy hol.

– Nem tudom, mit csináljak – mondta. – Nem vártunk még beteget. Akárhová mégsem fektethetem.

– Nekem mindegy, csak lefekhessek – mondtam, és olaszul odaszóltam a portásnak: – Mutasson egy üres szobát.

– Mindegyik üres – mondta a portás. – Maga az első betegünk.

Tányérsapkáját forgatta, és az ápolónőt nézte.

– Az isten szerelmére, fektessen már le valahol!

A lábam még mindig be volt hajlítva, és újra meg újra belém szaggattak a csontig ható fájdalom görcsei. A portás bement a nyitott szobába, a szürke hajú asszony utána, aztán mindketten visszaszaladtak.

– Jöjjenek velem – mondta. Végigcipeltek egy hosszú

folyosón, aztán bevittek egy szobába, ahol le volt eresztve a redőny. Megcsapott a vadonatúj bútor szaga. Egy ágy és egy hatalmas ruhásszekrény állt a szobában. Végre lefektettek.

– Nincs huzatom – mondta az asszony. – Az ágyhuzatok be vannak zárva.

Nem is válaszoltam.

– A zsebemben megtalálja a pénzemet – szóltam a portásnak. – Abban, amelyik le van gombolva.

A portás kivette a pénzt. A két ápoló, levett sapkával, az ágyam végén állt és várt.

– Adjon mindegyiknek öt lírát, és vegyen ki öt lírát magának is. A túlsó zsebemben megtalálja az irataimat. Azokat odaadhatja a nővérnek.

•Az ápolók tisztelegtek és megköszönték a pénzt.

– Viszontlátásra – mondtam. – Köszönöm szépen.

Még egyszer tisztelegtek, aztán elmentek.

– Ezekben az iratokban – mondtam a nővérnek – olvashatja, hogy mi a bajom, és hogyan kezeltek mostanáig.

Kezébe vette a három, felébe hajtott papírlapot, és belebeolvasott a szemüvegén keresztül.

– Nem nagyon tudom, hogy mit csináljak – mondta. – Nem is értek olaszul. És amúgy sem csinálhatok semmit, csak az orvos utasítására.

Hirtelen sírva fakadt, miközben köténye zsebébe tette az iratokat.

– Amerikai maga? – kérdezte sírva.

– Az vagyok. Kérem, tegye az irataimat az asztalra, az ágyam mellé.

Hűvösség és félhomály terjengett a szobában. Az ágyon fekvemben egy nagy tükröt láttam a túlsó falon, de hogy mi tükröződik benne, azt már nem bírtam kivenni. A portás még mindig ott állt az ágyamnál. Barátságos arcú, jóindulatú ember volt.

– Maga elmehet – mondtam neki. – Maga is elmehet – mondtam a nővérnek. – Hogy is hívják magát?

– Mrs. Walker.

– Menjen csak, Mrs. Walker. Nagyon álmos vagyok.

Egyedül maradtam. Hűvös volt, és nem volt semmi kórházzag. A matrac erős volt, de kényelmes, s én mozdulat-

lanul feküdtem, könnyen és röviden lélegzettem, és boldogan éreztem, hogy lazul a görcs. Egy kis idő múlva megszomjaztam egy pohár vízre, s bár megtaláltam a csengőt, csengetésemre nem jött senki. Elnyomott az álom.

Amikor kinyitottam a szemem, körülnéztem. A nap már besütött a redőny résein. Láttam a nagy szekrényt, két széket, a kopár falakat. Lábam kinyújtva feküdt az ágyon, piszkos kötésbe bugyolálva; nagyon vigyáztam, hogy meg ne mozdítsam. Szomjas voltam, megkerestem a csengőt és megnyomtam a gombot. Hallottam, hogy nyílik az ajtó. Oda néztem: egy nővér jött be. Fialat volt és szép.

– Jó reggelt – mondtam.

– Jó reggelt – mondta, és odajött az ágyamhoz. – Sajnos, nem bírtuk megtalálni az orvost. Elment a Como-tóra. Nem is sejtettük, hogy beteget kapunk... Mi a baja volt képpen?

– Megsebesültem. A lábam szárán, a lábfejen és a koponyámon.

– Hogy hívják magát?

– Henry. Frederic Henry.

– Mindjárt megmosdatom. De addig, míg vissza nem jön az orvos, nem szabad hozzányúlnom a sebhez.

– Miss Barkley itt van?

– Nincs. Nincs itt senki ilyen nevű.

– Ki volt az az asszony, aki sírt, amikor behozták ide?

A nővér elnevette magát.

– Mrs. Walker. Ő volt az ügyeletes, de elaludt. Nem gondolta, hogy behoznak valakit.

Miközben beszélgettünk, levetkőztetett, és amikor már meztelenül feküdtem, leszámítva persze a kötéseket, nagyon gyengéd és ügyes kézzel lemosdatott. Nagyon jólesett a víz. A fejemen is rajta maradt a kötés, de azért lemosta az arcomat is, egészen a pólya széléig.

– Hol sebesült meg?

– Az Isonzónál, Plavától északra.

– Merre van az?

– Gorizia fölött.

Az arcán láttam, hogy egyik nevet sem hallotta soha.

– Nagy fájdalmai vannak?

– Nem. Most éppen nem.

Hőmérőt tett a számba.

– Az olaszok hónaljban mérik a lázat.

– Ne beszéljen most – mondta.

Amikor kivette a hőmérőt a számból, leolvasta, és mindjárt lerázta.

– Van lázam?

– Ezt nem szoktuk megmondani a betegeknek.

– Nekem azért megmondhatja.

– Majdnem normális.

– Nekem sosincs lázam. De a lábam tele van ócskavassal.

– Miféle ócskavassal?

– Gránátszilánkokkal, rozsdás srófokkal, díványrugókkal és hasonlóval.

Megcsóválta a fejét, és mosolygott.

– Minden idegen test a szervezetben gyulladást okoz. Akkor magának láza lenne.

– Várjon csak – mondtam. – Majd meglátja, miket szednek ki belőlem.

Kiment a folyosóra, aztán visszajött azzal az idősebb nővérrel, aki hajnalban volt szolgálatban. Együtt vetették meg az ágyamat, de úgy, hogy fekvé maradhattam. Ez új dolog volt, egészen meglepő eljárás.

– Ki a vezető nővér?

– Miss Van Campen.

– És kik a beosztottak?

– Csak mi ketten.

– Többen nem is lesznek?

– Nemsokára jönnek újak.

– Mikorra várják őket?

– Nem tudom. Egy beteg kisleány miért ilyen kíváncsi?

– Nem vagyok beteg – mondtam. – Sebesült vagyok.

Vége lett az ágyazásnak. Fehér, puha lepedőt terítettek alá, egy másikkal meg betakartak. Mrs. Walker kiment, és visszajött egy pizsamakabáttal. Ezt is rám adták, s most már nagyon tisztának és felöltözöttnek éreztem magamat.

– Maguk igazán nagyon kedvesek hozzám – mondtam. A fiatal ápolónő, Miss Gage, rám mosolygott. – Kaphatnék egy pohár vizet?

– Persze hogy kaphat. És mindjárt beadjuk a reggelit.

– Köszönöm, nem vagyok éhes. Csak azt kérem, hogy húzza föl a redőnyt.

Amikor a redőnyt felhúzták, az eddigi félhomály helyett tündöklő verőfény öntötte el a szobát. Kitekintettem az erkélyre, s az utca túlsó oldalán a cseréptető házakra és a kéményekre. Aztán messzebbre néztem, a háztetők fölé, és hófehér felhőket láttam, és a mélykék eget.

- Nem tudja, mikor érkezik a többi nővér?
- Mit akar tőlük? Nem elég jól viseljük gondját?
- Dehogynem. Maguk nagyon jól bánnak velem.
- Ne adjam oda az ágytálat?
- Mepróbálhatom.

A nővérek a hónom alá nyúltak, és felsegítettek, de én hiába próbálkoztam. Később visszafeküdtem, és a nyitott ablakon kibámultam az erkélyre.

- Az orvost mikorra várják?
- Mihelyt hazaérkezik. Már telefonáltunk utána a Como-tóhoz.

- Más orvost nem bírnak keríteni?
- Ő a kórház orvosa.

Miss Gage hozott egy kancsó vizet és egy poharat. Három pohár vizet ittam, s mikor magamra hagytak, még egy ideig nézelődtem az erkély felé, aztán újra elaludtam. Ettem valami keveset az ebédből, délután pedig feljött hozzám a vezető ápolónő, Miss Van Campen. Nem nyertem meg a tetzését, mint ahogy ő sem az enyémet. Alacsony termetű nő volt, tele gyanakvással; rangján alulinak érezte a vezető-nővéri munkakört. Rengeteg mindenfélét kérdezett, s lát-szott rajta a megütközés, amiért összeálltam az olaszokkal.

- Szeretnék egy kis bort az étkezéshez.
- Csakis az orvos engedélyével – mondta.
- És amíg orvos nincs, addig nem ihatok?
- Semmi esetre sem.
- Gondolják, hogy az orvos talán eljön?
- Telefonáltunk neki a Como-tóhoz.

Sarkon fordult és otthagzott. Később bejött Miss Gage. Nagy rátermettséggel elvégeztetett velem valamit, aztán megkérdezte:

- Miért kellett így gorombáskodnia Miss Van Campen-nel?

– Igazán nem akartam megbántani. De nagyon fent hordja az orrát.

– Ő meg azt mondja, hogy maga pöffeszkedő és durva.

– Eszembe sincs pöffeszkedni. De micsoda kórház ez, ahol nincs orvos?

– Lesz orvos. Már föl hívták a Como-tónál.

– Mit csinál ott? Úszkál?

– Dehogy. Szanatóriuma van ott.

– Hát akkor tessék másik orvost hívni.

– Csitt! Legyen jó kisfiú, és akkor mindjárt megjön az orvos.

Felhívtam a portást, és amikor bejött, olaszul arra kértem, hogy hozzon egy üveg cinzanót a kocsmából, aztán egy üveg chiantit és az esti lapokat. A portás lement, és újságpapírba csavarva fölhozta az üvegeket. Mondtam, csomagolja ki, húzza ki az üvegekből a dugót, s a bort meg a vermutot dugja az ágyam alá. Amikor magamra hagytak, végignyújtóztam az ágyon, belelapoztam az újságokba, és elolvastam a frontról érkezett jelentéseket, meg a hősi halált halt tisztek névsorát a kitüntetésekkel együtt, aztán fölvettem az ágy alól a cinzanót, hasamra állítottam az üveget, és szaporán ittam, de mindig csak keveset. A hasamon, ahol nekinyomtam az üveget, gyűrű formájú bemélyedés maradt utána, s én elnéztem, hogy száll le az este lassan-lassan a város háztetőire. Azt is néztem, hogyan csaponganak körbe a fecskék a tetők fölött, a fecskék meg az éjszakai ragadozó madarak, és tovább iszogattam a cinzanót. Miss Gage felhozott egy pohár tojáspuncsot, s én gyorsan elsüllyesztettem a vermutos üveget az ágy túlsó oldalán.

– Miss Van Campen egy kis sherryt is kevert bele – mondta. – De ígérje meg, hogy nem bántja többet. Már nem fiatal, és ez a kórház túl nagy felelősséget ró rá. Mrs. Walker már öreg, öneki nem sok hasznát lehet látni.

– Miss Van Campen nagyszerű nő – mondtam. – Nagyon hálás vagyok neki.

– Nemsokára felhozom a vacsoráját is.

– Nagyszerű – mondtam. – Ámbár csöppet sem vagyok éhes.

Amikor behozta a vacsorát, és rátette a tolóasztalra, megköszöntem, és ettem belőle néhány falatot; vacsora után

már egészen besötétedett odakint, és jól láthattam a fény-
szórók sugarait, ahogy végigkeresgélnek az eget. Addig néze-
gettem ezeket, míg el nem aludtam. Mélyen aludtam, s csak
egyszer ébredtem föl arra, hogy izzadok és félek, de rögtön
elaludtam újra, és vigyáztam, hogy el ne sodorjanak újra
ezek a nyomasztó álmok.

Amikor fölébredtem, még nem is pirkadt. Hallgattam a
kakasok kukorékolását, és ébren feküdtem, míg szürkülni
nem kezdett az ég alja, de nagyon fáradt lehettem, mert
amikor már kivilágosodott, újra elnyomott az álom.

14

Tündöklő napfény töltötte el a szobámat, amikor kinyitot-
tam a szemem. Egy percig azt hittem, hogy a fronton va-
gyok, és nagyot nyújtózkodtam, de a lábam rögtön megfáj-
dult, s én észrevettem a piszkos kötéseket rajta, és rögtön
tudtam, hogy hol vagyok. Megkerestem a csengőzsinórt és
megnyomtam a gombot. Behallottam a folyosóról a berre-
gését, és azt is hallottam, hogy valaki gumitalpú cipőben
végigjött a folyosón. Miss Gage volt az, aki jött. Az éles
napfényben valamivel öregebbnek látszott, mint tegnap, és
nem volt olyan csinos.

– Jó reggelt kívánok – mondta. – Remélem, jól aludt.

– Köszönöm, nagyon jól – mondtam. – Van itt egy bor-
bély valahol?

– Én már itt voltam egyszer, de maga még aludt. Ezt
találtam az ágyban.

Kinyitotta a ruhásszekrényt, és megmutatta a vermutos
üveget. Már alig volt az alján valami.

– A másik üveget is betettem a szekrénybe – mondta. –
Miért nem szólt nekem, hogy adjak poharat?

– Attól féltem, hogy megtiltja az ivást.

– Én is ittam volna magával egy kicsit.

– Maga nagyszerű teremtés.

– Nem jó, ha valaki egyedül iszik – mondta. – Ígérje
meg, hogy máskor nem teszi.

– Megígérem.

– Megjött a barátnője – mondta. – Miss Barkley megérkezett.

– Igazán?

– Igazán. De nekem nem tetszik.

– Ő olyan kedves, hogy majd megszereti.

Megcsóválta a fejét.

– Hogy kedves, abban nem kételkedem. Át tud fordulni egy kicsit erre az oldalára? Így, nagyon jó. Meg akarom mosdatni reggeli előtt.

Szappannal, langyos vízzel és mosdókesztyűvel lemosdattott.

– Emelje föl a vállát – mondta. – Így, most jó.

– Feljöhet a borbély még reggeli előtt?

– Mindjárt érte küldöm a portást.

Kiment, és mindjárt visszajött.

– Már el is ment érte – mondta, s a törülközőt, amit a kezében tartott, belemártotta a mosdótálba.

A borbély a portással együtt jött be. Ötven év körüli férfi volt, felfelé pödört bajusszal. Miss Gage, aki már elkészült velem, kiment, s a borbély beszappanozta az arcomat és elkezdett borotválni. Nagyon ünnepélyes arcot vágott, és nem óhajtotta felvenni a társalgás fonálát.

– No, mi újság? Nem tud semmit? – kérdeztem.

– Miféle újságot mondjak?

– Akármilyet. Mi történik itt a városban?

– Háború van – mondta. – Mindenütt leselkedik az ellenség.

Ránéztem.

– Kérem – mondta –, ne mozgassa a fejét. Én úgysem mondok semmit.

És tovább borotvált.

– Mi baja magának, mondja?

– Olasz vagyok. Nem cimborálok az ellenséggel.

Ennyiben hagytam a dolgot. Úgy látszik, örült; minél előbb kikerülök a kése alól, annál jobb. Egyszer megpróbáltam még szemügyre venni, de rám szólt.

– Vigyázat. Éles a kés.

Amikor elkészült, kifizettem, és egy fél lírát adtam borravalónak. Ezt visszaadta.

– Nem fogadom el. Nem vagyok a fronton, de azért olasz vagyok.

– Menjen a fenébe, de gyorsan.

– Készséggel – válaszolta, és újságpapírba csomagolta a borotváját. Amikor kiment, az öt rézpénzt otthagyta az ágy mellett álló asztalkán.

Csöngettem. Miss Gage jött be.

– Kérem – mondtam neki –, hívassa föl a portást.

– Szívesen.

Bejött a portás. Alig bírta visszafojtani a röhögést.

– Őrült ez a borbély?

– Nem, *signorino*.¹ Tévedés történt. Kissé nehéz a föl-fogása, és úgy értette, hogy maga osztrák tiszt.

– Ja úgy – mondtam.

– Hahaha – mulatott a portás. – Remek egy pofa. Ha még egyszer megmukkant volna, azt mondta nekem, akkor...

És végighúzta a mutatóujját a torkán.

– Hahaha – próbálta visszafojtani a jókedvét –, hát még amikor megmondtam neki, hogy maga nem osztrák...

– Hahaha – utánoztam dühösen. – Hát még ha el is vágja a torkomat, az milyen jó lett volna! Hahaha...

– Nem, *signorino*. Dehogy merte volna. Úgy fél szegény az osztrákoktól, mint a tűztől. Hahaha...

– Hahaha – mondtam. – Menjen a fenébe maga is.

Kiment, és hallottam, ahogy röhög végig a folyosón. De azt is hallottam, hogy valaki jön a szobám felé. Az ajtóra néztem. Catherine Barkley jött be.

Végigjött a szobán, egészen az ágyamig.

– Jó reggelt, kedvesem – mondta.

Friss, és fiatal, és nagyon szép volt. Biztosan tudtam, hogy ilyen szépet még nem láttam életemben.

– Jó reggelt, szívem – mondtam.

Alighogy ránéztem, rögtön éreztem, hogy milyen szerelmes vagyok. Minden felkavarodott bennem. Ő hátranézett az ajtóra, és amikor látta, hogy nincs ott senki, leült az ágyam szélére, és rám hajolt, és megcsókolt. Magamra húztam, és visszacsókoltam, és éreztem a szíve dobogását.

¹ Fiatalúr (olasz).

– Szívem – mondtam. – Szívem. Milyen jó, hogy idejöttél hozzám!

– Nem ez volt a nehéz. Hogy itt maradhassak, az lesz nehezebb.

– Itt muszáj maradnod – mondtam. – Jaj, milyen szép vagy, szívem.

Bolondultam érte. Nem is hittem, hogy igazán itt van velem, és úgy magamhoz szorítottam, ahogy csak bírtam.

– Nem szabad – mondta. – Még nem vagy egészséges.

– Makkegészséges vagyok. Gyere.

– Nem szabad. Még gyöngé vagy.

– Gyere hát. Erős vagyok. Nagyon.

– Szeretsz?

– Nagyon szeretlek. Megőrülök érted. Gyere már, édes.

– Hallod, hogy dobog a szívünk?

– Nem érdekel a szívünk. Téged akarlak. Megvadulok érted.

– Igazán szeretsz?

– Ne mondd ezt mindig. Gyere. Kérlek, kérlek, Catherine.

– Nem bánom, de csak egy percre.

– Jól van – mondtam. – Zárd be az ajtót.

– Azt nem szabad.

– Gyere. Ne beszélj! Kérlek, gyere.

A széken ült, az ágyam mellett. A folyosóra nyíló ajtó már nyitva állt. Már megnyugodtam, és olyan boldog voltam, mint még soha.

Azt kérdezte:

– Elhiszed már, hogy szeretlek?

– Édes vagy, szívem – mondtam. – Itt muszáj maradnod. Nem szabad, hogy elküldjenek innen. A bolondulásig szeretlek.

– Nagyon kell vigyáznunk. Az előbb olyanok voltunk, mint a bolondok. Máskor nem szabad ilyesmit csinálni.

– Éjjel szabad.

– Akkor is nagyon kell vigyáznunk. És neked is nagyon kell vigyáznod a többiek előtt.

– Majd vigyázok.

– Ugye, nagyon vigyázol? Milyen édes vagy. És igazán szeretsz? Ugye?

– Ne kérdezd ezt többé. Rossz, hogy nem hiszel nekem.

– Akkor nem kérdezem többet. Nem akarok mást, csak ami neked jó. De most mennem kell, kedvesem, igazán.

– De mindjárt gyere vissza.

– Mihelyt lehet.

– Isten veled.

– Isten veled, kedvesem.

Elment. Isten a tanúm, hogy nem akartam beleszeretni. Senkibe se akartam beleszeretni. De Isten a tanúm arra is, hogy mégis beleszerettem, és ahogy feküdtem az ágyon, abban a milánói kórházban, százféle dolog fordult meg a fejemben, és végül belépett Miss Gage.

– Jön az orvos – mondta. – Most telefonált a Comotóról.

– Mikor ér ide?

– Délután itt lesz.

15

Délutánig nem történt semmi. Az orvos sovány és nyugodt kedélyű emberke volt, akit szemlátomást megzavart a háború. A combból kiszedegetett egy csomó kisebb-nagyobb acélszilánkot, s e művelet közben arca gyöngéd nemetszést fejezett ki. Helyi érzéstelenítéssel dolgozott, valami olyanféle szerrel, aminek benne volt a nevében az, hogy „fagyasztó”, és amely csakugyan megfagyasztotta a szöveteket, és megvédett a fájdalomtól mindaddig, amíg a szonda, a sebészkesz vagy a csipesz át nem hatolt a fagyos részeken. A beteg pontosan tudta, hogy mikor van vége a fájdalommentes területnek, de egy idő múlva az orvos gyöngéd érzékenysége is kimerült, és akkor azt mondta, hogy jobb lesz engem megröntgenezni. A szondázás nem vezet célra, tette hozzá.

Röntgenezni átvittek az Ospedale Maggioréba.¹ Az ottani orvos indulatos, tevékeny és jókedélyű férfi volt. A há-

¹ Milánó központi kórháza.

tamat felpolcolták, és így a röntgenkészülék ernyőjén saját szememmel láttam néhány nagyobb idegen testet a testemben. Azt mondták, hogy a felvételeket majd átküldik mihozánk. Az orvos arra kért, hogy írjam fel a noteszába a nevemet, az ezredszámomat, és még valamit emlékül. Kijelentette, hogy ezek az idegen testek csúnyák, utálatosak és kiállhatatlanok. Az osztrákok mind utolsó gazemberek. Hányat öltem meg? Én ugyan nem öltem meg egyet sem, de nem akartam csalódást okozni, és azt mondtam, hogy rengeteget megöltem. Miss Gage volt velem, s az orvos megölelte, és azt mondta, hogy az ő véleménye szerint sokkal szebb, mint Kleopátra. Fogadjunk, hogy nem tudja, ki volt Kleopátra? De igenis tudta, hogy Kleopátra egykori királynője volt Egyiptomnak. Nézze meg az ember, csakugyan tudja. Mentőkocsival tértünk vissza a mi kis kórházunkba, s egy jó darab idő múlva, sok emelgetés után, újra a szobámban voltam és lefekhettem. A fölvételeket délután átküldték, az orvos ugyanis azt mondta, hogy délután megkapjuk a fölvételeket, és meg is kaptuk.

Catherine Barkley bejött, és megmutatta nekem a fölvételeket. Kivette őket a vörös borítékból, és az ablak elé tartotta, hogy jól megnézhessek mind a ketten.

– Ez a jobb lábad – mondta, és visszatette a képet a borítékba. – Ez pedig a bal.

– Tedd el őket – mondtam neki –, és feküdj mellém.

– Most nem lehet – mondta. – Csak egy pillanatra szaladtam be hozzád, hogy lásd a képeket.

Kiment a szobából. Fekve maradtam. Aztán délután nagy volt a hőség, és én rosszul voltam az ágybanfekvéstől. Elküldtem a portást, hogy vegyen újságokat, vegyen meg minden újságot, amit kap.

Még mielőtt a portás visszajött volna, három orvos lépett a szobámba. Az a tapasztalatom, hogy az orvosok, mihelyt nem érzik magukat teljes biztonságban az orvostudományban, azonnal egymás társaságát keresik, és mások tanácsaitól várnak segítséget. Egy olyan orvos, aki nem bírja tisztességesen kioperálni a vakbelet, egy másik orvost fog ajánlani, aki viszont nem lenne képes egy mandulaoperációt levezetni. Ez a három is ilyen orvos volt.

– Itt az a fiatalember – mondta a mi doktorunk, és kifinomult kezével reám mutatott.

– Hogy érzi magát? – kérdezte a másik doktor. Ez magas volt, vékonypéznű, szakállas. A harmadik orvos csak a röntgenfelvételek vörös borítékát szorongatta a kezében, és nem szólt semmit.

– Levehetjük a kötést? – kérdezte a szakállas orvos.

– Természetesen. Kérem, nővér, vegye le a kötést – rendelkezett a kezelőorvos. Miss Gage levette rólam a kötést. Megnéztem a lábamat. A tábori kórházban még olyan volt a lábam, mint a darált hús, amely már nem egészen friss. Azóta azonban megkérgesedtek a sebek, a térd megdagadt és elszíntelenedett, a lábikra lesüllyedt, de nem volt benne genny.

– Nagyon tiszta – mondta a kórházi orvos. – Nagyon tiszta és szép.

A szakállas orvos csak hümmögött. A harmadik a kórházi orvos vállán átkandikálva gyönyörködött a látványban.

– Mozgassa a térdét, kérem – mondta a szakállas orvos.

– Azt nem bírom.

– Megvizsgálták már az ízületeket? – érdeklődött a szakállas. Ez, a zubbonyujján a három csillag fölött, egy csíkot is viselt, annak jeléül, hogy ezredorvos.

– Természetesen – válaszolta a kórházi orvos. A másik kettő óvatosan fölemelte a jobb lábam, és behajlította.

– Fáj! – kiáltottam.

– Igen. Tudom. Még egy kicsit jobban, kollégám.

– Elég! – kiáltottam. – Jobban nem is lehet.

– Részleges merevség – mondta az ezredorvos. Kiegyenesedett. – Megnézhetném még egyszer a felvételeket, kollégám?

A harmadik orvos átadta neki az egyik lemezt.

– Nem ezt. A bal lábat kérem.

– Ez a bal láb, kolléga úr.

– Önnek teljesen igaza van. A másik oldalról kellett volna néznie.

Visszaadta a lemezt, aztán hosszan szemügyre vette a másikat is.

– Látja, kolléga úr? – mutatott egy idegen testre, mely világosan és plasztikusan rajzolódott ki a világosság felé

tartott lemezen. Most mind a hárman ezt a felvételt bámulták.

– Én csak azt tudom mondani – szólt a szakállas ezredorvos –, hogy az egész csak idő kérdése. Szerintem három hónap, legföljebb hat.

– Úgy van. Amíg az ízületi nedv regenerálódik.

– Nagyon helyes. Kizárólag idő kérdése. A magam részéről nem is nyitnék fel egy térdet nyugodt lelkiismerettel, mielőtt el nem tokosodott a lövedék.

– Pontosan ez a véleményem, kolléga úr.

– Mi az, ami hat hónapig tart? – kérdeztem.

– Hat hónapig tart, amíg a lövedék eltokosodik. Aztán már simán megnyitható a térd.

– Ezt én nem hiszem – mondtam.

– Azt akarja, hogy megmaradjon a térde, ifjú ember?

– Nem akarom – mondtam.

– Mit beszél?

– Azt akarom, hogy vágják ki – mondtam. – Azt akarom, hogy tegyenek egy vaskampót a helyébe.

– Mit beszél maga? Vaskampót?

– Viccel – mondta a kórházi orvos, és finom kezével megveregette a vállam. – Tudom, hogy meg akarja tartani a térdét. Nagyon bátor fiatalember ez. Föl van terjesztve az ezüst vitézségire.

– Fogadja őszinte szerencsekívánataimat – mondta az ezredorvos, és megszorította a kezemet. – Nem tudok jobbat ajánlani, mint azt, hogy legalább hat hónapig várjon, ha biztos akar lenni a dolgában. Addig egy ilyen térdet megnyitni nem szabad. Ez persze nem zárja ki, hogy mások véleményét is meghallgassa.

– Nagyon köszönöm – válaszoltam. – Nagyra tartom az ön véleményét.

Az ezredorvos órájára nézett.

– Mennünk kell – mondta. – Minden jót.

– Köszönöm, és minden jót kívánok – mondtam. A harmadik orvos is kezét nyújtott.

– Varini kapitány.

– Tenente Enry.

Mind a hárman elmentek.

– Miss Gage! – kiáltottam. A nővér bejött. – Ké-

rem, szóljon a kórházi orvosnak, hogy jöjjön vissza egy percre.

Bejött. Sapkáját kezében hozta, és odaállt az ágyamhoz.

– Velem óhajtott beszélni?

– Igen. Én nem bírok ki hat hónapot az operációig. Az istenért, doktor úr, feküdt maga már ágyban hat hónapig?

– Magának se kell hat hónapig feküdnie. Legelőször egy kicsit süttetni fogjuk a sebeit a napon. Aztán már kaphat mankókat is, és kijárhat.

– Hat hónapig? És csak azután fognak megoperálni?

– Így nem kell tartani semmitől. Az idegen testek betokosodnak ezalatt, és az ízületi nedv is regenerálódhatik. Utána már semmi megnyitni a térdet.

– Maga sem hiszi komolyan, hogy én hat hónapig kibírom.

– Pedig ez a legbiztosabb.

– Kicsoda ez az ezredorvos?

– Ez Milánó egyik legismertebb sebésze.

– És ezredorvos, ugye?

– Az, de kitűnő sebész, higgye el.

– Úgyse tűröm, hogy egy ezredorvos elpuskázza a lábamat. Ha nem teljesen tökkelütött, már régen törzsorvosnak kellene lennie. Tudom, hogy egy ezredorvos micsoda, doktor úr.

– Elsőrangú sebész. Jobbat nem is tudnék ajánlani.

– De én azért idehívhatok másvalakit is?

– Ahogy akarja. De én a maga helyében elfogadnám Barella doktor javaslatát.

– Én azonban nagyon hálás volnék, ha egy másik sebésznek is megmutatná a lábamat.

– Majd megkérem Valentinit, hogy jöjjön el.

– Ki az?

– Az Ospedale Maggiore sebésze.

– Helyes. Köszönöm a jóindulatát. Kérem, doktor úr, értse meg, hogy nem bírom ki az ágyban hat hónapig.

– Mondtam, hogy nem kell feküdnie. Eleinte napkúrátatnám, aztán már nem árthat egy kis könnyű testgyakorlat sem. És végül, mikor már minden eltokosodott: az operáció.

– De én nem bírok hat hónapot várni.

Az orvos szétterpesztette karcsú ujjait sapkáján, melyet még mindig kezében tartott. Rám mosolygott.

– Olyan sürgős magának, hogy visszamehessen a front-ra?

– Elég sürgős.

– Ez nagyon derék dolog – mondta az orvos. – Ezt becsülöm magában, fiatalember. – Fölém hajolt, és nagyon gyöngéden homlokon csókolt. – Elhívatom Valentini doktort. De maga ne aggódjék, és ne legyen türelmetlen. Viselkedjen szépen.

– Nem iszunk egyet, doktor úr? – kérdeztem.

– Köszönöm, nem kérek. Sosem iszom szeszt.

– Csak egy pohárával.

Csöngettem a portásnak, hogy hozzon poharakat.

– Köszönöm. Igazán nem kérek. A kollégák várnak rám odakint.

– Isten önnel – mondtam.

– Isten önnel.

Két órával később már ott volt nálam Valentini doktor. Rettenetesen sietett, és a bajusza csücske mereven fölfelé kunkorodott napbarnított arcán, mely mindig nevetett. Őrnagyi rangjelzést viselt.

– Hol szedte föl ezt a rondaságot? – kérdezte. – Hadd lám a röntgeneket. Hát bizony, bizony. Így van ez. Maga, úgy látom, egészséges, mint a makk. És ez a szép lány kicsoda? A maga választottja? Mindjárt gondoltam. Mit szól ehhez a förtelmes háborúhoz? Ha itt megnyomom, fáj? Maga nagyon jóra való gyerek. A lába jobb lesz, mint új korában. Hát ez, fáj? De még mennyire, hogy fáj. Ezek az orvosok mást sem tudnak, mint fájdalmat okozni. Mit csináltak magával mostanáig? És ez a kislány megtanult már olaszul? Miért nem tanul? Milyen bájos lány! Elvállalnám a tanítását. Magam is szívesen befeküdnék ide, betegnek. Mondok valamit: én fogom levezetni a maguk szülését, csupa barátságból. Ezt sem értette? Fordítsa le. Remek fiúgyereket fog magának szülni, olyan szőke hajút, amilyen ő. Ez tetszik magának, mi? Hát így is lesz. Hű, micsoda szép nő. Kérdezze meg, nem akar-e velem vacsorázni. Nem, ne kérdezze meg, mert nem akarom őt elvenni magától. Köszö-

nőm szépen. Magának is köszönöm, kisasszony. Készen is vagyunk.

– Ez minden, amit tudni akartam. – Barátságosan megveregette a vállam. – Ne tegye vissza a kötést. Én már mindent tudok.

– Iszunk egyet, doktor úr?

– Egyet? Szívesen. De tízet még szívesebben. Hol vannak a poharak?

– A szekrényben. Miss Barkley mindjárt hozza az üveget.

– Éljen! Éljen a kisasszony is. Micsoda gyönyörű lány! Ne féljen, hozok magának konyakot, de sokkal finomabbat, mint ez.

Megtörülte a bajuszát.

– Mikor lehet engem megopcrálni, doktor úr?

– Holnap reggel. Előbb már nem megy a dolog. Üres gyomorral kell műtetre menni. Ki kell magát öblíteni. Mindjárt benézek ahhoz az öreg hölgyhöz odalent, és megmondom, mit kell csinálni. Isten velük. Vizontlátásra holnap. Sokkal finomabb konyakot hozok majd magának, mint ez. Isteni jó dolga van magának itt. Isten vele. Vizontlátásra. Aludjon jól. Korán reggel itt leszek.

A folyosóról is integetett. Bajusza fölfelé kunkorodott, és barna arcáról nem tűnt el a mosoly. Zubbonya ujján egy négyszögbe zárt csillag mutatta, hogy törzsorvos.

Aznap éjjel denevér repült a szobámba az erkélyre nyíló ajtón, amikor mi éppen kibámultunk az éjszakába, a város háztetői fölé. A szobában sötét volt, csak a városi égbolt éjszakai visszfénye derengett be hozzánk, és ettől nem ijedt meg a denevér, sőt úgy repdesett a szobában, akárcsak a szabadban. Feküdtünk és néztük, de ő, azt hiszem, nem látott minket, oly csöndben maradtunk. Nem sokkal azután, hogy kirepült, láttuk, hogy fényoszórá pásztazza végig az eget, majd ez is kihunytt, és megint sötét lett. Gyenge szellő lengedezett, s mi behallottuk a szomszéd háztetőről a léghárító tűzérkek beszélgetését. Hűvös lett, fáztak, és belebúj-

tak a köpenyükbe. Eszembe jutott, hogy hátha valaki föl talál jönni az éjszaka folyamán a szobámba, de Catherine megnyugtatóan, hogy mindenki alszik odalent. Ezután mind a ketten elaludtunk. Amikor fölbredtem, Catherine nem feküdt mellettem, de már hallottam is lépéseit a folyosón, s amikor visszabújt hozzám az ágyba, azt mondta, minden rendben van, lent járt a földszinten, és hála istennek, alszik mindenki. Miss Van Campen ajtaja előtt is megállt, és hallotta, hogy szuszog álmában. Egy marék sós kekszet hozott fel, azt ropogtattuk, és közben ittunk egy kis vermutot is. Nagyon éhesek voltunk, de Catherine azt mondta, hogy reggel amúgy is kihajtanak belőlem mindent. Reggel, mikor már derengeni kezdett, megint elaludtam, s amikor fölbredtem, Catherine már megint nem volt ott. Aztán bejött, frissen és gyönyörűen, leült az ágyam szélére, s miközben lassan kelt föl a nap, hőmérőt dugott a számba. Szobámba beáradt a cseréptetőkre hulló harmat illata, és azé a kávéé, amit a légelhárító tüzekek ittak a szomszéd ház tetején.

– Tudod, mit szeretnék? – mondta Catherine. – Ha elmehetnénk egyszer sétálni. Csak egy tolókocsi kellene.

– Hogy ültetnél bele a székbe?

– Nem olyan nehéz az.

– Kimehetnénk a parkba – mondtam, és kinéztem a nyitott folyosóajtón. – Ott reggeliznénk a zöldben.

– De jó volna – mondta. – De most az a legfontosabb, hogy készen légy, amikor megjön Valentini doktor, a barátod.

– Nekem ez az ember nagyon tetszett.

– Nekem nem olyan nagyon. De hogy jó orvos, azt elhiszem.

– Kérlek, bújj vissza hozzám, Catherine.

– Nem lehet – mondta. – Jusson eszedbe, milyen szép éjszakánk volt.

– Ma éjjel is ügyeletes leszel?

– Azt hiszem. De az éjjel biztosan nem kívánsz majd engem.

– De igen.

– Lehetetlen. Téged még sohasem operáltak. Akkor tudnád, milyen rosszul leszel.

– Nagyon jól leszek.

- Émelyegni fogsz, és látni sem akarsz engem.
- Akkor gyere most.
- Hagyj. Meg kell csinálnom a lázlapodat, és aztán előkészítlek a műtetre.
- Ha nem jössz vissza az ágyba, akkor nem is szeretsz.
- Te buta kicsi gyerek – mondta, és megcsókolt. – A lázlapoddal már meg is vagyok. A hőmérsékleted mindig normális. Nagyon szeretem a hőmérsékletedet, szívem.
- Én pedig mindenedet szeretem.
- Ne szerénykedj. Kifogástalan hőmérsékleted van. Nagyon büszke vagyok a hőmérsékletedre.
- Ha egyszer sok-sok gyerekünk lesz – mondtam –, akkor mindnek ilyen jó hőmérséklete lesz.
- De az is lehet, hogy nagyon utálatos hőmérsékletük lesz.
- Mit akarsz velem csinálni, hogy készen legyek a műtetre?
- Nem sokat. De csupa kellemetlen dolgot.
- Jobban szeretném, ha nem te csinálnád.
- Azt már nem. Belehalok, ha másvalaki hozzád nyúl. Látod, milyen bolond vagyok? Ha csak hozzád ér valaki, dühös leszek.
- Ferguson sem nyúlhat hozzám?
- Ő aztán éppen nem. Se Ferguson, se Gage, sem az a hogyishívják, a másik.
- Miss Walker.
- Ő. Túl sok itt most már a nővér. Ha nem kapunk új beteget, szélnek eresztenek. Már négyen vagyunk nővérek.
- Ne félj, majd jön ide beteg is. Nagy kórház ez, sok nővérré van szükség.
- Jaj, csak jönnének már. Mit csinálok, ha elküldenek? És ha nem jön több beteg, ez lesz a vége.
- Veled mennék.
- Ne légy csacsi. Járnai sem tudsz. Inkább gyógyulj meg hamar, kedvesem, és akkor együtt elmegyünk valahová.
- És ott mit csinálunk?
- Addigra talán vége lesz a háborúnak. Nem tart semmi sem örökké.

– Megígérem, hogy gyorsan meggyógyulok – mondtam.
– Valentini érti a dolgát.

– Az a legkevesebb – mondta –, ha valaki ilyen bajuszt visel . . . Te csak arra vigyázz, kedvesem, hogy ne mireánk gondolj, amikor rád teszik az éteres maszkot. Akármire, csak ránk ne. Narkózisban nagyon megered az ember nyelve.

– Hát mire gondolhatok?

– Mindegy, csak ránk ne. Gondolj a családotra. Vagy akár egy másik lányra.

– Azt már nem.

– Akkor imádkozz valamit. Ez nagyon fog tetszeni mindenkinek.

– Talán nem is fogok beszélni.

– Az is lehet. Sokan nem szólnak egy szót sem.

– Egy szót sem fogok szólni.

– Mire jó ez a hengegés? Csak ne hengegj, kedves. Olyan nagyon édes vagy, hogy nincs szükséged hengegésre.

– Egy szót sem fogok szólni.

– Megint hengegsz, pedig tudod, hogy nem szeretem, ha hengegsz. Inkább mondj valami imádságot, vagy kezdj el egy verset, amikor szólnak, hogy mélyet lélegzeni . . . Nagyon fogsz tetszeni mindenkinek, és én nagyon büszke leszek rád. De én máskülönben is büszke vagyok rád. Imádom a hőmérsékletedet, és azt is imádom, ahogy alszol, és magadhoz szorítod a párnát, mint egy kisgyerek. Rám gondolsz olyankor? Vagy másvalakire? Egy lányra? Egy szép olasz lányra? Vagy kire?

– Csak rád.

– Tudtam, hogy rám. Ó, hogy imádlak, és Valentini pazarul megcsinálja a lábadat. De azért örülök, hogy nem leszek ott.

– És éjszaka te leszel az ügyeletes.

– Én. De ebben nem lesz sok öröme.

– Majd meglátjuk.

– Készen vagyunk, kedves. Most kívül-belül tiszta vagy, mint a hó. És most mondd meg nekem, hányszor voltál már szerelmes.

– Soha, senkibe.

– Belém se?

- De igen. Csak beléd.
- És rajtam kívül?
- Senkibe.
- És hányval voltál... hogy is mondjam... együtt?
- Senkivel.
- Most hazudtál.
- Hazudtam.
- Jól tetted. Máskor is hazudj nekem. Ha nem hazudnál, azt ki se lehetne bírni. Szépek voltak a lányok?
- Nem nyúltam soha senkihez.
- Azt jól tetted. Kívántad őket?
- Nem kívántam senkit.
- Most csak az enyém vagy. Érzem, hogy ez igaz, és hogy sohase voltál senkié. De ha igen, az se baj. Egy csöppet sem félek tőlük. Csak ne beszélj róluk. Ha egy férfi együtt van egy lánnyal, mikor szokta megkérdezni, hogy mennyibe kerül?
- Sejtelmem sincs.
- Persze hogy nincs. És ezek a lányok azt szokták mondani: „szeretlek”? Ezt áruld el nekem. Erre nagyon kíváncsi vagyok.
- Szokták. Ha a fiú akarja.
- És a férfi is mondja, hogy szeretlek? Kérlek, mondd meg, nagyon fontos.
- Ha akarja, mondja.
- És te még nem mondtad soha? Őszintén mondd meg.
- Nem.
- Őszintén beszélj. Igazat beszélj.
- Nem – hazudtam.
- Nem mondtad. Éreztem, hogy nem mondtad. Istenem, hogy imádlak, kedvesem.
- Odakint már a tetők fölé emelkedett a nap, s én elnéztem, hogy a dóm csúcsai miképp ragyognak föl a napsütésben. Kívül-belül tiszta voltam, mint a hó, és vártam az orvost.
- Hát így szokás? – mondta Catherine. – A lány mindig azt mondja, amit a férfi akar?
- Nem mindig.
- De én mindig. Én mindig azt mondom, amit akarsz, és mindig azt teszem, amit akarsz, és akkor te sohasem fogsz

másik lányt kívánni magadnak, ugye? – Boldog arccal tekintett rám. – Mindig azt fogom tenni, amit akarsz, és mindig azt fogom mondani, amit akarsz, és akkor nagyon fogsz szeretni, ugye?

– Igen.

– Mit csináljak most? Mondd meg, hogy mit akarsz.

– Bújj ide hozzám az ágyba.

– Jól van.

– Ó, édes, édes, édes – mondtam.

– Most látod – mondta –, hogy azt teszem, amit akarsz.

– Nagyon szeretlek téged.

– Attól félek, hogy még nem csinálom elég jól.

– Nagyon szeretlek.

– Azt akarom, amit te akarsz. Én már nem is vagyok többé. Az vagyok, amit te akarsz.

– Te édes.

– Jó vagyok hozzád? Elég jó? Kívánsz más lányokat?

Igen vagy nem?

– Nem.

– Látod, ezért vagyok jó. Azt teszem, amit akarsz.

17

Amikor a műtét után fölébredtem, azonnal eszméletnél voltam. Az ember ugyanis nem veszi el az eszméletét, csak egy időre beléfojtják a szuszt. Ez a vegyszerekkel előidézett látszathalál csak arra jó, hogy nem érez egy ideig semmit, utána pedig olyan érzése van, mintha előzőleg jó alaposan leitta volna magát. A különbség csupán annyi, hogy a hányástól nem könnyebbül meg, mert nem jön fel más, csak egy kis epe. Az ágyam végén homokzsákokat vettem észre, melyek zsinegre voltak fölfüggesztve. A zsineg egy kis csövön a gipszkötésből jött ki. Egy idő múlva észrevettem Miss Gage-t. Azt kérdezte tőlem:

– Hogy érzi magát?

– Jobban – mondtam.

– Valentini igazi mestermunkát végzett a térdén.

– Mennyi ideig tartott a műtét?

– Két és fél óráig.

- Sok butaságot beszéltem?
- Egy szót sem. De most se beszélgessen. Feküdjön nyugodtan.

Émelygett a gyomrom, és Catherine-nek lett igaza. Teljesen mindegy volt, hogy ki az éjszakai ügyeletes.

Most már három betege volt a kórháznak rajtam kívül. Egy Georgiából való sovány fiú, aki a Vöröskeresztnél szolgált, maláriás, egy másik, kedves fiú, ugyancsak vézna, maláriával és sárgasággal hozták be, és egy harmadik, nagyon ötletes fiatalember, aki emléktárgyat akart magának szerezni, és ezért megpróbálta lecsavarni egy srappal kombinált, nagy robbanóerejű gránát gyújtóhüvelyét. A srappal és a gránátnak ezt a kombinációját az osztrák hadsereg a hegyi harcokban használta, s egy második robbanókupakkal volt ellátva, mely a becsapódáskor továbbrepült, és érintésre robbant.

Catherine Barkley volt az ápolónők kedvence, mert az éjszakai ügyeleteset a végtelenségig hajlandó volt elvállalni. A maláriásokkal nem is volt sok baja, az a fiú pedig, aki lecsavarta a gránátról a kupakot, jó barátunk lett, és csak végszükség esetén csöngette be az ápolónőt éjszaka. Ha Catherine-nek nem volt más munkája, mindig velem volt. Nagyon szerettem őt, és ő is nagyon szeretett engem. Napközben aludtunk, és ha valamelyikünk fölébredt, cédulákat írkáltunk egymásnak. Ferguson volt a postás. Nagyon jóra való lány volt ez. Nem tudtam ugyan róla semmit, kivéve, hogy az egyik bátyja az ötvenkettedik hadosztálynál szolgál, a másik bátyja Mezopotámiában katona, és hogy ő maga nagyon jó szívvel van Catherine Barkleyhoz.

– Eljön az esküvőnkre, Fergy? – kérdeztem tőle egyszer.

– Maguk sohasem fognak összeházasodni.

– Dehogynem.

– Soha.

– Miért soha?

– Hajba kapnak az esküvő előtt.

– Mi sohasem veszekszünk.

– Majd rájönnek az ízére.

- Nem vagyunk veszekedősek.
- Akkor meg fognak halni. Veszekedni vagy meghalni
- azt szokták az emberek csinálni; nem pedig összeházásodni.

A keze után nyúltam.

– Ne nyúljon hozzám. Nem sírok – mondta. – Meglehet, hogy maguk ketten véletlenül egymásra találhatnak. De vigyázzon, nehogy másállapotba hozza. Ha bajba hozza, megölöm magát.

– Nem hozom bajba.

– Hát csak vigyázzanak magukra. Kívánom, hogy legyenek boldogok. Mint most.

– Most nagyon boldogok vagyunk.

– Hát akkor ne veszekedjenek, és ne hozza másállapotba.

– Nem, nem.

– Ne felejtse el, amit mondtam. Rémes volna, ha Catherine egy olyan hadigyereket hozna a világra.

– Magának nagyon jó szíve van, Fergy.

– Nincs jó szívem. És ne is próbáljon nekem hízelegni.

A lába hogy van?

– Jól.

– A feje nem fáj?

Ujja hegyével megérintette a fejem búbját. Érzékeny volt, mint egy elzsibbadt láb.

– Szinte nem is érzem.

– Egy ilyen koponyasérüléstől másnak elborul az elméje.

Maga nem érez semmit?

– Semmit.

– Szerencsés fickó! Kész a levél? Mennem kell.

– Tessék – mondtam.

– Szólhatna neki, hogy egy ideig ne vállaljon éjszakai ügyeletet. Már is nagyon kimerült.

– Majd szólok neki.

– Szívesen megtenném helyette, de nem hagyja. A többiek persze örülnek, hogy leveszi a vállukról ezt a munkát. Az magán múlik, hogy Catherine éjjel néha kialhassa magát.

– Meglesz.

– Miss Van Campen már úgyis szóvá tette, hogy maga egész délelőtt alszik.

– Ez rávall.

– Beszélje rá, hogy adja át az ügyeletet néhányszor.

– Én is azt szeretném.

– Az a baj, hogy nem szeretné. De ha szólna neki, azt nagyon becsülném magában.

– Szólók neki.

– Egy szavát se hiszem – mondta. Átvette a cédulát, és otthagytott. Csöngettem, és hamarosan megjelent Miss Gage.

– Mi tetszik?

– Szeretnék magának valamit mondani. Mit gondol, nem lenne jót Miss Barkleynak, ha egy időre abbahagyná az éjszakai ügyeletet? Meglátszik rajta a fáradtság. Mire való ez a sok éjszakázás?

Miss Gage hosszú pillantást vetett rám.

– Én jó barátja vagyok magának. Ne beszéljen így.

– Hogy érti ezt?

– Ne beszéljen butaságokat. Ezért csengetett?

– Nem iszik egy kis vermutot?

– Azt igen. De aztán mennem kell.

Kivette a ruhásszekrényből az üveget.

Poharat is hozott.

– Magaé a pohár – mondtam. – Én az üvegből iszom.

– Kedves egészségére – mondta Miss Gage.

– Miss Van Campennek nem tetszik, hogy délelőttönként alszom?

– Igen, ezen kérődzik. Maga itt a kedvenc, azt mondja.

– Irigy vén dög.

– Nem akar ő rosszat – mondta Miss Gage. – Egy kicsit bogaras, nem is egészen fiatal, és magát sosem szerette valami nagyon.

– Egy csöppet sem.

– De én igen. És én jó barát vagyok. Ezt jegyezze meg.

– Maga olyan jó hozzám, hogy azt el se bírom mondani.

– Nem igaz. Én tudom, hogy ki jó magához igazán. De én is jó barátja vagyok. Hogy van a lába?

– Jól.

- Biztosan viszket a gipsz alatt. Mindjárt hozok egy kis ásványvizet és ráöntöm . . . Odakint nagy a hőség.
- Nagyon szépen köszönöm.
- Viszket?
- Alig.
- A homokzsákokat is megigazítom . . . – Fölém hajolt.
- Én jó barátja vagyok magának.
- Azt tudom.
- Még nem. De egyszer majd maga is rájön.

Catherine Barkley egymás után három éjszakára átadta az ügyeleti szolgálatot, de aztán újra ő lett a soros. Olyan volt a visszatérése, mint találkozás egy hosszú-hosszú utazás után.

18

Csupa boldogság volt az a nyár. Amikor már szabad volt kijárnom, nagyokat kocsikáztunk a parkban. Jól emlékszem a konflisra, a kényelmesen baktató lovacskára, előttünk a bakon a kocsis hátára, fényes szőrű cilinderkalapjára, és Catherine Barkleyra az oldalamon. Csak annyi kellett, hogy összeérjen a kezünk, a kezem feje a keze fejével, és máris fölizgultunk.

Utóbb, amikor már mankón is szabad volt járnom, elvittem vacsorázni a Biffibe vagy a Gran Italiába. Ilyenkor mindig kint ültünk a Galleria¹ üvegboltozata alatt. A pincérek ki-be futkostak, az utcai járókelők előttünk sétáltak el, s az asztali gyertyák árnyéka szelíden táncolt a fehér terítőn. Amikor eldöntöttük, hogy a Gran Italiát szeretjük jobban, George, a főpincér, fönntartott nekünk egy asztalt. Nagyszerű pincér volt. Rábíztuk, hogy rendelje meg a vacsoránkat, és közben néztük a sétáló tömeget, a Galleria homályba vesző boltozatát, és főleg egymást. Száraz, fehér capri bort ittunk, melyet jegesvödörben hoztak, de előbb kipróbáltunk másféle borokat is, frezát, barberát és édeskés asztali borokat. A háború következtében nem volt külön

¹ Milánó üveggel fedett díszutcája, ott vannak a legelőkelőbb éttermek és üzletek.

borpincér, és George mindig szégyenlősen félrenézett, ha frezát vagy más hasonló bort kértem.

– Micsoda ország ez – sóhajtott –, ahol azért termelnek egy borfajtát, mert állítólag eperíze van.

– Mi van ebben? – csodálkozott Catherine. – Nagyon csábítóan hangzik.

– Mosom kezeimet, lady – mondta George –, ha mindenáron ragaszkodik hozzá. De legalább a tenentének hadd hozzak egy kis üveg margaux-t.

– Én is szeretném megkóstolni, George – mondtam.

– Uram, én nem javaslom. Még csak igazi eperíze sincs neki.

– De hátha mégis – mondta Catherine. – És milyen csodás volna az!

– Rögtön hozom – mondta George. – De ha a ladynek nem ízlik, akkor visszaviszem.

Nem volt valami nevezetes bor. Ahogy a pincér mondta, még csak eperíze sem volt. Azontúl csak capri bort rendelünk. Egyszer kifogytam a pénzből, és George kölcsönadott száz lírát.

– Nincs ebben semmi, tenente – magyarázta. – Tudom, hogy van az, amikor egy férfinak elfogy a pénze. Ha önnek vagy a ladynek pénzre van szüksége, én mindig rendelkezésükre állok.

Vacsora után végigsétáltunk a Gallerián, elballagtunk a vendéglők előtt és az üzletek lehúzott vasredőnyei előtt, és benéztünk abba a kis boltocskába, ahol szendvicseket lehetett kapni. Apró, barna, fényes zsemlékből készült szendvicseket sonkával és fejesselátával meg szardellával, körülbelül akkorákat, mint az ujjam; arra valók voltak, hogy éjszaka, ha megéhezik az ember, bekapjon egyet-kettőt. Aztán kimentünk a Galleriából, és a Dóm téren integettünk egy konflisnak, hogy vigyen haza a kórházba. A kórház kapujában már várt a portás, hogy segítsen kiszállni, és a mankóimmal fölmenni a lépcsőn. Kifizettem a kocsist, aztán beültünk a liftbe. Catherine egy emelettel lejjebb szállt ki, ahol a nővérek hálószobái voltak, de én továbbmentem, és mankóimmal végigkocogtam a folyosón, és néha mindjárt levetkőztem és ágyba bújtam, de máskor kiültem az erkélyre, keresztülfektettem lábamat egy széken, néztem a fecs-

kék játékát a tetők fölött, és vártam Catherine-t. Amikor végre feljött a lépcsőn, olybá tűnt, mintha hosszú kirándulásról térne haza, s én a mankóimmal vele baktattam végig a folyosó hosszán, cipeltem a lavórokat, és vártam rá az ajtó előtt, vagy pedig vele mentem a betegszobákba is, aszerint, hogy barátunk feküdt-e odabent, vagy sem. Amikor aztán végére jutott a munkájának, kiültünk együtt a szobám erkélyére. Később lefeküdtem, és még később, amikor már mindenki aludt, és biztosan tudtuk, hogy senki sem fog csöngetni, Catherine is bejött hozzám. Az volt a legszebb, ha lebonthattam a haját, ő pedig az ágyam szélén ült, és meg sem moccant, kivéve, amikor hirtelen lehajolt hozzám, és megcsókolt, miközben én a hajával bíbelődtem, kiszedtem belőle a tűket, sorra raktam őket a lepedőn, s mikor már csak lazán állt az a nagy szőke hajzat, nem volt szabad többé megmozdulnia, mert már csak két tű tartotta össze az egészet, én pedig gyorsan kivettem a tűket, s az egész hirtelen lezuhogott, Catherine pedig lehajtotta a fejét, és mindkettőnket beborított a haja, s mi úgy éreztük magunkat, mint egy sátor belsejében vagy egy vízesés függönye mögött.

Csodálatos, felejthetetlen volt a haja. Néha csak úgy feküdtem, és bámultam, ahogy a nyitott ajtón át beszüremlő fénynél feltűzte és rendbe szedte. A haja különösképpen derengett az éjszakában, ahogy a víz tükre is feldereng, még mielőtt kivilágosodik. Gyönyörű volt az arca is, meg a teste is, és a bőre csodálatosan lágy és sima. Sokszor hanyatt feküdtünk egymás mellett, és én megsimogattam az orcáját meg a homlokát, és a szeme körüli bőrét, és az állát, és a nyakát, de csak az ujjam hegyével, és azt mondtam: „Sima, mint a zongorabillentyűk”, s ezután ő is megsimogatta az államat, és azt mondta: „Sima, mint a smirgli, és kemény, mint a zongorán a billentyűk.”

– Borostás vagyok? – kérdeztem.

– Dehogy, kedvesem. Csak csúfolódom veled.

Felejthetetlen éjszakák voltak ezek, s ha csak megérintettük egymást, máris elfogott a boldogság. De nemcsak nagy éjszakáink voltak, hanem lopott perceink is, amikor egymáséi lehettünk. Azt is megpróbáltuk, ha nem lehettünk

együtt, hogy megtáviratozzuk gondolatainkat a másik szobába.

Ez néha nagyszerűen sikerült, de talán csak azért, mert úgyis mindig ugyanazt gondoltuk mind a ketten.

Kimondtuk, hogy azon a napon, amikor Catherine megérkezett a kórházba, összeházasodtunk. Ettől a naptól, mint esküvőnk napjától, számítottuk a hónapokat. Én komolyan is el akartam venni feleségül, de Catherine azt mondta, hogy akkor elküldenék innen, s már akkor is minden lépését figyelnék, ha elkezdenék utánajárni a házassági engedélynek. Olasz jogszabályok szerint kellett volna házasságot kötnünk, és ez rengeteg utánjárásba került volna. Mégis nagyon szerettem volna feleségül venni Catherine-t, mert attól féltem, hogy gyereke lesz, de végül is annyira beleéltük magunkat abba, hogy igazi házasok vagyunk, hogy már nem törődünk semmivel, s azt hiszem, szívem mélyén örültem neki, hogy nem vagyok igazi házasember. Emlékszem arra az éjszakára, amikor szóba hoztam a dolgot, s akkor Catherine azt mondta:

- De akkor engem azonnal kidobnak innen, kedvesem.
- Talán nem dobnak ki – mondtam.
- Muszáj nekik. És akkor haza kellene mennem, és nem találkozhatnánk a háború végéig.
- Szabadságot kérnék, és meglátogatnálak.
- Nem mehetnél szabadságra Skóciába, oda-vissza. Különben sem bírok nélküled élni. És mire való volna most összeházasodni? Hiszen úgyis házasok vagyunk. Én már nem is lehetnék házasabb.
- Temiattad szeretném.
- Én már nem vagyok én. Én te vagyok. Ne akarj belőlem külön ént csinálni.
- Azt hallottam, hogy minden leány férjhez akar menni.
- Minden lány. De én, kedvesem, a feleséged vagyok. Én már hozzád mentem. Nem vagyok jó feleséged talán?
- Te vagy a világon a legjobb feleség.
- Hát akkor ne kívánj többet, kedvesem. Egyszer már kipróbáltam, mi az, várni egy férjhezmenésre.
- Erről ne beszélj, kérlek.
- Mindenem a tiéd. Hogy lehetsz féltékeny valakire, aki már nem él?

- Én csak nem akarok róla hallani.
- Tudod, hogy nem szeretek mást, csak téged. Miért bánkódsz amiatt, hogy egyszer másvalaki is szeretett?
- Mert bánkódom.
- Szegény szívem. Lásd, én tudom, hogy mindenféle más nőssel is volt dolgod, mégsem hasad meg a szívem.
- Nem lehetne valahogy titokban megesküdni? Hiszen engem is érhet valami, neked pedig gyereked lehet.
- Titokban már házások vagyunk. Máskülönben csak a templomban vagy az anyakönyvvezetőnél lehet összeházasodni. Én pedig, hidd el, sokért nem adnám, ha most vallásos lennék. De sajnos, nem vagyok az.
- Pedig tőled kaptam a kis Szent Antalt.
- Kabalából. Én is úgy kaptam valakitől.
- Akkor hát nem fáj neked, hogy így vagyunk?
- Nekem csak az fájna, ha el kellene válnunk. Te vagy az én vallásom. Te vagy mindenem.
- Nem bánom. De csak egy szót szólj, és máris összeházasodunk.
- Úgy beszélsz, mintha tisztességes asszonyt kellene belőlem faragnod. Csakhogy én nagyon tisztességes asszony vagyok, szívem. Az ember nem szégyenkezhetik olyasm miatt, ami miatt csak büszkeséget és boldogságot érez. Te talán nem vagy boldog?
- És hátha egyszer elhagysz másvalakiért?
- Soha senkiért, kedvesem. Lehet, hogy az élet még sok borzasztó meglepetést tartogat számunkra, de ettől az egytől nem kell félned.
- Nem is félek tőle. Csak nagyon-nagyon szeretlek, és te már szerettél valakit énelöttem is.
- És mi történt vele?
- Meghalt.
- Meghalt, s ha nem halt volna meg, akkor sosem lettem volna a tiéd. Én nem vagyok csapodár, kedvesem. Telis-tele vagyok hibákkal, csak éppen csapodár nem vagyok. Még meg is csömörlesz tőlem, olyan hű leszek hozzád.
- Nekem nemsokára vissza kell mennem a frontra.
- Erre nem szabad gondolni az indulásod napjáig. Látnod, milyen boldog vagyok, szívem, és milyen boldogok vagyunk együtt. Én már régóta nem voltam boldog, és amikor

megismertelek, félig úgy voltam már, mint egy futóbolond. Talán egészen úgy voltam. De most mind a ketten boldogok vagyunk és szeretjük egymást. Hadd legyünk hát, kérlek szépen, boldogok . . . Vagy te nem vagy egészen boldog, mondd? Talán valamit nem úgy csinállok, ahogy te szeretted? Mondd meg, mit tegyek, hogy tessek neked. Nem akard lebontani a hajamat? Nincs kedved eljátszani velem?

– De igen. Feküdj ide mellém.

– Mindjárt. Csak előbb ellátom a betegeket.

19

Így múlt el ez a nyár. Külön-külön már nem jól emlékszem azokra a napokra, csak azt tudom, hogy nagy volt a hőség, és az újságokat teleírták győzelmi jelentésekkel. Már teljesen egészséges voltam, és a lábam is olyan gyorsan javult, hogy alig kezdtem el a mankónjárást, már le is tehettem őket, és bottal kezdtem sétálgatni. Ettől kezdve az Ospedale Maggioréba jártam kezelésre, ahol különböző gépekkel hajlítgatták a térdem, vagy beültettek egy tükrös szekrénybe, ahol ultraibolya sugarakkal kezeltek, vagy masszíroztak, vagy fűrésztöttek. Délutánonként jártam át oda, és visszajövet benéztem egy pohár italra a kávéházba, és átnéztem a lapokat. Nem vágytam elkószálni a városban, a kávéházból minél előbb hazakíváncsoztam a kórházba. Csak Catherine-t akartam látni, semmi mást. Üres óráimat úgy ütöttem agyon, ahogy lehetett; reggelente például sokáig aludtam, délután pedig hébe-hóba kimentem a lóversenyre, és ilyenkor később mentem át a kórházi ortopédkezelésre. Néhanapján beállítottam az Angol–Amerikai Klubba, beültem egy bőrrel kárpitozott mély karosszékbe az ablak elé, és elolvastam a folyóiratokat. Amióta mankó nélkül bírtam járni, nem engedték meg, hogy Catherine a városba kíséren, mert nem illett, hogy egy ápolónő kettesben mutatkozzék egy beteggel, akin meglátszott, hogy nincs szüksége gyámoltásra. Emiatt csak ritkán találkozhattunk délután, de azért néha elengedték vacsorázni, föltéve, hogy Ferguson velünk jött. Miss Van Campen belenyugodott abba, hogy mi jó barátságban vagyunk, főképp mert Catherine munkájának

óriási hasznát látta. Azonkívül abban a hitben élt, hogy Catherine előkelő család leánya, s ez nagy súllyal esett a latba. Miss Van Campen rajongott az előkelő családokért, és maga is előkelő családból származott. Végül a kórház is teljes gözzel dolgozott már, s ez lekötötte figyelmét.

Nagy melegek jártak ezen a nyáron, s bár jó sok ismerősöm volt Milánóban, mégis azon igyekeztem, hogy hazaérjek a kórházba, mielőtt véget ér a délután. A fronton az olaszok némi tért nyertek a Carsón, sikerült elfoglalniuk Kukot, Plavával szemben, és a Bainsizza fennsíkjáról is kiverték az ellenséget. A nyugati frontról azonban kevesebb jót lehetett hallani. A háború, úgy látszik, még sokáig nem akart véget érni. Most már Amerika is belépett a háborúba, de én úgy számítottam, hogy legalább egy évbe beletelik, amíg számottevő erőket ki tudunk képezni, és át tudjuk őket hajózni Európába. Jövőre alighanem nehéz esztendőnk lesz, habár az sincs kizárva, hogy javul a helyzet jövőre. Az olaszok nagyon bőkezűen bántak az emberérettel, és nehéz lett volna megmondani, hogy mit hoz a jövő. Még ha sikerül is teljesen elfoglalni a Bainsizzát és a Monte San Gabrielét, mögöttük még mindig maradnak bőven hegyek, ahol most az osztrákok állnak. A legmagasabb hegyek még mind odaát vannak; én láttam ezeket a hegyeket. Tény, hogy a Carsón előrenyomultak, de a tengerpart környéke csupa láp és mocsár. Napóleon a síkságon agyba-főbe verte volna az osztrákokat; ő sohasem kezdett volna hegyi háborút. Hagyta volna, hogy leereszkedjenek a síkságra, és Verona vidékén ripityommá verte volna őket. Ámde még senki senkit sem vert ripityommá a nyugati fronton. Lehet, hogy a háborúkat már nem is lehet megnyerni. Talán már örökké tartanak a háborúk, talán ez is egy új Százéves Háború. Viszsaakasztottam az újságot a szögre, és kimentem a klubból. Óvatosan lépkedtem lefelé a lépcsőn, és elindultam a Via Manzoni. A Grand Hotel előtt az öreg Meyersszel és a feleségével találkoztam; éppen kiszálltak a konflisból. Lóversenyről jöttek haza. Meyersné nagy keblű asszony volt, fekete selyemruhában, a férfi pedig apró termetű öregember, aki fehér bajuszt viselt, és a lúdtalpa miatt bottal járt.

– Jó napot, jó napot – nyújtotta az asszony a kezét.

– Hogy van mindig? – kérdezte Meyers.

- Érdekes volt a verseny?
- Nagyszerű! Három futamot megnyertem.
- És ön? – kérdeztem Meyerst.
- Én sem panaszkodom. Egyszer én is nyertem.
- De sohasem árulja el a titkát – mondta Mrs. Meyers.
- Nem bírok rájönni, hogy csinálja.

- Tudom, amit tudok – mondta Meyers, s mert éppen kedélyes napja volt, hozzátette: – Mikor jön el egyszer mihozzánk?

Amikor beszélt, az embernek az volt az érzése, hogy vagy a szemébe nem mer nézni, vagy pedig összetéveszti másvalakivel.

- Bármikor – mondtam.

- Én is elmegyek magukhoz a kórházba nemsokára – mondta Mrs. Meyers. – Viszek néhány apróságot a fiaimnak. Maguk mind az én fiaim. Maguk az én drága gyerekeim.

- Nagyon fogunk örülni.

- Micsoda kedves fiúk! És maga is az. Maga egyike az én fiaimnak.

- Sajnos, haza kell mennem – mondtam.

- Csókoltatom az én kedves fiúcskáimat. Mondja meg, hogy már rengeteg holmi gyűlt össze. Többek közt néhány üveg finom marsala és keksz.

- A viszontlátásra – mondtam. – Nagyon fogunk örülni, ha eljön.

- A viszontlátásra – mondta Meyers. – Jöjjön el hozzánk egyszer a Galleriába. Tudja, melyik az asztalunk? Minden délután megtalál minket.

Továbbmentem. A Covában venni akartam valamit Catherine-nek. Beléptem, és kiválasztottam egy doboz csokoládét, s mialatt a kiszolgáló becsomagolta, átmentem a bárba, ahol nagy angol társaság ült, köztük néhány repülő. Megittam egyedül egy pohár martinit, fizettem, átvettem a csomagomat a külső boltasztalnál, és elindultam haza a kórházba. Följebb, a Scalához vezető úton, van egy kis bár, előtte néhány ismerős álldogált az utcán, az amerikai konzul helyettese, két diákfiú, aki énekelni tanult Milánóban, és Ettore Moretti, egy San Franciscó-i olasz, aki az olasz hadseregben szolgált. Velük is megittam egy pohárral. Az

egyik fiatalembert Ralph Simmonsnak hívták, de Enrico del Credo néven szerepelt a színpadon. Hogy milyen hangja volt, arról sejtelmem sincs, de mindig valamilyen döntő esemény küszöbén állt. Hájás fickó volt, s a szája meg az orra körül úgy kifakult a bőre, mintha szénanáthája volna. Éppen egy piacenzai fellépésről érkezett vissza, ahol a *Toscá*-ban énekelt, és felejthetetlen alakítást nyújtott.

– Maga persze még sohasem hallott engem énekelni – mondta.

– Mikor lép föl Milánóban?

– Majd az ősszel, a Scalában.

– A padokat fogják hozzád vágni – mondta Ettore. – Hallotta, hogy Modenában is hozzávágta a padokat?

– Aljas rágalom.

– Padokat vágta hozzá – mondta Ettore. – Ott voltam. Hat padot vágta hozzá saját kezűleg.

– San Franciscó-i dígó.

– Rémes az olasz kiejtése – mondta Ettore. – Akárhogyan lép föl, hozzávágja a padokat.

– Egész Észak-Olaszországban nincs még egy olyan hozzáértő közönség, mint Piacenzában – mondta a másik tenorista. – Az a kis színház a legkeményebb dió, higgye el.

Ez a tenorista, akit Edgar Saundersnek hívtak, Eduardo Giovanni néven lépett fel.

– Sokért nem adnám, ha látnám, amint hajigálják hozzád a padokat – mondta Ettore. – Meg se tudsz mukkanni olaszul.

– Ez egy hülye – mondta Edgar Saunders. – Mást nem is tud mondani, mint azt a padhajigálást.

– A nézők se bírnak jobbat kitalálni, ha ti ketten kinyitjátok a szátokat – mondta Ettore. – Otthon majd telekürtölitek Amerikát, hogy milyen sikerek voltak a Scalában. Pedig az első taktus után lekergetnének a Scala színpadról.

– Én a Scalában fogok énekelni – mondta Simmons. – A *Toscá*-ban lépek föl, októberben.

– Mi is ott leszünk, igaz-e, Mac? – kérdezte Ettore a konzul helyettesét. – Szegényeknek kell valaki, aki megvédi őket.

– Talán addigra itt lesz az amerikai katonaság, és meg-

védi őket – mondta a konzul helyettese. – Iszunk még egyet, Simmons? És te, Saunders?

– Azt lehet – mondta Saunders.

– Hallom, megkapod az ezüst vitézségit – fordult hozzám Ettore. – Mit írtak rólad a felterjesztésben?

– Nem tudom. Azt se tudom, hogy megkapom-e.

– De még mennyire, hogy megkapod. A Covában pedig szét fognak tépni a lányok. Barátom, azt fogják hinni, hogy kardélre hánytál kétszáz osztrákot, és egyedül elfoglaltál egy lövészárkot... Én is megdolgoztam a kitüntetésemért, elhiheted.

– Hány kitüntetésed van, Ettore? – kérdezte a helyettes konzul.

– Mindene megvan – mondta Simmons. – Tulajdonképpen az ő kedvéért folyik a háború.

– Duplán a bronz és háromszor az ezüst vitézségi – mondta Ettore. – De csak egyről kaptam kézhez a hivatalos értesítést.

– A többiekről nem? – kérdezte Simmons.

– Nem, mert visszaverték a támadást. Ha a támadást visszaverik, akkor a kitüntetések is visszatartják.

– És hányszor sebesültél meg, Ettore?

– Háromszor súlyosan. Van három sebesülési szalagom. Nézz ide.

Felénk fordította zubbonya ujját; fekete alapon három párhuzamos ezüst csík volt rávarrva, körülbelül nyolc ujjnyira a válla alatt.

– Te is megkapod a tiédet – mondta nekem Ettore. – Nem is olyan rossz az, majd meglátod. Szerintem többet ér, mint akármilyen kitüntetés. Akinek három sebesülési szalagja van, barátom, az már levizsgázott. Sebesülési szalagot csak az kaphat, aki legalább három hónapig feküdt kórházban.

– Hol sebesültél meg, Ettore? – kérdezte a helyettes konzul.

Ettore feltúrte zubbonya ujját.

– Itt – mutatott egy mély, vörös heget a karján. – És itt a lábamon, de ezt nem mutathatom meg a lábtekercek miatt. Aztán a lábfejemen. Abban még ma is üszkösödik a

csont, és elég bűdös. Minden reggel új szilánkokat piszkálok ki belőle, de a szaga nem akar elmúlni.

– Mitől sebesültél meg? – kérdezte Simmons.

– Kézigránáttól. Egy ilyen vacak krumplinyomó, és valóssággal leszakította a fél lábfejemet. Ismered ezeket a krumplinyomókat? – fordult hozzám.

– Persze.

– Jól láttam azt a nyavalyást, amikor megcélzott veled. Úgy odavágott a földhöz, hogy azt hittem, nem kelek föl többé, de ezekben a krumplinyomókban szerencsére nincsen semmi. Fogtam a puskámat, és szépen lelőttem azt a nyavalyást. Én mindig puskát hordok, hogy ne lehessen észrevenni, hogy tiszt vagyok.

– Hogy nézett ki? – kérdezte Simmons.

– Nem is volt több kézigránátja, csak ez az egy. Nem is tudom, mért dobta rám. Talán gyerekkora óta erre vágyott. Talán aznap szagolt először puskaport. Gyönyörűen lelőttem azt a nyavalyást.

– És milyen arcot vágott, amikor belelőttél? – kérdezte Simmons.

– Mit tudom én, milyen arcot vágott – mondta Ettore. – Hasba lőttem. Attól féltem, eltévesztem, ha a fejére célok.

– Mikor lettél tiszt, Ettore? – kérdeztem.

– Két évvel ezelőtt. Hamarosan százados leszek. És te mióta vagy főhadnagy?

– Idestova három esztendeje.

– Belőled nem lesz százados, mert nem tudsz elég jól olaszul – mondta Ettore. – Beszélni beszélsz, de sem írni, sem olvasni nem tudsz eleget. Csak művelt emberből lehet százados. Miért nem lépsz át az amerikai hadseregbe?

– Lehet, hogy átmegegyek.

– Barátom, bár én is megtehetném! Mennyi egy százados fizetése nálatok, Mac?

– Nem tudom pontosan. Körülbelül kétszázötven dollár, ha nem tévedek.

– Szent Isten, ha énnekem kétszázötven dollárom volna! Fred, menj át az amerikai hadseregbe, de gyorsan! És aztán protezsálj be engem is.

– Megpróbálom.

– Olaszul el tudok vezényelni egy századot. Angolul is egykettőre belejőnnék.

– Belőled még tábornok lesz – mondta Simmons.

– Azt nem. Ahhoz nincs elegendő műveltségem. Fogalmatok sincs, mennyi istenharagját kell összetanulnia egy tábornoknak. Nektek, barátom, gőzötök sincs róla, milyen komoly dolog a háború. Annyi eszetek sincs, hogy tizedes legyen belőletek.

– Isten látja a lelkeket – mondta Simmons –, hogy nem is nagyon töröm magamat utána.

– Ki tudja, hátha még nálatok is beszipkázzák egyszer az ilyen lógósokat! Hű, barátom, ha én odavehetnék titeket a szakaszomba! Macet mindjárt kinevezném tisztiszolgának.

– Olyan vagy, mint egy gyerek, Ettore – mondta Mac.

– Csak féltő, hogy igazán belebolondultál a katonaságba.

– Mire vége lesz a háborúnak, ezredes leszek – mondta Ettore.

– Ha ki nem csinálnak.

– Engem nem lehet kicsinálni. – Hüvelyk- és mutatóujjával megérintette hajtókéjén a csillagokat. – Látjátok ezt? Ha valaki arról beszél, hogy kicsinálhatnak, mi csak idenyúlunk a gallérunkon a csillaghoz.

– Gyerünk, Sim – mondta Saunders, és fölállt.

– Mehetünk.

– Viszontlátásra – mondtam. – Nekem is mennem kell.

– Bent a bárban háromnegyed hatot mutatott az óra. – Csau, Ettore.

– Csau, Fred – mondta Ettore. – Irtó jó, hogy megkapod az ezüst vitézségit.

– Még nem biztos, hogy megkapom.

– Bízd ide, Fred, meg fogod kapni. Biztos forrásból tudom, hogy megkapod.

– Isten veled – mondtam. – És ne játssz a tűzzel, Ettore.

– Engem ne féltsetek. Én nem iszom, nem kocsmázok. Nem rúgok be, és nem bújok a rossz lányok szoknyája alá. Én mindig tudom, mi jó nekem.

– Isten veled – mondtam. – És örülök a századosi előléptetésednek.

– Füttyölök az előléptetésre. Én háborús érdemeimért le-

szek százados. Nézz rám. Három csillag, keresztben a kardokkal, fölötté a korona: ez vagyok én.

– Minden jót.

– Minden jót. Mikor mész vissza a frontra?

– Hamarosan.

– Majd megkereslek valahol.

– A vizontlátásra.

– Szervusz. És vigyázz magadra, kisöreg.

Befordultam egy mellékutcába, amelyen át lehetett vágni a kórház felé. Ettore most huszonhárom éves. San Franciscóban a nagybátyja nevelte föl, s a szüleit jött meglátogatni Torinóba, éppen amikor kitört a háború. Volt egy húga is, akit vele együtt küldtek Amerikába, hogy a nagybátyja házában éljen; épp az idén az érettségire készült. Ettore szabályszerű hős volt, de ha az ember találkozott vele, kirázta a hideg. Catherine ki nem állhatta.

– Nálunk is vannak hősök – mondta. – De ezek, kedvesem, sokkal kevesebbet járatják a szájukat.

– Meg lehet szokni.

– Én is egész jól bírnám, ha nem volna olyan elbizakodott és unalmas, unalmas, és harmadszor is unalmas.

– Én is unom.

– Édes vagy, hogy ezt mondod a kedvemért. Senki sem kényszerít rá. Persze, te még csak el tudod képzelni őt a fronton, ahol az ilyen embernek jó hasznát veszik. De mit csináljak, ha ezt a fajtát ki nem állhatom!

– Azt mesélte ma délután, hogy százados lesz belőle.

– Ennek örülök – mondta Catherine. – Ez kell neki.

– Te nem örülnél annak, ha nekem is magasabb rangom volna?

– Nem, szívem, én azt akarom, hogy épp csak annyi rangod legyen, amivel beengednek a jobb vendéglőkbe.

– Az én rangom éppen ilyen.

– Imádom a rangodat. Nem is örülnék neki, ha magasabb rangú volnál. Biztos a fejedbe szállna. Jaj, kedvesem, milyen boldog vagyok, hogy nem vagy elbizakodott. Persze akkor is hozzád mentem volna, ha elbizakodott volnál, de sokkal jobb érzés, ha olyan férje van az embernek, aki nem elbizakodott.

Kint ültünk az erkélyen, és csöndesen beszélgettünk. Vár-

tuk, hogy majd fölkel a hold, de sűrű köd szállt a város fölé, amitől nem látszott a hold. Később szitálni kezdett az eső, és mi bementünk a szobába. A ködből hamarosan eső lett, és egy idő múlva már szakadt, mintha dézsából öntenék; hallgattuk az esőcseppek kopogását a tetőn. Az erkélyajtóhoz léptem, mert azt hittem, beesik az eső, de nem esett be. Nyitva hagytam az ajtót.

– És még kivel találkoztál? – kérdezte Catherine.

– Meyersékkal.

– Az is furcsa népség.

– Azt mondják, hogy a férfi börtönben ült odahaza.

Csak azért engedték ki, mert már halálán volt.

– És most boldogan éli világát Milánóban.

– Nem tudhatod, hogy milyen boldogan.

– Mindenesetre jobb, mint a börtön.

– Az asszony néhány ajándékot akar behozni ide.

– Mindig nagyon szép dolgokat szokott hozni. Mondta, hogy te vagy az édes fiacskája?

– Egyike az édes fiacskáinak.

– Mindnyájan az ő édes fiacskái vagytok – mondta Catherine. – Csak az édes fiúcskákat szereti. Hallod, hogy esik?

– Szakad.

– És te mindig engem fogsz szeretni?

– Igen.

– Akár esik az eső, akár nem?

– Mindig.

– Akkor jó. Mert én nagyon félek az esőtől.

– Miért? – kérdeztem. Kezdtem álmos lenni. Az eső dobolt a háztetőn.

– Miért, azt nem tudom. De mindig félttem, mikor esett.

– Én szeretem.

– Én csak sétálni szeretek az esőben. De szeretni nagyon nehéz, ha esik.

– Én mindig szeretlek téged.

– Én is mindig szeretlek téged, esőben és hóban és jég-esőben, és . . . és miféle csapadék van még?

– Nem tudom, szívem. Nagyon álmos vagyok.

– Aludj el, kedvesem. Akármilyen történik, szeretlek.

– Komolyan félsz az esőtől?

- Ha veled vagyok, akkor nem.
 - Miért félsz tőle?
 - Nem tudom.
 - Mondd meg.
 - Nem tudom.
 - Mondd meg.
 - Nem.
 - Mondd meg.
 - Hát jó. Azért félek az esőtől, mert néha magamat látom az esőben, holtan.
 - Ugyan.
 - És néha téged is holtan látlak benne.
 - Ez már valószínűbb.
 - Nem, nem valószínűbb, szívem. Mert én meg tudlak védeni mindentől. Ezt érzem. De senki sem bírja megvédeni saját magát.
 - Kérlek, most már hallgass. Megint rád jöttek a skót lázálmaid? Hagyd abba, hisz úgysem lehetünk együtt sokáig.
 - Igenis, skót vagyok, és bolond vagyok. Ha akarod, akkor hallgatok. Ez mind csupa butaság.
 - Hát persze hogy csupa butaság.
 - Csupa butaság. Csupa butaság. Nem is félek az esőtől, nem is félek az esőtől. Istenem, add, hogy ne kelljen tőle félnem.
- Sírva fakadt. Vigasztalni kezdtem. Lassanként abba hagyta a sírást. De odakint csak szakadt az eső.

Egy délután kimentünk a lóversenyre. Miss Ferguson jött velünk, és az a Crowell Rodgers nevű kedves fiú, aki le akarta srófolni a gránátkupakot, és megsérült a szemén. A lányok lementek átöltözni, hogy mindjárt ebéd után indulhassunk, én pedig Crowell-lel ültem a szobájában az ágya szélén, és a versenyújságban nézegettük az induló lovak múltbeli eredményeit és az újságok tippjeit. Crowellt, akinek jókora kötés volt a fején, nem nagyon izgatta a turf, de szorgalmasan olvasta a versenyújságot, és számon tartotta a lovakat, csak azért, mert nem volt más szórakozása.

Azt szokta mondani, hogy az itteni lovak fabatkát sem érnek, de jobb híján be kell érnünk velük. Az öreg Meyers-től, aki szerette őt, kapta a tippet, pedig Meyers, aki majdnem minden fogadását megnyerte, nem szívesen adott tippet, mondván, hogy emiatt rosszabbul fizetnek a lovak. Sok piszkos csalás volt a lóversenyen. Olyan emberek, akiket már mindenünnen kigolyóztak, vígan futtattak Olaszországban. Meyersnek kitűnő értesülései voltak, de én nem szívesen fordultam hozzá, mert néha egyszerűen nem válaszolt, vagy pedig látszott az arcán, hogy fáj neki, ha tippet ad. Nem tudom, hogy mi, de valami arra bírta, hogy segítsen rajtunk, a legszívesebben azonban Crowellnek segített. Talán azért, mert Crowell a szemén sérült meg, méghozzá az egyik szemén súlyosan, és Meyersnek is a szemével volt baja. A feleségének viszont sohasem árulta el Meyers, hogy melyik lóra tett, s az asszony hol nyert, hol veszített, bár a legtöbbször veszített, és szüntelen-szakadatlan beszélt.

Nyitott kocsiba ültünk négyen, és úgy hajtottunk ki San Siróba. Gyönyörűen sütött a nap, miközben végigkocsikáztunk a parkon, aztán tovább a villamossínek mellett, és ki a városból, a poros országúton. Vasráccsal körülvett villák közt hajtottunk buja növényzetű kertek és vizesárkok között. A veteményeskertekben a főzelékfélék zöldje szürkéllett a portól. Messze elláttunk a síkságon, ahol már majorságok álltak, és gazdagon termő szántóföldek, öntözőcsatornák, és messze északon a nagy hegyek. Sok kocsi robogott az országúton a lóversenytér felé, s a kapuban álló jegyszedő nem kérte tőlünk a belépőjegyet, mert egyenruhában voltunk. Kiszálltunk, műsort vásároltunk, végimentünk a pálya külső mezőnyén, majd az egyenletesen sima pályán át a nyergelőhöz sétáltunk. A fából épült nagy lelátók már nagyon öregek voltak. A fogadóablakok a tribünök alján húzódtak végig, de volt belőlük még egy sor az istállók szomszédságában is. A pálya korlátjánál sok katona nyüzsgött, és a nyergelő környékén is sok volt az érdeklődő, miközben a lovakat körbevezették a nagy lelátó mögött, a fák árnyékában. Ismerősökkel is találkoztunk itt. Székeket kerítettünk és leültettük Catherine-t meg Miss Fergusont, és szemügyre vettük a lovakat.

A lovászok vezették őket körbe, szorosan egymás nyo-

mában. Crowell esküdözött, hogy az egyik vörhenyes fekete ló szőre festve van; ha jól megnézte az ember, csakugyan úgy látszott. Az utolsó percben hozták ki az istállóból, amikor már nyergelésre szolt a csengő. Megnéztük a lovasz karján a számot, aztán megkerestük a lovat a programban, ahol ez mint Japalac nevű fekete herélt szerepelt. A versenyen csak olyan ló indulhatott, amely eddig még nem nyert ezer lírát vagy ennél nagyobb díjat. Catherine is bizonykodott, hogy Japalacot átfestették. Miss Ferguson nem volt róla meggyőződve, de nekem szintén gyanús volt a ló. Abban azonban megegyeztünk, hogy Japalacot megfogadjuk, és tétünk is rá száz lírát. Az esélyeseket feltüntető jegyzék szerint a tét harmincötzörösét kellett fizetnie. Crowell elment a bukmékerekhez, megvette a tiketteket, mi pedig néztük, ahogy a zsokék még egy utolsó kört járnak, aztán kilovagolnak a fák alatt a pályára, és lassan odaügetnek ahhoz a fordulóhoz, ahol a start volt.

Mi a nagy lelátóról néztük a futamot. San Siróban akkoriban még nem volt indítógép. A lovakat egyszerűen felsorakoztatták a startvonalon – innen a magasból egészen aprónak látszottak a nagy pályán –, s aztán a starter, hosszú ostora megpattintásával, elindította a mezőnyt. Épp a lelátó előtt vágattak el, s a mi feketénk mindjárt az élre tört, sőt a fordulóban valósággal megszaladt a többitől. Amikor a pálya túlsó felén futottak, látcsővel jól láttam, hogy a zsoké minden erejével szeretné visszafogni a lovat, de nem bírta visszafogni, s amikor a fordulóból kikanyarodtak az egyenesbe, Japalac tizenöt lóhosszal vezetett a többiek előtt. A cél után sem bírt megállni, sőt még a fordulóba is befutott egy darabon.

– Jaj de örülök! – mondta Catherine. – Nyertünk háromezer lírát. Micsoda édes lovacska!

– Csak addig le ne jöjjön róla a festék – mondta Crowell –, amíg ki nem fizetik a fogadásokat.

– Édes, aranyos lovacska – mondta Catherine. – Kíváncsi vagyok, Mr. Meyers megfogadta-e?

Odakiabáltam Meyersnek.

– Megfogadta a nyerőt?

Bólintott, hogy igen,

– Én nem – mondta Mrs. Meyers. – Maguk melyiket tették meg, fiacskáim?

– Japalacot.

– Harmincöt ezer pénzt fizet. Gratulálok!

– Nagyon megtetszett nekünk a színe.

– Nekem meg éppen a színe nem tetszett. Olyan betegesnek látszott. Mondták is, hogy ne tegyem meg.

– Nem fog sokat fizetni – mondta Meyers.

– Harmincöt az egyhez volt az odds – mondtam.

– Az rég volt. Utolsó percben egy rakás pénzt tettek rá.

– Kicsoda?

– Kemptonék. Majd meglátják. Örülhetünk, ha kétszeres pénzt kapunk.

– Úgy látszik, mégsem nyertünk háromezer lírát – mondta Catherine. – Ki nem állhatom, ha csalnak.

– Kétszáz lírát fognak fizetni.

– Az is valami? Nem kezdetünk vele semmit. Azt hittem, hogy háromezer lírát kapunk.

– Utálatos csalók – mondta Miss Ferguson.

– Az is igaz – mondta Catherine –, hogy ha nem lett volna csalás a dologban, meg sem tettük volna a lovat. De én mégis úgy szerettem volna háromezer lírát nyerni.

– Menjünk le mind, igyunk valamit, és nézzük meg, hogy mennyit fizetnek – mondta Crowell. Lementünk oda, ahol kitették a számokat, és amikor csengettek, hogy kezdődik a kifizetés, Japalac után kiírták, hogy 18.50, ami azt jelentette, hogy tízlírás fogadásnál még kétszeres pénzt sem fizetett.

Bementünk a nagy lelátó alatti bárba, és mindnyájan rendeltünk egy-egy whiskyt szódával. Néhány olasz ismerőssel és Mac Adamsszel, a helyettes konzullal találkoztunk, akik később csatlakoztak hozzánk. Az olaszok csak úgy csöpögtek az udvariasságtól, Mac Adams pedig Catherine-nel beszélgetett, miközben mi újra lementünk a fogadóablakokhoz. Mr. Meyers ott állt a totalizátor-gép közelében.

– Tudd meg tőle, hogy mire tett – mondtam Crowellnek.

– Mire fogadott, Mr. Meyers? – érdeklődött Crowell.

Mr. Meyers kihúzta zsebéből a programot, és rámutatott az ötösre a ceruzájával.

– Nem veszi zokon, ha mi is megteesszük?

– Rajta, rajta, csak tegyék meg. Csak meg ne mondják a feleségemnek, hogy tőlem kapták a tippet.

– Jöjjön, Mr. Meyers, igyunk egyet – mondtam.

– Köszönöm, de nem iszom soha.

Megtettük egy százlírással az ötöst tétre, és egy másik százassal helyre. Azután bementünk a bárba, és megittunk fejenként egy-egy whiskyt szódával. Kezdtém jól érezni magamat, és újra belebotlottunk néhány olasz ismerősbe, akikkel szintén megittunk egy kört, aztán visszamentünk a lányokhoz. Ezek az olaszok is nagyon jó modorúak voltak, és valóságos udvariassági versenybe kezdtek azzal a másik kettővel, akit az előbb szedtünk föl.

Nemsokára már egyikünk sem merészelt leülni. Átadtam a tiketteket Catherine-nek.

– Melyik a mi lovunk?

– Nem is tudom. Mr. Meyers ajánlotta.

– A nevét sem tudod?

– Nem, de azt kikeresheted a programból. Ötös volt, ha jól emlékszem.

– Megható a bizalmaid – mondta Catherine.

Az ötös megnyerte a futamot, de nem fizetett semmit. Mr. Meyers dühöngött.

– Az embernek kétszáz lírát kell kockáztatnia, hogy húszat nyerjen – mondta. – Tizenkettőt fizetnek tízre. Nem érdemes. A feleségem épp húszat veszett.

– Lemegyek veled – szólott hozzám Catherine. Az olaszok mind fölálltak. Lementünk a lépcsőn, aztán tovább a nyergelő felé.

– Jól érzed itt magad? – kérdezte Catherine.

– Igen. Elég jól.

– Én is egész jól mulatok – mondta Catherine. – Csak nem bírom ki sokáig ennyi ember között.

– Nincsenek olyan sokan.

– De itt vannak Meyersék, és az az ember a bankból, meg a felesége, meg a lánya . . .

– Ő váltja be a csekkjeimet – mondtam.

– Tudom, de ha ő nem volna, beváltaná más. És azt a négy fiút, aki utoljára jött, nem lehet kibírni.

– Hát akkor maradjunk most idelent, és nézzük végig ezt a futamot a korlát mellől.

– Jaj de jó! És tudod, mit? Tegyük meg egy lovat, amelyről nem tud senki, és amelyikre Mr. Meyers sem fogadott.

– Azt is lehet.

Megtettük a Light For Me nevezetű lovat, mely a negyedik helyen végzett az ötös mezőnyben. A korlátnak támaszkodva néztük, hogy vágatnak el a lovak előttünk, hallgattuk patkójuk pufogását, és a messzeségben fölfedeztük a magas hegyeket, Milánót pedig a fák és a szántóföldek mögött.

– Valósággal megkönnyebbültem idelent – mondta Catherine.

A bejáraton át már jöttek a lovak, izzadságtól csillogó szőrükkel, miközben a zsokéék csitítgatták őket, és ellova-goltak a fák alá, ahol nyeregből szálltak.

– Nincs kedved inni valamit? Idekint is megihatjuk, és közben nézhetjük a lovakat . . . Már hozom is – mondtam.

– Majd elhozza a pincér – mondta Catherine, és föl-emelte a kezét. Jött is mindjárt a pincér az istállók mellett fekvő Pagoda bárból. Leültünk egy kerek vasasztalkához.

– Nem szeretsz jobban kettesben lenni?

– Dehogynem – mondtam.

– Olyan magányos voltam annyi ember közt.

– Itt sokkal jobb – mondtam.

– Sokkal. És ez a pálya is gyönyörű.

– Elég rendes.

– De én nem akarom elrontani az örömet, kedvesem. Szólj, ha akarsz, és visszamegyünk.

– Itt maradunk – mondtam –, és iszunk valamit. Aztán lemegyünk a szökőkúthoz, és onnan nézzük az akadályversenyt.

– Istenem, hogy te milyen jó vagy hozzám – mondta Catherine.

Még egy ideig kettesben maradtunk, és utána valósággal megörültünk a többieknek. Nagyon szép délután volt.

Szeptemberben beköszöntöttek az első hűvös éjszakák. Később a nappalok is lehültek, és elkezdődött a falevelek színe változása odakint a parkban; akkor már tudtuk, hogy

vége a nyárnak. A fronton nagyon rosszul álltak a dolgok, például a San Gabrielét sem bírták elfoglalni. A Bainsizza fennsíkján véget értek a harcok, és szeptember dereka táján a San Gabrielén is véget értek a hadműveletek, anélkül, hogy a hegyet sikerült volna elfoglalni. Ettore visszament a frontra, a versenylovakat elvitték Rómába, és ezzel vége lett a lóverseny-évadnak is. Crowell is Rómába utazott, és onnan haza Amerikába. A városban két ízben tüntettek a háború ellen, Torinóban pedig nagy zavargások voltak. A klubban azt mesélte egy angol őrnagy, hogy százötvenezer olasz esett el a Bainsizzán és a Monte San Gabrielén. Azt is mondta, hogy a Carsón még negyvenezer halottjuk volt ezenkívül. Együtt ittunk, és az őrnagy mesélt. Szerinte ebben az évben már véget értek a harcok, és azt mondta, hogy az olaszok olyan dióba haraptak, amelybe beletörik a foguk. Úgy tudta, hogy a Flandriában folyó támadás is eredménytelenül végződött, és ha az idei őszt vérvesztesége megismétlődik, akkor a szövetségeseknek jövőre befellegzik. Azt mondta, valójában már mindnyájunknak befellegzett, de amíg nem tudunk róla, addig nincs nagy baj. Mindkét félnek befellegzett. Hogy ne vegyük észre, az a fő probléma. Amelyik ország legutoljára jön rá, hogy befellegzett neki, az nyeri meg a háborút. Még egy pohár pálinkát rendeltünk. Kérdezte, vajon vezérkari beosztásom van-e? Mondtam, nincs. De neki az van. A klubban csak mi ketten ültünk az egyik óriási bőrdíványon. Jól kifényesített, nyersbőr színű csizmát viselt, ritka szép csizmát, azt meg kell adni. Azt állította, hogy bűzlik az egész vezérkar. Csak hadosztályokban és emberanyagban gondolkoznak. Hajba kapnak minden egyes hadosztályon, de ha megkaparintottak egyet, viszik egyenesen a vágóhídra. Ezért aztán befellegzett nekik. Csak a németek tudnak győzni. Isten bizony, azok vérbeli katonák. Az a vén dúvad, az tudja, mi a háború. De őneki is befellegzett. Mindnyájunknak befellegzett. Kérdeztem, hogy állnak az oroszok. Azt mondta, nekik már régen befellegzett, és ezt hamarosan észre fogom venni. Az osztrákoknak szintén befellegzett. Ha kapnának néhány hadosztályt azokból a dúvadakból, talán még segítené rajtuk. Mit gondol, vajon támadnak-e ők még idén ősszel? Persze hogy támadnak. Így hát az olaszoknak is be-

fellegzett. Akiknek van szeme, láthatja. Mit csinálnának az olaszok, ha az a vén dúvad például leereszkedik Trentinóig, és elvágja a vicenzai vasútvonalat? Hát ezt megpróbálták már tizenhatban is, mondtam. De németek nélkül, mondta. De még mennyire, hogy németekkel, mondtam. Akkor pedig azért nem csinálják, mert túl egyszerű a dolog. Ők valami sokkal bonyolultabb históriára készülnek, és akkor aztán végleg befellegzett nekik. Sajnos, most mennem kell, mondtam. Vissza kell mennem a kórházba. „Viszontlátásra! – mondta az őrnagy, és biztató mosollyal hozzátette: Sok szerencsét kívánok.” Volt valami furcsa ellentmondás a világ sorsát érintő sötét jóslatai és a személyes bizakodása között.

Megálltam a borbélynál, megborotválokotam, és hazamentem a kórházba. A lábam olyan szépen gyógyult, hogy többet nem is lehet kívánni. Három nappal azelőtt voltam felülvizsgálaton. Mielőtt végleg kiírtak volna, még néhány kezelés várt rám az Ospedale Maggiorében. A mellékutcákon mentem haza, és azt próbáltam, hogy tudok-e bicegés nélkül járni. Egy árkád alatt egy öregember ült és árnyképeket vágott ki. Megálltam és néztem. Két leány állt előtte, és ő közös képet vágott ki róluk; oldalvást tartott fővel nézegette őket, miközben széleseben járt az ollója. A lányok vihogtak. Az öregember megmutatta nekem a képet, aztán fölragasztotta egy fehér papírlapra, és odaadta a lányoknak.

– Nézze, milyen csinosak – mondta. – Maga nem áll kötélnék, tenente?

A lányok odább mentek, nézegették a képet és nevetgéltek. Csakugyan csinos lányok voltak; az egyik egy kocsmában dolgozott, éppen a kórházzal szemben.

– Mepróbálhatjuk – mondtam.

– Tegye le a sapkáját, tenente.

– Így szeretném, ahogy vagyok.

– Így nem lesz olyan szép – mondta az öregember, de aztán elmosolyodott. – Az viszont igaz, hogy így katonásabb.

Bele-belenyisszantott a fekete papirosba, aztán szétnyitotta a kétrét hajtott lapot, felragasztotta a profilomat egy kartonra, és a kezembe nyomta.

- Mivel tartozom?
- Semmivel – mondta, és barátságosan integetett. – Ezt ajándékba adom.
- Azt nem fogadhatom el – mondtam, és elővettem néhány rézpénzt. – És szívesen fizetek érte.
- De én is szívesen csináltam. Adja oda a menyasszonynak.
- Hát akkor köszönöm szépen. Remélem, találkozunk.
- Én is remélem.

Hazamentem. A kórházban több levél várt, köztük egy, mely hivatalos borítékban jött. Kaptam még három hét üdülési szabadságot, de aztán vissza kell mennem a frontra. Kétszer is elolvastam. No, gondoltam, így áll a bál. Az üdülési szabadság október negyedikén kezdődik, tehát az utolsó kezelési napon. Három hét az huszonegy nap. Eszerint október huszonötödikén bevonulok. Szóltam a portásnak, hogy nem vacsorázom otthon, és aztán továbbsétáltam az utcánkban egy kis vendéglőig, ahol megvacsoráztam, és elolvastam a leveleimet és a *Corriere della Sera*-t. Az egyik levelet a nagyapám írta; volt benne néhány családi hír, hazafias buzdítások, egy kétszáz dolláros csekk és néhány újságkivágás. A tiszti étkezdéből egy álmosítón unalmas levelet írt a papunk, írt egy barátom, aki a francia hadseregben szolgált mint repülő, és most arról írt, hogy micsoda iszákos bandába keveredett, és jött néhány sor Rinalditól, aki aziránt érdeklődött, hogy mennyi ideig óhajtok még Milánóban lapítani, és hogy különben mi újság. Kért, hogy vigyek neki gramofonlemezeket, és mellékelte a listát. A vacsorához megittam egy kis üveg chiantit, utána feketekávét hozattam egy pohárka konyakkal, elolvastam az újságot, zsebre vágтам a leveleimet, az újságot a borraival együtt az asztalon hagytam, és hazamentem. A szobámba érve levetköztem, pizsamába és házikabátba bújtam, és miután lehúztam a függönyt az erkélyajtón, az ágyamban üldögélve bostoni újságokat kezdtem olvasni abból a paksamétából, melyet Mrs. Meyers hozott a fiúcskáinak. A chicagói White Sox nyerte az Amerikai Kupa vándorzászlaját, a nemzeti bajnokságban pedig a New York-i Giants állt az első helyen. Babe Ruth akkor még Boston színeiben játszott mint csatár. Az újságban nem találtam semmi érdekeset, mert csak régi

és helyi érdekű híreket közölt, a harctéri tudósítások pedig rég elévültek. Az amerikai hírek jó része katonai kiképzőtáborokról szólt. Boldog voltam, hogy nem voltam ilyen kiképzőtábor lakója. Nem volt más olvasnivaló a baseball-híreken kívül, ami azonban csöppet sem érdekelt. Egy ilyen vaskos újságcsomót különben is nehéz érdeklődéssel olvasni; én azonban, habár jócskán idejüket múlták ezek a lapok, mégis olvasgattam egy darabig. Kíváncsi voltam, hogy ha majd Amerika igazán részt vesz a háborúban, beszüntetik-e a nagy versenyeket. Úgy gondoltam, hogy talán mégsem, mert hiszen Milánóban sem fújták le a lóversenyeket, pedig rosszabbul már nem állhatna a háború. Franciaországban viszont beszüntették a turfot; a mi lovunk, a Japalac is onnan került ide. Catherine ügyelete csak este kilenckor kezdődött. Meghallottam a lépéseit, amikor szolgálatba lépett, s egy pillanatra meg is láttam, amikor elment a szobám előtt a folyosón. Végigjárta a többi szobát, és utoljára jött be hozzám.

– Elkéstem, kedvesem – mondta. – Nagyon sok volt a dolgom. Hogy érzed magad?

Elmondtam, hogy miről szólnak a leveleim, és azt, hogy szabadságot kapok.

– Ennek nagyon örülök – mondta. – Hová akarsz utazni?

– Sehová – mondtam. – Itt maradok.

– Ne butáskodj – mondta. – Keress valami szép helyet, és én utánad megyek.

– Hogy akarsz innen megszabadulni?

– Azt még nem tudom. Valahogy.

– Nagyszerű teremtés vagy.

– Nincs bennem semmi nagyszerű. De nem nehéz boldogulni az életben, amikor nincs veszténivalója az embernek.

– Mit akarsz ezzel mondani?

– Semmit. Csak az jutott eszembe, hogy azok az akadályok, amelyek valamikor legyőzhetetleneknek látszottak, milyen semmiségeknek bizonyultak.

– Félek, hogy nehéz lesz elintézni a dolgot.

– Dehogyan, szívem. Ha kell, legföljebb fölmondok. De erre nem is lesz szükség.

– Hát akkor hová menjünk?

– Akárhová, ahol jól érzed magad. Ahol nem ismerünk senkit.

– Neked mindegy, hová megyünk?

– Mindegy. Nekem nincsenek kívánságaim.

Valami lefojtott izgatottság érződött a viselkedésén.

– Mi történt, Catherine?

– Semmi. Semmi a világon.

– De valami történt.

– Mondom, hogy semmi.

– Látom rajtad. Mondd meg, szívem. Nekem elmondhatod.

– Nem érdekes.

– Azért csak mondd el.

– Nem akarom elmondani. Félek, hogy gondot okozok neked, és szomorú leszel.

– Nem leszek szomorú.

– Megígéred? Engem csöppet sem bánt a dolog, de téged bántani fog, azt hiszem.

– Ami téged nem bánt, engem sem bánthat.

– Nem akarom elmondani.

– Kérlek, mondd el.

– Muszáj?

– Muszáj.

– Gyerekem lesz, kedvesem. Már majdnem háromhónapos. Bánt a dolog? Kérlek, ne bántson. Kérlek, ne aggódj. Nem szabad aggódnod.

– Nem aggódom.

– Igazán nem?

– Egy csöppet sem.

– Hidd el, mindent megpróbáltam, de semmi sem használt.

– Látod, hogy nem bánom.

– Nem tehetek róla, szívem. Egy percig sem aggódtam miatta. Te se aggódj, és ne légy szomorú.

– Csak érted aggódom.

– Jaj, ne. Jaj, mire való az? Az embereknek mindig voltak gyerekeik. Mindenkinek van gyereke. Nincs abban semmi különös.

– Te vagy a legbátrabb és a legszebb a világon.

– Minek mondasz ilyeneket? Az a fő, hogy ne fájjon a

fejed miattam. Majd megpróbálom, hogy ne legyen terhede-
re. Már éppen elég bajt okoztam neked, tudom. De azért jó
kislány voltam eddig, nem? Ugye, nem is vettél észre sem-
mit?

– Az igaz.

– Ezentúl is így lesz. Kérlek, ne is törődj velem. Látom
az arcodon, hogy most ideges vagy. Hagyd abba. Hagyd
abba, de rögtön! Nem akarsz valamit inni, kedvesem? Tu-
dom, hogy mindjárt jókedved lesz, ha iszol.

– Nem kell. Így is jókedvem van. És te vagy a legbát-
rabb és a legszebb.

– Hagyd ezt. És ha találsz egy jó helyet, ahová elutaz-
hatunk, akkor én mindent elrendezek, hogy együtt lehes-
sünk. Milyen szép lehet egy utazás októberben! Meglásd,
milyen boldogok leszünk, és ha visszamentél a frontra, min-
dennap írok neked.

– És te hol leszel azalatt?

– Azt nem tudom még. De biztos valami nagyon szép
helyen. Majd utánanézek.

Elcsendesedtünk, és egy ideig egyikünk sem beszélt.
Catherine az ágyam szélén ült, én pedig néztem, de nem
érintettük meg egymást. Ő ott, én itt, mint amikor bejön
valaki a szobába, amitől zavarba jönnek a bent ülők. Aztán
Catherine megfogta a kezemet.

– Ugye, nem haragszol, szívem?

– Nem.

– De úgy érzed, hogy egy kicsit csapdába estél, nem?

– Egy egész kicsit. De nem a te hibád.

– Azt én sem mondtam. Ne légy buta. Azt mondtam:
csapdába estél, általában.

– Az ember mindig csapdába esik. Biológiai értelemben.

Elhúzódott tőlem, elég messze, anélkül, hogy megmozdult
vagy a kezét visszahúzta volna.

– Hogy mindig, az nem valami szép kifejezés.

– Bocsáss meg.

– Jól van, nem haragszom. De értsd meg, hogy nem volt
még gyerekem, és teelőtted még csak nem is szerettem soha
senkit. Nagyon iparkodtam, hogy olyan legyek, amilyennek
te akartál, és erre most azt mondod: „mindig”.

– Ki tudnám vágni a nyelvemet – ajánlottam.

– Jaj, szívem! – Visszatért abból a távolságból, ahová elhúzódt. – Kérlek, ne törődj velem!

Megint egészen közel voltunk egymáshoz, és nyomtalanul elmúlt az iménti zavar.

– Mi ketten egészen egyek vagyunk – mondta –, és nem szabad, hogy szántszándékkal félreértsük egymást.

– Nem is tesszük.

– De mások megteszik. Szeretik egymást, mégis szándékosan keresik a félreértést, aztán jönnek a veszekedések, és egyszerre észreveszik, hogy már nem tartoznak össze.

– Mi nem fogunk veszekedni.

– Nem is szabad. Úgyis csak mi ketten állunk egymás mellett a világon, és a többiek külön. De ha csak egy kis egyenetlenség támad köztünk, akkor végünk van, és lecsapnak ránk a többiek.

– Ránk nem csaphatnak le – mondtam –, mert te is bátor vagy. Bátor embereket nem érhet baj.

– Csak meghalnak, természetesen.

– De csak egyszer.

– Ez nem olyan biztos. Ki is mondta ezt?

– Hogy a gyáva ezer halált hal, a bátor csak egyet?¹

– Igen. Ki mondta ezt?

– Nem tudom.

– Biztosan valami gyáva alak – mondta Catherine. – Rengeteget tudott a gyávaságról, és nem tudott semmit a bátorságról. Azt hiszem, a bátor kétezerszer hal meg, ha értelmes ember. Legfeljebb hallgat róla.

– Ki tudja? Még senki sem nézett bele a bátrak fejébe.

– Nem bizony. És ennek köszönhetik, hogy tisztelik őket.

– Hogy te micsoda szakember vagy!

– Igazad van, szívem. Ezt megérdemeltem.

– Te nagyon bátor vagy.

– Nem igaz – mondta. – De az szeretnék lenni.

– Én nem vagyok bátor – mondtam. – Tudom, hánycán állok. Elég ideig voltam odakint, hogy megismerjem magam. Olyan vagyok, mint az a labdajátékos, aki elérte a kétszázharminc ütést, és tudja, hogy sosem viszi többre.

¹ Idézet Oscar Wilde: *A readingi fegybáz balladája* c. művéből.

– Ki az a játékos, aki kétszázharmincat tud ütni? Úgy hangzik, mint valami óriási eredmény.

– Pedig nem az. Bármelyik baseball-csapat közepes csatára meg bírja csinálni.

– De azért mégis csatár – csipkelődött Catherine.

– Egyformán önhittek vagyunk mind a ketten – mondtam. – De te legalább bátor vagy.

– Csak szeretném, hogy egyszer az legyek.

– Mind a ketten bátor emberek vagyunk – mondtam. – Sőt, én borzasztó bátor leszek, ha van bennem egy kis szesz.

– Mind a ketten csodálatos emberek vagyunk – mondta Catherine. Kinyitotta a ruhásszekrényt, és ágyamhoz hozta a konyakot meg a poharat. – Igyál, szívem – mondta. – Nagyon jó voltál hozzám.

– Most nem is kívánom – mondtam.

– De csak igyál.

– Hát nem bánom – mondtam, és harmadáig megtöltve konyakkal a vizespoharat, felhajtottam.

– Nem volt ez sok? – kérdezte Catherine. – Tudom, hogy a konyak a hősök itala. De azt sem szabad túlzásba vinni.

– Hol fogunk élni, ha vége lesz a háborúnak?

– Alighanem az aggok házában – mondta Catherine. – Három évig gyerekes módon mindig elhittem magammal, hogy karácsonyra vége lesz a háborúnak. De most már kezdem hinni, hogy a fiunk admirális lesz addigra.

– Vagy pedig tábornok a gyalogságnál.

– Ha százéves háború lesz, akkor kipróbálhatja mindkét fegyvernemet.

– Nem iszol velem egy kortyot?

– Nem kérek, szívem. Téged örömmel tölt el, ha ittál, de énnekem elnehezedik tőle a fejem.

– Sohasem ittál még konyakot?

– Nem bizony. Én egy nagyon régimódi feleség vagyok, szívem.

Fölvettem az ágy alól a palackot, és még egyszer töltöttem magamnak.

– Most pedig elmegyek, és benézek a honfitársaidhoz – mondta Catherine. – Nem akarsz újságot olvasni, míg viszszejövök?

- Igazán el kell menned?
- Vagy most, vagy később.
- Akkor inkább most.
- És később visszajövök.
- Addigra kiolvasom a lapokat – mondtam.

Ezen az éjszakán hidegre fordult az idő, és másnap eleredt az eső. Amikor az Ospedale Maggioréból kiléptem, úgy szakadt, hogy csuromvizesen értem haza a kórházba. Odafönt zápor korbácsolta az erkélyemet, és az üvegajtónak neki-csapta a csöppeket a szél. Átöltöztem, és egy kis konyakot ittam, de nem ízlett. Éjszaka rosszul éreztem magam, és reggel, miután megreggeliztem, hányinger kerülgetett.

- Az eset egészen világos – mondta a kórházi orvos. – Nézze csak meg a szeme fehérlését, Miss.

Miss Gage megnézte. Tükröt adtak, hogy én is lássam. A szemem fehérje teljesen sárga volt, tehát sárgaságot kaptam. Két hétig kínlódtam vele. Emiatt kútba esett az a terv is, hogy együtt töltsük az én üdülési szabadságomat. Pallanzába akartunk menni, a Lago Maggiore partjára, mert ott nagyon szép az ősz, amikor sárgulni kezdenek az erdők. Nagyokat lehet sétálni, és a tóban pisztrángra halásztam volna. Pallanza kellemesebb, mint Stresa, mert ott kevesebb az ismerős. Stresa csak egy ugrás Milánóból, és ezért rengetegen utaznak oda. Pallanzában a városka is nagyon csinos, s akinek kedve van, kivezethet a szigetekre, ahol a halászok élnek. A legnagyobb szigeten vendéglő is van. De hát mind-ebből nem lett semmi.

Mikor még ágyban fekvő beteg voltam a sárgasággal, egy ízben bejött hozzám Miss Van Campen, kinyitotta a ruhásszekrény ajtaját, és észrevette az üres üvegeket. Épp akkoriban vitettem le a portással egy rakományt, és alighanem látta őt kimenni, és ezután feljött körülnézni, nincs-e több. Az üvegek túlnyomórészt vermutos palackok voltak, de akadt szép számmal capris, marsalás, chiantis üveg és néhány üres konyakos üveg is. A portás az első rakománnyal a nagyobb üvegeket szállította el, a vermutosokat és a

chianti szalmafonatos palackjait; amiben a konyak volt, az ott maradt. Tehát Miss Van Campen a szekrényben főként konyakos palackokat talált, meg azt a medve formájú üveget, amelyben *kümmel* volt. Ez a medve formájú üveg különösen feldühösítette. Feltartotta a magasba: a medve az ülepén kuporgott, és a mellső tappancsait ölelésre tárta; üvegfejében dugó volt, a palack alján pedig megtapadt néhány ragadós cukorkristály. Elnevettem magam.

– Kümmel volt benne – mondtam. – A legjobb köménylikőrt Oroszországban csinálják, és ilyen medve formájú üvegekben hozzák forgalomba.

– Ezek, ugyebár, konyakos üvegek, ha jól látom? – kérdezte Miss Van Campen.

– Innen nem láthatom mindegyiket – mondtam. – De a legtöbb alighanem az.

– Mióta folytatja ezeket az üzemeket?

– Magam vettem őket, és saját kezűleg hoztam föl – mondtam. – Több ízben jártak nálam olasz tiszték látogatásban. Hogy megkínálhassam őket valamivel, arra kellett a brandy.

– De maga, ugyebár sohasem ivott?

– De igen, én magam is ittam.

– Konyak! – mondta. – Tizenegy üres konyakos üveg és ez a medvefolyadék.

– Kümmel – magyaráztam.

– Mindjárt felküldök valakit, hogy ezt a szemetet eltakarítsa. Több üres üveget nem rejteget valahol?

– Pillanatnyilag nem.

– És én még sajnáltam magát, mert sárgaságot kapott. De maga méltatlan minden szánalomra.

– Köszönöm szépen.

– Belátom, hogy nem nagyon kívánczolt vissza a frontra, és ezért nem is teszek szemrehányást. De szerintem valami okosabbat is kisüthetett volna, mint alkoholizmusból eredő sárgaságot.

– Mint micsodát?

– Mint alkoholizmusból eredő sárgaságot. Jól hallotta. – Erre nem válaszoltam. – Ha gyorsan ki nem talál valami mást, akkor, azt hiszem, vissza fog menni a frontra, mihelyt kigyógyult a sárgaságából. Nem nagyon hiszem, hogy szán-

dékosan okozott sárgaság után üdülési szabadságra küldjének valakit.

– Nem hiszi?

– Nem hiszem.

– Volt már valaha sárgasága, Miss Van Campen?

– Nekem még nem, de már sok sárgaságot láttam.

– Észrevette, mennyire élvezik a betegek?

– Talán még mindig jobb, mint a front.

– Miss Van Campen – mondtam. – Látott maga már olyan embert, aki nem akart kimenni a frontra, és ezért tökön rúgta saját magát?

Miss Van Campen úgy tett, mintha nem hallotta volna ezt a kérdést. Mást nem tehetett: vagy nem vesz tudomást róla, vagy kimegy a szobából. Elmenni azonban nem volt kedve, mert első perctől kezdve utált engem, és most végre ütött a leszámolás órája.

– Olyan embert már sokat láttam, aki sebet ejtett magán, hogy ne kelljen kimennie a frontra.

– Nem ezt kérdeztem. Öncsonkítást már én is láttam eleget. Azt kérdeztem, vajon találkozott-e már olyan emberrel, aki belerúgott volna a saját nemiszervébe, hogy ne küldjék ki a frontra? Tudniillik a sárgasághoz ez az érzés hasonlít legjobban, de ebben az élményben, azt hiszem, kevés asszonynak lehetett része. Emiatt érdeklődtem aziránt, hogy volt-e már sárgasága, Miss Van Campen, mert ha igen . . .

Miss Van Campen kiment a szobából. Később megjelent Miss Gage.

– Mit mondott maga Miss Van Campennek? Rettenetes dühös.

– Mi csak különböző érzéseket hasonlítottunk össze. Oda akartam kilyukadni, hogy még sohasem tapasztalta ki a gyerekszülést . . .

– Őrült – mondta Miss Gage. – Most aztán majd megtáncoltatja magát.

– Azt már megtette – mondtam. – Meghiúsította a szabadságomat, de ha ezzel nem éri be, akkor hadbíróság elé is állíthat. Kitelik tőle.

– Sose szerette magát – mondta Miss Gage. – Mi történt maguk közt?

– Azt mondta, hogy addig ittam, míg sárgaságot nem kaptam, mert nem akartam visszamenni a frontra.

– Ugyan! – mondta Miss Gage. – Ha kell, megesküszöm rá, hogy sosem ivott semmit. Mindenki megesküszik rá, hogy nem ivott.

– Megtalálta az üvegeket.

– Százszor figyelmeztettem, hogy takaríttassa el azokat az üvegeket . . . Hol vannak most?

– Itt a szekrényben.

– Hol a koffere?

– Nincs koffere. De a hátizsákomba is beteheti.

Miss Gage becsomagolta az üvegeket a hátizsákomba.

– Most leviszem az egészet a portásnak – mondta, és elindult az ajtó felé.

– Egy pillanat! – mondta Miss Van Campen. – Azokat az üvegeket én viszem el.

A portás is feljött vele.

– Vigye csak – mondta neki. – Meg akarom mutatni az orvosnak, amikor jelentést teszek neki.

Kiment a folyosóra. A portás utánavitte a hátizsákot. Tudta, mi van benne.

De mégsem történt más baj, csak az, hogy elveszítettem az üdülési szabadságomat.

Aznap este, amikor vissza kellett utaznom a frontra, előre-küldtem a portást a vasútra, hogy foglaljon nekem helyet a Torino felől érkező szerelvényen. Éjfélkor indult tovább a vonat. A szerelvény, melyet Torinóban állítottak össze, este fél tizenegy körül futott be Milánóba, és éjfélig az állomáson vesztegelt. Már az érkezésnél ott kellett lenni, ha valaki ülőhelyet akart. A portás magával vitte egy barátját, egy géppuskaosztagos katonát, aki szabadságon volt Milánóban, és ezalatt egy szabómesternél dolgozott. Biztosra vettem, hogy egyesült erővel lefoglalják a helyemet. Pénzt adtam nekik a peronjegyre, és a poggyászatot is kivittem velük. Egy hátizsákba és két kézitáskába csomagoltam a holmimat.

Öt óra tájban mindenkitől elbúcsúztam a kórházban, és elindultam. Poggyászsomat betettem a portás fülkéjébe, és megmondtam neki, hogy néhány perccel éjfél előtt kint leszek a pályaudvaron. A felesége signorinónak nevezett, és sírva fakadt. Szaporán törülgette a szemét, szorongatta a kezem, és újra elsírta magát. Én megveregettem a vállát, s erre újra sírt egy sort. Mostanáig ő tartotta rendben a fehérneműmet. Pöttömnyi termetű, kövérkés, fehér hajú aszszony volt, aki mindig boldogan mosolygott, de amikor sírt, diribdarabra ment széjjel az arca. Lesétáltam a sarokig, be mentem a kocsmába, kinéztem az ablakon, és vártam. Oda kint már besötétedett, hideg és nyirkos lett az idő. Kifizettem a kávémat meg a grappámat, és tovább nézegettem a járókelőket, akik az ablak előtt, a lámpafényben mentek el. Aztán észrevettem Catherine-t, és megkocogtattam az ablakot. Fölnézett, észrevett, elmosolyodott, én pedig kimentem hozzá. Sötétkék köpeny volt rajta, puha filckalappal. Elindultunk egymás mellett a járdán, a kocsmák előtt, aztán átvágtunk a piacon, befordultunk egy kis utcába, és az árkádok alatt értünk ki a Dóm térre. Villamossínek futottak előttünk, s azokon túl magaslott a székesegyház. A nedves márvány fehéren csillogott a ködben. Átvágtunk a síneken. Bal kéz felé sorakoztak a fényesen kivilágított üzletek, és ott volt a Galleria bejárata is. Köd szitált a Dóm téren, s amikor a székesegyház homlokzata elé értünk, megálltunk, és néztük, milyen hatalmas, és milyen vizes tapintású a fala.

– Be akarsz menni?

– Nem – mondta Catherine.

Továbbmentünk. Az egyik márvány támasztófal árnyékában egy katona állt egy leánnyal. Elmentünk mellettük; szorosan a falhoz simultak, és a katona a köpönyege alá vonta a lányt.

– Akárcsak mi – mondtam.

– Senki sem olyan, mint mi – mondta Catherine, de nem úgy értette, hogy mi boldogabbak vagyunk másoknál.

– Szegényeknek nincs hová menniük.

– Talán nem is lenne jó nekik.

– Ki tudja. Minden ember szeretne egy zugot.

– Ott van nekik a Dóm – mondta Catherine.

Elhagytuk a székesegyházat. Amikor a tér tulsó sarkára értünk, visszafordultunk, és néztük. Gyönyörű volt, ahogy derengett a ködben. Egy üzlet előtt álltunk, amelynek kirakatában bőrárak voltak, lovaglósizmák, egy hátizsák és sícipők. A portékát olyan mutatósan rendezték el, mint egy múzeumban: középre tették a hátizsákot, jobbra a lovaglósizmát, balra a sícipőt. A bőr sötétén fénylett az olajtól, mint egy használt nyereg. A kirakatsfények vissza-visszatükröztek a sötét és zsíros bőrökön.

– Egyszer majd elmegyünk szízni.

– Mürrenben már két hónap múlva remek a hó – mondta Catherine.

– Hát akkor menjünk oda.

– Menjünk – mondta.

Megint kirakatok előtt mentünk el, aztán befordultunk egy mellékutcába.

– Erre még sosem jártam.

– Én mindig ezen az utcán megyek a kórházba.

Szűk utca volt, s mi a jobb oldali járdán mentünk végig. Nagyon sokan jártak a sűrű ködben. Itt is üzletek voltak, s a kirakatokban égtek a lámpák. Az egyikben nagy kupac sajtot láttunk. Egy puskaműves ajtaja előtt megálltam.

– Gyerünk be ide. Valami lőfegyvert kell vásárolnom.

– Mifélett?

– Egy pisztolyt.

Bementünk a boltba. Lekapcsoltam a derékszíjamat, s az üres pisztolytáskával együtt a pultra tettem. Két asszony szolgálta ki a vevőket; egyikük mindjárt elénk tett egy csomó pisztolyt.

– Ide bele kell hogy férjen – mondtam, és kinyitottam a pisztolytáskát. Szürke bőrtasak volt, melyet kéz alatt vásároltam, hogy legyen mit viselnem a városban.

– Jók ezek a pisztolyok? – kérdezte Catherine.

– Nagyjából minden pisztoly egyforma. Kipróbálhatnám ezt?

– Sajnos, itt nincs rá lehetőség – mondta az elárusítónő.

– De a minősége kifogástalan. Teljesen biztosra mehet vele.

Megnyomtam a ravaszt, és visszahúztam a závarzatot. Nagyon erős rugó volt benne, de mégis könnyen járt. Alaposan megvizsgáltam, aztán újra megnyomtam a ravaszt.

– Nem új a pisztoly – mondta az asszony. – Egy tiszt használta, aki híres céllövő volt.

– Itt vette maguknál?

– Igen.

– És ki hozta vissza?

– A tisztiszolgája.

– Talán az én pisztolyom is itt van – mondtam. – Hogy ez?

– Nagyon olcsó. Csak ötven lírába kerül.

– Megveszem. Kérek hozzá két tárat külön, és egy doboz töltényt.

Kivette a pult alól, amit kértem.

– Nincs szüksége egy kardra? Vannak használt kardjaink is, nagyon olcsón.

– A frontra megyek.

– Ja úgy – mondta. – Oda nem kell kard.

Kifizettem a pisztolyt és a töltényeket, megtöltöttem és helyére toltam a tárat, beletettem a pisztolyt a táskába, és miután töltényeket tettem a két tartalék tárba is, belecsúsztattam őket a pisztolytáskára varrt hüvelybe, s aztán fölcsúszoltam a derékszíjamat. A pisztolytáska akkora súllyal lógott rajta, mint egy kő. Nem csináltam rossz vásárt. Az a jó, ha szabványfegyvere van az embernek, mert ahhoz mindig lehet szerezni töltényeket.

– Most már harcra kész állapotban vagyunk – mondtam Catherine-nek. – Jó, hogy eszembe jutott ez a pisztoly. Az enyémet valaki megtartotta emlékebe, amikor kórházba szállítottak.

– Remélem, jó pisztolyt kaptál – mondta Catherine.

– Szolgálhatok még valamivel? – érdeklődött az elárúsítónő.

– Köszönöm, nem.

– A pisztolynak elsütőzsinórja is van – mondta.

– Azt látom.

Az asszony szeretett volna még rám sózni valamit.

– Sípra nincs szüksége véletlenül?

– Arra nincs.

Elbúcsúztunk a kiszolgálónőtől, és kimentünk az üzletből. Catherine visszanezett a kirakaton keresztül, az asszony meglátta és integetett.

– Mire valók azok a fába keretezett tükröcskék?

– Madárcsalogató. Az ember kimegy a mezőre, megpörgeti a tükröket, a pacsirták meglátják, fölszállnak, és az olaszok lelövik őket.

– Micsoda leleményes társaság – mondta Catherine. – De Amerikában nem vadásznak pacsirtára, ugye, szívem?

– Nem nagyon.

Átmentünk a túlsó oldalra, és ott sétáltunk visszafelé.

– Már sokkal jobban érzem magam – mondta Catherine.

– Szörnyű volt, amikor elindultunk hazulról.

– Mi mindig jól érezzük magunkat, ha együtt lehetünk.

– Mi mindig együtt maradunk.

– Nem számítva azt, hogy éjfélkor elutazom.

– Ne gondolj most rá, kedvesem.

Továbbmentünk. A villanyfény egészen sárgának látszott a ködben.

– Nem vagy fáradt? – kérdezte Catherine.

– Te az vagy?

– Egy csöppet sem. Jólesik most a séta.

– De azért ne menjünk túl messzire.

– Nem.

Most egy mellékutcába fordultunk be, ahol nem égtek lámpák. Megálltam, és megcsókoltam Catherine-t. Csók közben éreztem a keze érintését a vállamon. Bebújt a köpenyem alá, mely most mindkettőnket eltakart. A járdán álltunk egy magas fal tövében.

– Menjünk be valahová – mondtam.

– Nem bánom – mondta Catherine.

Továbbmentünk, míg az utca bele nem torkollott egy szélesebb utcába. Ez egy csatorna mellett vezetett. A túlsó parton téglafal állt és lakóházak sorakoztak. Valamivel odább villamost láttam, amint áthaladt egy hídon.

– A hídon biztosan kapunk kocsit – mondtam.

Egy ideig álltunk a hídon a ködben, és vártunk, hátha jön egy konflis. Egymás után döcögtek a villamosok, hazagyekvő emberekkel zsúfolva. Aztán jött egy konflis, de ült benne valaki. A köd esővé változott.

– Menjünk gyalog vagy villamossal – indítványozta Catherine.

– Lesz itt kocsis is – mondtam. – Errefelé sűrűn járnak.

– Már jön is egy – mondta Catherine.

A kocsis megállította lovát, és lecsapta a taxaméter zászlaját. A tető föl velt húzva a kocsin, és a kocsis köpenyén vízcseppek csillogtak. Lakkcilindere is fénylett a víztől. Beültünk a hátsó ülésre. Teljes volt a sötétség a kocsin alatt.

– Mit mondtál, hová hajtson?

– A vasútra. A pályaudvarral szemben ismerek egy szállodát. Oda bemehetünk.

– Így, ahogy vagyunk? Poggyász nélkül?

– Igen – mondtam.

Sokáig kocsikáztunk a pályaudvarig, mellékutcákban, szakadó esőben.

– Ne vacsorázzunk előbb? – kérdezte Catherine. – Félek, hogy nagyon éhes leszek.

– Azt felhozzuk a szobába.

– De nekem nincs mit fölvennem. Még egy pongyolám sincs.

– Majd szerzek – mondtam, és kiszóltam a kocsisnak: – Menjünk ki a Via Manzonira, és ott hajtson tovább fölfelé.

Biccentett, és a következő sarkon balra fordult. A Via Manzonin Catherine keresett egy üzletet.

– Itt egy bolt – mondta.

Megállítottam a kocsit. Catherine kiszállt, átvágott a járdán, és bement a boltba. Hátravettem magam az ülésen, és vártam. Esett az eső, és orromat megcsapta az ázott úttest és az esőben gőzölgő ló szaga. Aztán visszajött Catherine, hozta a csomagot, beszállt a kocsiba, s mi továbbhajtattunk.

– Nagyon könnyelmű voltam, szívem – mondta. – De majd meglátod, milyen szép.

Amikor megérkeztünk a szálló elé, szóltam Catherine-nek, hogy várjon rám a kocsiban, míg az üzletvezetővel tárgyalok. Volt bőven üres szobájuk. Kimentem az utcára, kifizettem a kocsist, és aztán Catherine-nel együtt visszamentem a szállodába. A csomagot egy rézgombos fiú vette át tőle. Az üzletvezető hajlongott és a liftre mutatott. Köröskörül minden csupa sárgaréz és piros plüss volt. Az üzletvezető fölkiért a liften.

– Monsieur és Madame a szobájukban óhajtanak vacsorázni?

– Igen. Kérem, küldjön föl egy étlapot – mondtam.

– Nem parancsolnak valamilyen különleges fogást? Egy szép vadszárnyast? Utána egy szuflét?

Három emeletet tettünk meg liften, mely minden emeleten kattant egyet. Aztán még egy kattanas, és megállt.

– Milyen vadszárnyasuk van?

– Van szép fácánunk és erdei szalonkánk.

– Szalonkát kérek.

Végimentünk a folyosón. A szőnyeg le volt taposva. Jobbra-balra ajtók nyíltak. Az egyiknél megállt az üzletvezető, megfordította a kulcsot, és kitérte előttünk az ajtót.

– Erre parancsoljanak. Gyönyörű szoba.

A rézgombos liftboy a szoba közepén álló asztalra tette a csomagot, az üzletvezető pedig félrehúzta a függönyt.

– Nagy a köd odakint – mondta.

A szobában minden piros plüssel volt kárpitozva. Számos tükör volt benne, két szék, s egy selyemterítővel leborított kétszemélyes ágy. Ajtó vezetett a fürdőszobába.

– Mindjárt felküldöm az étlapot – mondta az üzletvezető. Meghajolt és kiment.

Az ablakhoz mentem és kinéztem, aztán meghúztam egy zsinórt, mely összevonta a sűrű plüssfüggönyt. Catherine az ágy szélén ült, és a csiszolt üvegcsillárt bámulta. Kalapját már levette, haja tündöklött a villanyfényben. Meglátta magát az egyik tükörben, és mindjárt hajához nyúlt; én három másik tükörben láttam visszaverődni a képét. Nem látszott nagyon boldognak. Köpenyét az ágyra ejtette.

– Mi bajod, szívem?

– Eddig nem tudtam, milyen érzés lehet utcalánynak lenni – mondta.

Visszamentem az ablakhoz, széjjelhúztam a függönyt, és kinéztem az utcára. Ki gondolta volna, hogy ilyen rosszul sül el ez a dolog?

– Te nem vagy az, szívem.

– Tudom, kedvesem. De nem kellemes, ha az ember annak érzi magát – mondta. A hangja szárazon és fénytelenül szólt.

– Ez volt a legjobb szálloda, ahová mehettünk – mondtam, és csak néztem ki az utcára. A tulsó oldalon a pályaudvar fényei látszottak. Kocsik hajtottak végig az utcán, és

idelátszottak a park fái. A nedves kövezetről visszaverődtek a szálloda lámpái. „Mi a fenének kell nekünk most ezen a dolgokon rágódnunk?” – gondoltam magamban.

– Gyere ide hozzám, szívem – mondta Catherine, s hangjába már visszaköltözött az élet. – Gyere ide, gyorsan. Ezentúl mindig jó kislány leszek.

Megfordultam és ránéztem. Már mosolygott. Odamentem, melléltem az ágy szélére, és megcsókoltam.

– Te vagy az én jó kislányom.

– És egészen a tiéd vagyok – suttopta.

Vacsora után jókedvünk lett, és azután boldogok voltunk, és nem sok idő múlva olyan lett ez a kis szoba, mint a saját otthonunk. Az én kórházi szobám is a mi otthonunk lett, s ez a szoba ugyanolyan otthonossá vált.

Míg vacsoráztunk, Catherine az én zubbonyomat dobta a vállára. Rettentő éhesek voltunk, a vacsora nagyon ízlett, s egy üveg caprit ittunk hozzá, és aztán egy üveg St. Estephe-et. A javát persze én ittam meg, de Catherine is megkóstolta, amitől aztán remekül érezte magát. Sült szalonkát kaptunk vacsorára, zsírban sült burgonyaforgáccsal, aztán gesztenyepürét és salátát. Borsodó volt az utolsó fogás.

– Milyen szép kis szoba – mondta Catherine. – Borzasztóan szeretem ezt a szobácskát. Csak azt sajnálom, hogy nem itt laktunk, amióta Milánóban vagyunk.

– Furcsa kis szoba – mondtam. – De csinos.

– Gyönyörű dolog a bűn – mondta Catherine. – Mindenki, aki a bűnt kergeti, tudja, hogy mit csinál. Ezt a piros plüss is szeretem. Épp ide való. És meg lehet szokni ezeket a tükröket is.

– Nagyszerű teremtés vagy, szívem.

– Nem tudom, hogy akkor is tetszene-e a szoba, ha reggel fölébrednék benne. De most nagyon szépnek látom.

Töltöttem neki egy pohár St. Estephe-et.

– Csak csinálnánk már végre valami igazán bűnös dolgot! – mondta Catherine. – Eddig bármit is tettünk, mindig olyan ártatlannak és egyszerűnek tűnt föl. Azt hiszem, mi még nem vittünk végbe semmi rosszat.

– Édes vagy.

– Nem édes, hanem éhes. Rettentő éhes vagyok.

– Te egy édes és egyszerű kislány vagy.
– De még milyen egyszerű. És erre még soha senki sem jött rá, csak te.

– Már akkor, amikor megismerkedtünk, egy egész délutánt elábrándoztam azon, hogy lesz, ha majd elmegyünk a Hotel Cavourba.

– Ez borzasztó szemtelenség volt tőled. És amellet ez nem is a Cavour, ugye?

– Nem a Cavour. Oda nem engedtek volna be.

– Majd még egyszer beengednek. De látod, ez a különbség kettőnk között, kedvesem. Én sohasem ábrándoztam ilyesmiről.

– Soha?

– Csak egy picit.

– Te vagy a legnagyobb lány a földön.

Még egy pohárral töltöttem a borból.

– Én nagyon egyszerű lány vagyok – mondta Catherine.

– Ezt nem lehetett mindjárt észrevenni. Eleinte azt hittem, hogy bolond vagy.

– Voltam is. Egy kicsit. De az sem valami komplikált módon, ugye? És nem is bosszantottalak sokat, remélem.

– Milyen jó dolog a bor – mondtam. – Az ember minden baját elfelejti.

– Finom dolog – mondta Catherine. – De az édesapám köszvényes lett tőle.

– Neked apád is van?

– Van – mondta Catherine. – Csak köszvényes szegény. Sohasem kell vele találkoznod. Neked is van apád?

– Nincs – mondtam. – Csak mostohaapám.

– Meg fogom szeretni, mit gondolsz?

– Nem kell megismerkedned vele.

– Jaj de jól érzem magam – mondta Catherine. – Ezentúl nem kell törődnöm semmi mással, csak veled. Milyen jó, hogy elvettél feleségül.

Bekopogott a pincér, és elvitte az edényeket. Egy kis idő múlva nagyon elcsendesedtünk, és behallottuk az utcáról az eső kopogását. Egy autó túlkölt lent a ház előtt. Két versort mormogtam:

*Hátam mögött zörögve üldöző
Szárnyas szekérral követ az Idő . . .*

– Ismerem ezt a verset – mondta Catherine. – Marvell írta. Csakhogy ez egy olyan leányról szól, aki nem akar együtt élni a fiúval.

A fejem időközben kitisztult, lehültem, és tényekről akartam beszélni.

– Catherine – kérdeztem. – Hol akarsz megszülni a gyereket?

– Azt még nem tudom. Majd keresek valami jó helyet.

– És hogy akarsz ezt elintézni?

– Majd kitalálok valamit. Ne aggódj, kedvesem. Egy rakás gyereket szülsz neked, még mielőtt vége lesz a háborúnak.

– Azt hiszem, lassan mennünk kell.

– Tudom. Mehetünk, ha éppen akarsz.

– Nem, nem.

– Ne aggódj, szívem. Olyan jól viselkedtél eddig, most meg aggodalmaskodsz.

– Jól van, nem aggódom. Írsz majd nekem?

– Mindennap. Elolvassák a postádat?

– Ezzel ne törődj. Nagyon keveset értenek angolul.

– Majd összevissza írok.

– Csak ne olyan összevissza, hogy én se értsem.

– Csak egy kicsit összevissza.

– Most indulnunk kell, szívem.

– Akkor gyere.

– Fáj a szívem ezért a szép szobáért.

– Az enyém is fáj.

– Most mennünk kell.

– Tudom. Mi még egyik otthonunkban sem maradhatunk sokáig.

– Majd lesz olyan is, ahol megmaradunk.

– Mire visszajössz, berendezek neked egy szép otthont.

– Talán hamarosan visszajövök.

– Hátha sikerül egy picike sebet kapni a lábodon.

– Vagy a fülcimpámon.

– Azt már nem. Olyannak szeretem a füled, amilyen.

– És a lábamat nem?

- A lábad már úgyis megsebesült.
- Mennünk kell, szívem. Muszáj.
- Jól van, gyerünk. Te menj elől.

24

Nem csöngettünk a liftért. Gyalog mentünk le a lépcsőn, mely kopott szőnyeggel volt leborítva. A vacsoránkat kifizettem, amikor felhozták a szobába, de a pincérünk ott üldögélt a folyosón, közel a szobánk ajtajához, egy székből. Láttunkra felugrott, meghajolt, én pedig bementem vele egy benyílóba, ahol kifizettem neki a szobaszámlát. Az üzletvezető ugyanis emlékezett rám mint régi ismerősére, és ezért nem volt hajlandó előre pénzt elfogadni, de amikor magunkra hagyott, kételyei támadtak, és a biztonság kedvéért odaültette a szobánk elé a pincért, nehogy eszembe jusson fizetés nélkül meglógni. Bizonyára voltak már rossz tapasztalatai, még régi barátokkal is. A háborúban oly sok barátja van az embernek.

Megkértem a pincért, hogy szerezzen kocsit, s elvette Catherine csomagját, melyet én hoztam ki, és ernyővel a kezében kiment az utcára. Az ablakból láttuk, hogy megy át az utcán, nyitott ernyővel, az esőben. Egy oldalszobában álltunk, és kinéztünk az ablakon.

- Hogy vagy, Cat?
- Álmosan.
- Én meg éhesen. Mintha üres lennék belül.
- Van nálad valami ennivaló?
- Hoztam valamit a kékításkámban.

Láttam, hogy már jön a kocsi. Megállt a szálloda előtt, a ló lehorgasztotta fejét az esőben, a pincér pedig kiszállt, ernyőt nyitott, és jött a kapu felé. Elébe mentünk, aztán az ernyő védelme alatt a vizes járdán át a kocsihoz siettünk. A víz bugyogva folyt le a csatornanyílásokon.

– A csomagot az ülésre tettem – mondta a pincér. Állt a nyitott ernyő alatt, és várt, amíg be nem szálltunk és meg nem kapta a borraalót.

– Nagyon köszönöm, kellemes utat – mondta.

A kocsis fölvette a gyeplőt, a ló elindult. A pincér sarkon

fordult, és a nyitott ernyő alatt bement a szállodába. Mi végigdöcögünk az utcán, aztán balra fordultunk, később jobbra, s már ott is voltunk a pályaudvar homlokzatánál. A lámpa alatt, ahol nem érte őket az eső, két carabinieri állt. A fény éppen a kalapjukra esett. A lámpa fénysugarában látszott az eső, tisztán és áttetszően. Az egyik kapun kiszaladt egy hordár a pályaudvarról, vállát a nyakába húzva, az eső miatt.

– Köszönöm – mondtam. – Nincs szükségem hordárra.

Visszasietett a kapuboltozat alá. Catherine-re néztem, aki nek arcára árnyékot vetett a kocsitető.

– Most pedig elbúcsúzunk egymástól.

– Én nem jöhetek be?

– Nem. Isten veled, Cat.

– Mondd meg neki a kórház címét.

– Megmondom neki.

Kiszóltam a kocsisnak, hogy hova hajtson.

– Isten veled – mondtam. – Vigyázz magadra és a kis Catherine-re.

– Isten veled, szívem.

– Isten veled – mondtam.

Kiléptem az esőbe, és a kocsi elindult. Catherine kihajolt, néztem az arcát a lámpafényben. Mosolygott és integetett. A kocsi továbbdöcögött, Catherine az ujjával a boltozat alá mutatott. Odanéztem, de csak a két carabinieri láttam ott. Nyilván azt akarta, hogy én is menjek be az eső elől. Bementem, és onnan néztem a konflist, míg be nem fordult a sarkon.

Aztán átvágtam az előcsarnokon, és az aluljárón kimentem a vonathoz.

A kórházi kapus ott állt a peronon, és várt. Nyomon követtem, és felszálltam a zsúfolt vonatra, átpréselődtem a folyosón, és beléptem annak a fülkének az ajtaján, melynek sarkában ott ült a géppuskaosztagos katona. Hátizsákomat és táskáimat már felrakták a feje fölé, a poggyásztartóra. Rengeteg utas szorongott a folyosón, és a fülkében ülők mind megbámultak, amikor beléptünk. Nagyon kevés ülőhely volt a vonaton, és az utasok közt ellenséges hangulat uralkodott. A géppuskaosztagos jöttömre fölállt és átengedte a helyét. Valaki megveregette a vállamat. Hátranéztem, s

egy nagyon magas, csontos tüzérkapitányt láttam, vörös heggel az arcán. Benézett a folyosóról a fülke ablakán, s most bejött.

– Mit óhajt? – kérdeztem.

Hátrafordultam, és farkasszemet néztem vele. Jóval magasabb volt nálam, s a sapkaellenző alatt nagyon soványnak látszott az arca, a heg pedig egészen frissnek és fényesnek. Mindenki, aki a fülkében ült, engem bámult.

– Ilyet nem lehet csinálni – mondta. – Az ember nem foglaltathatja le a helyét egy katonával.

– Amint látja, lehet.

Nagyot nyelt. Ádámcsutkája föl s alá ugrált. A géppuskaosztagos még ott állt az ülés előtt. A folyosóról benéztek az utasok az üvegablakon. A bent ülők közül senki sem szólt.

– Ehhez magának nem volt joga – mondta a kapitány. – Én két órával előbb jöttem ide, mint maga.

– Mit akar?

– A helyet.

– Én is.

A kapitány arcába néztem, és éreztem, hogy a fülkében mindenki neki ad igazat, s ezt nem is vettem zokon tőlük. A kapitánynak volt igaza, de én mégis ülni szerettem volna . . . Csakhogy senki sem szólt egy szót sem.

„A fene ette volna meg” – gondoltam.

– Üljön hát le, signor capitano – mondtam. A géppuskaosztagos utat engedett, s a kapitány leült a helyemre. Fölnézett rám, és nagyon sértődött arcot vágott, pedig övé lett a hely.

– Hozza a poggyászatot – mondtam a géppuskaosztagosnak.

Kimentünk a folyosóra. Tudtam, hogy ezen a zsúfolt szerelvényen nem fogok helyet kapni. Egy-egy tizlírást adtam a portásnak és a géppuskaosztagosnak. Végimentek a folyosón, leszálltak a peronra, és onnan néztek be az ablakon, de sehol sem találtak üres helyet.

– Talán Bresciában kiszállnak egypáran – mondta a portás.

– Bresciában többen szállnak föl, mint le – mondta a géppuskaosztagos.

Kezet fogtunk, elbúcsúztunk, és a két ember elment. Na-

gyon sajnálkoztak rajtam mind a ketten. A vonat folyosóján végig álltak az utasok, amikor a vonat elindult. Néztem az állomás és a külső vágányok villanylámpáit. Még mindig esett az eső, és lefolyt a vonat ablakán, és akkor már nem lehetett kilátni. Később a folyosó padlóján elaludtam, mégpedig úgy, hogy a tárcámat, melyben a pénzemet és az iratimat tartottam, lecsúsztattam az ingembe, onnan le a nadrágomba, egészen a térdnadrágom száráig. Az egész éjszakát átaludtam, csak Bresciában és Veronában ébredtem föl arra, hogy nagyon sok utas száll föl, de mindjárt elaludtam újra. Az egyik kényeztetőt használtam párnának, a másikat magamhoz öleltem, de a hátizsákot is mindig magam mellett éreztem; a többieknek át kellett lépniük rajtam, ha nem akartak rám taposni. A folyosó padlója tele volt alvó utasokkal. Mások az ablakszíjba kapaszkodva álltak, vagy neki-vetették hátukat a fülkeajtóknak. Mindig ilyen zsúfolt volt ez a vonat.

HARMADIK RÉSZ

Akkor ősszel mind lombjukat veszítették már a fák, és sárosak voltak az utak. Udinéből Goriziába teherautón utaztam. Sok teherautó jött szembe, s én a vidéket néztem, a kopasz szederfákat és a sötétbarna szántóföldeket. A fasor fái mind a szántóföldre hullajtották leveleiket, s ezek ott sárgállottak a sárban, miközben emberek javították az országutat, a fák tövében álló kórakásokról az útra hordták a zúzalékot, és bedöngölték vele a gödröket. Aztán feltűnt a város. Ködfelhő úszott felette, mögötte nem is lehetett látni a hegyeket. Átkeltünk a folyón. Úgy látszik, a hegyekben nagy esők voltak, mert a folyó medrében magasan állt a víz. Végigrobogtunk a gyárak közt, s aztán beértünk a városba, a villák és a házak közé; észrevettem, hogy még több ház van ősszelőve, mint amikor elmentem. Az egyik keskeny utcában egy angol vörös keresztet autót mellett hajtottunk el. Napbarnított, sovány képű sofőr ült a kocsin, de én nem ismertem.

A városháza előtti nagy téren szálltam le a teherautóról. A sofőr leadta a hátizsákomat, s én fölcsatoltam, aztán valamra kaptam a két kezításkát, és nekivágtam a villánkhoz vezető útnak. Nem úgy éreztem magam, mint aki hazaérkezett.

Végigmentem a vizes, kaviccsal felszórt úton, s a fák között egyszer csak szemembe tűnt a ház. Az ablakok mind be voltak csukva, de a kapu tárva-nyitva állt; beléptem, és megláttam az őrnagyot. Az asztalnál ült, abban a rideg szobában, melynek falát teleragasztották térképekkel és mindenféle gépírással jelentésekkel.

– Isten hozta – mondta. – Meggyógyult?

Amióta nem láttam, összeszáradt és megöregedett.

– Egészséges vagyok – mondtam. – Itt hogy állnak a dolgok?

– Befejeződtek – mondta. – Tegye le a szerelvényét és foglaljon helyet.

Hátizsákomat és a táskákat a padlóra állítottam, és rádobtam a sapkámat. A fal mellől odahúztam a másik széket, és leültem az őrnagy asztalához.

– Nagyon rossz nyarunk volt – mondta. – Megerősödött valamennyire?

– Teljesen.

– Megkapta a kitüntetésekét?

– Megjötték, hiba nélkül. Nagyon szépen köszönöm.

– Hadd lássam.

Kigomboltam a köpenyemet, hogy láthassa a két szalagot.

– Az érmek is megérkeztek már?

– Azok még nem. Csak az értesítés.

– Az érmekeket mindig utólag kézbesítik. Ahhoz kell egy kis idő.

– Mi lesz a beosztásom?

– A kocsik mind odakint vannak a vonalban. Odafönt északon, Caporettóban van közülük hat. Ismeri Caporettót?

– Igen – mondtam, és felrémlett bennem egy kisváros a völgyben, fehér házakkal és egy haranglábbal a közepén. Nagyon csinos városka volt, tiszta vizű kúttal a főtéren.

– Onnan járkálnak kifelé a kocsik. Nagyon sok a betegünk mostanában, de a harcok véget értek.

– És a többi kocsi hol van?

– Kettő odafönt a hegyekben, négy darab még a Bainsizzán maradt. A két másik egészségügyi osztag a harmadik hadseregnél dolgozik, odafönt a Carsón.

– És énvelem hogy rendelkezik?

– Ha van kedve, menjen föl a Bainsizzára, és vegye át azt a négy kocsit. Gino már jó ideje dolgozik odafönt. Maga pedig még nem is nézett ott szét, ugye?

– Még nem.

– Nagyon csúnya világ volt arrafelé. Elvesztettünk három kocsit.

– Erről hallottam.

– Ja, igaz, Rinaldi megírta.

– Hol van Rinaldi?

- Itt a kórházban. Végigdolgozta a nyarat és az őszt.
 - Nem csekélység – mondtam.
 - Nagyon melegünk volt – mondta az őrnagy. – El sem bírja képzelni, milyen melegünk. Gyakran gondoltam, hogy magának szerencséje volt. Még jókor sebesült.
 - Én is azt hiszem.
 - És jövőre még rosszabb lesz – mondta az őrnagy. – Sőt, azt beszélik, hogy az osztrákok most akarnak támadni. Alig hiszem, mert már elkéstek vele. Láttá a folyót?
 - Láttam. Nagyon meg van duzzadva.
 - Kötve hiszem, hogy támadni próbálnának, amikor már megindultak az őszi esőzések, és nemsokára leesik a hó. És mi lesz a honfitársaival? Lesz itt más amerikai is, vagy csak maga?
 - Tízmilliós hadsereget képeznek ki.
 - Jó lenne abból kifogni néhány milliót, de a franciák úgyis lecsapnak rá. Nem jön ide egy fia amerikai sem. No, nem baj. Akkor maga itt alszik az éjjel, reggel meg kimegy a kis kocsival, és hazaküldi Ginót. Majd adok egy kísérőt, aki ismeri az utat. Gino pedig mindent megmagyaráz magának. Mutatóba még ágyúznak egy kicsit, de most már nem lesz semmi különös. És maga biztosan örül, hogy körülnézhet a Bainsizzán.
 - Nagyon örülök, hogy fölmehetek. És annak is nagyon örülök, hogy újra itt lehetek magukkal, signor maggiore.
 - Rám mosolygott.
 - Nagyon kedves magától. Én már halálosan beleuntam ebbe a háborúba. Alig hiszem, hogy visszajönnék, ha egyszer hátat fordíthatnék neki.
 - Olyan rosszul megy minden?
 - Olyan rosszul, és lesz még rosszabbul is . . . Most pedig menjen mosakodni, és keresse meg Rinaldi barátját.
- Fogtam a cókmókomat és fölvittem a lépcsőn. Rinaldit nem találtam a szobában, de a holmija ott volt; leültem az ágy szélére, lecsavartam a lábszárvédőt, és lehúztam a lábamról a cipőt. Aztán végignyúltam az ágyon. Fáradt voltam, és a jobb lábam fájt. Rossz érzés volt így feküdni az ágyon, fél lábamon cipővel, és ezért kifűztem a másik cipőmet is, ledobtam az ágy elé, és visszafeküdtem a pokrócra. A szobában fülledt volt a levegő, mert be volt csukva az

ablak, de ahhoz már túl fáradt voltam, hogy fölkeljek ablakot nyitni. A holmim egy sarokban állt, összecsomagolva. Odakint lassan leszállt az este, és csak heverésztem tovább, és Catherine-re gondoltam, és vártam Rinaldit. Elhatároztam, hogy ezentúl nem gondolok Catherine-re, csak este az ágyban, elalvás előtt. Most azonban nagyon fáradt voltam, és nem volt semmi dolgom, így hát fekve maradtam, és tovább gondoltam rá. Akkor is őrá gondoltam, amikor Rinaldi megérkezett. Ő nem változott semmit, csak egy kissé megsoványodott. – Szervusz, kutyus – mondta.

Fölültem. Odajött hozzám, mellém ült, megölelt.

– Kicsi buta kutyuska – mondta, és hátra vágott, én pedig a karját fogtam át. – Buta, buta kutya – mondta. – Hadd lássam a térdedet.

– Ahhoz le kell húznom a nadrágomat.

– Húzd le a nadrágodat. Vedd úgy, mintha a barátod lennék. Meg szeretném nézni, milyen munkát végeztek rajtad.

Fölálltam, lehúztam a térdnadrágomat, és levettem a térdemről a szorítókötést. Rinaldi a padlóra ült, és gyengéden ki- meg behajlította a térdízületet. Ujját végigfuttatta a forradáson, aztán rányomta a két hüvelykujját a térdkalácsomra, és óvatosan himbálni kezdte a lábamat.

– Nem bírod jobban behajlítani?

– Nem.

– Disznóság, hogy így visszaküldtek téged. Meg kellett volna várni, míg az ízület vissza nem nyeri a hajlékonyságát.

– Pedig máris jobb, mint volt. Olyan merev voltam, mint egy deszka.

Rinaldi erősebben behajlította a térdemet. Elnéztem a kezét, a karcsú, finom sebészujjakat. Tekintetem éppen a feje búbjára esett, lazán elválasztott fényes hajára. Most még erősebben behajlította a lábam.

– További villanykezelésre lenne szükség – mondta Rinaldi.

– De hiszen jobban vagyok, mint azelőtt.

– Azt én is látom, kutyuska. De ehhez egy kicsivel többet értek, mint te – mondta, és leült az ágy végébe. – A sebészi munka nagyon szép – mondta még, s ezzel be is fejezte

az orvosi vizsgálatot. – Most pedig szép sorjában mondj el mindent.

– Nincs mit elmondanom – mondtam. – Épp csak megvoltam, csendesen.

– Úgy beszélsz, mint valami öreg férj . . . Történt veled valami?

– Velem semmi. És veled?

– Engem megöl ez a háború – mondta Rinaldi. – Teljesen torkig lettem vele.

Térdén összekulcsolta a kezét.

– Tán csak nem? – kérdeztem.

– De igenis, igen. Vagy talán azt hiszed, hogy kihalt belőlem minden emberi érzés?

– Dehogyan. De úgy látom, pompásan szórakoztál. Meséld el.

– Egész nyáron és egész ősszel mindig csak operáltam. Reggeltől estig dolgoztam. Mindenki helyett én dolgoztam. Minden nehéz esetet átpasszoltak nekem. Becsületszavamra, isteni orvos leszek.

– Végre, hogy hallok valami jót is.

– Csak nem gondolkozni. Operálni, azt igen. De gondolkozni a világért sem.

– Jól teszed.

– Csak az a baj, kutyus, hogy most vége a táncnak. Nincs kit operálni, és én kutyául érzem magam. Rettenetes ez a háború, kutyus. Ha én mondom, elhiheted. Most pedig viáds föl. Elhoztad a lemezeket?

– El.

Benne voltak a hátizsákban, jó erős kartondobozba és papírba pakolva. De most túl fáradt voltam, hogy odaálljak kicsomagolni.

– Hogy érzed magad, kutyus?

– Mint a pokol fenekén.

– Rettenetes ez a háború – mondta Rinaldi. – Gyere, igyuk le magunkat, és legyünk jókedvűek. Borítsuk rá a feledés fátylát, és akkor rögtön boldogok leszünk.

– Nekem sárgaságom volt – mondtam. – Nem szabad berúgnom.

– Szegény kutyuska, mivé lettél nélkülem? Megkomo-

lyodtál, májbeteg lettél . . . Mondom, rémes ez a háború. Csak tudnám, minek csináljuk.

– Jól van, iszom egyet. Berúgni nem fogok, de egy pohárral megiszom.

Rinaldi odament a mosdóhoz, elhozott két poharat és egy üveg konyakot.

– Osztrák konyak – mondta. – Hétcsillagos. Ennyi volt a hadizsákmány a Monte Gabrielén.

– Te is ott voltál?

– Én nem. Én nem voltam sehol, csak itt. Én mindig csak operáltam. Nézd, kutyus, itt a régi szájmosópoharad. Azóta őrzöm, hogy emlékeztessen rád.

– Hogy emlékeztessen a fogmosásra.

– Nem igaz. Nekem is van poharam. De a tiedről mindig eszembe jut az a reggel, amikor a fogkefével akartad lemosni a fogadról a Villa Rossát, és káromkodtál, és nyelted az aszpirinokat, és elátkoztál minden szajhát. Valahányszor látom ezt a poharat, eszembe jut, hogy fogkefével akartad tisztára mosni a lelkiismeretedet.

Odalépett az ágyamhoz.

– Most csókolj meg szépen, és nyugtass meg, hogy nem lett belőled komoly ember.

– Én sohasem foglak megcsókolni. Undorodom tőled.

– Tudom. Te egy finom lelkű angolszász ifjú vagy. Te vagy a lelkifurdalás gyermeke, azt is tudom. Csak arra vagy kíváncsi, mikor fogod megint fogkefével tisztára pucolni a te angolszász paráznaságodat.

– Tölts egy kis konyakot.

Koccintottunk és ittunk. Rinaldi rám mosolygott.

– Ne félj. Most leitatlak, és kivágom a májadat, és beteszek a helyébe egy jó olasz májat, és új embert csinálok belőled.

Odanyújtottam a poharamat, és konyakot kértem. Odakint már sötét volt. Kezemben a konyakkal az ablakhoz mentem és kinyitottam. Az eső már elállt, de hidegebb lett. Ködpamacsok lógtak a fákon.

– Ne öntsd ki a konyakot az ablakon – mondta Rinaldi.

– Ha nem bírod meginni, add ide.

– Menj a víz alá – mondtam neki. Nagyon boldog voltam, hogy újra boldog lehettem vele. Két évig szakadatlanul

törte a borsot az orrom alá, és nem bírtam beleunni. Nagyszerűen összeillettünk.

– Megnősültél? – kérdezte, az ágyon ülve. Én a falnak vetettem a hátamat az ablaknál.

– Még nem.

– De szerelmes vagy?

– Igen.

– Az angol lányba?

– Igen.

– Szegény kiskutya. És jó volt hozzád?

– Nagyon.

– Úgy értem, minden tekintetben jó volt?

– Fogd be a szád.

– Nem bánom. Majd meglátod, milyen tapintatos ember vagyok. Hajlandó volt . . .

– Fogd be a szád, Rinin – mondtam. – Ha a barátom akarsz lenni, akkor hallgass.

– Én nem akarok a barátod lenni. Én a barátod *vagyok*.

– Akkor pláne fogd be a szád.

– Rendben van.

Odamentem az ágyához, és leültem Rinaldi mellé. Ő a poharát szorongatta, és mereven a padlót nézte.

– Nézd, Rinin, ezek nem olyan dolgok . . .

– Tudom, tudom. Egész életemben mindig ezekkel a szent dolgokkal találkoztam. Csak tőled nem volt eddig részem ilyenekben. De most már te is rájössz az ízére.

Még mindig a padlót bámulta.

– És előtted semmi sem szent?

– Semmi.

– És senki?

– Senki.

– Azt is eltűrnéd, ha az anyádról vagy a húgodról viccelődnek?

– Ahogy te sem túrted a te *húgodról* az előbb – vágott vissza gyorsan Rinaldi. Nagyot neveltünk.

– Micsoda felsőbbrendű ember vagy – mondtam neki.

– Talán féltékeny vagyok.

– No, ezt nem hiszem.

– Én sem úgy értem. Másra gondoltam. Vannak olyan barátaid, akik házasemberek?

- Vannak.
 - Nekem nincsenek – mondta Rinaldi. – Legalábbis olyanok nincsenek, akik szeretik egymást.
 - Miért?
 - Az ilyenek nem kedvelnek engem.
 - De miért?
 - Mert bennem látják a kígyót. A tudás kígyóját.
 - Összezavarsz mindent. A tudásnak almája volt.
 - Kígyója.
- Rinaldinak már virágos jókedve volt.
- Okosabban tennéd, ha nem foglalkoznál az élet mélységeivel – mondtam.
 - Imádlak, kutyuska – mondta. – Húzzanak karóba, ha azt állítom, hogy én vagyok Itália legnagyobb filozófusa. De hidd el, sok mindent tudok, csak nem tudom kifejezni. Többet tudok, mint te.
 - Igen. Elhiszem.
 - Mégis te leszel kettőnk közül a boldogabb. Lesz egy kis lelkifurdalásod, de azért boldogabb leszel.
 - Azt már nem hiszem.
 - Pedig így lesz. Én már most is csak akkor érzem jól magam, amikor dolgozom.
- Megint a padlót nézegette.
- Ne búsulj. Elmúlik.
 - Nem hiszem. Már nincs egyebem, csak a munkám és még két dolog. Az egyik árt a munkámnak, a másik pedig mindössze félóráig vagy egy negyedóráig tart. Néha még rövidebb ideig.
 - Jóval rövidebb ideig.
 - Mit gondolsz, talán ezt hívják úgy, hogy az ember megjavult? Isten tudja. Annyi biztos, hogy csak az a két dolog érdekel, és a munkám.
 - Majd lesz még más is, ami érdekel.
 - Nem lesz. Minálunk nem változnak az emberek. Csak az a miénk, ami velünk születik, és ahhoz nem bírunk hozzátanulni semmit. Mi nem fejlődünk. Mi készen és végérvényesen jövünk a világra. Boldog lehetsz, hogy nem vagy latin.
 - Nincsenek latinok és nem latinok. Ez csak olyan „latin” okoskodás. Borzasztó büszkék vagytok a hibáitokra.

Rinaldi fölnézett és nevetett.

– Hagyjuk abba, kutyuska. Teljesen kimerítették ezek a mély gondolatok. – Már akkor is fáradtnak látszott, amikor bejött a szobába. – Nemsokára lemehetünk enni. Nagyon jó, hogy visszajöttél. Te vagy az én legjobb és legigazabb barátom, továbbá fegyvertársam.

– Mikor van a fegyvertársak etetése?

– Mindjárt kezdődik. Egyet még iszunk a májad egészségére.

– Mint Szent Pál.

– Műveltséged nem tökéletes. Az nem konyak volt, hanem bor, és nem máj, hanem gyomor. Gyomrod egészségére egy kis bort igyál.

– Nekem mindegy. Iszom, amit adsz, és iszom arra, amire akarod.

– Arra a lányra – mondta Rinaldi, és felém nyújtotta poharát.

– Rendben van.

– És ígérem, hogy nem teszek rá többé piszkos célzásokat.

– Csak meg ne erőltesd magad.

Felhajtotta a konyakot.

– Én is tiszta vagyok – mondta. – Olyan, mint te, kutyus. Majd szerzek én is egy angol lányt magamnak. Egyébként a menyasszonyodat én ismertem előbb, csak túl magas volt hozzám. „Már túl magas vagy, hogy húgocskám lehess” – idézte.

– Leborulok lelked tisztasága előtt – mondtam.

– Legalább belátod. Azért is hívnak Rinaldo Purissimónak.¹

– Rinaldo Sporchissimo² – mondtam.

– Most pedig menjünk és együnk valamit, amíg ilyen szép tiszta a lelkem.

Megmosakodtam, megfésülködtem, aztán lementünk a lépcsőn. Rinaldi egy kicsit be volt rúgva. Amikor az étkezébe léptünk, még nem volt kész a vacsora.

– Fölszaladok az üvegért – mondta Rinaldi, és fölment

¹ Legtisztább (olasz).

² Legpiszkosabb (olasz).

a szobába. Én asztalhoz ültem, és ott vártam, amíg vissza nem tér, és ki nem tölt mindegyikünknek egy fél vizespohár konyakot.

– Sok lesz – mondtam, és fölemeltem a poharat, és az asztali lámpa fényében keresztülnéztem a poháron.

– Üres gyomornak nem árt. Egyenesen csodát tesz. Tökéletesen kiegészíti a beleket. És neked valóságos méreg.

– Akkor igyunk.

– Lassú öngyilkosság, napról napra, óráról órára – mondta Rinaldi. – Tönkremegy a gyomrod, és elkezd remegni a kezed. Épp, ami egy sebésznek kell.

– És még te ajánlod?

– Tiszta szívvel, kutyuska. Nekem is egyetlen orvosságom. Idd meg, kutyuska, és már előre örülhetsz, hogy fogsz tőle okádni.

Felhajtottam a fél poharat. Odakint a hallban felhangzott az ordonánc hangja: „Urak! Kész a leves!”

Bejött az őrnagy, bőlintott felénk, és helyet foglalt. Az asztalnál látszott csak, milyen kicsi.

– Csak hárman vagyunk? – kérdezte. Az ordonánc asztalra tette a levesestálat, és az őrnagy kimert belőle egy tányérravalót.

– Mi hárman – mondta Rinaldi. – Hacsak a pap be nem jön. Ha tudná, hogy megjött Federico, biztosan bejönne.

– Hol a pap? – kérdeztem.

– A 307-esen – mondta az őrnagy. Teljesen lefoglalta a levesevés. Időnként megtörölte a száját és felpedrette bajuszát, nagyon gondosan. – Ide fog jönni, azt hiszem. Fölhívtam, és megüzentem neki, hogy maga megérkezett.

– Hová lett az étkezdéből a régi ricsaj? – kérdeztem.

– Most nagy a csönd – mondta az őrnagy.

– Majd én lármázok – mondta Rinaldi.

– Kóstolja meg ezt a bort, Enrico – mondta az őrnagy, és teletöltötte poharamat.

Behozták a spagettit, és ez mindannyiunkat elfoglalt. Épp mikor végeztünk vele, jött be a pap. Semmit sem változott; ugyanolyan kicsi volt, ugyanolyan napbarnított bőré, és ugyanolyan tömzsi. Fölálltam és kezét fogtam vele. Válamra tette kezét.

– Amikor meghallottam, mindjárt idesiettem – mondta.

– Foglaljon helyet – mondta az őrnagy. – Kár, hogy elkésett egy kicsit.

– Jó estét, *priest* – mondta Rinaldi angolul, mert a papot ugrató kapitánytól, aki tudott egypár angol szót, megtanulta, hogy kell mondani a papot angolul.

– Jó estét, Rinaldi – mondta a pap. Az ordonánc elébe tette a levest, de ő azt mondta, hogy inkább spagettit kér. Aztán megkérdezte tőlem, jól vagyok-e már.

– Nagyon jól – mondtam. – Hát idekint hogy állnak a dolgok?

– Igyon egy kis bort, *priest* – mondta Rinaldi. – Gyomrod egészségére egy kis bort igyál. Ezt Szent Pál mondta, ha nem tudná valaki.

– Igen, tudom – mondta a pap előzékenyen. Rinaldi tele-töltötte a poharát.

– Jópipa volt ez a Szent Pál – mondta Rinaldi. – Neki köszönhetjük ezt a kavarodást.

A pap mosolyogva nézett rám. Látszott az arcán, hogy ez a csipkelődés nem fáj már neki.

– Jópipa volt ez a Szent Pál – folytatta Rinaldi. – Hogy legénykedett, és hogy csábította el a nőket, míg ki nem fogyott belőle a szusz. Akkor egyszerre rájött, hogy az egész nem is volt jó. És amikor ő már semmit sem tudott csinálni, akkor előírta, hogy mit szabad és mit nem szabad csinálni nekünk, akikből még nem fogyott ki a szusz. Ugye, Federico?

Az őrnagy mosolygott. Már a ragunál tartottunk.

– Én sohasem vitatkozom a szentek érdemeiről napnyugta után – mondtam. A pap fölnézett a tányérjáról, és rám mosolygott.

– Nézzétek csak, már ő is átpártolt a paphoz – mondta Rinaldi. – Hová lettek a régi jó papugratók? Hol van Cavalcanti? Hol van Brundi? Hol van Cesare? Egyedül piszkáljam a papot, minden szövetséges nélkül?

– A mi papunk nagyon jó pap – mondta az őrnagy.

– Lehet, hogy jó – mondta Rinaldi –, de a pap csak pap. Én arra törekszem, hogy az étkezdénk olyan legyen, mint a régi szép időkben. Azt akarom, hogy Federico jól érezze magát. Pap, menj a pokolba!

Láttam, hogy az őrnagy figyelmesen ránézett, és észre-

vette, hogy Rinaldi be van rúgva. Sovány képe elfehéredett. Haja koromfeketén elütött homloka sápadt bőrétől.

– Jól van, Rinaldi – mondta a pap. – Jól van.

– Menjen a pokolba – mondta neki Rinaldi. – És ezt az egész disznóságot egye meg a fene.

– Agyondolgozta magát, és most ki van merülve – magyarázta nekem az őrnagy. A húst megette, és most egy darab kenyérral tisztára törölte a tányérját.

– Fütyülök mindenre – mondta Rinaldi, és mereven bámulta az asztalt. – Egye meg a fene az egész disznóságot.

Kihívóan nézett körül, üres tekintettel, holtsápadtan.

– Igazad van – mondtam. – Az egész disznóságot egye meg a fene.

– Nem, nem – mondta Rinaldi. – Ezt nem lehet kibírni. Nem lehet kibírni. Esküszöm, hogy nem lehet kibírni. Az ember üres és száraz, és nincs semmije a világon. Semmi, de semmi más, én mondom neked. Abszolúte semmi. Mihelyt abbahagyom a munkát, rögtön rájövök.

A papunk megcsóválta fejét. Az ordonánc elvitte a hússalátát.

– Maga húst eszik? – fordult Rinaldi a paphoz. – Nem tudja, hogy péntek van?

– Csütörtök van – mondta a pap.

– Hazudik. Péntek van. Maga a mi Urunk testét zabálja. Istenhúst eszik. Azt is tudom, hogy mit: egy osztrák hullát. Azt eszi.

– A fehér húst tisztékből csinálják – mondtam, hogy befejezzem ezt a régi viccet.

Rinaldi nevetett. Teletöltötte poharát.

– Velem ne törődjeteK – mondta. – Egy kicsit az agyamra ment.

– El kellene mennie szabadságra – mondta a pap.

Az őrnagy ránézett, és megrázta a fejét. Rinaldi is a papot nézte.

– Maga szerint el kellene mennem szabadságra?

Az őrnagy megint a papra nézett, és megrázta a fejét. Rinaldi is a papot nézte.

– Ahogy gondolja – mondta a pap. – Ha nincs kedve, akkor minek menne?

– Menjen a pokolba – mondta neki Rinaldi. – Itt min-

denki szabadulni akar tőlem. Minden este megpróbálnak tőlem szabadulni. De én nem hagyom magam. Azért, mert megkaptam? Mindenki megkapja. Az egész világ megkapja. Először – folytatta olyan hangon, mintha előadást tartana – csak egy kis pattanás látszik. Később észrevesszük a kiütéseket a két váll között. Aztán már nem veszünk észre semmit. Akkor már csak a higanyban hiszünk.

– Vagy a salvarsanban – vetette közbe az őrnagy.

– Azt is higanyból csinálják – mondta Rinaldi. Már a mozgásán is meglátszott a mámor. – De tudok valamit, ami kettőt is megér. Drága jó papocska – mondta. – Maga persze nem kapja meg soha. De a kutyus már igen. Ez csak üzemi baleset. Közöséges üzemi baleset.

Az ordonánc süteményt és kávé-t szolgált fel. A sütemény olyan komiszkenyérből készült pudingféle volt, sűrű krémmel nyakon öntve. A lámpa füstölt, s a fekete füst fölfelé gomolygott a lámpaüvegben.

– Hozzál be két gyertyát, és vidd innen ezt a lámpát – mondta az őrnagy. Az ordonánc két csészealjba állított égő gyertyával jött vissza, a lámpát pedig kivitte és elfújta. Rinaldi elcsöndesedett; úgy látszik, kezdett megnyugodni. Mi még beszélgettünk egy kicsit, és aztán, mikor a kávé-t megittuk, kimentünk a hallba.

– Te úgyis beszélgetni akartál a pappal – mondta Rinaldi. – Nekem még be kell mennem a városba. Jó éjszakát, priest.

– Jó éjszakát, Rinaldi – mondta a pap.

– Nemsokára itthon leszek, Fredi – mondta nekem Rinaldi.

– Siess haza – mondtam. – Ne maradj sokáig.

Az ajtóban vágott egy grimaszt, aztán kiment. Az őrnagy ott állt mellettünk.

– Agyondolgozta magát, és most nagyon fáradt – mondta. – Aztán arra gyanakszik, hogy szifilisz-e van. Én nem nagyon hiszem, de nem mondom azt sem, hogy nincs neki. Mindenesetre kezeli magát. Jó éjszakát. Maga korán reggel indul, Enrico, ugye?

– Igen.

– Hát akkor a viszontlátásra – mondta. – És sok szerencsét. Peduzzi majd fölébreszti és elkíséri magát.

– Jó éjszakát, signor maggiore.

– Jó éjt. Most sokat beszélnek egy osztrák offenzíváról, de én nem nagyon hiszem. És csöppet sem kívánom. De ha lesz, akkor sem ezen a frontszakaszon lesz. Gino majd mindent megmagyaráz. A telefonösszeköttetés is jól működik végre.

– Majd rendszeresen jelentkezem.

– Nagyon jó lesz. Jó éjszakát. És ne hagyja, hogy Rinaldi annyi konyakot igyon.

– Majd megpróbálom.

– Jó éjt, tisztelendő úr.

– Jó éjt, signor maggiore.

Az őrnagy visszament az irodájába.

26

Az ajtóhoz léptem és kinéztem. Az eső már elállt, de a köd nem oszlott el.

– Menjünk föl a szobámba? – kérdeztem a papot.

– Nincs nagyon sok időm.

– Menjünk föl.

Fölmentünk a lépcsőn, és beléptünk a szobámba. Én végigfeküdtem Rinaldi ágyán, a pap pedig az enyémre ült le, melyet a tisztiszolga már megvetett. A szobában sötét volt.

– Nos? – kérdezte a pap. – Igazán meggyógyult?

– Meggyógyultam, de ma este fáradtnak érzem magam.

– Én is fáradt vagyok, minden ok nélkül.

– Mit gondol, mikor lesz vége?

– Talán nemsokára. Hogy miért, azt nem tudom, csak sejttem.

– Honnan sejtí?

– Láta az őrnagyot? Ugye, milyen békés. És sokan mások ugyanilyenek.

– Magam is ilyen vagyok – mondtam.

– Rettenetes volt ez a nyár – mondta a pap. Sokkal magabiztosabbnak látszott, mint amikor elmentem innen. – Azt el sem bírja képzelni, hogy mi történt, bár maga volt ott egy darabig, és látott valamit... Ezen a nyáron sokan

rájöttek, hogy mi a háború. Azok a tisztek is rájöttek, akikről azt hittem, hogy sosem jönnek rá.

– És mi lesz most? – kérdeztem, és a takarót simogattam a tenyeremmel.

– Nem tudom, csak szentül hiszem, hogy már nem tart hat soká.

– Mi fog történni?

– Megszűnik a harc.

– Ki hagyja abba?

– Mind a ketten.

– Az lenne jó – mondtam.

– Maga nem hisz benne?

– Én nem bírom elhinni, hogy mind a két fél egyszerre hagyja abba.

– Azt én sem hiszem. Annyit nem is merek remélni. De ha elgondolom, hogy milyen mások lettek az emberek, akkor azt hiszem, hogy már nem tart soká.

– Ki győzött a nyári harcokban?

– Senki.

– De igen – mondtam. – Az osztrákok győztek. Nem bírtuk elvenni tőlük a San Gabrielét. Ők nyertek, és nem hagyják abba a harcot.

– Ha ők is olyanok lettek, mint mi, akkor igen, márpedig ők sem szenvedtek kevesebbet, mint mi.

– Aki győz, még nem tette le a fegyvert soha.

– Maga elveszi a bátorságomat.

– Csak azt mondhatom, amit gondolok.

– És azt gondolja, hogy tovább fogunk harcolni, tovább és még tovább? És nem lesz vége soha?

– Azt nem tudom. Én csak annyit mondok, hogy az osztrákok nem lesznek bolondok megállni, amikor éppen győzelmet arattak. Kereszténnyé csak a vereségben lesz az ember.

– De hiszen az osztrákok is keresztények... kivéve persze a bosnyákokat.

– Nem formai kereszténységre gondolok, hanem olyanra, amilyenre Jézus gondolhatott.

A pap hallgatott.

– Mi azért lettünk ilyen békeszeretőek, mert megverték.

De milyen lett volna Jézus, ha Péter a Gecsemáné-kertben megmenti őt?

– Ő akkor sem lett volna más.

– Szerintem más lett volna.

– Maga elveszi a bátorságomat – mondta. – Én hiszek abban, és imádkozom is érte, hogy történjék valami. És ez a valami már nem lehet messze.

– Meglehet, hogy történik valami – mondtam. – De abban nem sok örömünk lesz. Ha ők is olyanok volnának, mint mi, akkor nem félnék semmitől. De ők megverték minket, tehát mások, mint mi vagyunk.

– Sok olyan katonát ismerek, aki mindig ilyen volt. Nem azért lett ilyen, mert legyőztek minket.

– De ők már legyőzve vonultak be. Őket akkor verték meg, amikor ott kellett hagyniuk a falujukat, és bevonulni katonának. A paraszt abból meríti azt a nyugodt bölcsességét, hogy kezdettől fogva legyőzöttnek érzi magát. Próbáljon neki hatalmat adni: csodálkozni fog, hogy mi lesz belőle.

Erre sem szólt semmit, de elgondolkozott.

– Most már én is nagyon rosszkedvű lettem – mondtam. – Ezért nem is szeretek ilyen kérdéseken rágódni. Nem is gondolok rájuk soha, és ha egyszer elkezdek róluk beszélni, olyan dolgokat mondok, amikre úgyszólván gondolkodás nélkül jöttem rá.

– És én mégis nagyon reméltem valamit.

– Hogy megvernek?

– Nem. Annál azért jobbat.

– Jobbat aligha várhatunk. Talán a győzelmet; de lehet, hogy az rosszabb.

– Én sokáig reménykedtem a győzelemben.

– Én is.

– Most már azt sem tudom, mit reméljek.

– Csak kettő lehet. Vagy az egyik, vagy a másik – mondtam.

– Most már nem bízom a győzelemben.

– Én sem. De én a vereségben sem bízom, bár ez még mindig a jobbik megoldás.

– Hát miben hisz?

– Az alvásban – mondtam.

A pap fölállt.

– Röstellem, hogy ilyen sokáig alkalmatlankodtam, de nagyon szeretek magával beszélgetni.

– Nekem is nagyon jólesett ez a beszélgetés. És az alvást csak azért emlegettem, hogy mondjak valamit.

Mind a ketten fölálltunk, és kezet szorítottunk a sötétben.

– Nekem most a 307-esen van a szállásom – mondta.

– Én meg hajnalban kimegyek az állomáshelyemre.

– Hát akkor majd idelent találkozunk, ha visszajön ide.

– Majd elmegyünk sétálni, és istenigazában kibeszélgetjük magunkat – mondtam, és elkísértem az ajtóig.

– Ne jöjjön le velem – mondta. – Nagyon örülök, hogy visszajött. Habár ez magának talán nem olyan nagy öröm – s vállamra tette kezét.

– Így jó, ahogy van – mondtam. – Jó éjszakát.

– Jó éjszakát – mondta a pap. – Csau!

– Csau! – mondtam. A szemem majd leragadt az álmoságtól.

27

Amikor Rinaldi hazajött, felriadtam, de ő nem szólt hozzám, és én mindjárt elaludtam újra. Reggel pedig felöltöztem és elindultam, mielőtt megvirradt volna, és Rinaldi nem ébredt föl.

A Bainsizzán még nem jártam soha. Különös érzés fogott el, amikor felkapaszkodtunk erre a hegyoldalra, mely nemrég még az osztrákoké volt, és amikor végimentünk a folyó partján, azon a helyen, ahol megsebesültem. Egy új és meredek út vezetett fölfelé, nagy volt rajta a teherautó-forgalom. Odább már sík területen vitt az út, s a ködben erdők és meredek hegyek derengtek. Ezeket az erdőket sikerült gyorsan elfoglalni, s ezért épen maradtak. Egyes részeken, ahol az utat nem takarták hegyek, nádsövényt építettek az út szélére, és be is földték vele. Végül egy rommá lőtt faluba futottunk be; fölötte húzódtak a mi vonalaink. Mindenféle ágyúkat lehetett látni. A házak csúnyán össze voltak löve, de a szervezésre nem lehetett panasz, jelzőablák mutatták, hogy mit hol lehet megtalálni. Meg is találtuk Ginót, aki

mindjárt főzetett nekünk kávét, és aztán elindultunk vele; sok mindenkivel találkoztunk, amint végigjártuk az állásainkat. Gino úgy tudta, hogy az angol egészségügyi kocsik valamivel följebb dolgoznak a Bainsizzán, Ravne közelében. Gino nagy tisztelője volt az angoloknak. Azt mondta, hogy hébe-hóba még most is bombáznak, de sebesült alig akad. Viszont annál több lesz a betegünk, mert megkezdődtek az esőzések. Ő is hallott róla, hogy az osztrákok támadni készülnek, de ő se hiszi el. Sőt azt is hallotta, hogy a mi részünkről indul az offenzíva, de minthogy új csapattesteket sehol sem lehet látni, ezt még kevésbé hiszi. A koszt, azt mondta, nagyon szükös idefönt, és alig várja, hogy egy jó ebédet ehessen Goriziában. Mit adtak például tegnap vacsorára? Elmondtam neki, s ő azt mondta, hogy nagyszerű. A legnagyobb hatást a *dolce* tette rá. Igaz, én nem írtam le neki, hogy miféle édességet ettünk, csak annyit mondtam, hogy dolcét is felszolgáltak, s ő alighanem valami sokkal ínycsiklandozóbb falatot képzelt el, mint amilyen a kenyérpuding volt.

Kérdezte, tudom-e, hogy mi lesz az új beosztása. Mondtam, csak annyit tudok, hogy a többi kocsink Caporettóban van. Gino erősen reménykedett benne, hogy oda kerül. Nagyon szerette azt a szép kis falut s a fölébe meredő magas hegyet. Nagyon kedves fiú volt, és úgy látszott, hogy mindenki szereti. Azt mondta, hogy a legborzasztóbbak a San Gabriele körüli harcok voltak, továbbá a Lom körüli támadás, mely balul ütött ki. Azt mondta, hogy az osztrákoknak mögöttünk és fölöttünk rengeteg tüzéréségük volt az erdőkben, és végig a ternovai hegygerincen, és hogy éjszakánként rettenetesen verették az utakat. Egy üteg hajóágyú is van ott, és az megy leginkább az ember idegeire. Azt mondta, hogy alacsony röppályájukról könnyűszerrel meg fogom ismerni őket. Alighogy meghallja az ember a dörrenést, máris füttyül a lövedék. Rendszerint két ágyúból lőnek egyszerre, illetve gyors egymásutánban, és a bombák repeszdarabjai félelmetes nagyságúak. Egyet mindjárt meg is mutatott, csipkés szélű, egy láb hosszúságú fémdarabot, mely olyan volt, mintha Babbit-ötvözetből¹ öntötték volna.

¹ Feltalálójáról elnevezett fémötvözet.

– Nincs valami különös pusztító hatásuk – mondta Gino –, de én mégis félek tőlük. Olyan a hangjuk, mintha egyenesen neked címezték volna. Hallod a dörrenését, aztán azon nyomban a füttyülést és a robbanást. Mi hasznom belőle, hogy nem sebesültem meg, ha egyszer holtra rémülök tőle?

Azt mondta, azelőtt horvátok voltak a szemközti állásban, de most magyarok vannak ott. Csapataink még mindig az előretolt állásban tartózkodnak. Drótakadály alig van, és tartalékvonal sincs, ahová osztrák támadás esetén vissza lehetne húzódni. A fennsíkból kiugró alacsony hegyek vonulata nagyon alkalmas védőállások kiépítésére, de semmi sem történt a defenzíva megszervezésére. És egyáltalán mit gondolok a Bainsizzáról?

Azt feleltem, hogy laposabbnak képzeltem, afféle fennsíknak. Eszembe se jutott volna, hogy ilyen szaggatott a terep.

– Fennsíknak fennsík, mert magas – mondta Gino –, csak éppen nem sík.

Visszamentünk annak a háznak a pincéjébe, ahol lakott. Azt mondtam, hogy egy dombgerincet, amely felül szétterül, és egy kis mélysége is van, könnyebb és ügyesebb tartani, mint kisebb hegyek egymást követő sorait. Azzal érveltem, hogy egy hegyet megtámadni nem nehezebb, mint sík terepen támadást indítani.

– Ez attól függ, milyen hegyről van szó – mondta ő. – Vegyük csak a San Gabrielét.

– Igen – feleltem –, de ott is a tetején torpantak meg, ahol a hegy már lapos. Odáig elég könnyen jutottak fel.

– No, nem olyan könnyen – vélte ő.

– Helyes – mondtam –, de ez különleges eset, mivel inkább erődnek nevezném, mint hegynek. Az osztrákok éveken át dolgoztak rajta, hogy megerősítsék. Taktikai szempontból néztem a dolgot egy olyan háborúban, ahol van valami mozgás. Hegyek sorozata nem vonal vagy állás, amit tartani érdemes, mert nagyon könnyű megkerülni. Mozgási lehetőségre van szükség, és a hegyi terep ezt nem nyújtja. Azonkívül az emberek mindig túl messzire lőnek hegyről lefelé. Ha oldalba kapják őket, a legjobb katonák ott maradnak a legmagasabb hegyeken. Nem vagyok barátja a

hegyvidéki háborúnak. Sokat gondolkoztam rajta – mondtam –, de nem várok semmit a hegyi hadműveletektől. Ha sikerül fölvergődni egy magaslatra, akkor az ellenség fölvergődik egy másikra; de amikor valóban kenyértörésre akarjuk vinni a dolgot, akkor le kell jönni a hegyekből.

– De mit csináljon egy ország, amelynek a határa csupa hegy?

– Ezt még nem sikerült eldöntennem – mondtam, és mindketten jót neveltünk. – Viszont – mondtam – az elmúlt időkben mindig a Verona melletti négyszögű térségen verték be az osztrákok fejét. Hagyták őket lejönni a hegyekből, és aztán betörték a fejüket.

– Lehet – mondta Gino. – De azt a franciák csinálták, és egy idegen ország földjén mindig sokkal világosabban lehet látni a katonai kérdéseket.

– Ez igaz – mondtam. – A saját hazája földjén az ember nem bír hűvös logikával gondolkodni.

– Az oroszok bírtak, amikor lépre csalták Napóleont.

– Igen, de nekik nagyon nagy a hazájuk. Ha Olaszországban akarna valaki visszavonulni, hogy lépre csalja Napóleont, egykettőre Brindisiben találná magát.

– Szörnyű egy fészek – mondta Gino. – Jártál már ott?

– Csak átutazóban.

– Én jó hazafi vagyok – mondta Gino. – De Brindisit és Tarantót ki nem állhatom.

– És a Bainsizzát igen? – kérdeztem.

– A rög szent – mondta. – De azért nem ártana, ha több krumpli teremne benne. Hallottad, hogy amikor idejöttünk, egész krumpliföldeket találtunk, melyeket még az osztrákok ültettek?

– Csakugyan olyan keveset kaptatok enni?

– Ami engem illet, nem éheztem, pedig nagy étvágyú ember vagyok, viszont jóllakni sem tudtam soha. Az étkezde közepes. Odakint az első vonalban kitűnően élmezik a csapatokat, de nekünk, akik tartalékban vagyunk, már nem jut elég. Valahol büzlik a dolog, mert van annyi ételmünk, hogy mindenkinek jusson.

– Valószínűleg elfeketézik.

– Tény, hogy az első vonalban tisztességesen ellátják a zászlóaljakat, de annál szűkebb marokkal mérik a mi por-

ciónkat. Kiettük a földből az osztrákok krumpliját, és le-
szedtük a fákról a szelídgesztenyét. Nem tudom, miért nem
adnak többet. Mi nagyétkűek vagyunk, és tudom, hogy nincs
hiány élelmiszerekben. A katonák rosszul bírják a koplá-
lást. Biztosan te is észrevetted, hogy tele hassal másképpen
látja az ember a világot, mint éhesen.

– Az biztos – mondtam. – Tele hassal is nehéz meg-
nyerni a háborút, de korgó gyomorral könnyű elveszteni.

– Ne beszéljünk a háború elvesztéséről. Eleget fecseg-
nek róla mások. De ami itt a nyáron történt, nem volt
hiábavaló áldozat.

Erre nem válaszoltam. Sosem szerettem az ilyen szava-
kat, mint „dicső” és „szent”, és az ilyen kifejezéseket, mint
„hiábavaló áldozat”. Pedig hányszor, de hányszor hallhat-
tuk őket, szakadó esőben sorakozva, oly messziről, hogy csak
a kiáltás ért el a fülünkbe, és hányszor olvashattuk őket a
kiragasztott hirdetményeken, melyeket a régi hirdetmények
fölé ragasztottak a plakátragasztók, és én mégsem láttam
soha semmi szentet, és a dicsőségben nem vettem észre
semmi dicsőt, az áldozatok pedig a chicagói vágóhidakra
hasonlítottak, csakhogy ezt a húst itt elásták, mert nem le-
hetett fölhasználni semmire. Száz meg száz olyan szó volt,
melyet már nem vett be az ember füle, és végül már csak a
helységnevek őrizték meg a méltóságukat. Már csak ezeket
a földrajzi elnevezéseket, meg a számokat, meg a dátumo-
kat bírta az ember úgy kimondani, hogy jelentsenek is va-
lamit. Az ilyen elvont kifejezések, mint dicsőség, becsület,
szentség és hősiesség, úgy hatottak, mint a legocsmányabb
káromkodás, főleg a kézzelfogható jelentésű szavak mellett,
mint a városnevek, vagy az országutak számozása, vagy a
folyók nevei, vagy az ezredszámok és a dátumok. Gino, aki
hazafi volt, mondott néha valamit, ami ilyen kiábrándítóan
hangzott, de azért nem bírtam rá haragudni, és megértet-
tem, hogy miért ilyen hazafi. Annak született. Peduzzi kí-
sérétében beült a kocsiba, és visszament Goriziába.

Egész nap tombolt a vihar. A szél lecsapta az esőt, és a
föld tele lett tócsákkal és sárral. Az összelőtt házakon át-
ázott és megsötétült a vakolat. Amikor már estébe hajlott a
délután, elállt az eső, s én a kettes számú állomáshelyünk-
ről végignézhettem a pörére vetkőzött őszi tájon, a hegye-

ken, melyeknek csúcsai belevesztek a felhőbe, és az utat ál-
cázó, víztől csepegő szalmagyékényeken. Mielőtt lenyugo-
dott volna, előbújt a nap, és átsütött a hegygerinc kopasz
fáin. Ott, azokban az erdőkben, nagyon sok osztrák ágyú
állt, de csak ritkán lőttek. Nem messze a lövészárkoktól,
egy romba dőlt parasztház fölött, hirtelen srapel robbant
szét az égen, és kibontotta bodros füstfellegét; a puha füst-
pamacs közepén sárgásfehéren izzott föl a magja. Láttam
a villanását, hallottam a becsapódását, aztán a füstpamacs
széjjelhúzódtott és elvékonyodott a szélben. Rengeteg srap-
nelgolyót találtam a házak omladéka között, a mi romos
házunk előtt is tele volt velük az út; de a kötözőhely kör-
nyékét aznap délután egyszer sem lőtték. Megraktunk két
kocsit, és lefelé hajtottunk az úton, a vizes nádsövény men-
tén, és a nap utolsó sugarai átütöttek a sövény résein. Mi-
előtt még kiértünk volna a nyílt útra, a hegy mögé, a nap
leszállt. Mi továbbhajtottunk, majd amikor egy fordulóhoz
érve az út ismét láthatóvá vált odaátrol, befutottunk a gyé-
kényből készült alagútba. Ekkor újra eleredt az eső.

Éjszaka erősödött a szél, és hajnali háromkor, amikor az
eső sűrű pászmákban esett, megkezdődött a bombázás. A
horvátok leereszkedtek a hegy lejtőjén, átvágtak az erdőn,
és betörtek az első vonalba. Szuroksötétben, szakadó eső-
ben folyt a harc, aztán megindultak a második vonal meg-
rémült katonái, és visszanyomták a horvátokat. Csak úgy
záporoztak a bombák, rakéták süvítettek az esőben, s az
egész frontszakaszon erős géppuska- és puskatűz volt hall-
ható. Másodszor nem támadtak, lassanként elcsöndesült
minden, de a zápor rohamain és a szél süvítésén is áthallot-
tuk, hogy messze északon iszonyúan dörögnek az ágyúk.

Bejöttek az első sebesültek a kötözőhelyre, egyesek a sa-
ját lábukon, másokat hordágyon hoztak, néhányukat pedig
bajtársaik cipelték le a hátukon, árkon-bokron át. Mind
bőrig áztak, és reszkettek a félelemtől. Két kocsit telerak-
tunk járásképtelen sebesültekkel. Amikor feljöttem a pin-
céből, ahol a kötözőhely volt, és becsaptam a második kocsi
ajtáját, és ráfordítottam a kilincset, éreztem, hogy már nem
esőcseppek érik az arcomat, hanem az első hópelyhek. Az
esővel összekeveredve, súlyosan és gyorsan hullott a hó.

A szélvihar virradatkor sem gyengült, de a hó elállt. A

hópelyhek, mihelyt földet értek, mindjárt elolvadtak, de czentül megint csak eső esett. Alighogy megvirradt, újabb támadás indult, de ezt is visszavertük. Egész nap vártuk, hogy újra rohamozni fognak, napnyugtáig azonban semmi sem történt. A tüzérségi tűz délről, az erdővel benőtt hegygerinc felől indult, ahol az osztrákok rengeteg ágyút vontak össze. Azt vártuk, hogy minket is fognak löni, de nem ez történt. Lassan besötétedett. Hátunk mögött, a falut környező földeken álltak a mi ágyúink, s a fejünk felett elzúgó lövedékek nagyon megnyugtatóan hatottak.

Híre jött, hogy délen megghiúsult a támadás. Ezen az éjszakán nem is támadtak többet, azt azonban hallottuk, hogy északon benyomták a frontot. Késő éjjel mindenki azt beszélte, hogy fel kell készülni a visszavonulásra. Velem a kötözőhelyen közölte ezt a századosunk, aki viszont a dandárnál szerezte az értesülést. De amikor később odatelefonált, kiderült, hogy egy szó sem igaz az egészből. A dandár parancsot kapott, hogy a Bainsizza vonalát bármi áron is tartani kell. Érdeklődtem, hogy mi igaz az áttörés híréből. A brigádnál úgy tudják, mondta a kapitány, hogy Caporetto fölött sikerült az osztrákoknak a huszonhetedik hadtest állásaiba betörni. Odafönt északon egész nap elkeseredett csata folyt.

– Ha azok a nyavalyások keresztülengedik őket, akkor nekünk befellegzett – mondta a kapitány.

– Állítólag a németek csinálták a támadást – mondta az egyik katonaeorvos. Ettől a szótól: „német”, mindenkinek borsózni kezdett a háta. Hallani sem akartunk németekről.

– Tizenöt német hadosztály áll odaát – mondta a katonaeorvos. – Most benyomták a frontot, körül vagyunk zárva.

– A dandárnál azt mondták, hogy tartani kell a mostani vonalakat. Azt is mondták, hogy a támadás nem nagyon veszedelmes, és hogy mi mindenképpen tartani tudunk egy második vonalat, a Monte Maggiorétól lefelé, a hegyekben.

– És ezt ők honnan tudják?

– A hadosztálynál mondták nekik.

– Az a hír, hogy vissza kell vonulnunk, az is a hadosztálytól jött.

– Ami minket illet – mondtam –, mivelünk a hadtest

rendelkezik. Itt azonban önökkel dolgozunk együtt: Ha önök azt mondják, hogy visszavonulnak, akkor persze mi is visszavonulunk. De ha összevissza parancsolnak, akkor nem tudom, mi lesz.

– A parancs úgy szól, hogy ki kell tartani. Az ön dolga az, hogy innen hátraszállítsa a sebesülteket a gyűjtőhelyre.

– Néha a gyűjtőhelyről továbbküldenek minket a tábori kórházba – mondtam. – De én még visszavonulásban nem vettem részt. Azt szeretném tudni, hogy ha visszavonulásra kerülne a sor, hogyan szállítsam hátra az összes sebesülteket?

– Sehogy. Aki belefér a kocsiba, azt elvisszük. A többi itt marad.

– Hát mi mit viszünk a kocsikon? – kérdeztem.

– A kórház felszerelését.

– Rendben van – mondtam.

Másnap éjjel megkezdődött a visszavonulás. Azt hallottuk, hogy a németek és az osztrákok áttörték az északi frontot, és most már a hegyekből ereszkednek le a völgyekbe, Cividale és Udine irányában. A visszavonulás rendezetten folyt, esőben és komor hangulatban. Éjszaka csak lassan bírtunk elvergődni a zsúfolt utakon az esoben menetelő csapatok között, ágyúk, lovas szekerek, öszvérek és teherautók között, melyek mind a frontról hömpölyögtek hátrafelé. Semmivel sem volt nagyobb a fejetlenség, mint egy támadás idején.

Ezen az éjszakán a sebesülteket segítettük elszállítani a tábori kórházakból, melyeket a Bainsizza fennsíkjának legkevesbé összelőtt falvaiban helyeztek el. Mi a folyó partjáig, Plavaba szállítottuk a sebesülteket. A rákövetkező napon pedig szakadásig dolgoztunk azon, hogy a plavai köztörőhelyet és kórházat kiürítsük. Közben szüntelen-szakadatlan esett az eső, és a Bainsizzán harcoló egységek leereszkedtek a lejtőkön és átkeltek a folyon, miközben az októberi eső verte őket, ugyanazon a helyen, ahol tavasszal az első győzelmeket arattuk. Másnap déltájban érkeztünk meg Goriziába. Az eső végre elállt, s a városban már jóformán senkit sem találtunk. Amikor végighajtottunk azon az utcán, épp teherautókra rakták a lányokat a legénységi bordély előtt. Heten voltak, mind kalapban, kabátban, egy kis

táskával az ölükben. A hét közül ketten sírtak, egy azonban ránk mosolygott, és nyelvet öltött ránk, és sebesen mozgatta a nyelve hegyét. Ennek telt, húsos szája volt, és fekete szeme.

Megállítottam a kocsit, leszálltam, és beszélgetni kezdtem a „mamával”. Azt mondta, hogy a tiszti bordélyból már korán reggel elvitték a lányokat. Hogy hová vitték őket? A „mama” szerint Coneglianóba. A teherautó elindult. A húsos ajkú lány ismét kiöltötte ránk a nyelvét, a „mama” búcsút intett, a két lány tovább sírdogált, a többiek kíváncsiskodva tekintettek ki a városra. Visszaszálltam a kocsiba.

– Kár, hogy nem mentünk velük – mondta Bonello. – Az lett volna a kellemes utazás.

– Így is kellemesen fogunk utazni – mondtam.

– Istentelen rosszul fogunk utazni.

– Én is azt akartam mondani – feleltem. Bekanyarodtunk a villához vezető útra.

– Kár, hogy én nem leszek ott, amikor néhány jóra való vagány felkérezkedik a kocsijukra.

– Honnan tudod, hogy felkérezkednek?

– Holtbiztos. A második hadseregben minden katona ismeri a „mamát”.

Megálltunk a villa előtt.

– Úgy becézik, hogy „főnökasszony” – mondta Bonello.

– A lányok újak, de a „mamát” mindenki ismeri. Úgy látszik, most hozták ezeket a lányokat, éppen a visszavonulás előtt.

– Most egy kis változatosságban lesz részük.

– De még milyen változatosságban. Én is szívesen megprüttykölném valamelyiket potyán. Máskülönben a bőrünket húzzák le a bordélyban. A kormány jó boltot csinál velük.

– A kocsit vigye hátra az udvarra – mondtam neki –, és nézesse át a szerelővel. Cseréljenek olajat, és próbálják ki a differenciált. Aztán töltsék tele benzinnel a tankot, és próbáljanak egy kicsit aludni.

– Igenis, signor tenente.

A villában nem találtam senkit. Rinaldi elment a kórházzal. Az őrnagy is elment, és kocsiján magával vitte a kórház személyzetét. Engem egy cédula várt az ablakban, hogy rakassam föl a kocsikra mindazt a felszerelést, amit a hallban

előkészítettek, és aztán menjek utánuk Pordenonéba. A szerelők már elmentek. Kimentem a villa mögé a garázshoz. Épp amikor odaértem, futott be a két másik kocsim. A sofőrök leszálltak, újra eleredt az eső.

– Borzasztó álmos vagyok – ásított Piani. – Háromszor is elaludtam a kormány mellett, amíg Plavából ideértünk. Mit csináljak most, tenente?

– Olajat cserélünk, zsírozunk, benzint töltünk, aztán odahajtunk a főbejárat elé, és fölpakoljuk azt a szemetet, amit itthagytak nekünk.

– És aztán máris indulunk?

– Három órát alhatunk.

– Istenem, de jó lesz aludni – mondta Bonello. – Nem bírnám nyitva tartani a szemem, ha tovább kéne vezetnem.

– Rendben van a kocsid, Aymo? – kérdeztem.

– Nincs semmi baja.

– Kerítsetek nekem is egy kezeslábast, és akkor segíték olajat cserélni.

– Nincs arra semmi szükség, tenente – mondta Aymo.

– Nem tart az semeddig. Inkább csomagolja össze a holmiját.

– Már mindenemet becsomagoltam – mondtam. – Megyek előre, és kihordom az udvarra, amit föl kell rakni. Gyertek oda a kocsikkal, ha készen lesztek.

Odahozták a kocsikat a főbejárat elé, és mi fölraktuk az egész kórházi fölszerelést, ami a hallban össze volt készítve. Amikor elkészültünk a rakodással, a három kocsit sorba állítottuk a fák alá. Áztak az esőben. Bementünk a villába.

– Rakjatok tüzet a konyhában, és szárítsátok meg a ruhákat – mondtam.

– Fütyülök a vizes ruhára – mondta Piani. – Aludni akarok.

– Én az őrnagy ágyában akarok aludni – mondta Bonello.

– Én a puszta földön is elalszom – mondta Piani.

– Itt két ágy is van – mondtam, amikor kinyitottam az ajtót.

– Sosem tudtam, mi van ebben a szobában – mondta Bonello.

– Itt lakott az öreg halszemű – mondta Piani.

– Maguk ketten menjenek be ide aludni – ajánlottam.
– Én majd fölkeltem magukat.

– Mert ha elaludnánk, úgylis felébresztenek az osztrákok, tenente – mondta Bonello.

– Én nem alszom el – mondtam. – Hol van Aymo?

– Kiment a konyhába.

– Menjenek aludni, fiúk – mondtam.

– Én már alszom is – mondta Piani. – Egész nap ülve aludtam. És közben folyton azt éreztem, hogy a homlokom le akar csúszni a szememre.

– Vegyétek le a cipőtöket – mondta Bonello. – Ez az öreg halszemű ágya.

– Törődöm is én a halszeművel – mondta Piani, már az ágyon kinyúlva, sáros bakancsát fölrakva, fejét könyökére hajtva. Kimentem a konyhába, Aymo megrakta a tüzet, és egy fazék vizet tett föl.

– Gondoltam, fölteszek egy kis pasta asciuttát – mondta.
– Biztosan éhesek leszünk, amikor fölbredünk.

– Maga nem álmos, Bartolomeo?

– Nem olyan nagyon. Ha a víz fölforrt, én is lefekszem. Úgylis elalszik a tűz magától.

– Jobban tenné, ha maga is lefeküdne – mondtam. – Van itt sajt és marhakonzerv. Ehetnénk azt is.

– Ez többet ér – mondta. – Egy kis főtt étel jót fog tenni annak a két anarchistának is. Menjen csak aludni, tenente.

– Az őrnagy szobájában is van egy ágy.

– Aludjon ott, tenente.

– Én inkább fölmegeyek a régi szobámba. Nem akar egy pohárka pálinkát, Bartolomeo?

– Majd az indulásnál, tenente. Most nem kívánom.

– Ha három óra múlva föl talál ébredni, és én nem ébresztettem magát, akkor szóljon be hozzám.

– Nincs nekem órám, tenente.

– Az őrnagy szobájában van egy falióra.

– Akkor jó.

Kimentem a szobából, keresztül az ebédlőn, és a folyosón, és a hallon. A márványlépcsőn felmentem abba a szobába, ahol Rinaldival laktam. Még mindig esett az eső. Az ablakhoz léptem és kinéztem. Már besötétedett, de még lát-

tam a három autót, egy vonalban álltak a fák alatt. A fákról eseperészett a víz. Hideg volt, és kövér vízcepppek lógtak az ágakon. Aztán lefeküdtem Rinaldi ágyára, behunytam a szemem, és álomba merültem.

Indulás előtt a konyhába mentünk és ettünk. Aymo egy hatalmas farék spagettit főzött, beszórta hagymával és apróra vágott konzervhússal. Körülültük az asztalt, és a spagettihez megittunk két üveg bort, melyet a villa pincéjében felejtettek. Odakint sötét volt és esett. Piani nagyon almos arccal evett.

– Többet ér a visszavonulás, mint a támadás – mondta Bonello. – Visszavonuláskor barberát iszik az ember.

– Most azt iszol. De holnap talán már csak esővizet – mondta Aymo.

– Holnap Udinéban leszünk, és pezsgőt iszunk. Ott lebzseltek a lógósok. Nyisd ki a füled, Piani! Holnap pezsgőt iszol Udinéban.

– Már ébren vagyok – mondta Piani. Megrakta tányérját spagettivel és hússal. – De jó volna hozzá egy kis paradicsommártás, Barto.

– Azt nem találtam – mondta Aymo.

– Holnap pezsgőzünk Udinéban – mondta Bonello. A kristálytisza vörös bort poharába öntötte.

– Nem maradt éhen, tenente? – kérdezte Aymo.

– Nagyon jóllaktam. Adja ide az üveget, Bartolomeo.

– Felretettem kocsinként egy-egy üveggel – mondta Aymo.

– Azt hiszem, maga be sem hunyta a szemét.

– Aludtam egy keveset. Nekem nem kell sok alvás.

– Holnap a király agyában alszunk – mondta Bonello. Láthatóan kezdte jól érezni magát.

– De én fogok aludni a királynő öfelségével – tette hozzá. Szeme sarkából leste, hogyan fogadom a tréfát.

– Ne beszéljen annyit – mondtam neki. – Magának már egy korty bortól megszalad a nyelve.

Odakint még jobban eleredt az eső. Órámra néztem. Felkilenc volt.

– Itt az indulás ideje – mondtam, és fölálltam.

– Melyikünk kocsijára ül, tenente? – kérdezte Bonello.

– Aymóval megyek, aztán átszállok magához, és aztán Pianihoz. A Cormona felé vezető úton hagyjuk el a várost.

– Én csak attól félek, hogy mindjárt elalszom – mondta Piani.

– Az más. Akkor először a magáéba szállok, aztán Bonello következik, és utoljára Aymo.

– Így a legjobb, mert majdnem leragad a szemem – mondta Piani.

– Majd én vezetek egy darabig, és maga alhat azalatt.

– Arra nincs szükség. Amíg tudom, hogy van mellettem valaki, aki fölkel, ha elalszom, addig jól megy a vezetés.

– Majd én fölébresztem, ha kell. Oltsa el a villanyokat, Barto.

– Akár égve is hagyhatjuk – mondta Bonello. – Ide ügyse nagyon jövünk már vissza.

– Van még egy kis hajókofferem, fönt a szobában – mondtam. – Kérem, Piani, segítsen lehozni.

– Máris megyünk – mondta Piani. – Gyerc, Aldo.

Bonellóval kimentek a hallba. Hallottam, ahogy mennek föl a lépcsőn.

– Nagyon jó kis helyünk volt itt – mondta Bartolomco Aldo. Egy fél karika sajtot és két üveg bort becsúsztatott a hátizsákjába. – Nemigen lesz ilyen jó helyünk egyhamar. Mit gondol, tenente, meddig vonulunk vissza?

– Állítólag a Tagliamento mögé. A kórház meg az egészségügyi bázis Pordenonében lesz.

– Ez a város többet ér, mint Pordenone.

– Én nem ismerem – mondtam –, csak átutaztam rajta.

– Nem valami híres hely – mondta Aymo.

Végimentünk a városon, mely már teljesen kiürült az esős éjszakában, kivéve a gyalogság és a tüzérség egyes menetoszlopait, melyek a főútcán vonultak végig. Volt ott egy csomó teherautó meg lófogatú szekér is a mellékutcákban, de ezek is mind a főútvonalra szerettek volna kijutni. Amikor elhaladtunk a bórgyár mellett, és elértük az országutat, a gyalogság, a tüzérség, a teherautók és a szekerek már

egyetlen tömör, lassan mozgó oszloppá egyesültek. Megállás nélkül, de lassan jutottunk előre a szakadó esőben, s a mi kocsink hűtője előtt egy púposan megrakott teherautó dőcögött, melynek rakománya ázott vitorlaponyvával volt letakarva. Aztán megállt a teherautó. Az egész oszlop megrekedt, de később újra nekilódultunk, mentünk egy darabkát, és újra megálltunk. Leszálltam, és elindultam előre a teherautók és szekerek között, át-átbújva a lovak vizes nyaka alatt. Az akadály, ami miatt álltunk, még odább lehetett. Az út menti árkon deszkapalló volt keresztülvetve; azon átmentem, és nekivágtam a földeknek, az árok túlsó oldalán. Ahogy az úttól távolodtam, egyre jobban láthattam az egész megrekedt menetoszlopot az országúti fák alatt, a szakadó esőben. Egy jó mérföldet mentem így. Az oszlop nem mozdult, habár a másik oldalon, az összetorlódott járművek mögött csapatokat láttam mozogni. Visszamentem az autókhoz. Lehet, hogy egész Udinéig végig állnak a járművek. Piani már elaludt, s rádőlt a kormánykerékre. Mellélültem, és én is aludtam. Jó néhány óra múlva ébredtem föl arra, hogy az előttünk álló teherautónak feldübörög a motorja. Felébresztettem Pianit, és aztán elindultunk, mentünk néhány lépést, és újra meg kellett állni. Az eső csak esett.

Éjszaka ismét összetorlódott az oszlop, és nem haladtunk előre semmit. Leszálltam, és hátramentem Aymóhoz és Bonellohoz. Bonello mellett két műszaki altiszt ült, akik jöttemre mereven tisztelegtek.

– Ezeket otthagyták egy hídon, hogy valamit csináljanak rajta – magyarázta Bonello. – Most nem tudják, hova lett a csapattestük, és én fölvettem őket a kocsira.

– Ha a főhadnagy úrnak nincs ellene kifogása.

– Nincs kifogásom ellene – mondtam.

– A főhadnagy úr amerikai – mondta Bonello. – Ő nem bánja, ha fölszedek valakit.

Az egyik őrmester udvariasan mosolygott. A másik megkérdezte Bonellótól, hogy Észak- vagy Dél-Amerikába származott olasz vagyok-e.

– A főhadnagy úr nem olasz – mondta Bonello. – A főhadnagy úr észak-amerikai angol.

Az őrmester illemtudóan bólintott, de látszott az arcán,

hogy egy szót sem hisz az egészből. Otthagytam őket, és elmentem megnézni, hogy Aymo mit csinál. Őnála két lányt találtam az ülésen; ő maga behúzódott egy sarokba, és fújta a füstöt.

– Ejnye, Barto – mondtam. Aymo nevetett.

– Beszélgessen velük, tenente – mondta. – Én egy szavukat sem értem. Hé! – szólt rá az egyikre.

Tenyerét a lány combjára tette, és barátságosan megfogdosta. A lány szorosán összehúzta magán a kendőjét, és ellökte a kezét.

– Hé! – biztatta Bonello. – Mondd meg szépen a főhadnagy úrnak, hogy kerülsz ide, és mi a neved.

A lány csak egy vad pillantást vetett rám, a másik pedig lesütötte szemét. Az, aki rám nézett, mondott néhány szót, de olyan tájszólásban, hogy egy kukkot sem értettem. Fekete hajú kövér lány volt, tizenhat éves, vagy annyi sem.

– *Sorella?* – kérdeztem, és rámutattam a másikra.

Intett, hogy igen, nővérek; s elmosolyodott.

– No hát, ne féljenek – mondtam, és megveregettem a térdét. Éreztem, hogy izmai megdermednek az érintésem alatt. A másik lány föl sem mert nézni; ez körülbelül egy évvel fiatalabbnak látszott a nővérénél. Aymo megint rátenyerelt az idősebb lány combjára, s az megint lelökte magáról a kezét. Aymo ránevetett.

– Lenni jó ember – mutatott saját magára. – Lenni jó ember – mutatott rám is. – Ne féljeteK semmitől.

A lány most őrá vetett egy vad tekintetet. Olyanok voltak, mint két vadmadár.

– Csak azt szeretném tudni, hogy miért szállt föl, ha nem kellek neki? – kérdezte Aymo. – Abban a pillanatban fönt voltak a kocsin, amikor intettem nekik.

Odafordult a lányhoz.

– Ne féljeteK semmitől. Nem foglak titeket meg... – és kimondott egy ocsmány szót. – Nincs is helyünk rá, hogy...

Láttam az arcán, hogy azt az egy szót érti, de többet nem. A szeméből, ahogy Aymót nézte, sütött a félelem. Még szorosabbra húzta a kendőjét.

– Kocsi lenni tele – folytatta Aymo. – Nincs helyünk, hogy... Ne félj, hogy meg... – Ahányszor kiejtette azt a

szót, a lány egy kicsit megmerevedett. Aztán már egészen megdermedve ült a helyén, és ránézett Aymóra, és elfakadt sírva. Néztem ajkának remegését és a könnyeket, ahogy lefutottak kövér arcán. A húga még mindig maga elé nézett, de megfogta nénje kezét, és akkor kézen fogva ültek egy darabig. Az idősebbik, akinek oly vad volt a nézése, zokogott.

– Attól félek, hogy megijesztettem – mondta Aymo. – Pedig igazán nem akartam.

Bartolomeo elővette a hátizsákját, és levágott két darabot a sajtból.

– Nesze – mondta. – Ne bőgj.

Az idősebbik a fejét rázta, és folytatta a sírást, de a húga elfogadta a sajtot, és hozzálátott. Néhány perc múlva nénje kezébe nyomta a másik darab sajtot, és most már mind a ketten ettek. Az idősebbikből még fel-feltört a sírás.

– Mindjárt megnyugszik ő is – mondta Aymo.

Hirtelen a fejéhez kapott.

– Csak nem vagy te szűz? – kérdezte a mellette ülő lányt, aki hevesen bólogatott. – Te is szűz? – kérdezte a hűgát. Erre mindketten bólogattak, és az idősebbik mondott valamit, amit nem értettünk, mert tájszólást beszélt.

– Nem kell félni – mondta Bartolomeo. – Nem kell félni semmit.

A két lány felsóhajtott és megnyugodott.

Otthagytam őket Aymóval, aki tovább üldögélt a sarokban, és visszamentem Piani kocsijához. Az oszlop még mindig nem mozdult, de a csapatok szépen vonultak tovább. Az eső nem gyengült, s nekem az jutott eszembe, hogy hátha azért akadunk el minduntalan, mert a motorokban átnedvedett valamelyik érintkezés. Még valószínűbb azonban, hogy azért történt, mert a lovak és az emberek minduntalan el-elaludtak. Igaz ugyan, hogy a városokban a forgalom akkor is összetorlódhat, ha mindenki ébren van. Itt az volt a baj, hogy lófogatú és motoros járművek álltak egymás hegyén-hátán, és nem bírtak egymáson segíteni. A parasztkocsik pedig éppenséggel nem sokat javítottak a helyzeten. Egész jóképű az a két lány Barto kocsiján. Persze, két szűznek, két igazi szűznek nem tesz valami jót egy ilyen visszavonulás. Valószínűleg nagyon vallásosak. Ha most nem

volna háború, mindnyájan szépen ágyban feküdnénk. Ágyban, párnák közt. Szépen lehajtanám a fejem. Elnyúlnék mereven, mint az ágydeszka. Catherine is ágyban fekszik most, ágylepedő van alatta, ágylepedő van fölötte. Érdekes, nem tudom, melyik oldalon szokott aludni. De hátha ő sem alszik most? Talán ébren van, és rám gondol. Vad, nyugati szél, ős szóhaja, te. Fújt a vad, nyugati szél, és esett az eső, nem valami esőcske, hanem igazi eső, mintha dézsából öntenék. Esett egész éjjel. Nézzétek, emberek, mennyi eső leesett. Uramistenem, bárcsak megint karjaimba zárhatnám szerelmemet, és megint az ágyamban lehetnék. Az én szerelmemet, Catherine-t! Vad, nyugati szél, fújd őt a karomba. Nézzétek, emberek, mind itt ázunk az esőben, rabjai vagyunk minden gyötrelmünkkel, és az a kis esőcske nem könyörül rajtunk.

„Jó éjszakát, Catherine – mondtam hangosan. – Remélem, jól alszol. Ha kényelmetlenül fekszel, fordulj át a másik oldaladra – mondtam. – Mindjárt hozok neked egy pohár vizet, szerelmem. Nemsokára virrad, és akkor jobb lesz minden. Sajnálom, hogy olyan kényelmetlen az ágyad. Csukd be a szemed, és próbálj elaludni, kedvesem.”

„Egész idő alatt aludtál – mondta Catherine. – És álmodban miket összebeszéltél! Igazán itt vagy velem? És nincs semmi bajod?”

„Persze hogy igazán itt vagyok. Itt is maradok. Nem bírnék téled elválni. Az a kis távolság nem számít.”

„Milyen édes és kedves vagy hozzám. Ugye, nem mész el az éjjel?”

„Persze hogy nem megyek el. Mindig veled maradok. Csak kiálts nekem, és máris ott vagyok.”

Piani ébresztett föl.

– Elindultak, tenente.

– Milyen mélyen aludtam – mondtam. Órámra néztem: hajnali három volt. Hátranyúltam az ülés mögé a barberás üvegért.

– Hangosan beszélt álmában – mondta Piani.

– Angolul álmodtam valamit – mondtam.

Az eső csendesedni kezdett, s mi lassan haladtunk előre. Virradat előtt azonban újra meg kellett állni, s amikor kivilágosodott, épp egy kis magaslaton vesztegeltünk, ahon-

nan messze-messze beláthattam a visszavonulás útját. Az összes járművek álltak, csak a gyalogság szivárgott keresztül rajtuk. Később megint előrejutottunk egy darabbal, de a nappali világosságban jól látszott, hogy milyen keveset haladunk. Beláttam, hogy ha valaha meg akarunk érkezni Udinéba, akkor előbb-utóbb le kell térni az országútról, és elindulni a földeken keresztül, toronyiránt.

Még az éjjel sok paraszt szegődött a visszavonulók oszlopához az országútra torkolló dűlőutakról; s most aztán beékelődtek az oszlopba a bútorokkal és főzőedényekkel megrakott parasztkocsik is. Néha megvillant egy matracok közé ágyazott tükör, s a kocsikhoz hozzá voltak kötve a kacsák és a csirkék. Épp az orrunk előtt egy varrógép utazott egy szekér hátán az esőben. A parasztok szerették volna megmenteni értékesebb holmijukat. Az asszonyok legszívesebben fönt ültek a szekereken, és behúzták a nyakukat az esőben, sokan azonban inkább a kocsik mellett gyalogoltak, és igyekeztek olyan közel húzódni a szekérhez, ahogy csak lehetett. Kutyák is belekeveredtek az oszlopba, s amikor mentünk, a szekerek alá húzódtak és ott baktattak. Az országút csupa sár volt, kétoldalt magasan állt a víz az árokban, s az utat szegélyező fák mögött a szántóföldek is úgy fel voltak ázva, hogy nem volt tanácsos az útról letérni. Leszálltam, és egy darabot előrefurakodtam. Azt néztem, honnan nyílik egy dűlőút, ahol letérhetnék, és nekivághatnék a világnak. Tudtam, hogy sok ilyen út van, de vaktában nem indulhattam el, mert hátha nem lyukadunk ki sehová. Nem bírtam köztük különbséget tenni, mert mi mindig az országúton jártunk, mindig autón robogtunk, és onnan nézve egyik dűlőút olyan volt, mint a másik. Most azonban tisztában voltam vele, hogy ha nem találom meg a legalkalmasabb utat, akkor itt rekedünk. Igaz ugyan, hogy senki sem tudta, milyen messze vannak az osztrákok, és hogy áll a bál voltaképpen, de afelől nem lehet kétség, hogy ha az eső eláll, és fölibénk jönnek a repülőök, és elkezdenek minket megdolgozni, akkor ennek az oszlopnak gyászos vége lesz. Elég, ha néhány sofőr otthagyja a kocsiját, vagy felfordul néhány ló, s az országúton teljesen megbénul a forgalom.

Az eső mintha egy kissé alábbhagyott volna; reméltem, hogy hamarosan kitisztul az idő. Jókora darabot előremen-

tem az út szélén, s aztán észrevettem egy keskeny oldalutat, mely két oldalán sűrű bozóttal benőve, a szántóföldek kel- lős közepén észak felé vezetett. Gondoltam, ezt az utat meg- próbáljuk, és visszasiettem a kocsikhoz. Szóltam Pianinak, hogy lekanyarodunk az útról, aztán hátramentem, és Bo- nellónak meg Aymónak is megmondtam ugyanezt.

– Ha nem jó irányba vezet, még mindig megfordulha- tunk és visszajöhetünk – mondtam.

– Hát ezzel a kettővel mit kezdjek? – kérdezte Bonello. A két műszaki altiszt még ott ült mellette az ülésen. Bo- rostások voltak, de még mindig elég katonásan festettek e korai órában.

– Hadd jöjjenek – mondtam. – Legalább lesz, aki segít a kocsit tolni.

Továbbmentem Aymóhoz, és megmondtam neki, hogy nekivágunk a szántóföldeknek.

– Vigyük a szent szüzeket is? – mutatott a két lányra, akik az igazak álmát aludták.

– Sok vizet nem zavarnak – mondtam –, de inkább vegyél föl olyasvalakit, aki segít a kocsit kihúzni a sárból.

– Beültetem őket a kocsiba – mondta Aymo. – Hátul van még annyi hely.

– Hadd jöjjenek, ha annyira ragaszkodsz hozzájuk – mondtam. – De keress valami széles vállú legényt, kocsit tolni.

– Majd keríték egy bersaglierit – mosolygott Aymo. – Azoknak a legszélesebb a válluk. Hogy van, tenente?

– Jól. Hát te?

– Én is jól, csak nagyon éhes vagyok.

– A legelső helyen, ahol érdemes megállni, kiszállunk és harapunk valamit.

– Nem fáj a lába, tenente?

– Nem – mondtam.

Fölléptem a kocsi hágcsójára, és onnan jól láthattam Pia- nit, aki már rákanyarodott a kis oldalútra, és elindult rajta fölfelé. A tar ágak sövényén keresztül néztem a kocsi moz- gását. Bonello is elindult Piani után, aztán Aymónak is sike- rült átpréselődni a kocsik között. Mentünk a két sebesült- szállító kocsi után a bozóttal szegélyezett keskeny úton, mely végül egy parasztházhoz vezetett. Amikor odaérkez-

tünk, Piani és Bonello már beálltak az udvarra. Az alacsony, hosszan elnyúlt háznak a bejáratát lécekre futtatott szőlő nőtte be. Kút állt az udvar közepén, és Piani már húzta is a vizet, hogy megtöltse a hűtőjét; olyan kis sebességgel döcög-tünk idáig, hogy alaposan elforrott a vize. A házban nem találtunk senkit. Visszatekintettem, amerről jöttünk, és láttam az utat, a parasztházat a kis dombtetőn, az egész tájat, kétoldalt a cserjék sorát, aztán a szántóföldeket, és az országúton a hosszú fasort, melynek fáit alatt lassan döcögött előre a visszavonulók oszlopa. A két műszaki altiszt átkutatta a házat, a lányok fölébredtek, és bámész szemmel nézték az udvart, a nagy betegszállító kocsikat a ház előtt, és a három sofört a kútnál. Az egyik műszaki őrmester egy faliórát hozott ki a házból.

– Viszed vissza rögtön! – mondtam neki.

Rám bámult, visszament a házba, és óra nélkül jött vissza.

– A társad hová lett? – kérdeztem.

– A latrinára ment – mondta, és sietve felkuporodott az autóra. Attól félt, hogy itt találjuk hagyni.

– Nincs még ideje a reggelinek, tenente? – érdeklődött Bonello. – Jó volna harapni valamit; nem vesztenénk vele sok időt.

– Mit gondol, ha ezen az úton továbbmegyünk, elvergődünk valahová? – kérdeztem.

– Az biztos.

– Akkor nem bánom, reggelizhetünk.

Piani és Bonello bement a házba.

– Szálljatok le ti is – mondta Aymo a lányoknak. Kezet nyújtott, hogy segítsen a leszállásnál, de az idősebbik a fejét rázta. Elhagyott házba a világért sem mentek volna be. Csak néztek minket a kocsiról.

– Sok baj van velük – mondta Aymo.

Beléptünk a házba. Félhomályos, tágas szobába léptünk, mely kongott az ürességtől, mint minden elhagyott lakás. Bonello és Piani már a konyhában tettek-vettek.

– Nem sok enivaló maradt – mondta Piani. – Ezek nagytakarítást csináltak.

Bonello egy nagy darab fehér sajtot szeletelt a súlyos konyhaasztalon.

– Azt a sajtot hol szerezte?

– Lent a pincében. Piani almát is talált, meg bort is.

– Nem rossz reggeli.

Piani éppen a fadugót csavarta ki egy jókora vesszőfonatos demizsonból. Aztán megdöntötte, és teletöltött egy rézedényt.

– A szaga jó – mondta. – Hozzál néhány csuprot, Barto. A két műszaki őrmester is bejött.

– Parancsoljanak egy kis sajtot, őrmester urak – mondta Bonello.

– Inkább indulnánk már – mondta az egyik őrmester, miközben a sajtot ette, és bort ivott rá.

– Ne féljen maga attól, hogy itt maradunk – mondta neki Bonello.

– Egy hadsereg a hasával masíroz – mondtam.

– Hogy érti ezt? – kérdezte az őrmester.

– Hogy enni jobb.

– Az igaz. Viszont sürget az idő.

– Fogadni merek, hogy ez a két pofa már jól bezabált – mondta Piani. A két altiszt ránézett. Nagyon utáltak mindegyikünket.

– Ön ismeri az utat? – kérdezte tőlem az egyik.

– Nem én – mondtam, s ők összenéztek.

– Nem kellene már indulni? – kérdezte az első.

– Mindjárt – mondtam. Ittam egy jót a vörös borból, mely remekül csúszott a sajtra és az almákra.

– Hozzátok a sajtot – mondtam, és kimentem. Bonello utánam jött, s az óriási demizsont cipelte kifelé.

– Attól félek, hogy túl nagy – mondtam. Bonello bánatos pillantást vetett rá.

– Én is attól félek – mondta. – Legalább a kulacsainkat teletöltöm.

Miközben sorra megtöltötte a kulacsokat, egy kis vörös bor kifolyt az udvar kövezetére. Aztán fülön fogta a demizsont, és odaállította az ajtó falához.

– Idekészítem az osztrákoknak, hogy be se kelljen törniük a házba – mondta.

– Indulás – mondtam. – Piani meg én megyünk elől.

A két műszaki már fölkapaszkodott az ülésre Bonello mellé. A lányok sajtot és almát eszegettek, Aymo cigarettá-

zott. Elindultunk a keskeny úton. Visszanézve láttam a két kocsit és a parasztházat. Alacsony, de csinos és masszív kőépület volt; nekem különösen a kút kovácsoltvas cifrázata tetszett. Mentünk a keskeny és sáros úton, melyet bozótszerű élősvény kísért kétoldalt. A két másik kocsi szorosan fölzárkózott hozzánk.

29

Déltájban megfeneklettünk a sáros úton; amennyire ki tudtuk számítani, tíz kilométerre lehettünk Udinétól. Délelőtt elállt az eső, és három ízben hallottuk a repülőgépek berregését; láttuk őket lecsapni a fejünk fölött: néztük, ahogy nagy ívben elkanyarodnak bal felé, és akkor már zuhogtak is a bombák az országúton. Mi a mellékutak egész labirintusán vergődtünk keresztül, többször is zsákutcába jutottunk, de mindig megfordultunk, és sikerült valahogy közelebb kerülni Udinéhoz. Most azonban Aymo kocsija, miközben lefarolt az útról, hogy mi vissza tudjunk fordulni egy zsákutcából, beleoldalgott a felázott talajba, kerekei megpördültek, és ezzel mind mélyebbre és mélyebbre ásták magukat a sárba, míg végül a differenciálon nyugodott a kocsi. Nem volt mit tennünk, gödröket ástunk a kerekek elé, beszórtuk gallyal, hogy a láncnak legyen miben megkapaszkodnia, és nekifeküdtünk a kocsinak, hogy vissza tudjon mászni az útra. Mindnyájan leszálltunk. Körülvettük az autót. A két őrmester szemügyre vette a kocsit, és megvizsgálta a kerekeit. Aztán szó nélkül elindultak az úton, és otthagytak. Utánuk mentem.

– Gyertek vissza – szóltam. – Segítsetek rőzsét vágni.
– Nekünk mennünk kell – mondta az egyik.
– Nem lehet meglógni – mondtam. – Vágjatok gallyakat.

– Nekünk mennünk kell – mondta ugyanaz az őrmester. A másik nem szólt semmit. Sietve szedték a lábukat. Egyikük sem mert a szemembe nézni.

– Azt parancsolom, hogy gyertek vissza a kocsihoz, és vágjatok gallyakat – mondtam. Most is csak az egyik őrmester fordult meg.

– Nekünk tovább kell mennünk. Magukat úgyis mindjárt bekerítik. Ön pedig úgysem parancsolhat nekünk. Nem a mi fölöttesünk.

– Azt parancsoltam, hogy vágjatok rőzsét – mondtam. Sarkon fordultak, és továbbmentek az úton.

– Állj! – kiáltottam, de ők csak mentek tovább a sáros úton, a két sövényfal között. – Azt parancsoltam, hogy álljatok meg! – kiáltottam utánuk. Erre meggyorsították lépteiket. Kinyitottam a pisztolytáskámat, kivettem a pisztolyt. Célba vettem azt, aki feleselt, és rálöttem, de elhibáztam. Mind a ketten futásnak eredtek. Még három lövést adtam le, s az egyik őrmester felbukott. A másikat, aki átbújt a sövényen, elveszítettem szem elől. Löttem utána a bozóton át, amikor láttam, hogy továbbszalad a földeken keresztül. Amikor már nem volt több töltenyem, új tárat tettem a pisztolyba, de akkor a második őrmester már túl messze volt ahhoz, hogy végezzek vele. Már a szántás túlsó végében rohant, mélyen leszegett fővel. Betöltöttem az üres tárat is.

Bonello jött oda hozzám.

– Emezzel hadd végezzek én – mondta.

Átadtam neki a pisztolyt, és ő odasétált, ahol az egyik műszaki őrmester feküdt, keresztben az úton, arccal a sárban. Bonello fölébe hajolt, fejéhez illesztette a pisztoly csövét, és meghúzta a ravaszt. A pisztoly nem szólt.

– Biztosítva van – mondtam.

Bonello kinyitotta a biztosító zárat, és kétszer belelőtt az őrmester fejébe. Aztán lábánál fogva elhúzta az útról, és lefektette a sövény mellé. Visszajött hozzám, és kezembe nyomta a pisztolyt.

– Bűdös strici – mondta, és visszanezett az őrmesterre.
– De én elintéztem, igaz-e, tenente?

– Most aztán iparkodjunk azzal a rőzsevágással – mondtam. – Az a másik még egy találatot sem kapott?

– Azt hiszem, nem – mondta Aymo. – Túl messze volt ahhoz, hogy pisztollyal el lehessen találni.

– Pizok fráter – mondta Piani.

Vagdostuk a vesszőt meg a gallyat valamennyien. A kocsit teljesen kiürítettük, és Bonello gödröt ásott a kerekek elé. Amikor elkészültünk, Aymo megindította a motort és bekapcsolta az első sebességet. A kerekek pörögni kezdtek,

sarat és gallyakat fröcskendeztek széjjel. Bonello meg én nekifeküdtünk a kocsinak, és toltuk inunkszakadtáig. A kocsinem mozdult.

– Tolass vele előre-hátra, Barto – mondtam.

Most hátra, aztán megint előre járatta a motort, de csak az volt az eredmény, hogy a kerekek még mélyebbre ásták magukat, és a végén megint csak a differenciálon nyugodott a kocsin, a kerekek pedig vígan pörögtek a maguk ásta lyukban. Fölegyenesedtem.

– Meg kell próbálni kötéllel kihúzni – mondtam.

– Nem hiszem, hogy az ér valamit, tenente. A kocsinoldalvást áll, és húzni csak egyenesben lehet.

– Akkor is meg kell próbálni – mondtam. – Más módon sohasem bírjuk innen kirángatni.

A szűk úton a két másik kocsin csak egy irányban bírt mozogni, mégpedig előre. Összekötöttük a két kocsit, és húzni kezdtük a harmadikat, de csak annyi történt, hogy a kerekek kezdtek kicsúszni a kerékvágásból.

– Nem lesz jó! – kiáltottam. – Hagyjuk abba.

Piani és Bonello leszálltak a kocsijukról, és odajöttek hozzánk. Aymo is leszállt. A lányok egy köfalon ültek, valami negyven méterre tőlünk, az útszélen.

– Mit csináljunk, tenente?

– Még egyszer kiássuk, és megpróbálkozunk a rözsével – mondtam. Nézegettem az utat. Ami történt, azért én vagyok a hibás. Én mondtam, hogy menjünk erre. A nap már kezdett kibújni a felhők alól, és a sövény mellett ott feküdt az őrmester teteme.

– Leterítjük a zubbonyát meg a köpenyét – mondtam.

Bonello elment az őrmester ruháiért. Én gallyakat nyestem, Aymo és Piani a gödröt ástak a kerék előtt és mögött. Amikor megkaptam a köpenyt, behasítottam és kettétéptem, leterítettem a gödörbe a kerék elé, és ágakat gyömöszöltem rá, hogy a kerék belkapjon. Amikor indulásra készen álltunk, Aymo fölkapaszzkodott a kocsira, és begyújtotta a motort. A kerekek pörögtek, mi pedig, ahogy bírtuk, nyomtuk a kocsit. De ez sem segített.

– Ennek vége – mondtam. – Szedje le a kocsiról, amire szüksége van, Barto.

Aymo is fölmászott a kocsiba Bonellóval együtt, aki le-

hozta a köpenyét, két üveg bort és a sajtot. Aztán Bonello beült a kormányhoz, és belekotort a műszaki őrmester zubbonyának zsebébe.

– Azt a zubbonyt jó lesz eldobni – mondtam. – De hová tesszük Barto szüzeit?

– Hátral beférnek – mondta Piani. – Úgysem hiszem, hogy messzire jutunk.

Kinyitottam a sebesültszállító autó hátsó ajtaját.

– Tessék – mondtam. – Szálljanak föl.

A két lány fölszállt, és behúzódott a sarokba. Az volt az érzésem, hogy nem vették észre a lövöldözést. Visszanéztem, és ott láttam az őrmester testét, hosszú szárú, piszkos alsójában, a földön. Fölszálltam Piani mellé, és elindultunk. Az volt a kérdés, át tudunk-e vágni a szántóföldön. Ott, ahol az út véget ért, leszálltam, és elindultam gyalog előre. Ha át bírunk vergődni a földeken, akkor odaát már találunk járható utat. De nem bírtunk átvergődni, a kocsik elsüllyedtek a puha sárban. Amikor már végleg és menthetetlenül elmerültünk, és a kerekek agyig merültek a sárba, otthagytuk a szántóföldön a kocsikat, és gyalogszerrel indultunk Udine felé. Amikor elértük a szemközti utat, mely a nagy országútba torkollott, megmutattam nekik az irányt, és így szóltam a lányokhoz:

– Menjetek le odáig. Ott majd segítenek rajtatok az emberek.

Rám bámultak. Kivettem a pénztárcámat, és mindegyiknek egy-egy tízlírást nyomtam a kezébe.

– Menjetek csak arra lefelé – mutattam az országútra. – Barátok! Család!

Most sem értették, hogy mit mondtam, és csak szorongatták a pénzt a kezükben, és elindultak az országút felé. Egyszer-kétszer hátra is néztek, mintha attól tartanának, hogy visszaveszem tőlük a pénzt. Néztem, amint szorosán összehúзва magukon a kendőt, az országút felé ballagtak, és gyanakodva vissza-visszanéztek ránk. A három sofőr röhögött.

– Nekem mennyit ad, tenente, ha én is elindulok arrafelé? – kérdezte Bonello.

– Jobb nekik, ha ilyen nagy tömegben fogják el őket, mint egyedül – mondtam.

– Tessék nekem kétszáz lírát adni, és én elindulok, egyenesen Ausztriába – mondta Bonello.

– Úgyis elszednék tőled – mondta Piani.

– Ki tudja – mondta Aymo. – Hátha vége lett a háborúnak.

Ahogy a lábunk bírta, siettünk tovább az úton. Néha át-sütött a felhőkön a nap. Szederfák szegélyezték az utat, s az ágakon keresztül még láttam a mi két bútorkocsi nagyságú, óriási autónkat besüllyedve a szántóföldbe. Piani is odanézett.

– Aki ezeket ki akarja innen húzni, az építsen magának utat – mondta.

– Az istenit, de jó volna most egy bicikli – mondta Bonello.

– Amerikában is bicikliznek az emberek? – kérdezte Aymo.

– Azelőtt sokat bicikliztek – mondtam.

– Minálunk nagy dolog egy bicikli – mondta Aymo. – De még milyen nagyszerű dolog.

– Az istenit, csak lenne biciklink – mondta Bonello. – Utálok gyalogolni.

– Nem lövöldöznek itt valahol? – kérdeztem, mert úgy tűnt föl, mintha puskalövéseket hallottam volna a messzeségben.

– Nem hiszem – mondta Aymo, és fülelt.

– Úgy hallottam – mondtam.

– Nekünk legelőször a lovassághoz lesz szerencsénk – mondta Piani.

– Azt hiszem, nincs is nekik lovasságuk.

– Ne is legyen, az istenit neki – mondta Bonello. – Nem szeretném, ha a lándzsájára tűzne valamilyen lovas katona.

– Jól tette, hogy lelőtte azt az őrmestert, tenente – mondta Piani, miközben sietős léptekkel haladtunk előre.

– Ami azt illeti, én lőttem le – mondta Bonello. – Amióta ez a háború tart, még nem ölhettem meg senkit, és egész életemben vágytam rá, hogy lelőjek egy őrmestert.

– Ami azt illeti, már nagyon csendesesen viselkedett, amikor lelőtted – mondta Piani. – Nem kellett attól félni, hogy megszökik.

– Annyi baj legyen. Legalább van egy szép emlékem. Kinyírtam egy ilyen piszok őrmestert.

– Szeretnék ott lenni, amikor meggyónod – mondta Aymo.

– Azt fogom mondani: „Áldj meg, atyám, mert kinyírtam egy őrmestert.”

Mindnyájan nevettek.

– Tudniillik – magyarázta Piani –, Bonello anarchista. Nem jár templomba soha.

– Piani is anarchista – mondta Bonello.

– Igazi anarchisták maguk? – kérdeztem.

– Nem, tenente. Mi Imolából jöttünk. Mi szocialisták vagyunk.

– Járt már Imolában, tenente?

– Még nem.

– Az aztán a város, az istenit neki. El kell oda jönnie a háború után, ha valami szépet akar látni.

– Maguk mind szocialisták?

– Mind.

– És igazán olyan szép az a város?

– Gyönyörű. Olyan nincs még egy.

– És hogy lettek maguk szocialisták?

– Mind szocialisták vagyunk. Mindenki szocialista. Mindig szocialisták voltunk.

– Jöjjön Imolába. Magából is szocialistát faragunk.

Előttünk balra kanyarodott az út, egy kis dombra vezetett, e dombon terméskő fal volt, meg egy almáskert. Ahogy fölfelé kapaszkodtunk a dombra, abbamaradt a beszélgetés. Lépteinket sietősre fogtuk, mert múlt az idő.

Később egy másik úton meneteltünk, mely egy folyóhoz vezetett. Hosszú sorban álldogáltak rajta a gazdátlaná vált teherautók és szekerek. Egy hídra vezetett az út. Egyetlen lelket sem lehetett látni. A folyóban megdagadt a víz, s a hídnak kirobbantották a közepét; a kőív belezuhant a folyóba, s a víz barnán kavargott a törmelék fölött. Továbbmentünk a vízparton, hogy valami átkelőhelyet találjunk.

Tudtam, hogy valamivel följebb egy vasúti hídnak kell lennie, s reméltem, hogy azon átjuthatunk. Vizes és sáros ösvényen mentünk; csapatokat sehol sem láttunk, csak otthagytott teherautókat és sok fölszerelést. A folyó partján, ameddig csak mentünk, nem láttunk senkit és semmit, csak ázott bokrokat és sarat. Mentünk tovább a töltésen, és végre megláttuk a hidat.

– Micsoda gyönyörű híd – mondta Aymo.

Hosszú, vasszerkezetű híd ívelt át a folyó medre fölött, mely máskülönben mindig száraz szokott lenni.

– Jó lesz sietni és átmenni a hídon, mielőtt felrobbantják – mondtam.

– Nincs ott senki, aki felrobbantaná – mondta Piani. – Mindenki elment.

– Valószínűleg alá van aknázva – mondta Bonello. – Majd maga megy át rajta elsőnek, tenente.

– Halljátok az anarchistát? – mondta Aymo. – Miért nem ő megy előre?

– Majd én megyek – mondtam. – Ha aláaknázták is, egy ember súlyától nem robban föl.

– Nesze neked – mondta Piani. – Itt az ész. Neked mért nincs eszed, te anarchista?

– Ha volna eszem, nem lennék itt – mondta Bonello.

– Ebben van valami, nem igaz, tenente? – kérdezte Aymo.

– Ebben bizony van valami – mondtam.

Már a híd közelében jártunk. Közben megint beborult az ég, és lassan szemerkélni kezdett az eső. A hosszú híd nagyon biztonságosnak látszott. Fölkapaszkodtunk a hídfőig.

– Jöjjenek utánam, de csak egyenként – mondtam, és nekivágtam a hídnak. Közben alaposan szemügyre vettem a talpfákat és a vasúti síneket, nem látom-e nyomát gyújtószírnak vagy másvalamilyen robbantófelszerelésnek, de nem találtam semmi gyanúsat. A talpfák rései közt leláttam az iszapos vizű, rohanó folyóra. Messze előttem, az esőben ázó vidék fölött, már idelátszott Udine. A túlsó partra érve körülnéztem, s a folyón fölfelé még egy hidat vettem észre. Ahogy néztem, egyszer csak látom, hogy sárgás homokszínű gépkocsi megy rá a hídra. A hídnak magas korlátja volt, s

az autó, alighogy ráfutott a hídra, eltűnt a szemem elől, de a sofőr fejét tisztán lehetett látni, a mellette ülőét is, meg azt a kettőt, aki a hátsó ülésen ült. Mind a négyen német sisakot viseltek. Aztán lefutott a hídról az autó, és végleg eltűnt a fák alatt és az úton veszteglő gazdátlan járművek között. Intettem Aymónak, aki épp a hídon jött keresztül, és a többieknek is, hogy siessenek. Leereszkedtem a hídfőről a töltés mögé. Nemsokára odajött hozzám Aymo.

– Láta azt az autót? – kérdeztem.

– Nem. Mi csak magát figyeltük.

– Egy német vezérkari autó ment át a másik hídon.

– Egy vezérkari kocsi?

– Az.

– Jézusmária!

Megérkeztek a többiek is, és mind ott kuporogtunk a töltés alatt a sárban, ahonnan átláthattunk a síneken a másik hídra, a fasorra, az árokra és az országútra.

– Mit gondol, tenente, körül vagyunk már zárva?

– Nem tudom. Csak azt láttam, hogy egy német vezérkari autó hajtott azon az országúton.

– Nincs valami furcsa érzése, tenente? Nem érez valami bizsergést a fejében?

– Ne bolondozzon most, Bonello – mondtam.

– Mondok valamit – szólalt meg Piani. – Igyunk egyet. Ha már úgyis körül vagyunk zárva, legalább igyunk egyet. Leakasztotta a kulacsát és kihúzta a dugót.

– Nézzétek csak! – kiáltotta Aymo, és az országútra mutatott.

A kőhíd fejénél német sisakok mozogtak. A sisakok mind előrenéztek, és lassan, emberfeletti egyöntetűséggel haladtak előre. Később, amikor lefelé jöttek a hídról, egészen tisztán láthattuk őket. Egy kerékpáros egység volt. Az első két katonának jól megnéztem az arcát. Pirospozsgás képükről csak úgy sugárzott az egészség. Rohamsisakjukat mélyen előrehúzták a homlokukba, úgyhogy az arcukat is részben elfedte. Puskájukat hozzácsatolták a kerékpár vázához, s a derekszíjükről kézigránátok lógtak, nyéllel lefelé. Sisakjuk is, egyenruhájuk is vizes volt, de ők könnyedén bicikliztek tovább, s hol előre, hol meg az út két oldalára tekingettek. Elöl két ember haladt, utánuk négy jött egy sorban, ötá-

nuk majdnem egy tucát, aztán még egy tucát, s aztán egy ember egyedül. Azt hiszem, nem nagyon beszélgettek, bár mi úgysem hallhattuk volna a folyó zúgásától. Továbbkari-káztak az úton, és eltűntek a szemünk előtt.

– Jézusmária – mondta Aymo.

– Ezek németek voltak – mondta Piani. – Ezek nem voltak osztrákok.

– És senki sincs, aki megállítaná őket? – kérdeztem. – Miért nem röpítették a levegőbe azt a hidat? Miért nincsenek itt géppuskák, végig a parton?

– Ezt magának kellene tudnia, tenente – mondta Bonello.

Nagyon dühös voltam.

– Tisztára bolondokháza! Odalent felrobbantanak egy vacak kis hidat. Itt meghagyják a hidat a fő országúton. Miért nincs itt senki? Meg se próbálják az ellenállást?

– Ezt magának kellene tudnia, tenente – mondta Bonello.

Elhallgattam. Utóvégre mi közöm hozzá? Az én dolgom csak az, hogy három sebesültszállító autóval eljussak Pordenonéba. Ez, sajnos, nem sikerült. Most nem marad más hátra, mint hogy legalább mi vergődjünk oda; de úgy látszik, még Udinét sem nagyon érjük el. Csak azért is eljutok Udinéba. A fő dolog, hogy megőrizsem a nyugalmamat, és ne lőjenek agyon, és ne fogjanak el.

– Kéznel van a kulacsa? – kérdeztem Pianit. Átvettem a kulacsot, s egy jót húztam belőle. – Jó lesz elindulni – mondtam. – Rohanni persze nem fogunk azért. Éhes valaki? Mert akkor ehetünk.

– Hát ez nem a legkellemesebb hely – mondta Bonello.

– Jó, hát akkor menjünk.

– Ne maradjunk inkább ezen az oldalon, ahová nem látnak el?

– Menjünk csak idefönt a töltésen. Lehet, hogy ezen a hídon is átkelnek. Nem szeretném, ha egyszerre itt lennének a nyakunkon, és mi nem láthatnánk őket.

Elindultunk tehát a vasúti sínek mellett. Jobbra meg balra messzire elnyúlt az esőáztatta síkság. Épp az orrunk előtt emelkedett ki belőle az udinei domb. A domb tetején épült kastély alatt látni lehetett a háztetőket. Aztán megláttuk az

óratornyot és a *campanile*-t¹ is. Körös-körül a földeken sok volt a szederfa. Észrevettem, hogy előttünk felszakították egy darabon a síneket. A talpfákat is kiásták, és ledobálták a töltés oldalán.

– Tűnjetek el! – kiáltotta Aymo.

Mind hasra vágódtunk a töltés alján. Egy másik kerékpáros csapat ment az úton. A töltés peremén átnézve, láttam őket tovakarikázni.

– Megláttak minket, de továbbmentek – mondta Aymo.

– Ezen a szent helyen fognak minket halomra löni, tenente – mondta Bonello.

– Nem miránk fáj a foguk – válaszoltam. – Nagyobb dologra vadásznak ezek. Csak akkor leszünk bajban, ha hirtelen belénk találnak botlani.

– Én itt megyek tovább, ahol nem látnak engem – mondta Bonello.

– Próbálja meg. De mi tovább megyünk a síneken.

– Át fogunk tudni csúszni, tenente? – kérdezte Aymo.

– Persze. Még nincsenek nagyon sokan. Ha besötétedik, szépen átjutunk.

– Az a vezérkari kocsi mit keresett itt?

– Ki tudja – mondtam.

Továbbmentünk a síneken. Bonello a töltés tövében taposta a sarat, de aztán belefáradt, és hozzánk csatlakozott. A vasúti töltés most déli irányban elkanyarodott az országút mellől, s mi nem láthattunk többé oda. Eljutottunk egy kis csatornához. Azt a kis hidat, mely átvezetett rajta, fölrobantották, de sikerült a hídroncokon átkapaszkodni a túlsó partra. Valahol lövöldöztek előttünk.

A csatorna túlsó partján megint a síneken mentünk tovább. Sima földeken vezetett keresztül a pálya, egyenesen a város felé. Egy másik vasúti töltést is lehetett látni, jóval mielőttünk. Az az országút, ahol a kerékpárosokat láttuk, észak felé húzódott, dél felé pedig egy keskeny mellékút vezetett a réteken keresztül; mind a két oldalát tömzsi fák szegélyezték. Azt gondoltam, hogy jobb lesz dél felé kitérni, s a földeken át megkerülni a várost, s aztán toronyiránt továbbmenni Campofornio felé, aztán tovább, a Tagliamento

¹ A legtöbb itáliai templom mellett külön épült harangtorony.

felé vezető országúton. Ha Udine után is a mellékutakon maradunk, akkor sikerült elkerülni a nagy országutakon visszaáramló tömeget. Tudtam, hogy számtalan dűlőút vezet a síkságon keresztül. Leereszkedtem a töltés oldalán.

– Errefelé megyünk – mondtam.

A dűlőutat akartuk elérni, s így megkerülni a város déli csücskét. Amikor már mindnyájan lemásztunk a töltésről, egy lövés dördült el. A golyó a töltés sáros talajába fúródott.

– Vissza! – ordítottam.

Kapaszkodni kezdtem felfelé, vissza a sínekhez, miközben meg-megcsúszott a lábam a sárban. A sofőrök még nálam is gyorsabban másztak vissza. Ahogy csak a lábam bírta, sietve másztam fel a töltésre. Még két lövés dördült el a sűrű bozótból, és Aymo, aki éppen átlépett a sínen, megbotlott, megtántorodott, és arccal lefelé zuhant. Lerántottuk magunkkal a töltés túlsó oldalán, és hanyatt fektettük.

– Fektesseitek úgy, hogy a feje magasabban legyen – mondtam.

Piani megfordította, fejjel a töltés felé. Így feküdt most a töltés sáros lejtőjén, lábbal lefelé, hörögve lélegzett, és ajkán vér szivárgott. Mi hárman fölébe hajoltunk az esőben. Hátról, a tarkó alatt érte a találat, aztán fölfelé fordult a golyó, és a jobb szeme alatt jött ki. Miközben a két sebet kötöztem, meghalt. Piani visszafektette a földre, megtörölte arcát egy darab gézzel, s aztán elengedte.

– Gazemberek! – mondta.

– Ezek nem lehettek németek – mondtam. – Idáig még nem jutottak el.

– Olaszok! – szolt Piani, de mintegy idézőjelben mondta ki ezt a szót: „*Italiani!*” Bonello hallgatott. Aymo mellett ült a földön, de nem nézett rá. Piani visszahozta Aymo sisakját, mely legurult a töltésről, és elfedte vele az arcát. Aztán lecsatolta a kulacsát.

– Nem vagy szomjas? – kérdezte Bonellótól.

– Nem – mondta Bonello. Hozzám fordult. – Ez bármikor megtörténhetett volna velünk, ha odafönt maradunk a síneken.

– Téved – mondtam. – Ez azért történt, mert át akarunk vágni a mezőn.

Bonello csak a fejét rázta.

– Aymo meghalt – mondta. – Most ki következik? És merre menjünk, tenente?

– Olaszok lőtték le – mondtam. – Ezek nem németek voltak.

– Ha németek lettek volna, azok mindnyájunkat kicsináltak volna, azt hiszem – mondta Bonello.

– Nekünk most több félnivalónk van az olaszoktól, mint a németektől – mondtam. – Az utóvéd minden semmiségtől retteg, a németek viszont tudják, hogy mit akarnak.

– Hát csak találjon ki valami okosat, tenente – mondta Bonello.

– Merrefelé menjünk most? – érdeklődött Piani.

– Azt mondom, feküdjünk le pihenni valahová, míg be nem sötétedik. Ha tovább tudunk jutni dél felé, akkor nincs semmi baj.

– Mindnyájunkat le kell löniük, mert csak ezzel tudják igazolni, hogy az előbb is igazuk volt – mondta Bonello.

– Semmi kedvem sincs kikezdeni velük.

– Most igyekezzünk olyan közel jutni Udinéhoz, amennyire csak lehet. Ott aztán leheveredünk egy kicsit, és ha besötétedett, akkor átvágjuk magunkat.

– Hát akkor indulás – mondta Bonello.

A töltés északi felén creszkedtünk le. Hátranéztem, és ott láttam Aymót a sárban feküdni, a töltés aljában. Nagyon kicsinek látszott, keze a nadrágvarráson, lábszárvédőbe csavart lábai és két sáros bakancsa szépen egymás mellett, sisakja az arcára borítva... Nagyon meglátszott rajta, hogy halott. Esett az eső. Úgy szerettem Aymót, mint régi jó ismerőseim bármelyikét. Okmányait zsebre tettem, és elhatároztam, hogy levelet írok a hozzátartozóinak.

Tovább, ahol a szántóföldek véget értek, egy udvarház állt előttünk. Fák vették körül, és a gazdasági épületeket hozzáragasztották a lakóházhoz, melynek második emeletén egy oszlopokon nyugvó erkély futott körül.

– Jó lesz egy kissé széjjelszakadozni – mondtam. – Majd én megyek előre.

A földeken egy kis gyalogösvény vezetett, és én elindultam rajta a ház felé. Mentem, mentem, és csak egy dolgot tudtam biztosan: azt, hogy ebből a házból löni fognak ránk,

vagy ha nem a házból, akkor a fákról a ház körül. Ahogy közeledtem, tisztán láttam a háznak minden porcikáját. Az emeleten körbefutó erkély beletorkollott a szénapadlásba, s az oszlopok közein széna türemlett ki. Az udvar terméskő kockákkal volt kikövezve, s a fákról csepergett az eső. A ház előtt jókora kétkerekű kocsi állt üresen, két rúdjaival a magasba meredve. Bementem az udvarba, keresztülvágtam rajta, s aztán megálltam a kiugró erkély alatt. A ház ajtaja tárva-nyitva állt, s én bementem, és mindjárt utánam bejött Bonello és Piani is. Odabent sötét volt. Kimentem a konyhába, melynek nagy, nyitott tűzhelyén még ott találtam a kialudt tűz hamuját. A hamu fölött bográcsok lógtak, de üresen. Jól körülnéztem, de semmi ennivalót nem találtam.

– A legjobb, ha lefekszünk a szénapadláson – mondtam.
– Piani, nézzen körül, és ha valami ennivalót talál, akkor hozza föl.

– Majd körülnézek – mondta Piani.

– Én meg segítek neki – tette hozzá Bonello.

– Rendben van – mondtam. – Én azalatt körülnézek a padláson.

A padlásra kőlépcső vezetett föl az alatta húzódó istállóból. A sok eső után jólesett a száraz istállószag. Jóság nem állt benne, nyilván elhajtották a háziak, amikor elmentek. A padlás félig tele volt szénával, s két ablaka nyílt a tetőszerkezetből; az egyiket bedeszkázták ugyan, de a másikkól, egy keskeny padlásablakból ki lehetett látni észak felé a vidékre. Volt még a padlóban egy csúszda, melyen a szénát villával lehányták a jóság elé, s egy nagyobb nyílás, néhány keresztbe vetett gerendával. A szénával megrakott szekerek ez alá álltak be, innen aztán villával földobálták róluk a szénát a padlásra. A tetőn halkán kopogtak az esőcseppek, és a levegőt betöltötte a széna illata, ha pedig lementem a lépcsőn, beszívhattam a száraz trágya szagát az istállóban. Sikertelenül lefeszíteni az egyik deszkát, s így a délnek nyíló ablakon leláthattunk az udvarra, a másikon pedig észak felé, a szántóföldekre volt kilátásunk. Ezen a két ablakon, ha kellett, ki is mászhattunk a tetőre, s a csúszdán lejuthattunk az istállóba, ha a kőlépcsőn nem lehetne közlekedni. Nagyon jó menedéknek ígérkezett a padlás, mert tágas volt, s a legelső gyanús neszre elrejtőzhettünk a szénában. Persze

hogya nem lőttek volna ránk, már régen kicsúsztunk volna dél felé.

Egészen biztos, hogy nem a németek lőttek ránk, mert a németek észak felől közeledtek, és a cividalei országúton vonultak végig; ők tehát dél felől még nem kerülhettek elénk. Olaszok voltak, s tudtam, hogy most ők a legveszélyesebbek. Annyira félnek, hogy a saját árnyékukba is belelőnek. Előző éjszaka a visszavonulók között mi is hallottuk azt a rémhírt, hogy nagyon sok német öltözött olasz egyenruhába, és beállt északon a menekülők közé. Egy szót se hittem ebből. Amióta háború van a világon, mindig meséltek ilyesmit. Amióta háború van a világon, az ellenség mindig ilyesmiben sántikált. Olyan olasz katonát azonban még senki sem látott, aki átment volna a fronton német ruhában, hogy zavart okozzon. Lehet, hogy a németek megtették, de ez csöppet sem hangzott valószínűnek. Nem hiszem, hogy ilyesmire vetemedtek volna a németek. Nem is voltak rászorulva; nem volt rá szükség, hogy megzavarják a mi visszavonulásunkat. Ezt a katonák óriási tömege és az utak csekély száma sokkal jobban elvégezte, mint ők. Senki sem adott ki semmiféle parancsot, a németek legkevésbé. Minket mégis németnek néztek, és belénk lőttek. Olaszok lőtték le szegény Aymót. De olyan kellemes volt a széna illata, és olyan jó volt belémerülni a padláson a puha szénába, hogy egyszerre tovatűntek a közbeeső esztendők. Hányszor feküdtem így a szénában, ahol annyi mesét mondtunk egymásnak, és annyi verebet lőttünk le csúzlival... Ott ültek a verebek, fent a magasban, ahol a padlás falába egy háromszögletű nyílás volt kivágva – de hol van már az a padlás! Egyszer az is megtörtént, hogy kivágták a sűrű bodzabozótot, és csak a csonkjai maradtak meg a földben, száraz ágvégek és gyújtósnak való kórók, a szép kis erdő helyén. Nem lehet visszaszökni az időben. Ha nem is méggy előre, mit érsz vele? A milánói szép napokba sem lehet visszamenni. És ha visszamennél Milánóba, mit érsz vele? Megint tüzelésre lettem figyelmes, északról, Udine irányából. Ágyúlövéseket nem hallottam, csak géppuska ropogását. Valami történik arrafelé. Talán mégis sikerült csapatokat összevonni az úton; lenéztem a padlás félhomályában az ablakból, de csak Pianit láttam, amint ott állt egy hosszú szál kol-

básszal és két üveg borral a hóna alatt, meg egy kancsóval, melyben nem tudom, mi volt.

– Jöjjön csak föl – mondtam. – Ott a létra.

Aztán rájöttem, hogy nem bírja mindezt egyedül fölcipelni, és lementem érte. A szénábanfekvéstől kóválygott a fejem. Majdnem állva aludtam el.

– Hol van Bonello? – kérdeztem.

– Mindjárt megmondom – mondta Piani.

Felmásztunk a létrán, és odafent mindent leraktunk a szénába. Piani elővette a zsebkését, amelynél dugóhúzó is volt, és kihúzta a dugót az egyik borosüvegből.

– Ezt pecsétviasszal zárták le. Ennek jó bornak kell lennie – mondta, és mosolygott.

– Hol van Bonello? – kérdeztem.

Piani rám nézett.

– Elment, tenente – mondta. – Fogságba akar esni.

Nem szóltam semmit.

– Attól félt, hogy mindnyájunkat lelődznek.

Kezemben szorongattam a borosüveget, de nem szóltam.

– Ne haragudjon, tenente, de maga is tudja, hogy mi nem várunk semmit ettől a háborútól!

– Maga mért nem ment el? – kérdeztem.

– Nem akartam magát egyedül hagyni.

– És ő merrefelé ment?

– Nem tudom, tenente. Elment.

– Rendben van – mondtam. – Kérem, vágja ketté azt a kolbászt.

Piani rám nézett a félhomályban.

– Már kettévágtam, mialatt beszélgettünk.

Ültünk a szénában, rágtuk a kolbászt, és iszogattuk a bort. Olyan bor volt, melyet alkalmasint valami esküvőre tartogattak. Olyan öreg volt, hogy már kezdte elveszíteni a színét.

– Maga ennél az ablaknál fog őrködni, Luigi – mondtam. – Én meg a másikon vigyázok.

Mindegyikünknek jutott egy üveg bor. Ki-ki a sajátjából ivott; most fogtam a magamét, és az ablakhoz vittem, lehasaltam a szénára, s a szűk ablakrésen keresztül néztem az ázott vidéket. Magam sem tudom, hogy mire vártam, de látni nem láttam semmit, csak szántóföldeket, tar szederfákat

és a szakadó esőt. Megittam a bort, de nem éreztem magam jobban tőle. Olyan régóta tartogatták, hogy megtört, és elvesztette színét-zamatát. Elnéztem, hogy besötétedik. Egykettőre beesteledett, és esős, fekete éjszaka várt ránk. Amikor egészen sötét lett, semmi értelme sem volt már az őrködésnek, átmentem hát Piani mellé. Hanyatt feküdt a szénán, és aludt; nem akartam még fölverni, csak ültem mellette, és vártam egy kis ideig. Hatalmas szál ember volt, és mélyen aludt. Később fölébresztettem, és útnak indultunk.

Nagyon különös éjszaka volt ez. Nem is tudom, mit vártam tőle, talán a halált, puskalövéseket a vaksötétben, menekülést, de nem történt semmi. Az országút mentén haladó árkon túl a földön hasalva vártunk, míg egy német zászlóalj el nem masírozott mellettünk. Amikor a németek elmentek, keresztülvágtunk az országúton, és továbbmentünk észak felé. A sűrű esőben két ízben is németek közelébe keveredtünk, de nem vettek minket észre. Sikerült északnak megkerülni a várost, anélkül, hogy egyetlen olasszal találkoztunk volna, s egy idő múlva megint belekerültünk a visszavonulók egyik sűrű oszlopába, és velük menekültünk a Tagliamento felé. Sejtelmem sem volt róla, milyen nagyméretű visszavonulás volt ez. Az egész ország menetelt, nemcsak a hadsereg. Mi is mentünk előre egész éjszaka, és nagyobb utat tettünk meg, mint a járművek. Már fáj a lábam, nagyon is elfáradtam, de nem vesztettünk egy percet sem. Óriási butaságnak látszott, hogy Bonello el akarta magát fogatni. Nem fenyegetett semmiféle veszély. Zavartalanul átcúsztunk két hadsereg között. Ha Aymót meg nem ölték volna, azt lehetne hinni, hogy ez volt a legveszélytelegebb séta a világon. Még akkor sem háborgatott senki, amikor a töltés tetején meneteltünk, mindenki szeme láttára. Az öldöklés teljesen esztelenül és váratlanul kezdődött. Kíváncsi voltam, hová jutott Bonello, és mi lett vele.

– Hogy érzi magát, tenente? – érdeklődött Piani.

Egy csapatokkal és járművekkel tele út szélén mentünk.

– Köszönöm, jól.

– Engem nagyon fáraszt a gyaloglás.

– Pedig most csak gyalogolni kell tudni, más semmit. De legalább nincs mitől tartani.

– Bonello hülyeséget csinált.

- Óriási hülyeséget.
- Mit fog csinálni vele, tenente?
- Még nem tudom.
- Egyszerűen ki kell jelentenie, hogy fogságba esett.

Vagy ezt nem lehet?

- Nem tudom.
- Pedig a családja nagy bajba kerülhet, ha tovább folyik a háború.

- A háború nem folyik tovább – szolt közbe egy katona.

- Mindnyájan hazamegyünk. A háborúnak vége.

- Mindenki hazamegy.

- Mindnyájan hazamegyünk.

- Siessünk, tenente – mondta Piani, aki szeretett volna megszabadulni ezektől az emberektől.

- Tenente? Hol az a tenente? *A basso gli ufficiali!* Le a tisztekkel!

Piani belém karolt.

- Ezentúl inkább a nevén szólítom – mondta. – Ezek kötekedni és verekedni akarnak. Néhány tisztet már lelőttek.

Sikerült elhagyni ezt a csoportot.

- Nem csinállok semmit, amiből a családjára baj származhatna – folytattam a megkezdett beszélgetést. – Majd úgy írom meg a jelentésemet.

- Ha tényleg vége a háborúnak, akkor nem számít. De én azt hiszem, hogy nincsen vége. Túl szép lenne, ha vége volna – mondta Piani.

- Hát ez hamarosan ki fog derülni – mondtam.

- Szerintem még nincs vége. Mindenki azt hiszi, hogy vége van, csak én nem.

- *Evviva la Pace!*² – kiáltotta mellettünk egy katona.

- Gyerünk haza!

- Az volna a legjobb, ha mindenki hazamenne – mondta Piani. – A főhadnagy úr nem vágyik még haza?

- Dehogynem.

- Pedig mi már sose megyünk haza. Nincs vége ennek a háborúnak, tenente.

² Éljen a béke! (olasz).

- *Andiamo a casa!*⁸ – kiáltotta egy katona.
- Nézze, hogy hajigálják el a puskájukat – mondta Piani.
- Leveszik a vállukról, és menet közben szépen elejtik. És aztán kiabálnak.
- Pedig a puskát nem szabad eldobni.
- Azt hiszik, hogy ha nincs puska, akkor nincs többé háború.

Ahogy az út szélén iparkodtunk előre, a sötétségben és az esőn keresztül is láttam, hogy nagyon sok csapat nem dobálta el a puskáját. A bő katonaköpenyek fölött ott meredeztek a puskacsövek.

– Maguk hányadik dandárból valók? – kiáltotta a tömeg felé egy tiszt.

– *Brigata di Pace* – ordított vissza valaki. – A béke dandarából.

A tiszt elhallgatott.

- Mit kiabál ez itt? És mit mondott az a tiszt?
- Le a tisztekkel! *Evviva la Pace!*
- Igyekezzünk – nógatott Piani. Két angol sebesültszállító autó mellett mentünk el, melyeket otthagytak, beszorulva a megrekedt járművek közé.

– Ezek Goriziából valók. Ismerem a kocsikat – mondta Piani.

- Messzebb jutottak, mint mi.
- Viszont hamarabb indultak el.
- Kíváncsi vagyok, hol vannak a sofőrjeik.
- Jóval előttünk, az bizonyos.
- A németek megálltak Udine előtt – mondtam. – Ez a rengeteg nép még át fog jutni a folyón.

– Én is azt hiszem – mondta Piani. – Ezért is mondtam, hogy még nincs vége a háborúnak.

– Pedig a németek tovább bírnának menni – mondtam. – Nem is értem, hogy miért nem mennek tovább.

- Én sem értem. Nem sokat értek az ilyen háborúhoz.
- Talán be kell várniuk a járműveiket.
- Fogalmam sincs – mondta Piani. Így kettesben nagyon szelíden viselkedett. A többiek, amíg együtt voltak vele, valósággal megvadították.

⁸ Menjünk hazal (olasz).

– Nős maga, Luigi?
– Hiszen tudja, hogy nős vagyok.
– Ez volt az oka, hogy nem akart fogságba csni?
– Ez volt az egyik. Maga is házasember, tenente?
– Én nem.
– Bonello is nőtlen.
– Persze, az még nem jelent semmit, hogy valaki nőtlen vagy nős. De én azt hiszem, hogy a házasember mindig haza szeretne menni a feleségéhez – mondtam, mert jólesett egy kicsit asszonyokról beszélgetni.

– Ez igaz.
– Hogy van a lába?
– Eléggé fáj.

Virradat előtt elértük a Tagliamento partját, s folytattuk utunkat a felduzzadt folyó mellett, addig a hídig, amelyen az egész visszavonuló tömeg a túlsó partra özönlött.

– Remélem, ezt a folyót már tartani bírják a mieink – mondta Piani.

A sötétben is látszott, hogy milyen magas a vízállás. A két part nagyon messze volt egymástól, és köztük örvénylett a folyó. A fából épült híd majdnem háromnegyed mérföld hosszúságban ívelt át fölötte, s a folyómederben, ahol máskor csak vékony erecskék csordogáltak a köves ágyban, most annyi volt a víz, hogy majdnem elérte a híd gerendázatát. A part hosszában mentünk tovább, s aztán igyekeztünk előrejutni a hídra áramló tömegben. Átnéztem a korláton, és bámultam a vizet, miközben lassan átvergődünk a hídon, a sűrű esőben, néhány lábnyira az áradattól, beleékelve az embersokaságba, egy löszerszállító kocsi bádogtartályával az orrunk előtt.

Csak most éreztem, hogy milyen fáradt vagyok, mikor nem mi szabtuk meg a menetelés ütemét. Maga az átkelés sem volt valami szívet vidámító dolog; minduntalan arra kellett gondolnom, hogy mi lenne, ha a hajnali világosságban bombázni kezdene minket egy repülőgép.

– Piani! – szóltam.
– Itt vagyok, tenente.

Valamicskével előttem járt a tömegben. Körös-körül egy szót sem lehetett hallani. Mindenki azon volt, hogy minél előbb átjusson a hídon, és nem is bírt másra gondolni, csak

erre. Már majdnem átértünk a túlsó partra. Előttünk, a hídfő mindkét oldalán, tisztek és carabinieri álltak, és zseblámpáikat villogtatták. Árnyékuk élesen elvált a szürkülő égbolttól. Amikor a közelükbe értünk, észrevettem, hogy az egyik tiszt rámutat valakire, aki bent járt a tömegben. Egy carabinieri rögtön utánaeredt, és karjánál fogva kihúzta az embert a tömegből, és elvezette az útról. Minden lépéssel közelebb jutottunk a tisztekhez, akik árgus szemekkel vizsgálták a tömeget, hébe-hóba megjegyzéseket tettek valakire, vagy néhány lépést mentek előre, és belevilágítottak valakinek az arcába. Épp mielőtt odaértünk volna eléjük, húztak ki valakit az előttünk járók közül. Véletlenül láttam is az illetőt, egy alezredest, akinek kezelőjén felragyogtak a kockával körülhímzett csillagok, amikor rászégezték a zseblámpát. Hájás, tömzsi emberke volt, a haja már egészen ősz. A carabinieri hátrarángatta a tisztek sora mögé. Épp akkor értem oda, és láttam, hogy néhány tiszt engem is szemügyre vesz. Aztán az egyik rám mutatott, és parancsot adott az egyik carabinieriinek. Láttam, hogy a carabinieri elindul felém, utat tör magának a torlódásban, és egyszerre éreztem, hogy megfogja a galléromat.

– Mit akarsz tőlem? – mondtam, és ököllel az arcába vágtam. Jól láttam a képét a sisakja árnyékában, felfelé pedrett bajuszát, s a vért, ahogy folyt le a fél arcán. Az egyik társa belevetette magát a tömegbe, és elindult felénk.

– Mit akarsz tőlem? – mondtam. Ő nem szólt semmit. Leste az alkalmat, hogy rám vesse magát. Fél karommal hátranyúltam, hogy elővegyem a pisztolyomat.

– Hogy mersz te kezdet emelni egy tisztre?

Ekkor azonban a másik carabinieri hátulról nekem jött, és olyan erővel rántotta föl a karomat, hogy a vállamat kifordította. A lendülettől én is megfordultam, s ekkor társának karja megszorult a nyakamon. Beletapostam a sípcsontjába, s a bal térdemmel ágyékon rúgtam.

– Lőjétek agyon, ha ellenáll – hallottam az egyik tiszt hangját.

– Mit akarnak tőlem? – ordítottam, de a hangom erőteljesen hangzott. Addig már kicibáltak az országút szélére.

– Lőjétek agyon, ha ellenáll – szólt az egyik tiszt. – És vigyétek hátra a többiekhez.

– Kicsodák maguk?

– Majd megtudja.

– Kicsodák maguk?

– Tábori csendőrség – mondta egy másik tiszt.

– Miért nem szólnak, ha valamit akarnak? Miért küldik a nyakamba ezeket a repülősokeket?

Nem is válaszoltak. Tábori csendőrök voltak.

– Vidd már oda a többiekhez – mondta a tiszt. – Nem hallod, hogy milyen idegen kiejtéssel beszél?

– Te is, te korcs! – mondtam neki.

– Vidd oda a többiekhez – mondta a tiszt.

Elvezettek a vízparton elterülő rétre, a tisztek sorfala mögé, ahol már jó néhány ember állt az országút alatt. Miközben mentünk lefelé, puskák durrogtak, láttam a torkolattüzeket és hallottam a dörrenést. Aztán odaérkeztünk a többiekhez. Négy tiszt állt egymás mellett, egy ember állt előttük, és két oldalán egy-egy carabinieri. Odább is állt egy csoport, a carabinieri őrizete alatt. Négy másik carabinieri pedig, puskájára könyökölve, ott ácsorgott azok körül a tisztek körül, akik az elfogottakat kihallgatták. A carabinieri mind széles karimájú kalapot viseltek. Az a kettő, amelyik idekísért, belékött abba a csoportba, amely a kihallgatásra várt. Épp az a tömzsi, ősz hajú kis alezredes volt soron, akit énelöttem emeltek ki a tömegből. A kihallgatást vezető tisztekről csak úgy sugárzott azoknak az olaszoknak hűvös nyugalma, fölényessége és öntudata, akik lövethetnek, anélkül, hogy visszalőhetne rájuk valaki.

– Hányadik dandár?

Megmondta.

– Hányadik ezred?

Megmondta.

– Miért szakadt el a csapattestétől?

Megmondta.

– Nem tudja, hogy egy tisztnek a katonái mellett van a helye?

De tudta.

Ez volt az egész. Most egy másik tiszt vette át a szót.

– Maga az oka és a magához hasonlók, hogy az ellenség be tudott törni a haza szent földjére.

– Bocsánatot kérek – mondta az alezredes.

– Magának és a magához hasonló árulóknak köszönhetjük, hogy kiesett kezünkből a győzelem gyümölcse.

– Részt vett ön már valaha egy visszavonulásban? – kérdezte az alezredes.

– Itália nem vonulhat vissza soha!

Mi ott áztunk az esőben, és végighallgattuk a kihallgatást. Épp szemtől szemben álltunk a tisztekkel, a foglyot pedig, aki előttünk állt, oldalról láthattuk.

– Ha agyon akarnak lövetni – mondta az alezredes –, akkor lövessenek agyon mindjárt, minden további kérdezősködés nélkül. Nincs értelme ennek az ostoba faggatásnak.

Keresztet vetett. A tisztek néhány szót váltottak, aztán egyikük fölírt valamit egy cédulára.

– Cserbenhagyta a csapatát. Golyó általi halálra ítéljük – mondta aztán.

Az alezredest két carabinieri levezette a folyó partjára. Födetlen fővel ment velük, egy öregember az esőben, két carabinieri között. Nem néztem oda, amikor agyonlőtték, de a sortüzet hallottam. És már folyt a következő fogoly kihallgatása. Ez a tiszt is elszakadt a katonáitól. Azt sem engedték, hogy megmagyarázza, miért. Sírva fakadt, amikor a céduláról felolvasták az ítéletet, és sírt, amikor elvezették; mikor a lövések eldördültek, már a következőt hallgatták ki. Szántszándékkal végezték ki az előzőt akkor, amikor a következőnek a kihallgatása folyt, mert ezáltal nyilvánvaló volt mindenki előtt, hogy nem kerülheti el sorsát. Nem bírtam eldönteni, mi jobb; ha megvárom, míg sorra kerülök, és kihallgatnak, vagy pedig mindjárt megkísérlem a szökést. Hogy én csak olasz egyenruhába bújt német lehetek, afelől nem volt semmi kétségem. Láttam, hogy működik az agyuk, ha ugyan volt agyuk és agyműködésük egyáltalában. Egytől egyig fiatalok voltak, és mindenáron meg akarták menteni hazájukat. A második hadsereget most próbálták újjászervezni a Tagliamentón túl. Ők pedig egymás után lövették agyon azokat a tiszteket, őrnagytól fölfelé, akik elszakadtak a csapataiktól. Ugyanilyen sommásan bántak el az olasz egyenruhába bújt német kémekkel. Egytől egyig acélsisakot viseltek. Közülünk csak kettőnek volt acélsisakja. Néhány carabinieri is azt viselt a fején, de a legtöbbjük azt az elálló karimájú kalapot hordta, amely miatt „repülősöknek” csú-

foltuk őket. Álldogáltunk az esőben, és időnként elvittek közülünk egyet, kihallgatták és agyonlőtték. Mostanáig még mindenkit agyonlőttek, akit kihallgattak. A kihallgatás vezetőit eltöltötte a tiszta igazság iránti odaadás és a megvesztegethetetlenség öntudata, ami az olyan emberek sajátja, akiknek a halállal van dolguk, anélkül, hogy nekik is szembe kellene nézniük vele. Most éppen egy zömök ezredest hallgattak ki, aki ezredével az első vonalban harcolt, és közben még három tisztet vezettek oda mihozzánk.

Azt kérdezték tőle, hol hagyta az ezredét.

Néztem, mit csinálnak a carabinieri. Az újonnan jöttöket bámulták, vagy az ezredesre figyeltek. Lehajoltam, átfurakodtam két ember között, és fejemet lehajtva, a folyó felé rohantam. A parton megbotlottam, és loccsanva beleestem a folyóba. Jéghideg volt a víz, de én addig maradtam alatta, amíg a tudóm bírta. Éreztem, hogy elragad a sodra, s csak amikor már azt hittem, hogy soha többé nem bírok felszínre vergődni, akkor buktam fel, de csak egy mély lélegzetet vettem, és rögtön víz alá merültem újra. Ilyen vastag ruhában, és csizmával a lábamon, nem volt nehéz lent maradni. Amikor másodszor buktam fel, egy gerendadarabot láttam meg magam előtt, utánanyúltam, és fél kézzel megkapaszkodtam benne. Meghúzódtam a gerendadarab mögött, anélkül, hogy átnéztem volna fölötte, mert nem voltam rá kíváncsi, hogy mi történik a parton. Már futás közben utánam lőttek, és akkor is lőttek rám, amikor először jöttem föl a vízből. Még ki se dugtam a fejemet a vízből, már hallottam a puskaropogást. Most már nem lőttek többet. Fél kézzel fogózkodtam a fadarabban, mely ringatózva úszott a folyó sodrában. Később, amikor a partra néztem, láttam, hogy sebesen siklik tova. Sok uszadékfát láttam a vízben. Jéghideg volt a víz. Egy sziget bozótos partja úszott el melletttem. Most már két kézzel kapaszkodtam meg a fadarabban, és hagytam, hadd vigyen a víz. A partot már nem lehetett látni.

Nem lehet kiszámítani, mennyi ideje van az ember a vízben, amikor sebesen viszi az ár. Ami óráknak tűnik, talán nem volt több, mint néhány perc. A megáradt folyónak jéghideg volt a vize. Amikor elöntötte a partokat, mindenfélét elmosott onnan, s az mind ott úszkált körülöttem. Örülhettem, hogy rábukkantam erre a nehéz fadarabra, melyben két kézzel könnyedén megfogózkodtam, s még az államat is rajta nyugtattam, miközben a hideg vízben feküdtem. Féltem, hogy előbb-utóbb görcsöt kapok, s reméltem, hogy partra sodor az áramlás. A folyó kanyarulatában széles ívben úsztam le. Később, amikor virradni kezdett, már ki tudtam venni a part hosszában a bokrokat. Feltűnt egy sziget bokros csúcsa, s akkor kifelé kezdett sodorni a víz. Már azon voltam, hogy levetem a csizmámat, és kiúszom, de aztán megdöntöttem magam. Az jutott eszembe, hogy nagyon hátrányos helyzetbe kerülök, ha partot érek, és nincs csizma a lábamon. Valamilyen úton-módon el kell jutnom Mestrébe.

Észrevettem, hogy közeledik a part, aztán újra messzebb siklik, és megint közelebb jön. A víz már nem ragadtott olyan gyorsan magával, és most olyan közel vitt a parthoz, hogy a fűzfabokrok vesszőhajtásait is ki tudtam venni. A fadarab lassan megfordult maga körül, úgyhogy hátam mögé került a part; tudtam, hogy elkapott egy forgó. Lassan keringtem körbe-körbe. Amikor újra a part felé fordultam, oly közel látszottak a bokrok, hogy csak fél kézzel fogózkodtam, és megpróbáltam rugdalózva, fél kézzel úszva kifelé tolni a fadarabot, de nem mentem semmire. Attól féltem, hogy a forgó kivet magából, és ezért fél kézzel kapaszkodva felhúztam a lábamat, nekivettem a fadarabnak, és ellöktem magam a part felé. Közvetlen közelben láttam a füzest, de hiába vettem lendületet, és hiába úsztam, ahogy csak bírtam, az ár megint elsodort. Az járt az eszemben, hogy ha most megfulladok, akkor a csizmám miatt fulladok meg, de kézzel-lábbal kapálóztam és küszködtem a vízben, s amikor megint fölemeltem a fejemet, láttam, hogy mégiscsak kijebb jutottam. Tele rémülettel egyre nehezedő csizmám miatt, tovább csapkodtam a vizet, míg csak partot nem értem és meg nem kapaszkodtam egy fűzfaágban. Annyi

cróm nem volt, hogy felhúzózkodjak a partra, de már tudtam, hogy nem fulladok bele a vízbe. Érdekes, hogy míg a fadarabba kapaszkodva sodort az ár, eszembe sem jutott, hogy megfulladhatok. Zihált a tüdőm, fájt a gyomrom, és egészen üresnek éreztem magam a nagy erőfeszítéstől, és görcsösen fogtam az ágakat, és vártam. Később, amikor elmúlt a rosszullét, felhúzózkodtam a fűzesbe, és megint pihentem egy sort, két karommal átölelve egy bokrot, és marokra fogva az ágakat. Aztán kimásztam a vízből, átbújtam a bokrok között, és kint voltam a parton. Már félig megvirradt, de nem láttam senkit. Hanyatt feküdtem a parton, hallgattam a folyó zúgását és az eső nesztét.

Egy idő múlva fölálltam, és elindultam a vízparton. Tudtam, hogy egészen Latisanáig nem találok több hidat a folyón. Kiszámítottam, hogy körülbelül San Vitóval lehetek szemben, és törtem a fejem, hogy mit csináljak. Valamivel odább egy csatorna futott le a folyóhoz. Odamentem és leültem a bokrok alá, a csatorna partján. Mostanáig senkivel sem találkoztam. Lehúztam lábamról a csizmát, és kiöntöttem belőle a vizet, aztán levettem a zubbonyomat, s a belső zsebéből kivettem a tárcámot, átázott pénzemmél és irataimmal. Kifacsartam a zubbonyt, aztán a nadrágomat húztam le, és azt is kifacsartam, és ugyanezt tettem az ingemmel és a fehérneműmmel. Jól végigdörzsöltem és megpaskoltam magam, s aztán felöltözök. A köpenyemet elvesztettem valahol.

A zubbonyom újjáról, mielőtt fölvettem volna, levágtam a posztócsillagokat, és betettem a pénzemmél együtt a belső zsebembe. A pénzem átázott ugyan, de nem történt semmi baja. Megszámoltam: háromezer és egynéhány líram volt. A ruhám nyirkosan tapadt a testemhez, s én csapkodni kezdtem a karommal, hogy felpezsdítsem vérkeringésemet. Gyapjú alsóruhát viseltem, tehát nem kellett attól félnem, hogy megfázom, csak az volt a fontos, hogy állandóan mozogjak. Pisztolyomat elvették a hídnál, s most az üres pisztolytáskát bedugtam a zubbonyom alá. Dideregtem az esőben, mert nem volt meg a köpenyem. A csatorna partján mentem fölfelé. Már teljesen kivilágosodott, minden vizes volt körülöttem, az egész sima és lehangoló táj. Vizesek és kopárak voltak a földek, s a messzeségben egy campanile

emelkedett föl a síkságról. Kértem egy útra, melyen csapatok jöttek velem szemben, de amikor elbicegtem mellettük az úton, rám se néztek. Egy géppuskás osztag volt, útban a folyó felé. Továbbmentem az úton.

Aznap átvágtam a velencei síkságon. Tenyérsima, lapos vidék ez, mely az esőben még laposabbnak látszott. A tenger közelében egyre több a sós mocsár rajta, és egyre kevesebb az út. Az utak a folyók torkolatai felé vezetnek, a tenger irányában; ha valaki keresztben akar átjutni ezen a síkságon, akkor a csatornák mellett húzódó ösvényeken kell járnia. Én észak-déli irányban igyekeztem átvágni a lapályon, s ezalatt két vasútvonalat és több országutat kereszteltem, s végül az egyik ösvény beleszaladt egy vasúti töltésbe. A vasút mögött kezdődött a mocsár. A Velence és Trieszt közötti fővonalra bukkantam, melynek szilárdan épített magas töltésén, a jól gondozott pályán, két sínpár futott. Lefelé egy bakterházat lehetett látni, melyet katonaság őrzött, fölfelé pedig egy folyót, mely a mocsárba torkollott. A folyó fölött vasúti híd vezetett keresztül, de ott is állt egy őrszem. Miközben idefelé jöttem, a mezőről egy vonatot láttam észak felől végigrobogni ezen a töltésen, melyet sokáig szemmel tudtam követni ezen a sík vidéken. Kisütöttem, hogy ezen a vonalon Portogruaro felől is jönnie kell egy vonatnak. Lefeküdtem tehát a töltésre úgy, hogy mindkét irányban végigláthattam a síneken, és az őröket is szemmel tarthattam. A hidat őrző katona énfelém sétált egy darabot a töltésen, aztán megfordult és visszament a hídra. Feküdtem, éhes voltam, és vártam a vonatra. Az a szerelvény, amelyet még a mezőről láttam, olyan hosszú volt, hogy a mozdony csak lépésben bírta vontatni; biztos voltam abban, hogy egy ilyen vonatra fel bírnék ugrani. Nagy sokára, amikor már kezdtem föladni a reményt, váratlanul feltűnt egy vonat. A mozdony, ahogy jött felém, egyre nagyobbak és nagyobbak látszott. Néztem, hogy mit csinál a hidat őrző katona. Épp a híd felém eső részén közeledett, de a sínpár túlsó oldalán; ő tehát nem láthat engem, mihelyt közénk érkezik a szerelvény. Aztán a nehezen ziháló mozdonyt kezdtem figyelni, mely mindjobban közeledett. Ez is elég hosszú szerelvénynek látszott. Tudtam, hogy a vonaton is lesz őrség, de hogy melyik kocsin vannak, azt nem bírtam kideríteni, ha

észrevétlen akartam maradni. Már majdnem odaért a mozdony, ahol én feküdtem. Még ezen a sík pályán is erőlködve zihált, s amikor odaért elém, és megláttam a mozdonyvezetőt, gyorsan föltápászkodtam, és odaálltam a tovagördülő kocsik közelébe. Ha az őr meglát a vonatból, sokkal kevésbé gyanús, ha így állok a töltésen. Egy csomó csukott teherkocsi zörgött el mellettem. Aztán észrevettem egy leponyvázott kocsit, abból a lapos és nyitott fajtából, melyet „gondolának” neveznek az olaszok. Mozdulatlanul álltam, s amikor már majdnem elhaladt mellettem, fölugrottam rá, elkaptam a hátsó kapaszkodókorlátot, és fölhúzózkodtam. A gondola és az utána következő csukott teherkocsi között guggoltam. Azt hiszem, senki sem látott. Behúztam a nyakamat, fogtam a kapaszkodórudat, lábammal az ütközőn. Éppen amikor ráfutottunk a hídra, jutott eszembe az őrszem. Amikor elrobogtunk mellette, rám bámult. Fiatal fiú volt, és a sisakja túl nagy volt neki. Lenéző pillantást vetettem rá, s erre elfordította a fejét. Nyilván azt hitte, hogy a vonathoz tartozom.

Aztán elhagytuk az őrt, aki rosszkedvűen bámulta a tovagördülő kocsikat, én pedig vizsgálni kezdtem, hogyan van leponyvázva a kocsi. A ponyva szegélyén levő karikákon kötelet fűztek át, és ezzel erősítették a ponyvát a kocsi pereméhez. Elővettem a zsebkésemet, átvágtam a kötelet, és bedugtam a ponyva alá a kezemet. Valami kemény tárgy domborodott ki a vászon alatt, mely a nedvesség hatására még jobban kifeszült. Fölemelkedtem és körülnéztem. A gondola előtti teherkocsin utazott az őr, de szerencsére előre nézett. Elengedtem a kapaszkodót, és beugrottam a ponyva alá. A homlokomat úgy belevertem valamibe, hogy az arcomat tüstént elborította a vér, de én sietve másztam befelé, és végigfeküdtem a földön. Aztán megfordultam és visszakötöztem a ponyvát.

Akkor vettem csak észre, hogy ágyúk vannak a ponyva alatt. Az olajnak és a fegyverzsírnak tiszta szaga áradt belőlük. Lefeküdtem, és hallgattam az eső kopogását a ponyván, és a kerekek kattogását a síneken, és néztem az ágyúkat a ponyván átszivárgó gyenge világosságban. Az ágyúk védőhuzattal voltak leköteve, s alighanem a harmadik hadsereg küldte őket előre. A homlokomon jókora daganat nőtt,

de a vérzés elállt, mert mozdulatlanul feküdtem, és hagytam, hogy megalvadjon a vér. Csak később töröltem le a megszáradt vért az arcomról, de a seb környékéről nem. Veszélytelen semmiség volt. Ujjam hegyét benedvesítettem a ponyván átcsöpögő esővízzel, és megmostam az arcomra száradt vér helyét, s utána tisztára töröltem a zubbonyom ujjával, mert nem volt zsebkendőm. Azt akartam, hogy ne legyen gyanús a külsőm, mert tudtam, hogy még mielőtt Mestérébe érünk, le kell szállnom a szerelvényről. Ott nyilván számba veszik majd ezeket az ágyúkat, mert mostanában nem volt elveszteni való ágyújuk. Rettenetesen éhes voltam.

32

Éhes voltam, fáztam, és bőrig ázva hevertem a ponyva alatt, az ágyúk szomszédságában. Ide-oda forgolódtam, s végül hasra feküdtem, és arcomat a karomra hajtottam. A térdem megmerevedett ugyan, de csöppet sem aggasztó módon; Valentini jó munkát végzett. Gyalogszerrel csináltam végig a visszavonulás felét, és még le is úsztam egy jó darabot a Tagliamentón az ő térdével. A másik térdem a sajátom volt, ez azonban Valentinié, mert mihelyt az orvosok csináltak valamit a testünkkel, az a test már inkább az övék, mint a mienk. Enyém volt például a fejem és a hasüregem egész belseje, ahol éppen rettentő éhség gyötört, és forgatta és kavargatta a gyomromat. A fejem is az enyém volt, de nem azért, hogy valami hasznát lássam vagy gondolkozzak vele, hanem csak azért, hogy emlékezni tudjak, de azt se nagyon sokra, mert emlékezni sem volt jó.

Emlékeztem például Catherine-re, de tudtam, hogy ha sokáig gondolok rá, akkor belebolondulok. Még egyáltalában nem lehettem biztos abban, hogy viszont fogom látni, s ezért nem akartam rágondolni, vagy legföljebb csak egészen kicsit, annyit, amennyit muszáj volt rágondolnom, miközben lassan zakatolt előre a vonat, s a ponyván átszűrődő fényben ott feküdtem Catherine mellett a kocsi deszkáin. Kemény fekvőhely volt ez a kocsi padló, s jobb volt nem emlékezni; elég volt érezni, hogy milyen régen nem láttuk egymást, és milyen vizes rajtam a ruha, és hogy időnként meg-

lódulnak alattam a kocsideszkák; érezni, hogy milyen elhagyatott az ember, mennyire egyedül van vizes ruhájában, és mellette asszony helyett az a kemény padló.

Ki szeret egy nyitott teherkocsi padlóján feküdni, **ki** szereti a védőhuzattal borított ágyúkat, a vazelinnal bezsírozott fém szagát, vagy a ponyvát, melyen átszivárog az eső? És mégis milyen finom érzés megbújni a ponyva alatt, és az ember jól érezheti magát az ágyúk között, pedig nem ezt szereti az ember, hanem valaki mást, olyanvalakit, akit még képzeletben sem varázsolhat ide – és most mindezt egészen tisztán és hűvösen tudja nézni, nem is annyira hűvösen, mint inkább világosan, a kongó üresség érzésével. Aki jelen volt ott, ahol az egyik hadsereg visszavonult, hogy a másik előretörjön, az most már, hason fekve a kocsi padlóján, hűvösen és üresen lát mindent, olyan hűvösen és üresen, mint én, aki elvesztettem a kocsijaimat és az embereimet, mint ahogy egy áruházi osztályvezető elveszíti a rábízott árukészletet, ha tűzvész pusztítja el a házat. Az én árum, persze, nem volt biztosítva. Mindegy, túl vagyok rajta. Most már nincs semmiféle kötelezettségem. Ha az a szokás, hogy egy áruház égése után lelövik az osztályvezetőket, csupán azért, mert valamilyen idegen kiejtéssel beszélnek a nyelvet, noha mindig úgy beszéltek – akkor igazán nem várhatják el az ilyen osztályvezetőtől, hogy megint ott legyen a helyén, amidőn az áruház újra megnyitja kapuit. Ha van egy csöpp esze, akkor más munka után néz, feltéve, hogy kap valamilyen munkát, és nem teszi lakat alá a rendőrség.

Már nem is haragszom, mert a haragot lemosta rólam a fojtyó, a becsületbeli kötelezettségekkel együtt, bár ezektől már megszabadított az a pillanat, amikor a carabinieri galéron ragadt. Most már nem bánám, ha levethetném ezt az egyenruhát, pedig máskülönben nem sokat adok az ilyen külső formákra. Igaz, a csillagokat már le is vágtam, de ez még nem volt becsületbeli kérdés, ezt csak az óvatosság diktálta nekem. Nem volt semmi kifogásom az olaszok ellen, de végeztem velük. Sok-sok szerencsét kívánok nekik, mert vannak közöttük jók, és bátrak, és csendesek, és világosfejűek, akik meg is érdemlik a szerencsét. De most már egyék meg ők, amit főztek, semmi közöm többé az egészhez. Én már csak azt kívánom, hogy ez az átkozott vonat

döcögjön be végre Mestrébe, hogy jóllakhassak és ne gondolkodjak tovább, mert már nem sokáig bírom a gondolkodást.

Piani majd elmeséli, hogyan végeztek ki. Mindenkinek átkutatták a zsebeit, mielőtt agyonlőtték volna, és elvették az okmányait. Az én okmányaimat azonban nem kaparinthatták meg. Rólam azt fogják mondani, hogy belefulladás a folyóba. Kíváncsi vagyok, mit írnak majd rólam Amerikába. „Belehalt sebeibe”, vagy valami ehhez hasonlót. Istenem, milyen éhes vagyok! Közben azon törtem a fejemet, hogy hová lett az étkezdebeli pap? Hát Rinaldival mi lett? Ő bizonyára Pordenonéba került, ha ugyan nem vonultak még onnan is hátrafelé. Soha többé nem fogom látni, és a többiekkel sem találkozom most már. Ennek az életnek vége lett. Fogadni merek, hogy nincs is szifilisz, bár ez a betegség állítólag különben sem veszélyes, ha az ember idejében észreveszi. Persze ő gyötrődik miatta. Én is gyötrődnék az ő helyében. Az ilyesmi mindenkit meggyötör.

Én nem arra születtem, hogy gondolkozzak. Én arra születtem, hogy egyek. Isten bizony, nem kell nekem más, csak enni, inni és Catherine-nel hálni. Talán már ma éjjel. Nem, ez lehetetlen. De holnap este talán már igen, holnap már együtt megyük vacsorázni, és fehér ágyban fogok feküdni, és nem megyek többé sehová nélküle. Lehet, hogy sürgősen el kell utaznunk, átkozottul sürgősen, de Catherine ezt is megteszi. Tudtam, hogy megteszi. Mikor indulunk? Ezt még alaposan meg kell gondolni. Lassan besötétedett. Hason feküdtem, és törtem a fejem, hogy hová utazzunk. Nagyon sok helyre utazhatunk.

NEGYEDIK RÉSZ

Milánóban ugrottam le a vonatról, amikor már feltűnt az állomás és a vonat lelassított. Nagyon korán volt, még nem világosodott. Átvágtam a síneken, aztán házak közt jártam, és végül kiértem az utcára. Az egyik kocsmá már kinyitott, s én bementem egy csésze kávéra. Kora reggeli szagok terjengtek odabent, a frissen söpört padlóé, a kávécsészékben hagyott kanalaké, és azoké a vizes köröké, melyek a borospoharak után maradnak a pulton. A tulajdonos a bárpult mögött állt. Két katona ült az egyik asztalnál. Én a pultnál álltam, egy pohár kávé ittam és kenyeret ettem hozzá. A kávé egészen szürke lett a tejtől, s én egy darab kenyérral lehalásztam a tetejéről a fölét. A tulajdonos végignézett rajtam.

– Nem iszik egy pohár grappát?

– Köszönöm, nem kérek.

– Az én egészségemre – mondta, és kitöltött egy kis poharat, és felém tolta. – Mi hír a fronton?

– Nem tudok semmi érdekeset.

– Azok részegek – mondta, s a két katonára mutatott.

El is hittem neki. Lerítt róluk a részegség.

– Meséljen valamit – mondta. – Mi történt odakint?

– Igazán nem tudok semmit a frontról.

– Láttam, hogy lemászott a kőfalról. Maga ezzel a vonattal jött.

– Nagy darabot visszavonultunk.

– Az benne volt az újságban. De mi lesz most? Vége a háborúnak?

– Azt nem hiszem.

Egy hasas üvegből még egy pohár grappát töltött a pohárba.

- Ha esetleg bajban van - mondta -, itt maradhat nálam.

- Nem vagyok bajban.

- Ha mégis bajban van, maradjon itt.

- Itt? Hol?

- A házban. Vannak itt mások is. Ha valaki bajba keveredik, azt én eldugom.

- Sokan keverednek bajba?

- Attól függ, hogy mit nevezünk bajnak. Maga dél-amerikai?

- Nem.

- Tud spanyolul?

- Csak egypár szót.

Egy ronggyal letörölte a bárpultot.

- Most nem könnyű átjutni a határon, de azért nem lehetetlen.

- Nem akarok átmenni a határon.

- Nálam maradhat, ameddig jólesik. Majd meglátja, milyen rendes ember vagyok.

- Nekem most tovább kell mennem, de a címét nem felejtsem el, és visszajövök.

Megcsóválta a fejét.

- Aki így beszél, az nem szokott visszajönni. Azt hittem, hogy igazán bajban van.

- Nem vagyok bajban, de tudom, hogy mit ér egy jó barát.

A kávéért letettem egy tízlirást a bárpultra.

- Igyon velem egy pohár grappát - mondtam.

- Nem fontos.

- A kedvemért.

Teletöltött két poharat.

- Ne felejtse el - mondta -, hogy ide mindig eljöhet. Ne hagyja, hogy mások behúzzák a csöbe. Itt jó helyen volna.

- Elhiszem.

- Igazán elhiszi?

- Igazán.

Egyszerre nagyon komoly lett az arca.

- Akkor figyelmeztetem valamire. Ne szaladgáljon ebben a zubbonyban.

– Miért nem?

– Mert meglátszik az ujján, hogy hol vágta le a csillagokat. Ott sötétebb a szövet.

Erre nem szóltam semmit.

– Ha nincsenek papírjai, én azt is tudok szerezni.

– Miféle papírokat?

– Például szabadságos igazolványt.

– Nincs szükségem iratokra. Megvannak a saját papírjaim.

– Akkor jó – mondta. – De ha szüksége lesz iratokra, nálam mindent megkaphat.

– Mibe kerülnek az iratok?

– Attól függ, hogy mire van szüksége. Az árak nagyon méltányosak.

– Pillanatnyilag nincs rájuk szükségem.

Vállat vont.

– Énnálam minden rendben van – mondtam.

Amikor kifelé mentem, utánam szólt:

– Ne felejtse el, hogy a barátja vagyok.

– Nem felejttem el.

– Ha kell valami, csak jöjjön el hozzám.

– Köszönöm – mondtam. – Majd eljövök.

Odakint messzire elkerültem a pályaudvart, mert tudtam, hogy azt őrzi a csendőrség. A kis sétatér sarkán beültem egy konflisba, és megadtam a kocsisnak a kórház címét. A kórházban egyenesen bementem a kapus páholyába. Az asszony megölelt, a férfi a kezemet szorongatta.

– Visszajött! És nincs semmi baja!

– Nincs.

– Reggelizett már?

– Reggeliztem.

– Hogy érzi magát, tenente? Jól van? – faggatott az asszony.

– Nagyon jól.

– És igazán nem akar velünk reggelizni?

– Nem, köszönöm. Csak azt szeretném tudni, hogy itt van-e most a kórházban Miss Barkley?

– Miss Barkley?

– Az angol önkéntes ápolónő.

-- A menyasszonya – mondta az asszony, barátságosan veregette a karomat, és mosolygott.

– Nincs itt – mondta a kapus. – Elment.

Úgy éreztem, hogy megáll a szívem.

– Nem téved maga? Azt a szőke és fiatal angol hölgyet keresem.

– Tudom, kiről van szó. Elutazott Stresába.

– Mikor utazott el?

– Két napja. Ő és az a másik angol hölgy.

– Köszönöm – mondtam. – És még valamit kérek maguktól. Ne mondják el senkinek, hogy találkoztunk. Ez nagyon fontos.

– Nem szólunk mi senkinek – mondta a portás.

Odaadtam neki egy tizlírást, de visszatolta a kezemet.

– Megígértem, hogy senkinek sem szólok – mondta. – Ezért nem kérek pénzt.

– Miben lehetünk segítségére, signor tenente? – kérdezte az asszony.

– Csak ebben – mondtam.

– Mi némák vagyunk – mondta a portás. – De ha valami kell, csak üzenje meg.

– Köszönöm – mondtam. – A viszontlátásra. Majd eljövök magukhoz megint.

A kapuig kísértek és utánam néztek.

Beszálltam a konflisba, és megadtam a kocsisnak Simmons címét, egy ismerősömét, aki énekelni tanult Milánóban.

Simmons messze lakott ide, a város túlsó végén, a Porta Magenta közelében. Amikor beléptem a szobájába, még ágyban feküdt és nagyon álmosnak látszott.

– Mindig ilyen rettentő korán kelsz, Henry? – kérdezte.

– A hajnali vonattal érkeztem.

– Mi igaz ebből a visszavonulásból? A fronton voltál? Akarsz egy cigarettát? Az asztalon találsz egy dobozzal.

Tágas szobában lakott. Ágya a fal mellett állt, a túlsó falnál a zongora, egy fiókos szekrény és egy asztal. Széket húztam az ágya mellé, és leültem. Simmons feltámasztotta a párnáját, nekivetette a hátát, és rágyújtott.

– Benne vagyok a pácban, Sim – mondtam neki.

– Én is – mondta. – Én mindig nyakig vagyok benne. Nem gyújtasz rá?

– Nem – mondtam. – Hogy lehet innen kiszökni Svájcba?

– Te akarsz kimenni? Téged nem engednek ki az olaszok.

– Azt én is tudom. Hanem a svájciak mit csinálnak velem?

– Internálnak.

– Azt is tudom. Csak azt szeretném tudni, hogy ez mit jelent a valóságban.

– Semmit. Ez a legegyszerűbb dolog a világon. Mehetsz, ahová akarsz. Legfőlőbb jelentkezned kell, vagy ilyesmi. Mi történt veled? Keres a rendőrség?

– Még egyelőre nem.

– Ha nem akarsz róla beszélni, akkor ne beszélj. Csak kíváncsi voltam. Itt sosem történik semmi. Iszonyú nagyot buktam Piacenzában.

– Sajnálalak, Sim.

– Pocsékul ment a dolog, pedig remekül énekeltem. Most még egyszer megpróbálom, itt, a Lyricóban.

– Kár, hogy nem leszek itt.

– Nagyon kedves tőled. Remélem, nem nagy a baj?

– Még magam se tudom biztosan.

– Ne beszélj róla, ha nem akarsz. Az a fő, hogy ép bőrrel megszabadultál a frontról.

– Azt hiszem, vissza se megyek többé.

– Okos fiú vagy. Mindig tudtam, hogy megvan a magadhoz való eszed. Segíthetlek valamiben?

– Te mindig nagyon el vagy foglalva, Sim.

– Kedves öregem, én nem vagyok elfoglalva. Voltaképpen semmi dolgom sincs. Még örülnék is, ha csinálhatnék valamit.

– Körülbelül egyforma a termetünk. Arra kérlek, hogy menj be a városba, és vegyél nekem egy rend civil ruhát. Minden holmimat Rómában hagytam.

– Ja igaz, te ott laktál. Iszonyú piszokfészek az. Hogy bírtad ott ki, nem is értem.

– Építész szerettem volna lenni.

– Az nem arra való hely. Ruhákat azonban ne végy,

mert tőlem mindent megkaphatsz. Úgy felruházlak, hogy kirobbanó sikered lesz. Eredj át a szomszéd szobába, és keresd ki a szekrényből, amire szükséged van. Ne akarj te ruhát venni, kedves Henry.

– De én inkább megvenném azokat a ruhákat, Sim.

– Nekem sokkal kényelmesebb, ha neked adom a ruhámat, mint ha bemegyek a városba és megveszem. Az útleveled megvan? Útlevél nélkül nem jutsz sehová.

– Megvan az útlevelem.

– Akkor öltözz át, öregem, és fel a szép Helvéciába!

– Nem olyan egyszerű a dolog. Nekem előbb Stresába kell mennem.

– Az a legjobb, öregem. Egyszerűen átcsónakázol Svájcba. Én is veled tartanék, ha nem kellene még egyszer föllépnem. De egyszer én is átmegek oda.

– Mért nem próbálsz meg jódlizni?

– Az lesz a vége, kedves Henry. Pedig igazán tudok énekelni. Ez a furcsa a dologban.

– Lefogadom, hogy nagyon jó hangod van.

Hátradőlt a párnára, és fújta a füstöt.

– Ne fogadj nagyon nagy összegbe, pedig igazán tudok énekelni. Akármilyen hihetetlenül hangzik, de tudok. És szeretek is énekelni. Hallgass csak ide.

Bömbölve belekezdett az *Afrikai nő*-be.¹ Torka megfeszült, erei kidagadtak az erőlködéstől.

– Mondhatnak, amit akarnak – szolt aztán –, de én tudok énekelni.

Kinéztem az utcára.

– Akkor lemegek és elküldöm a kocsimat – mondtam.

– Siess vissza, öregem, és együtt fogunk reggelizni.

Kiugrott az ágyból, vigyázzba állt, mélyet lélegzett és elkezdett svédturnázni. Én pedig lementem az utcára és kifizettem a kocsit.

¹ Meyerbeer német zeneszerző (1791–1864) operája.

Mintha jelmezbe öltöztem volna, úgy éreztem magam a civil ruhában. Hosszú idő óta állandóan egyenruhát hordtam, ami valahogy összetartja az ember testét, s most hiányzott ez az érzés. Nadrágom szára kényelmetlenül csapkodott a lábam körül. Milánóban megvettem a Stresába szóló vasúti jegyet. Azonkívül egy kalapot is vásároltam, mert Sim ruhái hibátlanul álltak rajtam, de a kalapját nem bírtam viselni. Minden ruhájának cigarettafüst szaga volt, s ahogy ültem a vasúti fülkében, és nézelődtem ki az ablakból, az új kalapot túlságosan újnak éreztem, ruháimat pedig túlságosan öregnek. Ugyanaz a fásult szomorúság fogott el, amely a nagy lombardiai síkságból áradt, melyet az ablakból láthattam. Néhány pilótával utaztam együtt, akik nem valami nagy véleménynel lehettek rólam. Még a pillantásomat is elkerülték, mert szemmel láthatóan lenéztek minden korombeli férfit, aki civil ruhát visel. Nem voltam megsértve. Még a minap nem fértem volna a bőrömbe, és összevesztem volna velük. Szerencsére Gallaraténál leszálltak a vonatról, és egyedül maradtam a fülkében. Vettem egy újságot, de bele sem néztem, mert egy szót sem akartam hallani a háborúról. Minden igyekezetemmel azon voltam, hogy kitöröljem a fejből az emlékét is. Különbékét kötöttem. Nagyon elárvultnak éreztem magam, és örültem, amikor a vonat befu-
tott Stresába.

Az állomáson körülnéztem, hátha meglátom a szállodák portásait, de nem volt ott egy sem. A fürdőidény már régen befejeződött, és nem volt érdemes kijönni a vonathoz. Leszálltam a vonatról, kezemben a kofferrel, jobban mondva Sim kofferével, mely teljesen súlytalannak tűnt, minthogy két ingen kívül nem is volt benne semmi. Álltam az esőben a peron tetője alatt, míg csak ki nem futott a vonat. Nagy nehezen találtam egy embert az állomáson, akinél megérdeklődhettem, hogy milyen szállodák vannak nyitva. Azt mondta, hogy a Grand Hotel des Isles Borromées van nyitva, és néhány kisebb szálloda, melyek egész évben nyitva szoktak tartani. Elindultam az esőben az Isles Borromées felé, kezemben a kofferrel. Később egy konflis jött szembe az utcán, abba beszálltam, mert gondoltam, hogy jobb, ha kocsin

érkezem a szállodába. Felhajtottunk a nagy szálloda kocsi-
bejárójához. A portás mindjárt kijött elém, ernyővel a kezé-
ben, és nagyon udvariasan fogadott.

Kivettem egy szép szobát, mely elég tágas és világos volt,
s az ablaka a tóra nézett. Most éppen alacsonyan járó felhők
feküdtek a víz tükrén, de tudtam, hogy ha majd kisüt a nap,
gyönyörű lesz a kilátás. Azt mondtam, hogy idevárom a fele-
ségemet. Nagy, dupla ágy volt a szobában, selyemtakaróval
befedve, egy *letto matrimoniale*.¹ Előkelő és fényűző szállo-
da volt ez. Végigmentem a hosszú folyosón, a széles lépcsőn,
társalgótermek egész során keresztül, egyenesen a bárba.
A mixer régi ismerősöm volt. Leültem a magas székre, sós-
mandulát és róseibnit ropogtattam. A martini íze tisztán és
hűvösen futott szét a számban.

– Mi történt, hogy *borghese*-ben² látom? – nézett a mixer
a civil ruhámra, mikor a második martinit keverte.

– Szabadságot kaptam. Lábadozó-szabadságot.

– Most már üres a ház. Nem is tudom, miért tartják
nyitva a szállodát.

– Szokott még horgászni?

– Fogtam néhány gyönyörű példányt. Ebben az évszak-
ban érdemes csalival kijárni, az ember mindig fog valamit.

– Megjött a dohány, amit küldtem magának?

– Meg, köszönöm. Hát az én lapomat megkapta-e?

Elnevettem magam. Én ugyanis sehogy sem bírtam meg-
szerezni azt a dohányt. Ő amerikai pipadohányt szeretett
volna, de vagy az én rokonaim nem tették bele a csomagba,
vagy pedig kivették a vámhatóságok. Akárhogy is, a dohány
nem érkezett meg.

– Majd keríték magának dohányt valahonnan – mondtam. – De most azt szeretném tudni, nem látott-e két angol
leányt a városban? Tegnapelőtt érkeztek meg ide.

– Itt nem laknak.

– Két ápolónő.

– Két ápolónőt láttam valahol. Várjon egy percig, mind-
járt kinyomozom, hogy hol laknak.

¹ Házastársi, családi ágy (olasz).

² Civil ruha (olasz).

– Az egyik a feleségem – mondtam. – Őmiatta jöttem ide.

– A másik pedig az én feleségem.

– De én nem tréfálok.

– Bocsásson meg ezért a buta viccért – mondta. – Féltreértettem magát.

Kiment, és egy ideig nem jött vissza. Tovább majszoltam az olajbogyókat, a sósmandulát meg a róseibnit, és megbámultam magamon a civil ruhát a bárpult mögötti tükörben. Aztán visszajött a mixer.

– Abban a kis szállodában laknak az állomás mellett – mondta.

– Néhány szendvicset nem tud nekem adni?

– Mindjárt csöngetek, és behozatok egy párat. Amint látja, itt nálam is üres minden, amióta elutaztak a vendégek.

– Hát csakugyan nem lakik itt senki?

– De laknak, csak nagyon kevesen.

Hozták a szendvicseket. Hármát megettem belőlük, és jó néhány martinit ittam hozzá. Úgy rémlett, még sosem volt a számban ilyen tiszta és hűvös ital. Kezdtem magam civilizált embernek érezni. Elegem volt már a vörös borból, a kenyérből, a sajtból, a komizskávéből meg a grappából. Ültem a magas bárszéken, és körös-körül minden mahagóni volt, és réz, és tüköruveg, és nem gondoltam semmire. A mixer kérdezősködni kezdett, de én azt mondtam neki, hogy nem akarok a háborúról beszélni.

A háború nagyon-nagyon messze volt ide. Talán nem is igaz, hogy háború van. Itt nyoma sem volt a háborúnak. Aztán eszembe jutott, hogy az én számomra mindenképpen befejeződött. Igaz ugyan, hogy nem éreztem, mintha igazán vége volna. Inkább úgy éreztem magam, mint egy kisfiú, aki elcsavargott az iskolából, de mindig az jut eszébe, hogy mi történik ott ebben az órában, melyet ő éppen igazolatlanul mulaszt.

Catherine és Helen Ferguson épp vacsoráztak, amikor be mentem a szállodájukba. Az előcsarnokból éppen odaláttam az asztalukra. Catherine háttal ült felém, úgyhogy nem láthattam az arcát, csak haja szőkeségét, orcájának körvonalát,

gyönyörű vállát és tarkóját. Ferguson éppen beszélt hozzá Amikor meglátott, torkán akadt a szó.

– Istenem! – kiáltotta.

– Jó estét – mondtam.

– Te vagy az? Igazán te? – kérdezte Catherine.

Arca felragyogott. Olyan boldog volt, hogy nem mert hinni a szemének. Megcsókoltam. Elpirult, én meg leültem melléjük.

– Maga is egy finom alak – mondta Ferguson. – Hogy kerül ide? Vacsorázott már?

– Még nem.

A lány, aki felszolgált a vacsorát, épp bejött. Kértem, hogy hozzon nekem is egy terítéket. Catherine ezalatt nem vette le rólam örömtől ragyogó tekintetét.

– Miért jár maga civilben? – kérdezte Ferguson.

– Mert kineveztek miniszternek.

– Biztos, hogy valami disznóságot csinált.

– Vidámabb arcot kérek, Fergy. Egy kicsit vidámabbat!

– De én csöppet sem örülök, ha magát látom. Az jut eszembe, hogy micsoda bajt hozott erre a lányra. Ne kívánja, hogy vidám legyek.

Catherine csak mosolygott rám, és megérintett a lábával az asztal alatt.

– Nem ő hozta rám a bajt, Fergy. Én hoztam a bajt saját magamra.

– Ki nem állhatom ezt az embert – mondta Fergy. – Nem csinált semmit, csak éppen tönkretette az életedet az ő alattomos olasz trükkjeivel... Az amerikaiak még az olaszoknál is utálatosabbak.

– A skótok viszont az erkölcs példaképei – mondta Catherine.

– Azt én egy szóval sem mondtam. Én csak az ő olasz alattomoságáról beszélek.

– Igazán olyan alattomos vagyok én, Fergy?

– Igazán. Még annál is alattomosabb. Maga olyan, mint egy kígyó. Egy kígyó, olasz egyenruhában. Egy kígyó, köpennyel a vállán.

– Nincs is olasz egyenruhám.

– Ebből is csak az derül ki, hogy milyen alattomos. Egész nyáron játszott a hősszerelmest, és gyereket csinált ennek

a lánynak, most pedig azt hiszi, hogy ideje elcsúszni-mászni a következmények előtt.

Rámosolyogtam Catherine-re, és ő visszamosolygott rám.

– Mi ketten együtt fogunk elcsúszni-mászni – mondta.

– Mert az egyik kutya, a másik eb – mondta Ferguson.

– Pírul az arcom miattad, Catherine Barkley! Benned nincs se szemérem, se tisztesség, és éppolyan csúszómászó vagy, mint ő.

– Ne bánts, Fergy – mondta Catherine, és megveregette a kezét. – Miért bántasz engem, amikor tudod, hogy szeretjük egymást.

– Vidd el innen a kezedet! – kiáltotta Ferguson, piros arccal. – Ha lett volna benned szemérem, nem jutottál volna ideig. De te már, isten tudja, hány hónapja hordod a gyerekedet, és még mindig azt hiszed, hogy ez tréfadolog, és csupa mosoly vagy, mert visszajött a csábítód! Nincs benned se szemérem, sem emberi érzés!

Ferguson elsírta magát, s erre Catherine odament hozzá, és átölelte a vállát.

Ahogy ott állt és vigasztalta Fergusont, semmi változást sem vettem észre az alakján.

– Hagyj békén – zokogott Ferguson. – Borzasztó, milyen vagy.

– Jól van, ilyen vagyok – vigasztalta Catherine. – Máris szégyellem magam, csak ne sírj. Ne sírj, Fergy. Ne sírj, édes jó Fergy.

– Már nem is sírok – zokogott Ferguson. – Eszembe sincs sírni. Sírni csak azért sírok, hogy micsoda borzasztó dologba keveredtél...

Rám nézett.

– Gyűlölöm magát – mondta. – És Catherine tehet, amit akar, én akkor is gyűlölni fogom. Maga egy piszkos, csúszó-mászó amerikai olasz.

Orra és szeme egészen piros lett a sírástól. De Catherine csak mosolygott rám.

– Ne merj rámosolyogni, mikor engem tartasz átölelve.

– Ne beszélj butaságokat, Fergy.

– Tudom én – zokogott Ferguson. – Ne is törődjenek velem, se maga, se ő. Én nem vagyok beszámítható. Buta-

ságokat beszélek. Tudom, tudom. Én csak azt akarom, hogy mindketten boldogok legyetek.

– Mi boldogok vagyunk – mondta Catherine. – És te vagy a legédesebb Fergy a világon.

De Fergusonból megint feltört a sírás.

– Ez nem boldogság! Én nem akarom, hogy így legyetek boldogok! Miért nem házasodtok össze? Csak nincs magának már egy másik felesége?

– Nincs – mondtam. Catherine kacagott.

– Ezen nincs mit nevetni – mondta Ferguson. – Az ilyeneknek rendszeren van már másik feleségük.

– Megházasodunk, Fergy – mondta Catherine. – Amikor csak akarsz!

– Nem amikor én akarom! Ezt nektek kell akarnotok!

– Annyi dolgunk volt.

– Igen. Tudom. Sürgősen gyereket kellett csinálni.

Azt hittem, hogy megint elsírja magát, de ehelyett váratlanul feltört belőle a keserűség.

– Ha nem tévedek, akkor te elmész övele ma éjjel?

– El – mondta Catherine. – Ha ő is akar engem.

– És énvelem mi lesz?

– Csak nem félsz, ha egyedül maradsz itthon?

– De igenis, félek.

– Akkor inkább veled maradok.

– Nem, nem, te csak menj. Menj el szépen övele. Már látni sem bírlak benneteket.

– Hát akkor folytassuk a vacsorát.

– Nem bírok enni. Menjetek már.

– Fergy, légy okos.

– Azt mondtam, hogy menjetek innen. Menjetek gyorsan, mind a ketten.

– Hát akkor gyerünk – mondtam. Már kezdtem megcsömörölni Fergytől.

– Látom, már alig bírjátok ki velem. Már azt akarjátok, hogy a vacsoránál is egyedül legyek. Egész életemben ide vágyódtam, az olasz tavakhoz, és most ez lett belőle!

Panaszosan feljajdult, aztán Catherine-re nézett, és tovább zokogott.

– Itt maradunk veled még vacsora után is – mondta

Catherine. – És ha azt akarod, hogy ne menjek el, akkor veled maradok. Ne félj, nem hagylak magadra, Fergy.

– De igen. Azt akarom, hogy hagyjál. Azt akarom, hogy menj el – mondta, és törölgette a szemét. – Én igazán beszámíthatatlan vagyok. Ne is törődjetek velem.

A pincérlány, aki felszolgált a vacsorát, megijedt az előbbi sírás-rívástól. Most, amikor a következő fogást hozta, megkönnyebbülve látta, hogy a dolgok jóra fordultak idebenn.

Éjszaka a szállodában úgy éreztük magunkat, mintha ha-zaérkeztünk volna. Szobánk előtt hosszan nyúlt el a kihalt folyosó, cipőnk kint állt az ajtó előtt, süppedő szőnyeg fődte a szoba padlóját, kint szakadt az eső, bent a szobában lámpafény, és vígság, és jó kedély, lámpaoltás után pedig forró izgalom a kényelmes ágyban, a finom tapintású takarók alatt, s már nem kellett félni az éjszakai fölébredés riadt magányától, mert tudtuk, hogy ott találjuk egymást, és nem megyünk el többé egymástól; ez volt az egyetlen valóság, s más semmi sem fontos. Amikor elfáradtunk, álomba szenderültünk, s ha fölébredtünk, akkor a másik is fölébredt, és egyikünk sem volt egyedül. Pedig a férfiember is megkívánja néha az egyedüllétet, és a lányoknak is szükségük van néha a magányra, s ha egymásba szeretnek, akkor kölcsönösen féltékenyek lesznek erre a magány utáni sóvárgásra, de őszintén mondhatom, hogy mi nem ismertük ezt az érzést. Mi együtt is úgy éreztük, mintha egyedül volnánk, egyedül az egész világ ellen. Énvelem ez csak egyszer fordult elő az életben, épp amikor sok lány volt körülöttem, s én olyan magányosnak éreztem magam, hogy annál nagyobb magány nem is lehetséges. De mi ketten nem voltunk egyedül soha, és sohasem féltünk, ha együtt voltunk. Igaz persze, hogy az éjszaka nem ugyanaz, mint a nappal, mert éjszaka minden egészen más, és ami éjszaka történik, azt nappal nem is lehet megmagyarázni, mert nappali fényben nincs semmi értelme. Azt is tudom, hogy magányos ember számára nincs nagyobb rémület az éjszakánál, mihelyt úrrá lett rajta a magány. De Catherine-nel úgy voltunk, hogy semmiben sem különbözött a nappal az éjszakától, legföljebb még szebbek voltak az éjszakák. Ha valaki annyi bátorságot visz bele az életbe, hogy a világ nem is tudja megtörni, csak úgy, ha megöli:

akkor bizony meg is öli. Mert az a mi sorsunk, hogy az élet megtörjön minket, de néha éppen azon a ponton leszünk erősek, ahol legjobban megtört az élet. De akit megtörni nem bír, azt megöli a világ. Részrehajlás nélkül öli meg őket, a jókat, és nemeslelkűeket és bátrakat egyformán. Aki pedig se nem ilyen, sem nem olyan, az is biztos lehet benne, hogy az élet megöli, csak éppen nem olyan sürgősen.

Eszembe jut a reggel, a fölébredés. Catherine még aludt, és a napfény besütött az ablakon. Az eső már elállt, s én kiléptem az ágyból, végigmentem a szobán, az ablakig. Ablakom alatt terült el a park, kopáran ugyan, de rajzában szép szabályosan, a kavicsos utak, a fák, a kőfal a parton, aztán a napfényben csillogó tó, a háttérben a hegyekkel. Csak álltam, és kibámultam az ablakon sokáig, s amikor visszafordultam, láttam, hogy Catherine is ébren van már, és engem néz.

– Hogy vagy, kedvesem? – kérdezte. – Ugye, milyen szépen süt a nap?

– És te hogy vagy?

– Nagyon jól. És milyen szép éjszakánk volt.

– Akarsz reggelizni?

Akart reggelizni. Én is éhes voltam, és ágyban reggeliztünk, miközben a novemberi napfény besütött az ablakon, és a reggelizőtálca az ölemben feküdt.

– Nem akarsz újságot olvasni? A kórházban mindig kérted az újságot.

– Most nem akarok újságot olvasni – mondtam.

– Olyan borzasztó volt, hogy olvasni sem akarsz róla?

– Nem akarok róla olvasni.

– Csak azt sajnálom, hogy nem lehettem veled, mert akkor én is tudnám, hogy mi történt.

– Majd mindent elmondok neked, csak azt akarom, hogy kitisztuljon a fejem.

– És nem fognak letartóztatni, ha rájönnek, hogy levetetted az egyenruhát?

– Talán még ki is végeznek.

– Hát akkor miért maradunk itt? Menjünk el ebből az országból.

– Nekem is ez jár az eszemben.

– Gyerünk hát . . . Nem szabad a sorssal packázni. Miért nem árulod el, hogyan jutottál el Mestréből Milánóig?

– Vonattal mentem. Akkor még rajtam volt az egyenruha.

– Nem voltál veszélyben?

– Nem nagyon. Volt még egy régi szolgálati jegyem. Mestrében kijavítottam rajta a dátumot.

– Téged itt minden percben elfoghatnak, szívem. Ebből én nem kérek. Nem is szabad ilyet megkockáztatni. Mihez kezdünk, ha letartóztatnak?

– Ne gondoljunk rá. Már belefáradtam, hogy folyton erre gondoljak.

– De mit fogsz csinálni, ha mégis eljönnek érted?

– Lelövöm őket.

– Látod, milyen csacsi vagy. Amíg el nem megyünk innen, nem engedem, hogy kitedd a lábadat a szállodából.

– De hát hová menjünk?

– Ne beszélj ilyen idegesen, szívem. Ahová akarsz, oda megyünk. Csak arra kérek, hogy minél hamarább mondd meg, hová akarsz menni.

– A tó felső csücske már Svájc. Oda átmehetünk.

– Jaj de szép volna.

Odakint felhők gyülekeztek. A tó vize lassan sötétedni kezdett.

– Úgy élünk, mintha gonosztevők volnánk. Ezt én nem bírom ki soká – mondtam.

– Ne légy ilyen ideges, szívem. Még csak rövid ideje élsz úgy, mint egy gonosztevő, és a jövőben sem fogunk így élni. Nemsokára megint boldogok leszünk.

– De én katonaszökevény vagyok, és gonosztevőnek érzem magam.

– Nagyon szépen kérek, legyen eszed, kedvesem. Te nem szöktél meg a hadseregből. Te csak az olasz hadsereget hagytad ott.

Ezen nevetni kellett.

– Milyen édes teremtés vagy. Gyere, bújjunk vissza az ágyba. Az ágyban jól érzem magam.

Egy kis idő múlva azt kérdezte tőlem Catherine:

– Ugye, már nem érzed gonosztevőnek magadat?

– Már nem – mondtam. – Amíg veled vagyok, addig nem.

– Te egy buta kisfiú vagy – mondta. – Még szerencse, hogy én vigyázok rád. Nem nagyszerű, drágám, hogy nincsenek reggeli émelygésem?

– Dehogynem.

– Meg se tudod becsülni, hogy milyen jó feleséged van. De én azt sem bánom. Majd én elviszlek valahová, ahol senki sem bánthat, és akkor nyugodtan élhetünk.

– Menjünk minél előbb.

– El is megyünk, szívem. Csak mondd meg, hogy mikor, és mondd meg, hogy hová.

– Most ne gondoljunk semmire.

– Jó.

35

Catherine lesétált a tóhoz, és elment meglátogatni kis szállodájában Fergusont, én pedig beültem a bárba, és elolvastam az újságokat. Kényelmes bőrfotelek álltak a bárban, s én belevetettem magamat az egyikbe, és olvastam, míg be nem jött a mixer. A Tagliamento vonalát sem bírták tartani az olaszok. Visszavonultak egészen a Piave mögé. Eszembe jutott a Piave. Emlékeztem arra a vasútvonalra, mely a front felé menet San Dona közelében keresztezi a folyót. Itt nagyon keskeny volt a medre, és mély, és lassú folyású. Lejjebb mocsarak következtek moszkítókkal tele, és számos csatorna. Nagyon csinos nyaralókat láttam arrafelé. És régen, még a háború előtt, amikor egyszer Cortina d'Ampezzóba mentem, órákig utaztunk a Piave partján, fenn a hegyek között. A felső szakasza egy pisztrángos patakra emlékeztetett, mert sebes volt a folyása, sok helyütt elsekélyedett a vize, másutt pedig tóvá szélesedett a sziklák árnyékában. Cadorénál fordult el a folyótól az út. Csak azt nem tudtam, hogy a csapatok, melyek odafönt voltak, hogyan tudtak onnan visszavonulni.

Ekkor jött be a mixer.

- Greffi gróf érdeklődött ön iránt – mondta.
- Kicsoda?
- Nem emlékszik Greffi grófra? Tudja, az az öregember, akivel sokat volt együtt, amikor utoljára Stresában járt.
- Most is itt van?
- Igen, az unokahúgával. Megmondtam neki, hogy maga itt van. Kérdezte, hogy nincs-e kedve biliárdozni.
- Hol van?
- Elment sétálni.
- És hogy van?
- Ifjabb, mint valaha. Tegnap este három pezsgőkocktétl ivott meg vacsora előtt.
- Most is olyan jól biliárdozik?
- Nagyon jól. Engem is megvert. Nagyon örült, amikor megtudta, hogy maga itt van. Nincs itt senki, akivel játszani tudna.

Greffi gróf, ez a kilencvennégy éves, pompás modorú, fehér hajú és fehér bajuszú öregúr Metternichnek volt a kortársa. Hosszú ideig viselt tisztséget két országnak: Ausztriának és Olaszországnak diplomáciai testületében, s a születése napján rendezett estélyek társadalmi eseményszámba mentek Milánóban. Meg akarta érni századik születésnapját, közben pedig olyan szívós folyamatosággal biliárdozott, hogy az nyílt tagadása volt kilencvennégy éves törekenységének. Egyszer már találkoztam vele Stresában, ugyancsak az utóidényben, s mindig pezsgőt ittunk biliárdozás közben. Ez a szokása nagyon tetszett nekem. Egyébként tizenöt pont clőnyt adott egy százas partiban, de így is rám vert.

- Kár, hogy nem szólt hamarább, hogy itt van – mondtam.
 - Nem gondoltam rá.
 - És rajta kívül ki van itt még?
 - Önnek egyik sem ismerőse. Összesen hat vendégünk van.
 - Magának mi dolga van most?
 - Nincs semmi.
 - Akkor menjünk horgászni egyet.
 - Egy órára elmehetek.
 - Akkor gyerünk. Hozza a vontatózsinórt.
- A mixer fölvette a kabátját, s elindultunk. Lesétáltunk a

partra, és csónakba ültünk. Én fogtam meg az evezőket, a mixer pedig a csónak farában ült, és a vízbe cresztette a zsinórt a villantóval és a fenékóloommal, mert tavi pisztrángot szeretünk volna fogni. A part mellett eveztem, s a mixer közben fogta a zsinórt, és időnként rántott rajta egyet. Stresa nagyon kihaltnak látszott a víz felől, lombjukvesztett fasoraival, nagy szállodáival és lezárt nyaralóival. Áteveztem Isola Bellára, és egészen közel mentem a sziget kőfalaihoz, ahol hirtelen mélyül a tó, s a kristálytisza vízben látni lehet a meredek lejtésű sziklafalakat. Innen tovább-eveztem a Halászok Szigetére. A napot felhők takarták el, a tó vize elsötétült, és tükörsima volt, és jéghideg. Fogásunk nem volt, bár jó néhányszor láttuk gyűrűzni a vizet a fellevő halak nyomán.

Eleveztem a Halászok Szigete mentén, ahol csónakok sorakoztak a parton, s az emberek hálóikat foltozták.

– Ne igyunk valamit? – kérdeztem.

– Szívesen.

A mólóhoz kormányoztam a csónakot, s a mixer felhúzta a zsinórt, s összegombolyítva letette a fenékdeszkákra, a villantót pedig beleakasztotta a csónak peremébe. Közben partra léptem, és kikötöttem a csónakot. Egy kis kávéházba tértünk be, leültünk egy terítetlen, gyalult asztalhoz, és vermutot hozattunk.

– Nem fárasztotta el az evezés?

– Nem.

– Majd visszafelé helyet cserélünk.

– De én szeretek evezni.

– Ha maga tartja a zsinórt, talán megfordul a szerencsénk.

– Megpróbálhatjuk.

– Mi újság a fronton?

– Ne is kérdezze.

– Nekem szerencsére nem kell bevonulnom. Túl öreg vagyok, mint Greffi gróf.

– Talán még magára is sor kerül.

– Jövőre behívják az én korosztályomat is. De énrám várhatnak.

– Mit fog csinálni?

– Külföldre szököm. Énbelőlem nem csinálnak még egy-

szer katonát. Egy háborút már végigcsináltam Abesszíniában. Slussz. De maga miért ment bele?

– Nem is tudom. Mert hülye voltam.

– Nem iszik még egy vermutot?

– Szívesen.

Hazafelé a mixer evezett. Végighorgásztuk a vizet. Strésán túl is egy jó darabon, s aztán visszafelé jöttünk a part közelében. Most én tartottam kezemben a feszülő zsinórt, s éreztem a villantó gyenge lüktetését, miközben elnéztem a novemberi tó sötét vizét és a kihalt partot. A mixer hosszú csapásokkal evezett, és a csónak orrán átvetett zsinór remeggett. Volt egy kapásom is: a zsinór hirtelen meghúzódott és megrántotta a kezemet. Lassan húzni kezdtem, és éreztem a pizstráng élő súlyát, de aztán üresen lüktetett tovább a zsinór. Elment a hal.

– Nagynak érezte?

– Elég nagynak.

– Egyszer egyedül jöttem ki horgászni, és a fogam közé haraptam a zsinórt. Amikor rákapott a hal, majdnem kirántotta a fogaimat.

– Az a legjobb, ha a lábára csavarja az ember a zsinórt – mondtam. – Az ember érzi a halat, és mégsem kockáztatja a fogsorát.

Belelógattam a kezemet a vízbe. Nagyon hideg volt. Már majdnem szemben voltunk a szállodával.

– Nem maradhatok tovább – mondta a mixer. – Tizenegykor bent kell lennem. *L'heure du cocktail*.¹

– Jó, menjünk haza.

Behúztam a zsinórt, és feltekertem egy botra, melynek bevágás volt mindkét végén. A kőfalon volt egy szűk nyílás, s a mixer oda húzta be a csónakot, aztán megláncolta és rákattintotta a lakatot.

– A kulcs mindig rendelkezésére áll – mondta. – Csak szóljon, ha evezni akar.

– Köszönöm – mondtam.

Fölsétáltunk a szállodába, és bementünk a bárba, de én ilyen korán reggel nem akartam többet inni. Fölmentem a szobámba. A takarítónő már elkészült a dolgával, de Cathe-

¹ A koktél órája (francia).

rine még nem jött haza. Lefeküdtem az ágyamra, és igyekeztem nem gondolni semmire.

Mire Catherine hazajött, addigra elmúlt a rosszkedvem. Ferguson lent vár ránk a hallban, mondta. Meghívta, hogy ebédeljen velünk.

– Nincs kifogásod ellene, ugye?

– Nincs.

– Mi bajod, szívem?

– Magam sem tudom.

– De én tudom. Az a bajod, hogy nincs semmi dolgod. Nincs itt senkid, csak én, és én is itt hagytalak.

– Ez igaz.

– Ne haragudj rám, szívem. Tudom, milyen ijesztő érzés az, amikor az ember hirtelen itt marad minden nélkül.

– Eddig olyan zsúfolt volt az életem – mondtam. – De most, ha elmész tőlem, egyszerre nincsen senkim és semmim.

– De hiszen én mindig veled maradok. Most is csak két órára hagytalak itt. Nem tudtad valahogy agyonütni ezt a kis időt?

– Horgászni voltam a mixerrel.

– Jól szórakoztál?

– Igen.

– Ha nem vagyok itt, ne gondolj rám.

– Ezt csináltam azalatt, amíg kint voltam a fronton. De ott mindig volt valami elfoglaltságom.

– Egy állás nélküli Othello – mondta csipkelődve.

– Othello néger volt – mondtam. – Ráadásul még féltékeny se vagyok. Viszont olyan szerelmes vagyok beléd, hogy nincs más semmim, csak ez a szerelem.

– Most azonban légy jó kisfiú, és beszélj tisztességesen Fergusonnal.

– Én tisztességesen beszélek vele, amíg ő is tisztességesen beszél velem.

– Mondj neki valami kedveset. Gondolj arra, hogy mi milyen gazdagok vagyunk, és őneki nincsen senkije.

– Azt hiszem, ő nem is vágyik olyan gazdagságra, amilyen a mienk.

– Ahhoz képest, hogy milyen okos fiú vagy, nincs is olyan nagyon sok eszed, szívem.

- Majd igyekszem kedves lenni.
- Tudtam én azt. Te nagyon édes tudsz lenni.
- Remélem, ebéd után nem marad velünk?
- Majd hazaküldöm.
- És akkor feljövünk ide, ugye?
- Persze hogy feljövünk. Mi mást csinálhatnánk?

Lementünk, és megebédeltünk Fergusonnal. A szállodánk és az étterem pompája nagy hatást tett rá. Az ebéd is nagyon jóízű volt, és megittunk hozzá néhány üveg capri fehér bort. Greffi gróf bejött az étterembe, és meghajolt felénk. Együtt jött az unokahúgával, aki a nagymamámra emlékeztetett egy kicsit. Elmeséltem Catherine-nek és Fergusonnak, amit tudtam róla, és ez is nagy hatást tett Fergusonra. A szálloda borzasztó nagy volt, és a tágas termek kongtak az ürességtől, de az ebéd nagyon ízlett nekünk, jólesett a bor is, és a végén mind a hárman jókedvre derültünk a bortól. Catherine ugyan bor nélkül is jól érezte magát, úgy eltöltötte a boldogság, de Ferguson szemmel láthatólag jókedvre hangolódott, és én is nagyon jól éreztem magamat. Ebéd után Ferguson hazament a szállodájába. Azt mondta, hogy ebéd után le akar feküdni egy órára.

Késő délután valaki bekopogott a szobánkba.

- Ki az?
- Greffi gróf kérdezteti, nincs-e kedve egy parti biliárdot játszani velem.

Megnéztem az órám, melyet ebéd után lecsatoltam és becsúsztattam a párnám alá.

- El kell menned, szívem?
- Azt hiszem, nem árt, ha lemegyek hozzá.

Negyed ötöt mutatott az órám. Kiszóltam az ajtón:

- Mondja meg Greffi grófnak, hogy ötkor a biliárdszobában leszek.

Háromnegyed ötkor még egy búcsúcsókot adtam Catherine-nek, s aztán bementem öltözködni a fürdőszobába. Miközben nyakkendőt kötöttem és a tükörbe néztem, alig ismertem meg magamat civil ruhában. Eszembe jutott, hogy néhány inget és zoknit kell vennem.

- Meddig maradsz el? – kérdezte Catherine. Nagyon szép volt az ágyban. – Add ide a hajkefém.

Elnéztem, ahogy kefélte a haját. Úgy tartotta a fejét,

hogy hajának egész tömege az egyik oldalon omlott le. Odakint már besötétedett, de az ágy fölött égő lámpa fénnel árasztotta el haját, nyakát és vállát. Odamentem hozzá, megcsókoltam, megfogtam azt a kezét, mellyel a kefét tartotta, s a feje visszahanyatlott a párnára. Megcsókoltam a nyakát és a vállát, és úgy eltöltött a szerelem, hogy szédültem belé.

- Nem akarok elmenni.
- Én sem akarom, hogy elmenj.
- Hát akkor nem megyek.
- De csak menj. És mindjárt visszajössz.
- Fölhozzátjuk a vacsorát a szobába.
- Siess vissza hozzám.

Grefffi gróf már várt a biliárdszobában. Dákóval a kezében gyakorolta a lökéseket. Csak a biliárdasztal fölött égett egy lámpa, s ennek fényében még a szokottnál is törekenyebbnek látszott. Egy kis kártyaasztalon, a lámpa fénykörén túl, ezüst hűtővödör állt, melyben két pezsgősüveg nyaka és dugója állt ki a jégből. A gróf fölegyenesedett, amikor jönni látott, és elém sietett. Már messziről nyújtotta a kezét.

- Nagyon megörültem annak, hogy ön is itt lakik. És nagyon nagy hálára kötelez, amiért hajlandó velem játszani.

- Én köszönöm önnek, hogy lehívatott.
- Hogy érzi magát? Azt hallottam, hogy megsebesült az Isonzónál. Remélem, már teljesen fölépült.
- Köszönöm, én már jól vagyok. És ön hogy érzi magát?
- Ó, én, én mindig jól vagyok. De újabban kezdem érezni a kort. Az öregség tüneteit veszem észre magamon.
- Ezt el sem bírom hinni.
- Pedig így van. Mondjak egy példát? Utóbbi időben jólesik, ha olaszul beszélhetek. Igyekszem erőt venni magamon, de hiába. Mihelyt elfáradok egy kicsit, mindjárt olaszul szeretnék beszélni. Nem tagadhatja, hogy ez az öregség jele.
- Beszélhetünk olaszul is. Én is fáradt vagyok egy kissé.
- Az nem ugyanaz. Ha ön elfárad valamitől, akkor bizonyára angol szóra vágyik.
- Amerikaira.

– Igaz, amerikaira! Nagyon szépen kérem, beszéljen csak amerikaiul. Gyönyörű szép nyelv az.

– Pedig már alig találkozom honfitársaimmal.

– Az baj. Biztosan hiányoznak magának. Az ember nehezen bírja az életet honfitársak nélkül, és még nehezebben honfitársnők nélkül. Ezt én már kitapasztaltam. Játsszunk egy partit? Vagy túl fáradt hozzá?

– Nem vagyok igazán fáradt. Csak a tréfa kedvéért mondtam. Mennyi előnyt kapok öntől?

– Sokat játszott időközben?

– Egyszer sem.

– De maga nagyon jól játszik. A száz pontból tíz elég lesz?

– Ön hízeleg.

– Adjak tizenötöt?

– Ez már jobban hangzik, de ön így is le fog győzni.

– Játsszunk pénzbe? Úgy emlékszem, ön pénzbe szeretett játszani.

– Igen, jobban szeretek úgy.

– Nagyon helyes. Adok önnek tizennyolc pont előnyt, és legyen minden pont egy frank.

Az öregúr pompásan fogott hozzá a partihoz; előnyöm elenére is már csak négy ponttal vezettem ötvennél. Greffi gróf megnyomta a falicsengőt, és behívta a mixert.

– Nyissa ki az egyik üveget, kérem – mondta neki, s aztán énhozzám fordult: – Ettől legalább felfrissülünk egy kicsit.

Jéghideg, száraz, nagyon finom pezsgő volt.

– Igazán nem zavarná, ha olaszra fordítanánk a szót? Ez most a leggyengébb pontom.

Folytattuk a játszmát, pezsgőt szürcsöltünk a lökések között, s olaszul beszélünk, habár nem valami sokat, mert nagyon lefoglalt a játék. Amikor a gróf megcsinálta a századik lökését, én még mindig csak kilencvennégyenél tartottam, beleszámítva az előnyt. Elmosolyodott, és a vállamra tette a kezét.

– Most megiszunk még egy üveggel, ön pedig elmondja nekem, hogy mi újság a fronton. – Megvárta, míg leülök.

– Mindent, csak azt nem – mondtam.

– Nem akar róla beszélgetni? Jól van. Hát akkor mondja el, hogy mit olvasott mostanában.

– Semmit – mondtam. – Félek, hogy nagyon untatni fogja a társaságom.

– Szó sincs róla. De olvasnia önnek is kellene.

– Mi mindent írtak a háború alatt?

– Egy francia ember, akit Barbusse-nek hívnak, írt egy könyvet: *Le Feu*.² Aztán itt van a *Mr. Britling keresztüllát a dolgon*.³

– Csakhogy ez nem így van.

– Mi nincs így?

– Semmin sem lát keresztül. A kórházban is megvoltak ezek a könyvek.

– Hát akkor mégiscsak olvasott?

– Olvastam, de semmi jót.

– Pedig én azt hittem, hogy a *Mr. Britling* nagyon jól rávilágít az angol középosztály lelkivilágára.

– Csakhogy én nem hiszek senki lelkivilágában.

– Szegény fiam. Bár a lélekről egyikünk sem tudhat biztosat. Vagy ön talán hívő?

– Csak éjszaka.

A gróf mosolygott, és ujjai között forgatta poharát.

– Én is azt reméltem mindig, hogy ha majd megöregszem, hívő lélek leszek – mondta. – Nagy kár, hogy nem így történt.

– Szeretne továbbélni a halála után?

Csak amikor a kérdés már kicsúszott a számon, jutott eszembe, milyen illetlenség öelötte kiejteni ezt a szót. De ő nem akadt fenn rajta.

– Élni? Attól függ, hogyan? Ez az élet nagyon kellemes. Így szívesen élnék akár örökké is – mondta, és mosolygott.

– Ami már félig sikerült is.

Ültünk a süppedő bőrfotelekben, a pezsgő mellettünk a hűtővödörben, poharaink az asztalon.

– Ha ön is eléri azt az öregkort, amit én, azt fogja tapasztalni, hogy sok a megmagyarázhatatlan dolog az életünkben.

² *Le Feu – A tűz.*

³ H. G. Wells háborús regénye.

- Ön nem látszik öregnek.
- Pedig a testem már öreg. Néha azt hiszem, hogy egyszer letörik valamelyik ujjam, mint ahogy eltörik a kréta. De a szellem nem öregszik, és okosabb sem lesz.
- Pedig önt bölcsnek tartom.
- Az öregek bölcsessége csalóka látszat csupán. Ők sem bölcsőbbek másoknál. Ők csak óvatosabbak.
- Hát nem ez a bölcsesség?
- Csak nem nagyon rokonszenves bölcsesség. Ön mit tart a legtöbbre?
- Valakit, akit szeretek.
- Én is így vagyok vele. De hát ez nem bölcsesség. Az életet sokra becsüli?
- Sokra.
- Én is. Mert nincs más semmim. Legfölből az – nevetett –, hogy estélyt adok a születésnapomon. Eszerint ön bölcsőbb nálam, mert hiszen nem ad születésnap esti estélyeket.
- Kiittuk a pezsgőnket.
- És önnek mi a véleménye a háborúról? – kérdeztem.
- Nagy ostobaságnak tartom.
- De ki fogja megnyerni?
- Olaszország.
- Miért?
- Mert ez a fiatalabbik nemzet.
- Mindig a fiatalabb nemzetek győznek?
- Csak egy ideig. Amíg bírják erővel.
- És azután mi történik velük?
- Azután öregedő nemzet lesz öbelölük is.
- És ön azt mondta az imént, hogy nem bölcs.
- Ez nem bölcsesség, kedves fiam. Ez cinizmus.
- Az én fülemben nagyon bölcsen hangzik.
- Pedig csak félig az. Ugyanígy elsorolhatnám önnek azokat az érveket, melyek mindennek az ellenkezőjét bizonyítják... Nincs több pezsgő az üvegben?
- Még egy kicsi.
- Hozassunk még egyet? Aztán föl kell mennem öltözködni.
- Hagyjuk inkább máskorra.
- Igazán nem óhajt többet inni?

– Köszönöm, nem kérek.

A gróf fölállt.

– Kívánom önnek, hogy nagyon szerencsés, és nagyon boldog, és nagyon-nagyon egészséges legyen.

– Köszönöm. Én pedig azt kívánom, hogy éljen örökké.

– Ez úgyszólván meg is történt már. És ha egyszer mégis hívő lélek lesz magából, akkor imádkozzék értem a halálom után. Erre szoktam megkérni a barátaimat. Egy ideig reméltem, hogy magam is hívő leszek, de hát ez nem következett be.

Rémlett, hogy szomorú mosoly tűnik föl az arcán, de ezt nem tudom biztosan. Olyan öreg volt, csupa ránc az arca, s egy mosoly annyi redőjét mozgatta meg, hogy az ilyen finom árnyalatok elmosódtak bennük.

– Lehet, hogy még nagyon megtanulok hinni – mondtam. – De önért mindenképpen imádkozni fogok.

– Én egészen biztosra vettem, hogy hívővé leszek. Az egész családom hívőként halt meg. De nekem sehogy sem sikerül a dolog.

– Még nincs itt az ideje – mondtam.

– Vagy már el is múlt. Talán már túl vagyok azon a koron, amikor egy ember vallásossá válhat.

– Engem csak éjszaka fog el ez az érzés.

– Akkor ön szerelmes. Ne felejtse el, az is vallásos érzés.

– Azt hiszi?

– Biztos vagyok benne – mondta, s az asztalhoz lépett.

– Nagy hálára kötelezett, hogy játszott velem.

– Nagy örömömre szolgált.

– Menjünk föl együtt.

36

Ezen az éjszakán nagy vihar tört ki. Fölébredtem, és hallgattam, ahogy az eső verte az ablaküveget. A nyitott ablakon beesett az eső.

Valaki kopogott. Lábujjhegyen mentem az ajtóhoz, hogy föl ne ébresszem Catherine-t, és kinyitottam az ajtót. A

mixer állt ott. Felöltő volt rajta, ázott kalapját a kezében tartotta.

– Beszélhetnék magával, tenente?

– Miről van szó?

– Nagyon komoly ügyben jöttem.

Körülnéztem. Sötét volt a szobában. Láttam a víztócsát az ablak alatt.

– Jöjjön be – mondtam neki.

Karon fogva átvezettem a fürdőszobába. Bezártam az ajtót, és villanyt gyújtottam. A fürdőkád szélére ültem.

– Mi történt, Emilio? Bajban van?

– Maga van bajban, tenente.

– Én?

– Holnap reggel letartóztatják.

– Engem?

– Ezt akartam elmondani. Kint jártam a városban, és kihallgattam a beszélgetésüket a kávéházban.

– Értem.

A mixer csak állt, vizes kabátban, ázott kalapját forgatva, és nem szólt semmit.

– Milyen címen akarnak lefogni?

– Valami háborús história lehet az oka.

– Ezt biztosan tudja?

– Nem. De ők nagyon jól tudják, hogy maga legutóbb tiszti egyenruhában volt itt, most pedig civilben járkal. Amióta megtörtént a visszavonulás, mindenkit letartóztatnak.

Gondolkoztam egy kicsit.

– Mit gondol, hánykor jönnek értem?

– Holnap reggel. Hogy hánykor, azt nem tudom.

– Mit lehet itt csinálni? – kérdeztem.

Beletette kalapját a mosdókagylóba. Úgy megázott, hogy mostanáig a földre csöpögött belőle a víz.

– Ha nem követett el semmit, akkor nincs mit félni a letartóztatástól. Bár sosem jó, ha elviszik az embert, s legkevésbé most.

– Nem akarom, hogy letartóztassanak.

– Akkor szökjön át Svájcba.

– De hogyan?

– Itt a csónakom.

– Vihar van – mondtam.

– Már nincs vihar. Elég rossz az idő, de attól simán át lehet jutni.

– És mikor induljunk?

– Azonnal. Lehet, hogy már korán reggel eljönnek magáért.

– Hát a poggyászunk?

– Csomagoljanak össze mindent. Öltöztesse föl a feleségét. A poggyásznak majd gondját viselem.

– Hol találkozunk?

– Itt várok magukra. Nem akarom, hogy meglássanak a folyosón.

Kinyitottam az ajtót, aztán becsuktam magam után, és be mentem a hálószobába. Catherine nem aludt.

– Mi történt, kedvesem?

– Nem történt semmi, Cat – mondtam. – Nincs kedved gyorsan felöltözni, és átmenni Svájcba egy csónakon?

– Neked van hozzá kedved?

– Nekem semmi – mondtam. – Szeretnék visszafeküdni az ágyba.

– De hát mi történt?

– A mixer azt mondja, hogy holnap le akarnak engem tartóztatni.

– Megőrült a mixer?

– Nem őrült meg.

– Hát akkor siessünk, édesem, öltözködjünk, és induljunk el.

Leült az ágy szélére. Még nagyon álmos volt.

– Ki van a fürdőszobában? A mixer?

– Igen.

– Akkor nem fogok megmosdani. Te pedig fordulj most el, kedvesem, és én egy perc múlva útra kész leszek.

Csak a háta fehérségét láttam felvillanni, amikor kibújt hálóingéből, aztán elfordultam, ha egyszer ez volt a kívánsága. Amióta kezdett egy kicsit nekigömbölyödni a gyerektől, nem engedte, hogy meztelenül lássam. Miközben öltöztem, hallottam az eső dobolását az ablakon. Az én kofferem majdnem üres maradt.

– Elférsz a táskádban, Cat? Nálam még sok hely van.

– Már majdnem elkészültem – mondta. – Kedvesem,

lehet, hogy nagyon buta vagyok. De mit keres a mixer a fürdőszobánkban?

– Ó... Pszt. Csak arra vár, hogy levihesse a poggyászsunkat.

– Ez nagyon kedves tőle.

– Régi barátom – mondtam. – Egyszer már majdnem küldtem neki pipadohányt.

A nyitott ablakhoz léptem, és kinéztem az éjszakai sötétségbe. A vizet nem láttam, csak az esőt és a sötétséget.

A szél ereje gyengült.

– Kész vagyok, szívem – mondta Catherine.

– Nagyszerű.

Benyitottam a fürdőszobába.

– Tessék a poggyászsunk, Emilio – mondtam, és a mixer fölvette a két koffert.

– Nagyon kedves, hogy eljött segíteni – mondta neki Catherine.

– Szót sem érdemel, asszonyom – mondta a mixer. – Nagyon szívesen segítek, csak azt nem szeretném, hogy valami bajba keveredjek... Hallgasson ide – fordult hozzám.

– A poggyászt leviszem a melléklépcsőn a csónakhoz. Maguknak a főlépcsőn kell lemenniük, mintha sétára indulnának.

– Gyönyörű éjszaka. Épp sétára való – mondta Catherine.

– Hát az idő szebb is lehetne.

– Még jó, hogy elhoztam az esernyőmet – mondta Catherine.

Végigmentünk a folyosón, aztán lementünk a süppedő futószőnyeggel borított lépcsőkön. A lépcsőház aljában, az ajtó közelében, a portás ült a helyén.

Nagyot nézett, amikor meglátott.

– Csak nem sétálni akarnak menni, uram?

– Dehogyanem – mondtam. – Meg akarjuk nézni, milyen a tó, amikor vihar van.

– Ernyője nincsen, uram?

– Nincs – mondtam. – De a kabátom vízhatlan.

Megnézte a felöltőmet, kételkedve.

– Mindjárt szerzek egy ernyőt, uram – mondta, és el-

ment. Aztán visszajött egy óriási ernyővel. – Egy kicsit nagy.

Egy tízlírást nyomtam a kezébe.

– Ön igazán nagyon kedves, uram. Nagyon szépen köszönöm – mondta, és még az ajtót is kitárta előttünk, mi alatt kiléptünk az esőbe. Rámosolygott Catherine-re, s ő visszamosolygott rá. – Ne időzzenek sokáig a viharban – mondta. – Nagyon megáznak, uram és asszonyom.

Ő csak segédportás volt, s ez meglátszott angol beszédén is, mert mindent szó szerint fordított le olaszból.

– Nemsokára visszajövünk – mondtam neki.

Az óriási esernyő alá húzódva végimentünk a kerti sétányon, aztán átvágtunk a park vizes gyepén az országútig. Miután kereszteztük az országutat, leértünk az élősövényvel szegélyezett parti útra. Most erős parti szél fújt, hideg és nyirkos novemberi szél; a szagáról megérezte az ember, hogy odafönt a hegyekben havazik. Elhaladtunk a láncsal partra kötött csónakok mellett, s eljutottunk oda, ahová a mixer szokta kikötni a csónakját. A víz feketén mosta a köveket. A faszor sötétjéből előlépett a mixer.

– A koffereket betettem a csónakba – mondta.

– Szeretném kifizetni a csónak árát – mondtam.

– Mennyi pénze van?

– Nem valami sok.

– Akkor később is elküldheti a pénzt. Nem olyan sürgős.

– Mennyivel tartozom?

– Mennyit óhajt fizetni?

– Maga mondja meg.

– Ha megérkezett Svájcba, küldjön nekem ötszáz frankot. Ez megéri magának, ha átjutott.

– Rendben van.

– Hoztam néhány szendvicset – mondta, és kezembe nyomott egy csomagot. – Amit csak tudtam, összeszedtem a bárban. Ez az egész. Itt egy üveg konyak és egy üveg bor. Mindent beleraktam a táskámba.

– Legalább ezeket szeretném kifizetni.

– Jól van. Adjon ötven lírát.

Odaadtam a pénzt.

– A konyak elsőrendű – mondta. – Bátran adhat belőle

a kisasszonynak is. Most pedig tessék beszállni – mondta Catherine-nek.

Megfogta a csónak orrát, mely föl-alá hintázott a kőfal mellett. Én besegítettem Catherine-t, aki elfoglalta a hátsó ülést, és magára csavarta a köpenyét.

– Tudja az utat?

– Fölfelé kell eveznem a tavon.

– Tudja, hogy meddig?

– Luinón túl.

– Luinón túl, aztán Cannerón, Cannobbión és Tranzanón is túl. Amíg Brissagót el nem érte, addig nem lépte át a határt. Ha a Monte Tamarát is elhagyták, akkor odaát vannak.

– Hány óra van? – kérdezte Catherine.

– Még csak tizenegy – mondtam.

– Ha pihenés nélkül evez, akkor reggel hétre odaát lehet.

– Ilyen messze van az?

– Harmincöt kilométer.

– Merre tartsam az irányt? Ilyen esőben iránytűt kellett volna hozni.

– Arra semmi szükség. Evezzen Isola Belláig. Amikor az Isola Madre túlsó oldalára ért, akkor forduljon szélirányba. A szél el fogja vinni Pallanzáig. Ha látja a pallanzai lámpákat, tartsa magát mindig a parthoz.

– És ha megfordul a szél?

– Ez a szél három napig szokott fújni – mondta. – A Mattaronéről jön ez a szél. Itt egy kanna, hogy kimerhessék vele a vizet.

– Legalább egy részét szeretném megfizetni a csónaknak.

– Én viszont jobban szeretem a kockázatot. Ha átjutott a határon, fizessen, amennyit tud.

– Rendben van.

– Nem félek attól, hogy belefulladás a vízbe.

– Azt én sem szeretném.

– Mindig fölfelé evezzen, széliránt.

– Meglesz – mondtam, és beszálltam a csónakba.

– A szobáért hagyott pénzt valahol?

– Igen. Betettem egy borítékot a szobámba.

– Akkor minden rendben van. Sok szerencsét, tenente.

- Sok szerencsét. És nagyon szépen köszönjük.
- Ha majd fulladoznak, nem lesz ilyen hálás.
- Mit mondott? – kérdezte Catherine.
- Sok szerencsét kívánt.
- Sok szerencsét – mondta Catherine. – Köszönjük szépen.
- Készen vannak?
- Igen.

Lchajolt és ellökött a parttól. Megforgattam az evezőket a vízben, és fél kézzel búcsút intettem. A mixer rosszállóan integetett vissza. Láttam a szálloda lámpásait, és erőteljesen eveztem kifelé, hogy a fényektől eltávolodjunk, míg csak az utolsót is el nem nyelte a sötétség. Majdnem akkora volt a hullámverés, mint a tengeren, de nekünk segített a szél.

37

Tovább eveztem a sötétben, s csak arra ügyeltem, hogy mindig az arcomba fújjon a szél. Az eső már elállt, de néha egy-egy szélrohamban ránk hullott egy kis permet. Sötétség vett körül, s mind hidegebb lett a szél. Catherine-t még láttam valahogy a csónak farában ülni, de a vizet, melybe a lapátok belemerültek, már nem. Az evezők elég hosszúak voltak, de hiányzott róluk az a bőrhüvely, amely nem engedi őket átszúzni a villán. Húztam egyet rajtuk, kiemeltem őket a vízből, előrehajoltam, megkerestem a vizet, és újra húztam, és igyekeztem olyan simán evezni, ahogy csak lehetett. Az evezőket még a levegőben sem fordítottam át lapjukra, mert velünk volt a szél. Tudtam, hogy a tenyerem felhólyagzik, de ezt igyekeztem későbbre odázni. A csónak nem volt nehéz, és szépen siklott a sötét vízen, én meg jó hosszú csapásokkal nagyokat húztam rajta. Látni nem láttam semmit, de reméltem, hogy nemsokára Pallanza magasságában leszünk.

Pallanzát azonban nem láttuk meg soha. A szél a tó felső vége felé fújt, s mi átsiklottunk azon a ponton, ahonnan belátás nyílt a kikötőbe. Egyetlen lámpát sem láthattunk belőle. Jóval följebb vettünk csak észre fényeket, amikor már közelebb eveztem a parthoz, de az már Intra volt. De

hosszú-hosszú ideig nem láttunk semmi fényt, és a partot sem láttuk, csak eveztünk előre egyenletesen a sötétben, a hullámok hátán. Olykor, amikor a hullám megemelte a csónakot, az evezővel meg sem találtam a vizet. A tó elég komiszul viselkedett, de én kitartóan eveztem előre, egészen addig, amíg váratlanul ki nem bukkant a vízből egy meredek sziklacsúcs, amelybe kis híján bele nem ütköztünk. A hullámok nekirohantak, felcsaptak rá, visszazuhantak; én pedig teljes erőmből megrántottam a jobb evezőt, a ballal pedig visszalöktem a vizet, s így sikerült megfordítanom a csónak orrát a tó közepe felé. Aztán eltűnt szemem elől a szikla, és mi továbbveztünk fölfelé.

– Most vagyunk túl a tó közepén – mondtam.

– De hiszen Pallanzát se láttuk.

– Nem vettük észre.

– Nem vagy fáradt, szívem?

– Nem.

– Szeretnék evezni egy kicsit.

– Maradj csak. Nem vagyok fáradt.

– Holnap reggel – mondta Catherine – elmegy hozzánk a szállodába szegény Ferguson, és nekünk hűlt helyünket leli...

– Engem sokkal jobban aggaszt – mondtam én –, hogy még virradat előtt a tó svájci felére érjünk, máskülönben észrevehet a határrendőrség...

– És az még messze van ide?

– Még harminc kilométer.

Egész éjszaka eveztem. Úgy kisebesedett tőle a kezem, hogy végül már alig bírtam megmarkolni az evezőt. Kis híján nekicsapódtunk a parti szikláknak, és nem is egyszer. Én azonban mégis a parthoz tartottam magam, mert féltem, hogy elkeveredünk a vízen, és ezzel is időt veszünk. Néha olyan közelségbe kerültünk, hogy látni lehetett a parti fák sorát, az országotat s a háttérben meredező hegyeket. Már nem esett az eső, s a szél úgy meghajszolta a felhőket, hogy a hold átsütött rajtuk, és visszatekintve látni lehetett a castagnolai hosszúra nyúlt, fekete földnyelvet, a hósipkás hegyeket a tó körül s a holdfényben fehérlő távoli havasokat. Aztán új felhők takarták el a holdat, eltűntek a hegyek, eltűnt a tó, de sokkal világosabb volt, mint annak előtte,

és látni lehetett a partot. Már szinte túlságosan odalátszott a part, s én inkább befelé kormányoztam a csónakot, hogy az út felől, ha járnak arra határőrök, ne lehessen észrevenni. Amikor újra kibújt a hold, láttuk a hegyi lejtőkön a villákat fehérteni, s az országút is átderengett a parti fákön. Megállás nélkül eveztem.

Most kiszélesedett a tó, s a szemközti parton, a hegyek lábánál lámpák tűntek föl. Azt gondoltam, hogy ez már csak Luino lehet. Aztán a hegyek közt észrevettem egy ék alakú bevágást, és ebből is arra következtettem, hogy a luinói lámpákat látjuk odaát. Ha ez így van, akkor nagyon jó tempóban jöttünk idáig. Behúztam az evezőket, és hanyatt feküdtem az ülésen. Fájt a karom, a vállam, a hátam, és csupa seb volt a kezem.

– Kinyitom az ernyőt – mondta Catherine. – És akkor vitorlázhatunk a szélben.

– Tudsz kormányozni?

– Talán.

– Fogd meg ezt az evezőt, és tartsd a hónod alá, hogy szorosan a csónak oldalánál maradjon, és kormányozz vele. Én majd tartom az esernyőt.

Odamentem hozzá a csónak farába, és megmutattam, hogy kell tartani az evezőt. Aztán elővettem az óriási esernyőt, melyet a portás adott nekünk, szembeültem a hajó orrával, és kinyitottam. Nagy csattanással nyílt ki, én pedig megfogtam a két szélét, lovaglólülésben ültem, és beleakasztottam a padba az ernyő kampós fogantyúját. A szél belefeküdt a vászonba, és érezhetően meglódította a csónakot. Teljes erőmből fogtam az ernyő két szélét. A szél cibált, és a csónak sebesen suhant előre.

– Repülünk, mint a nyíl – mondta Catherine.

Nem láttam mást, mint az esernyő bordáit. Az ernyő dagadt, és vitt magával, s én is úgy éreztem, mintha repül-nénk. Megtámasztottam a lábamat és nekifeszítettem a testemet, de egyszerre megbicsaklott az ernyő, egyik bordája homlokomra suhintott, s én hiába kaptam utána, az ernyő visszahajlott a szélben, bordái kifícamodtak, s végül kifordult az egész. Ott lovagoltam az evezőpadon, lábam közt egy kifordult és szétrepedt ernyő nyelével, mely az előbb még szél dagasztotta, sebes röptű vitorla volt. Kiakasztot-

tam az ülésből az ernyő fogantyúját, előredobtam a csónak orrába, és visszamentem Catherine-hez az evezőért. Nem engedte el a kezemet, és sokáig nevetett.

– Mit nevensz? – kérdeztem, kezemben az evezővel.

– Jaj, ha láttad volna magadat azzal a micsodával a kezében...

– Mulatságos látvány voltam?

– Ne légy dühös, szívem. Nagyon mulatságos látvány voltál. Ennivaló voltál, ahogy fogtad az ernyő két szélét, és mintha húsz láb szélesre dagadtál volna.

Nem bírta abbahagyni a nevetést.

– Megyek vissza evezni – mondtam.

– Most pihenj egy kicsit, és igyál valamit. Már nagy utat tettünk meg, és ez az éjszaka olyan szép.

– Nem lehet, mert a hullám elsodorja a csónakot.

– Kapsz egy kis innivalót, és aztán pihenj néhány percet.

Fölállítottam az evezőket, és most azokkal vitorláztunk tovább. Catherine kinyitotta a koffert, és elővette a konyakot. Zsebkésemmel kihúztam a dugót, nagyot húztam az üvegből. Az erős ital szétáradt bennem, s én tüstént átmelegedtem, és jókedvű lettem tőle.

– Nagyon finom a konyak – mondtam.

A holdat megint eltakarták a felhők, de a part most már látható maradt. Úgy rémlett, mintha jóval előttünk megint sziklacsúcs emelkednék ki a vízből.

– Nem fázol, Cat?

– Nagyszerűen érzem magam, csak egy kicsit megmerevedtem.

– Merd ki a vizet a csónak fenekéről, és akkor kinyújthatod a lábadat.

Evezni kezdtem. Nem hallatszott más zaj, csak az evezővillák nyikorgása, a lapátok csobbanása és a merőkanna kaparászása a hátsó ülés alatt.

– Szomjas vagyok – mondtam. – Add ide egy percre azt a kannát.

– De csupa piszok.

– Nem baj. Majd kiöblítem.

Hallottam, hogy Catherine kiöblíti a csónak oldalán. Aztán telemerte vízzel, és előrenyújtotta nekem. Megszomjaztam a konyaktól, jólesett a víz, mely olyan hideg volt, hogy

belesajdult a fogam. Szemügyre vettem a partot. Közelebb voltunk a sziklához, s az öbölben lámpafények tűntek föl.

– Köszönöm – mondtam, és visszaadtam a kannát.

– Akarsz még egy kannával? – kérdezte Catherine. – Tudok még szerezni, ha parancsolod.

– Nem akarsz valamit enni?

– Most még nem. De nemsokára megéhezem. Tegyük el addig.

– Helyes.

Amit az előbb sziklacsúcsnak néztem, egy hosszú és meredek hegyfok volt valójában. A tó közepe felé eveztem, hogy el tudjuk kerülni. Ezen a részén összeszűkült a tó. Megint kisütött a hold, s a *guardia di finanza*¹ – ha éppen szemmel tartotta a vizet – könnyen megláthatta volna rajta a csónak fekete testét.

– Hogy érzed magad, Cat?

– Nagyon jól. Hol vagyunk most?

– Azt hiszem, nyolc mérföldnél nincsen több hátra.

– Borzasztó lesz még ennyit evezni. Van még tebenned élet, te édes drágám?

– Nincs semmi bajom, csak a tenyerem tört föl.

Tovább eveztem. Jobb kéz felé megszakadt a hegylánc, s a partvonal hosszú darabon ellaposodott; úgy gondoltam, hogy ez csak Cannobbio lehet. A tó közepe felé kormányoztam a csónakot, mert egyre fenyegetőbb lett a valószínűsége annak, hogy észrevesz valamelyik guardia. Jóval előttünk, a másik parton, kupola formájú, magas hegy sötétlett. Fáradt voltam. Gyakorlott evezősnek nem volt különösen kimerítő ez a vállalkozás, de nekem épp a gyakorlatom hiányzott, s ezért látszott hosszúnak az út. Tudtam, hogy túl kell haladnom ezeken a hegyeken, s még legalább öt mérföldet kell eveznem ahhoz, hogy átjussak a svájci vizekre. A hold már lenyugvófélben volt, de mielőtt eltűnt volna a szemünk elől, felhők takarták el, és megint sötét lett minden. Jó nagy távolságot tartottam a parttól, egy darabig eveztem, aztán pihentem egy sort, s csak az evezőket emeltem föl, hogy a széllel ezalatt is haladjunk valamicskét.

– Hadd evezzek egy darabig én – mondta Catherine.

¹ Vámőr, vámőrség (olasz).

- Nem hiszem, hogy ez jót tenne neked.
- De éppenséggel hogy jót tenne nekem. Ez a merevség például mindjárt alábbhagyna.
- Én mégse tenném, Cat.
- Ne beszélj butákat. Másállapotos hölgyeknek nagyon hasznos a mérsékelt evezősport.
- Nem bánom, mérsékelten evezhetsz egy kicsit. Előbb én megyek oda hozzád, te csak aztán indulj el. Kapaszkodj meg a csónak oldalában, amikor elindulsz.

Belebújtam a kabátomba, feltúrtem a gallért, és a csónak farából néztem, hogy evez Catherine. Nagyon ügyesen evezett, csak az evezők voltak túlságosan hosszúak, és ezzel alkalmatlankodtak neki. Belenyúltam a kofferembe, néhány szendvicset ettem, és ittam rá egy kis konyakot. Ettől mindjárt derűsebb színben láttam a világot, és mindjárt még egyet kortyoltam az üvegből.

– Szólj, ha elfáradtál – figyelmeztettem. És egy kicsit később:

– Csak arra vigyázz, hogy az evező meg ne üsse a hasacskádat.

– Ha megütném – mondta Catherine két evezőcsapás közt –, mindjárt nem lenne annyi gondunk.

Ittam egy kis konyakot.

– Hogy megy az evezés?

– Nagyon jól.

– Szólj, ha cserélni akarsz.

– Még nem.

Még egy utolsót húztam az üvegből, aztán megfogózkodtam a csónak oldalában, és előrementem Catherine-hez.

– Hagyj még. Nagyon jól megy az evezés.

– Menj csak hátra. Én már kipihentem magam.

Egy darabig, a konyak jóvoltából, könnyen és kitartóan eveztem, de aztán elkezdtem mellévagdalózni, mert a konyak után túlságosan belefeküdtem az evezésbe. A gyomromból híg és sárga epeíz jött föl a számba, és néha csak a levegőben kalimpált az evezőlapát.

– Adj még egy kanna vizet, Catherine – mondtam.

– Azt könnyen megkaphatod.

Szürkület előtt megint szitálni kezdett az eső. A szél vagy elállt, vagy pedig elfogták azok a magas hegyek, melyek

a tó kanyarulatát körülállták. Tudtam, hogy hamarosan megvirrad, összeszedtem minden erőmet, és buzgón eveztem. Nem tudtam pontosan, hogy hol vagyunk, és minél előbb át akartam jutni a svájci vizekre. Amikor aztán ránk virradt a hajnal, egészen közel jártunk a parthoz. Olyan közel, hogy kivehettem a parti sziklákat meg a fákat.

– Hallod ezt? – szólalt meg Catherine.

Rákönyökölttem az evezőkre és füleltem. Egy motorcsónak berregett a tavon. Még közelebb húzódtam a parthoz, és veszteg maradtam. A berregés egyre közeledett, aztán meg is láttuk a motorost a szitáló esőben, néhány lépéssel előttünk. A farában négy guardia di finanza ült, felhajtott köpenygallóval, alpini-sisakjukat a szemükre húzva, hátukon átvetett karabéllyal. Nagyon álmosan pislogtak ezen a korai órán. Tisztán láttam a sárga hajtókát a köpenyük gallérján, és a sárga címert a sisakjukon. Aztán elberregett előttünk a motoros, és eltűnt a szemünk elől az esőben.

Megint a tó közepe felé eveztem. Már nem lehattunk messze a határtól, és nem akartam, hogy az országútról ránk kiáltson egy őrszem. Oly messze kieveztem, hogy már csak homályosan látszott a part, s aztán teljes erőmből húztam az evezőket háromnegyed óráig az esőben. Ezalatt még egyszer meghallottuk egy motorcsónak berregését, s mozdulatlanul megvártuk, míg a motoros átvág a tavon, és elcsendesül a hangja.

– Azt hiszem, most már Svájcban vagyunk, Cat – mondtam.

– Igazán?

– Biztosan nem tudom megmondani, amíg meg nem láttam az első svájci katonát.

– Vagy az első svájci hadihajót.

– Az a svájci hadihajó nem is olyan vicc a mi számunkra. Majdnem biztos, hogy az a motorcsónak, mely az előbb itt berregett el, a svájci flotta volt.

– Ha Svájcban vagyunk, együnk egy jó nagy reggelit. Azt mondják, remek a svájci zsömle, és vaj, és dzsem.

Most már teljesen kivilágosodott, és finom cseppekben hullott az eső. Erősen fújt a szél, s láttuk, hogy szedi le a tarajos hullámok habját, és hogy viszi magával fölfelé. Most már biztos voltam benne, hogy Svájcban vagyunk. A part

menti fák között sok házat láttam, s egy darabbal följebb kőből épült falut, a hegyoldalban néhány nyaralót és egy templomot. Jól megnéztem az országutat, hogy nem cirkál-e rajta őrség, de nem láttam senkit. Később az út egészen a víz partján vezetett, és akkor megláttam az első katonát. Egy kávéházból lépett ki, s ugyanolyan csukaszürke egyenruhája volt, ugyanolyan sisakkal, amilyen a németeké. Piros-pozsgás arcán apró kefebajuszkát viselt. Észrevett minket.

– Ints neki – mondtam Catherine-nek.

Catherine integetni kezdett, a katona kissé zavartan elmosolyodott, és visszaintett nekünk. Most már nem siettem az evezéssel. Lassan elúsztunk a falu partvonalára előtt.

– Már jóval belül lehetünk a határon – mondtam.

– Ne könnyelműsködjünk, szívem. Isten ments, hogy visszaküldjenek a határtól.

– A határ már messze van ide. Ez itt már alighanem a vámkirendeltség. Majdnem biztos, hogy Brissagóban vagyunk.

– De hátha olaszok is vannak itt? Az úgy szokott lenni a vámkirendeltségen.

– Csakhogy most háború van. Nem hiszem, hogy átengedik a határon az olaszokat.

A kisváros nagyon barátságosnak látszott. A kikötőben hosszú sorban álltak a halászcsonakok, a hálók pedig a léccsónakokra voltak kiakasztva száradni. Még mindig esett ez az apró szemű novemberi cső, de a városka esőben is tisztának és derűsnek tűnt föl.

– Kössünk ki itt, és reggelizzünk?

– Hát persze.

Megrántottam a bal evezőt, és a part felé siklottam a csónakkal. Amikor már egészen közel voltunk, egyenesbe fordítottam, és behúztam az evezőket. Megfogtam a vaskarikát, kiugrottam a partra, és Svájcban voltam. Kikötöttem a csónakot, aztán kezét nyújtottam Catherine-nek.

– Lép ki. Csodálatos érzés.

– Mi lesz a poggyással?

– Itt marad minden a csónakban.

Catherine kiszállt. Mind a ketten Svájcban voltunk.

– Milyen gyönyörű ország – sóhajtotta.

– De még milyen!

– Most pedig siessünk reggelizni.

– Drága, szép ország – mondtam. – Még a cipőm is szereti azt a földet, amire lép.

– Nekem olyan merev a lábam, hogy nem érzek semmit. Csak azt tudom, hogy jó helyen vagyunk. El bírod képzelni, milyen nagy dolog, hogy megszabadultunk abból a pokolból?

– El. Nagyon jól el tudom képzelni. Még soha semmit sem bírtam ilyen jól elképzelni, mint ezt.

– Nézd ezeket a házakat. Nézd ezt az édes kis teret. Itt biztosan kapunk valahol reggelit.

– És milyen finoman esik az eső! Olaszországban hallani sem lehet ilyen esőről, mint ez. Ez az eső mosolyog.

– És mi itt vagyunk. Elhiszed már, hogy itt vagyunk?

Bementünk a kávéházba, és leültünk a tiszta faasztalhoz. Szinte szédültünk az izgalomtól. Aztán odajött hozzánk egy csodálatosan tiszta asszony, fehér kötényben, és megkérdezte, hogy mit akarunk enni.

– Zsömlét, dzsemet és kávét – mondta Catherine.

– Sajnálom, de amióta háború van, nincs zsömlénk.

– Akkor kenyeret.

– Azt is jobb, ha előbb megpirítom.

– Jó lesz.

– Én rántottát is kérek.

– Hány tojásból parancsolja a rántottát az úr?

– Háromból.

– Négyből, kedvesem.

– Akkor négyből.

Az asszony elment. Megcsókoltam Catherine-t, és a kezét szorongattam. Megbámultuk egymást, megbámultuk a kávéházat.

– Drága szívem, hát nem gyönyörű ez?

– Nagyszerű – mondtam.

– Már azt sem bánom, hogy nincsen zsömlé – mondta Catherine. – Pedig egész éjjel arról ábrándoztam. De most az se fontos. Minden mindegy nekem.

– Azt hiszem, nemsokára letartóztatnak minket.

– Az se baj, kedvesem. Az a fő, hogy előbb megreggelizünk. Sokkal jobb, ha reggeli után tartóztatják le az embert. Bántani úgysem bánthatnak minket. Jómódban élő angol és amerikai állampolgárok vagyunk.

– Remélem, itt az útleveled.

– Hát persze. De ne beszéljünk róla többet. Legyünk boldogok.

– Már boldogabbak nem is lehetnénk – mondtam.

Egy elhízott szürke macska jött be. Farkát, mint egy sisakforgót, fölmeresztette, odajött hozzánk, oda-odasimult a lábamhoz, és valahányszor hozzám simult, mindig dorombolt egyet. Lehajoltam, megsimogattam, s Catherine boldogan mosolygott.

– Hozzák a kávé – jelentette.

Csak reggeli után tartóztattak le. Sétáltunk egyet a városkában, aztán visszaballagtunk a kikötőbe a csónakban hagyott kofferekért. A csónak mellett egy katona állt őrt.

– Maguké ez a csónak?

– A miénk.

– Honnan jöttek?

– Föleveztünk a tavon.

– Akkor kénytelen vagyok magukat fölkérni, kövessenek.

– Mi lesz a poggyászzal?

– A poggyászt is elhozhatja.

Megfogtam a két koffert. Catherine mellettem jött, a katona pedig a hátunk mögött. Így sétáltunk el az ódon vámépülethez. Odabent egy nagyon sovány, katonás viselkedésű hadnagy hallgatott ki.

– Milyen nemzetiségűek?

– Amerikai és angol.

– Kérem az útleveleket.

Átnyújtottam neki az útleveletemet. Catherine is kikereste kézitáskájából az övét.

Hosszan és alaposan megvizsgálta őket.

– Miért ilyen módon lépték át a svájci határt, csónakkal?

– Sportember vagyok – mondtam. – Az evezőssportért egyenesen rajongok. Ha mód van egy kis evezésre, nem bírok ellenállni.

– Miért jött ide?

– Téli sportot akarok űzni. Turisták vagyunk, és szenvedélyünk a téli sport.

- Ez a hely semmiféle téli sportra nem alkalmas.
- Azt tudjuk. Most keresünk valamilyen helyet, amely téli sportolásra alkalmas.
- Mit csinált maga Olaszországban?
- Építészetet tanultam. Az unokahúgom pedig művészet-történész.
- És miért jöttek el onnan?
- Nagyon vágyódtunk egy kis téli sportra. És amíg a háború tart, addig úgysem tanulhatok építészetet.
- Kérem, várjanak meg itt – mondta a hadnagy. Fogta az útlevelünket, és magunkra hagyott.
- Borzasztó ügyes voltál, drágám – mondta Catherine.
- Csak maradj meg emellett. Téli sportot akarsz űzni, és kész.
- Értesz te valamit a művészethez?
- Rubens – mondta Catherine.
- Széles csípőjű, kövér nők – mondtam. – Hát még?
- Tiziano – mondta Catherine.
- Tiziano: vörös nők – mondtam. – Mit tudsz Mantegnáról?
- Ilyen nehezet ne kérdezz – mondta Catherine. – De valami róla is dereng. Valami keserű.
- Nagyon keserű. Szögekkel kilyukasztott testek.
- Ebből is láthatod, milyen jó feleséged leszek – mondta Catherine. – Elcsevegek az ügyfelciddel a művészetről.
- Jön a hadnagy – mondtam.
- Jött a sovány hadnagy, végig a vámépületen, kezében az útleveleink.
- Kénytelen leszek önöket átküldeni Locarnóba – mondta. – Ha akarják, kocsit bérelhetnek. Egy katona elkíséri magukat.
- Rendben van – mondtam. – És mi lesz a csónakkal?
- A csónakot elkobozzuk. Mi van ezekben a kofferekben?
- Minden holminkat fölforgatta, s végül kiemelte a kofferból a negyedüvegnyi konyakot.
- Megkínálhatom egy pohárával? – kérdeztem.
- Köszönöm, nem kérek – mondta, és kiegyensedett. – Mennyi pénzük van?
- Kétezeröttszáz líra.

Ez az összeg szemmel láthatóan nagy hatást tett rá.

– És az unokahúgának?

Valamivel több, mint ezerkétszáz líra volt Catherine-nél. A hadnagy nagyon elégedettnek látszott. Ezentúl sokkal szívélyesebben bánt velünk.

– Maguk téli sportot akarnak űzni – mondta. – Wengenbe kell menniük. Apámnak nagyon szép szállodája van Wengenben. Egész éven át nyitva.

– Milyen szerencse – mondtam. – Szabad kérnem a címet?

– Majd fölírom egy cédulára.

Átnyújtotta a cédulát, nagyon udvariasan.

– Egy katona átkíséri magukat Locarnóba. Őnála lesznek az útleveleik is. Nagyon sajnálom, de ez az előírás. Biztos vagyok benne, hogy Locarnóban megkapják a vízumot vagy a tartózkodási engedélyt. – Útleveleinket átadta egy katonának. Fogtam a koffereket, és elindultunk a városba kocsit szerezni.

– Hé! – kiáltott a hadnagy a katona után. Valamit mondott neki német–svájci nyelvjárásban. A katona hátravette puskáját, és elvette tőlem a poggyászt.

– Nagyszerű ország ez – mondtam Catherine-nek.

– És milyen praktikus emberek.

– Nagyon szépen köszönjük – mondtam a hadnagynak, aki üdvözetet intett nekünk.

– *Service*² – mondta.

Mi pedig visszamentünk a faluba a katonával.

Kocsin hajtottunk át Locarnóba. A kísérő katona a bakon ült, a kocsissal. Locarnóban sem telt rosszul az időnk. Kihallgattak ott is, de nagyon udvariasan, mert volt pénzünk és útlevelünk. Nem hiszem, hogy meséből egy árva szót is elhittek volna, magam is ostobának tartottam, de úgy voltunk vele, mint a bírósággal. Ott sem ésszerű dolgot kívánnak az embertől, csak azt, hogy vallomása formailag helytálló legyen.

Ehhez aztán minden magyarázgatás mellőzésével ragaszkodni kell. S nekünk még útlevelünk is volt, továbbá pénzünk, amit Svájcban akartunk elkölteni; ennél fogva kiadtak

² Szolgálatára (angol).

nekünk két ideiglenes vízumot azzal, hogy bármikor visszavonhatják, s bárhová megyünk, kötelesek vagyunk a rendőrségen jelentkezni.

– Mehetünk, ahová akarunk? – kérdeztem.

– Mehetnek – mondták. – Hová óhajtanak menni?

– Te hová szeretnél menni, Cat?

– Montreux-be.

– Montreux nagyon szép város – mondta a tisztviselő.

– Azt hiszem, meg fogják kedvelni.

– Locarno maga is nagyon szép város – mondta egy másik tisztviselő. – Azt hiszem, önök Locarnót is nagyon megkedvelnék. Locarno nagyon vonzó hely.

– Mi azonban olyan helyre kívánczunk, ahol téli sportot lehet űzni.

– Montreux-ben nem lehet téli sportot űzni.

– Már bocsánatot kérek – mondta a másik tisztviselő. -- Én most jövök Montreux-ből. A Montreux–Berner Oberland-vonalon egész határozottan lehet téli sportot űzni. Helytelen volna ezt tagadni.

– Én nem tagadom. Én csupán azt a tényt állapítottam meg, hogy Montreux-ben nem lehet téli sportot űzni.

– Én ezt kétségbe vonom – mondta a másik tisztviselő.

– Határozottan kétségbe vonom ezt a megállapítást.

– Én viszont nem vagyok hajlandó megmásítani a véleményemet.

– Én viszont megmaradok amellett, hogy kétségbe vonom. Jómagam például *luge*-oztam Montreux utcáin. És ezt nem egyszer tettem, hanem ismételten. Márpedig a *luge*, szerény nézetem szerint, téli sport.

A másik tisztviselő hozzám fordult.

– Megkérdezem, uram, hogy ön szerint téli sport-e a *luge*? Higgye el, hogy nagyszerűen érezné magát itt nálunk, Locarnóban. Éghajlata egészséges, környéke vonzó. Önök nagyon megkedvelnék Locarnót.

– Az úr kifejezte azt a határozott óhaját, hogy Montreux-be akar menni.

– Mi az a *luge*-ozás? – érdeklődtem.

– Ön még sohasem hallott *luge*-ozásról?

Ez a tény sokat nyomott a latban a másik tisztviselőnél. El volt tőle ragadtatva.

– A luge-ozás – mondta az első tisztviselő – tobogánzás.

– Disztingváljunk – rázta a fejét a másik tisztviselő. – Ismét disztingválnom kell. A tobogán nagymértékben különbözik a luge-tól. A tobogánt Kanadában csinálják, lapos lécekből. A luge viszont nem más, mint egy közönséges szánkó, futótalpakra szerelve. Fő a pontosság.

– És például mi is tobogánozhatnánk? – kérdeztem.

– De még mennyire, hogy tobogánozhatnának! – mondta az első tisztviselő. – Még hozzá kitűnően tobogánozhatnának Montreux-ben. Ott elsőrendű tobogánok kaphatók. Az Ochs Testvérek cég árusítja őket. Importált tobogánokat hoz forgalomba.

A másik tisztviselő elfordult.

– A tobogánozáshoz különleges *piste* szükséges. Hol van ilyen lesiklopálya a montreux-i utcákon? Hol szálltak meg?

– Még mi sem tudjuk – mondtam. – Most érkezünk Brissagóból. Kint vár a kocsink.

– Ön nem csalódhatik, ha Montreux-be utazik – mondta az első tisztviselő. – Éghajlata enyhe és kellemes. Egy ugrásnyira megtalál minden téli sportot.

– Ha ön komolyan érdeklődik a téli sportok iránt – mondta a másik tisztviselő –, akkor vagy az Engadine-ba vagy Mürrenbe menjenek. Kifejezetten tiltakozom az ellen, hogy bárkinek is Montreux-t javasolják mint téli sporthelyet.

– Közvetlenül Montreaux fölött, a Les Avants-on kitűnő terepet találhat a téli sportok minden fajtájához.

Montreux lovagja haragosan villámló tekintetet vetett kollégájára.

– Uraim! – szóltam közbe. – Sajnos, el kell mennem. Az unokahúgom nagyon fáradt. Kísérletképpen el fogunk utazni Montreux-be.

– Fogadja őszinte szerencsekívánataimat – mondta az első tisztviselő, és hevesen megrázta a kezemet.

– Ön szánni-bánni fogja, hogy nem maradt Locarnóban – mondta a második tisztviselő. – Egyébként jelentkeznie kell a montreux-i rendőrségen.

– Önnek nem lesz semmilyen kellemetlensége a montreux-i rendőrséggel – nyugtatott meg az első tisztviselő. –

Saját szemével fogja látni, hogy milyen nyíltszívű és barát-ságos Montreux lakossága.

– Mindkettőjüknek nagyon hálás vagyok – mondtam –, és nagyra tartom értékes útbaigazításaikat.

– Viszontlátásra – mondta Catherine. – Én is nagyon szépen köszönöm.

Hajlongva kísérték az ajtóhoz, habár Locarno védelmezője csak hűvösen búcsúzott tőlünk. Lementünk a lépcsőn és kocsira szálltunk.

– Jaj, istenem – sóhajtotta Catherine. – Nem szabadulhattunk volna egy kicsivel hamarabb, szerelmem?

A kocsisnak megadtam annak a szállodának a címét, melyet az egyik tisztviselő ajánlott. A kocsis kezébe vette a gyeplőt.

– Ne feledkezz meg a hadseregről sem – mondta Catherine.

A katona még ott állt a kocsisnál. Egy tízlírást adtam neki.

– Nincs még svájci pénzem – mondtam neki.

A katona megköszönte, tisztelgett és elment. A kocsis elindult a szálloda felé.

– Hogy jutott éppen Montreux az eszedbe? – kérdeztem Catherine-t. – Igazán oda akarsz menni?

– Ez jutott legelőször az eszembe – mondta. – És különben sem rossz hely. Majd onnan fölmegyünk valahová a hegyekbe.

– Álmos vagy?

– Most nagyon álmos lettem.

– Óriási nagyot fogunk aludni. Szegény kicsi Catherine, milyen hosszú és rossz éjszakád lehetett.

– Gyönyörű volt – mondta Catherine. – És az volt a leggyönyörűbb, amikor az esernyővel vitorláztál.

– El bírod hinni, hogy Svájcban vagyunk?

– Nem én. Mindig attól félek, hogy fölébredek, és nem igaz az egész.

– Én is így vagyok veled.

– Pedig igaz, ugye, kedvesem? És ez a kocsis nem a milánói *stazione*-ra³ visz, hogy elbúcsúzzam tőled?

³ Vasúti állomás (olasz).

– Remélem, hogy nem.
– Csak reméled? Ne ijesztgess. Hátha mégis oda visz ez a kocsi.

– Úgy szédülök, hogy azt sem tudom, mit beszélek.

– Hadd lássam a tenyeredet.

Megmutattam neki. Mind a kettő tele volt vérhólyaggal.

– Még szerencse, hogy nincs kilyukasztva az oldalam.

– Ne légy szentségtörő.

Kutyául éreztem magam, a fejem zúgott, az előbbi jókedvem mind odalett. A kocsi lassan döcögött az úton.

– Szegény kezeid – mondta Catherine.

– Ne simogass. Isten bizony, azt se tudom már, hol vagyok. Hova visz maga minket, kocsis?

A kocsis megállította lovát.

– A Metropole szállodába. Nem oda akart menni?

– De igen – mondtam. – Minden rendben van, Cat.

– Hát persze hogy rendben van minden, szerelmem.

Nyugodj meg. Most alszunk egy nagyot, és holnapra már nem zúg a fejed.

– De most nagyon szédülök. Úgy érzem magam, mintha egy vígopera szereplője lennék. De talán csak éhes vagyok.

– Csak nagyon fáradt, kedvesem. Majd rendbe jössz.

A kocsi a szálló elé hajtott. Valaki kijött, és levette a poggyászt.

– Máris jobban vagyok – mondtam.

Már a járdán lépkedtünk a bejárat felé.

– Tudtam, hogy nem lesz semmi bajod. Csak nagyon fáradt vagy. Nagyon régóta nem aludtál.

– Az a fontos, hogy itt vagyunk.

– Milyen jó, hogy itt vagyunk!

A fiú után, aki a koffereket hozta, beléptünk a szálloda kapuján.

ÖTÖDIK RÉSZ

Azon az őszön későn jött a hó. Egy barna faházban éltünk, a fenyveserdő közepén, a hegy oldalában. Két vizeskanna állt az öltözőasztalon, s olyan hidegek voltak az éjszakák, hogy reggelre a mosdóvizünkön vékony jégréteg képződött. Korán reggel bejött a szobánkba Guttingenné, becsukta az ablakot, és tüzet rakott a magas porcelán kályhában. Szikrázott és pattogott a fenyőfa, aztán felzúgott a kályhában a tűz, és Guttingenné másodszor is bejött a szobába. Hozta a nagy, tűzre való fahasábokat, és egy kanna forró vizet a mosakodáshoz. Amikor már jól átmelegedett a szoba, akkor hozta be a reggelit. Az ágyunkban ülve, reggelizés közben leláttunk a tóra, és láttuk a hegyeket a tó túlsó oldalán, Franciaországban. Hó ülte meg a hegytetőket, a tó pedig szürkés acélkék volt.

Odakint, a házacska előtt, út vezetett föl a hegyekbe. A hideg idő kőkeményre fagyasztotta a szekérnyomokat és gödröket. Az út fokozatosan emelkedett a fenyveseken keresztül, és azután körülvezetett a hegyen, föl a legelőkre, ahol az erdő széléről pajták és kunyhók néztek le a völgybe. A völgy mélyen feküdt, és az alját átszelte egy patak, mely a tóba torkollott. Amikor a völgyön keresztülújt a szél, hallani lehetett a patak vergődését a sziklák között.

Néha letértünk az útról, s egy kis ösvényen besétáltunk a fenyvesbe. Az erdőben puha volt a járás; a talajt itt nem bírta úgy megdermeszteni a fagy, mint az utat. Minket azonban nem zavart a keményre fagyott út sem, mert szöges cipőt viseltünk, és a sarokvasalás belevájta magát a fagyos keréknyomokba. Ezeken a kemény utakon, a jó turistacipőkben, mindig felfrissültünk a sétától. De az erdei kószalások mindennél többet értek.

A mi szállásunk előtt meredeken ereszkedett alá a hegy a tó partján elterülő kis síkságig. Ha kiültünk a napfényben a verandára, láthattuk az ide-oda kanyargó útszerpentineket, alább, az alacsonyabban fekvő lejtőkön a teraszosan művelt szőlőskerteket, ahol a tőkék már téli tetszhalálba merültek, a szántóföldek kőfallal elválasztott tábláit, s a szőlők alatt a város házait azon a keskeny síkságon, a hegy és a tó között. A tóról idelátszott egy sziget, melyen két fa állott, s emiatt olyan volt a sziget, mint egy kétárbocos halászbárka. A túlsó parton éles gerincű, meredek hegyek sorakoztak, és messze lent, ahol véget ért a tó, ott a Rhône völgye laposodott két hegylánc között; és ha fölfelé néztünk a völgyben, ott, ahol a hegyek kezdődtek, a Dent du Midi nyúlt az ég felé. Hófödte, hatalmas tömege az egész völgyön uralkodott, de olyan messze volt, hogy ide már nem vetett árnyéket.

Ha nagyon melegen sütött a nap, akkor odakint ebédeltünk a verandán, máskülönben azonban egy kis egyszerű emeleti szobában étkeztünk. Falai fából voltak, és egy nagy kályha állt a sarkában. Összevásároltunk egy csomó könyvet és folyóiratot a városban, meg a *Hoyle*-nak egy példányát, és megtanultunk néhány kétszemélyes kártyajátékot. Ez a kis szoba, ahol a kályha állt, volt a mi lakószobánk. Két kényelmes szék állt benne, egy kisasztal, ahol a könyveket és a folyóiratokat tartottuk, meg az ebédlőasztal, amelyen kártyázni szoktunk, mihelyt kivitték az edényt. Guttingenék a földszinten laktak. Esténként néha felhallatszott, amikor Guttingen és Gutingenné beszélgettek, s ők is nagyon boldogan éltek egymással. A férfi főpincér volt az egyik szállodában, s az asszony is dolgozott mint szobalány; a megtakarított pénzükből vették ezt a házat. Volt egy fiuk is, aki még csak most tanulta a főpincérséget egy zürichi szállodában. A földszinten egy kis kimérésük volt, ahol sört és pálinkát árultak. Esténként néha szekerek álltak meg az úton a ház előtt, a vendégek felmentek a lépcsőn, beállítottak a kimérésbe, és borozgattak.

A lakószobánk előtti folyosón állt a fászláda; onnan hoztam be fát, ha rá akartam rakni a kályhára. A legtöbbször azonban korán feküdtünk le. Mihelyt besötétedett, átmentünk a tágas hálószobába, s én, miután levetkőztem, kinyi-

tottam az ablakot és elnéztem az éjszakát, a hideg csillagokat, meg a fenyőfákat az ablak alatt, aztán gyorsan bebújtam az ágyba. Csodálatos érzés volt ágyban feküdni abban a hideg és tiszta levegőben, miközben az ablak előtt sötétlett az éj. Mélyen és jól aludtunk, s ha mégis felébredtem néha, akkor annak csak egy oka lehetett. Halkan félreraktam a tollas dunyhát, óvatosan, hogy Catherine-t föl ne ébresszem, s aztán rögtön elaludtam újra, felmelegedve a megkönnyebbedett takaró alatt. A háború mintha nagyon messze lett volna, de olvastam az újságban, hogy a hegyekben még mindig folynak a harcok, mert nem akart leesni a hó.

Néha lesétáltunk a hegyről, és az úton bementünk Montreux-be. Volt ugyan egy ösvény is, amelyen lejuthattunk volna, de az túlságosan meredek volt, s ezért inkább az utat választottuk. Ezen a széles, fagyos úton ballagtunk, szántóföldek között, még alább a szőlők kőből rakott bástyafalai között, s aztán tovább, az út menti falvak házacskái előtt a város felé. Három falu volt arra: Chernex, Fontanivant, de a harmadiknak a nevét már elfelejtettem. Ezután egy négyszögletes alaprajzú, kőből épült régi kastély mellett vitt el az utunk, mely egy kiugró párkányon állt a hegy oldalán, a teraszosan művelt szőlő között. A karókhoz kötött tőkéken már egészen megbarnultak és megtöppedtek a szemek, a föld már alig várta a havat, s mélyen a kastély alatt tükörsimán nyúlt el a tó, szürkén csillogva, mint egy acéllemez. Innen az út hosszú darabon fokozatosan ereszkedett lefelé, aztán jobbra kanyarodott, s egy utolsó, macskakövekkel burkolt meredek lejtő után vitt Montreux-be.

Montreux-ben nem ismertünk senkit. Végigsétáltunk a tóparton, megcsodáltuk a hattyúkat, s a lépteink zajára felröppenő sirályok és halászcserék tömegét, melyek rikácsolva keringtek a fejünk felett. Kint a vízen csoportosan úszkáltak az apró, sötét vöcskök, és egész barázdát húztak maguk után a tavon. Aztán végigsétáltunk a montreux-i főutcán, és elnézegettük az üzletek kirakatait. A nagy szállodák jórészt zárva tartottak akkor, de az üzletek nyitva voltak, és a kereskedők nagyon megörültek nekünk. Volt ott egy szép női fodrászüzlet, ahová Catherine néha bement, hogy rendbe

hozassa a haját. A tulajdonosnője, egy kedélyes asszonyság, volt a mi egyetlen montreux-i ismerősünk. Míg Catherine odabent időzött, betértem egy sörözőbe, müncheni barna sört hoztattam, és átnéztem az újságokat. Elolvastam a *Corriere della Sera*-t, meg a Párizsban megjelenő angol és amerikai lapokat. A hirdetéseket fekete festékkel mázolták be, alighanem azért, hogy ne lehessen ezen az úton összeköttetést létesíteni az ellenséggel. Nagyon rossz érzés volt újságot olvasni. Mindenütt rosszul álltak a dolgok. Ültem az egyik sarokasztalnál, asztalomon a nehéz cserépkorsóban barna sör, s felszakított hártypapírba csomagolva néhány sós perec. Ezeket a pereceket rágcsáltam, mert szerettem a sós ízt a számban, s utána annál jobban megkívántam a sört; közben pedig csupa borzalomról olvastam. Vártam, hogy Catherine bejöjjön értem, de ő még késett. Kifizettem a sörömet, visszaakasztottam az újságokat a szögre, és elindultam érte. Hideg, sötét s már egészen télies volt az idő, a házak fala is hideget lehelt. Catherine-t még a fodrásznál találtam, ahol az asszony éppen hullámokba rakta a haját. Leültem a kis üzletben, vártam, és várakozás közben felizgultam. Catherine csak mosolygott, és beszélt hozzám, de az én hangom egy kissé rekedten csengett a vágytól. A sütővas villái dallamosan össze-összezendültek, három tükörben bámulhattam Catherine-re, és finom meleg volt az üzletben. Aztán az asszony feltűzte Catherine haját, ő még nézte magát egy percig a tükörben, változtatott valamit a frizuráján, ki- és betett néhány tűt a hajába, s aztán fölállt.

– Ne haragudj – mondta –, hogy ilyen sokáig tartott.

– Az urat nagyon érdekelte a dolog. Ugye, így volt, uram? – mosolygott az asszony.

– Igen – vallottam be.

Kimentünk a boltból, végigsétáltunk az utcán. Hideg volt, fújt a szél, egészen téliesre fordult az idő.

– Jaj, hogy szeretlek téged, édesem – sóhajtottam.

– És milyen isteni jó dolgunk van – mondta Catherine.

– Mondok valamit. Menjünk el valami olyan helyre, ahol tea helyett sört lehet inni. Kicsi Catherine-nek nagyon jót tesz a sör. Egészen kicsi marad tőle.

– Kicsi Catherine – mondtam – egy nagy ingyenélő.

– Mostanáig nagyon jól viselkedett – mondta Catherine.

– Nem csinált semmi bajt az anyjának. Az orvos mondta, hogy jól teszt nekem a sör, és a gyerek is kicsi marad tőle.

– Ha elég kicsi lesz, és ha lány helyett fiú lesz, akkor zsokét nevelhetünk belőle.

– Azt hiszem, hogy ha meglesz a gyerek, akkor mégis illenék összeházasodnunk – mondta Catherine.

Beültünk a sörözőbe, a sarokasztalhoz. Odakint már sötétedett. Még nem volt késő, de az ég felhős volt, és erősen rövidültek a napok.

– Házasodjunk össze most – mondtam.

– Most nem – mondta Catherine. – Zavarba jönnék, mert már túlságosan látszik rajtam a gyerek. Ebben az állapotban nem mernék odaállni valaki elé, hogy adjon össze.

– Kár, hogy nem tettük meg előbb.

– Az bizony jó lett volna. De mikor tehattük volna meg, mondd?

– Az is igaz.

– Egy biztos: én nem megyek anyakönyvvezetőhöz ilyen pompás családanyai külsővel.

– Te egyáltalán nem látszol családanyának.

– De igen, szívem. A fodrásznő megkérdezte, hogy ez lesz-e az első; azt hazudtam neki, dehogya. Már van két fiunk és két kislányunk.

– Hát mikor akarsz összeházasodni?

– Mihelyt újra karcsú leszek, akkor. Azt szeretném, hogy szép esküvőnk legyen, és az emberek azt mondják rólunk: milyen szép fiatal pár.

– És nem zavar most ez a helyzet?

– Miért zavarna engem, kedvesem? Csak egyetlenegyszer bántott a dolog, még Milánóban, amikor úgy éreztem, hogy szajha lett belőlem. De ez is csak hét percig tartott, és különben is csak annak a szobának a bútorzata volt az oka. Nem vagyok jó feleséged neked?

– Nagyon jó feleségem vagy.

– Akkor minek törődjem a formáságokkal? Hadd legyek újra karcsú, és akkor mindjárt hozzád megyek.

– Akkor jó.

– Mit gondolsz, ne igyak még egy kis sört? Azt mondta az orvos, hogy a csípőm szűk egy kicsit, és mindent el kell követni, hogy kicsi Catherine kicsi maradjon.

- Mást nem mondott az orvos? – kérdeztem idegesen.
- Más semmit. Csodálatos vérnyomásom van, szívem. El volt ragadtatva a vérnyomásomtól.
- És azzal mit akart mondani, hogy a csípőd keskeny?
- Semmit. Abszolút semmit. Azt tanácsolta, hogy ne síz-zek.
- Arra nincs is szükség.
- Azt mondta hogy ha eddig nem síztem, akkor most már késő elkezdni. Azt mondta, ha megígérem, hogy nem fogok elesni, akkor azt sem bánja, ha sízni megyek.
- Áldott jó szíve lehet annak a pasasnak.
- Tévedsz, mert igazán kedves volt hozzám. Őt fogjuk hívni, ha majd eljön az ideje.
- Kár, hogy nem kérdezted meg tőle, hogy megházasodjunk-e vagy sem.
- Nem kérdeztem. Azt mondtam neki, hogy négyéves házások vagyunk... Tudsz-e te arról, édesem, hogy ha én hozzád megyek, akkor amerikai állampolgár leszek? És hogy az amerikai törvények szerint akármikor házasodunk össze, a gyerek mindenképpen törvényes lesz?
- Hát ezt hogy sütötted ki?
- A *New York Almanac*-ban olvastam, a könyvtárban.
- Nagyszerű nő vagy te!
- Nagyon boldog vagyok, hogy amerikai állampolgár leszek. Ugye, elviszel Amerikába, szerelmem? Nagyon szeretném látni a Niagara-vízesést.
- Édes vagy.
- Még valami mást is meg szeretnék nézni, de az most nem jut eszembe.
- A nagy vágóhidakat?
- Nem.
- A Woolworth-felhőkarcólót?
- Nem.
- A *Grand Cañon*-t?¹
- Azt sem. Pedig szép lehet.
- Hát akkor mit?

¹ Festői szépségű szoros a Colorado folyónál, Észak-Arizonában.

– Az Arany Kaput! Azt nagyon szeretném megnézni. Hol van az Arany Kapu?

– San Franciscóban.

– Akkor vigyél el oda. Úgyis kíváncsi vagyok San Franciscóra.

– Jól van. Elmegyünk oda is.

– Most pedig menjünk föl a hegyre! Van kedved? Van még vonat?

– Öt óra után néhány perccel indul egy vonat.

– Akkor menjünk azzal.

– Jó. De én még iszom egy kis sört.

Amikor újra az utcán voltunk és fölmentünk a vasúti állomás lépcsőin, nagyon lehűlt a levegő. Hideg szél tört be a Rhône völgyén keresztül. A kirakatokban égett a villany, s mi előbb azon a meredek lépcsőn másztunk föl, mely a felső utcába vezet, aztán még egy lépcsőn, föl a vasúthoz. Már bent állt a villanyvonat, és végig égtek benne a lámpák. Egy óralap jelezte, hogy mikor indul a vonat. Az óra mutatói öt óra után tíz percre voltak állítva; megnéztem a pályaudvari órát. Még csak öt perccel múlt öt. Amikor föl szálltunk a vonatra, éppen kilépett a büféből a mozdonyvezető és a kalauz. Beültünk egy fülkébe. Kinyitottam az ablakot. Villanyfűtés volt a vonaton, s a nyitott ablakon friss hideg tört be a fülke fülelde melegebe.

– Nem vagy fáradt, Cat? – kérdeztem.

– Nem én. Remekül érzem magam.

– Nem tart sokáig az út.

– Szeretem ezt a kis utazást – mondta. – Ne aggódj miattam, kedvesem. Nincs semmi bajom.

Csak három nappal karácsony előtt esett le az első hó. Egyszer arra ébredtünk, hogy havazik. Ágyban maradtunk, hallgattuk a tűz duruzsolását a kályhában, és néztük a hóesést. Guttingenné kivitte a reggelizőtálcát, és rárakott a tűzre. Nagy hóvihar dühöngött; azt mondta, körülbelül éjfél tájban kezdődött. Az ablakhoz léptem és kinéztem, de még az út túlsó oldalát sem láttam. Vad szél fújt, és kavargott a hó. Visszabújtam az ágyba, és beszélgettünk.

– Most kedvem volna ízni – mondta Catherine. – Milyen butaság, hogy nem tanultam ízni.

– Majd szerzek egy bobot, és leszánkázunk az úton. Az ugyanolyan, mintha autóban ülnél.

– Nem nagyon rázós az út?

– Majd meglátjuk.

– Nem akarom, hogy nagyon összerázzon.

– Egy kicsit később elmegyünk és járunk egyet a hóban.

– Ebéd előtt – mondta Catherine. – Legalább jó étvágyunk lesz.

– Én mindig éhes vagyok.

– Hát még én.

Ki is mentünk sétálni, de úgy az arcunkba vágott a hó, hogy nem jutottunk messze. Én mentem elől, hogy kitaposam az állomásig az ösvényt, de amikor oda jutottunk, ele-günk volt a sétából. A hófúvásban alig láttunk valamit. Be-tértünk az állomásépület büféjébe, a havat seprűvel letisz-togattuk egymásról, aztán leültünk a lócára és vermutot ittunk.

– Nagy vihar van – mondta a kiszolgálólány.

– Nagy.

– Későn jött a hó az idén.

– Későn.

– Szeretnék egy kis csokoládét enni – mondta Catherine.

– Vagy ne egyek? Közel van már az ebéd? Mindig éhes vagyok.

– Egyél csak.

– Azt a mogyorósat szeretném.

– Nagyon finom – mondta a lány. – Én is azt szeretem legjobban.

– Én pedig még egy vermutot kérek – mondtam.

Amikor kijöttünk és hazafelé indultunk, már belepte láb-nyomainkat a hó. A mély lyukak helyén már csak elmosó-dott szélű horpadásokat lehetett látni. Úgy belevágott a sze-münkbe a hó, hogy alig láttunk valamit. Otthon megint le-kefáltuk egymásról a havat, s fölmentünk ebédelni. Guttin-gen adta asztalra az ételt.

– Holnap már lehet ízni – mondta. – Szokott ön ízni, Mr. Henry?

– Nem. De szeretném megtanulni.

– Ennek nincs semmi akadályja. Még karácsony előtt hazajön a fiam, s megtanítja magát.

– Az nagyon jól volna. Mikor érkezik meg a fia?

– Holnap este.

Ebéd után is ott maradtunk a kis szobában. Ültünk a kályhánál, s néztük az ablakon át, hogy szakad a hó. Catherine megkérdezte:

– Nincs kedved elmenni valahová, szívem? Egyedül lenni, férfiak közé menni, és szízni?

– Semmi kedvem hozzá.

– Pedig én azt hiszem, hogy néha másokkal is szeretnél együtt lenni, nemcsak mindig velem.

– Te kívánczol mások után?

– Én nem.

– Én sem.

– A te eseted más. Nézd, nekem gyerekelem lesz, és én örülök, hogy nem kell csinálnom semmit. Tudom, hogy szörnyen buta vagyok most, és túl sokat fecsegek, és éppen ezért azt hiszem, jó volna elmenned valahová, máskülönben rám fogsz unni.

– Azt szeretnéd, hogy elmenjek?

– Dehogy. Azt szeretném, hogy maradj.

– Hát akkor úgy is lesz.

– Ülj ide mellém – mondta. – Meg akarom simogatni azt a daganatot a fejedben. Jaj, mekkora daganat – mondta, és végighúzta rajta az ujjait. – Mondd, szerelmem, nincs kedved szakállt növeszteni?

– Tetszenék neked szakállasan?

– Nagyon mulatságos lehet. Kíváncsi vagyok, hogy festenél.

– Nem bánom. Megnövesztem. Már meg is kezdtem, ebben a szempillantásban. Nagyon jó ötlet. Legalább lesz dolgom.

– Nagyon bánt, hogy nincs semmi dolgod?

– Dehogy. Ezt élvezem a legjobban. Úgy élek, ahogy szeretek. Te nem?

– Én nagyon boldog vagyok. Csak attól félek, hogy ezzel a nagy hasammal ki fogsz ábrándulni belőlem.

– Hogy mondhatsz ilyet, Cat? Nem veszed észre, hogy megbolondulok utánad?

- Úgy is, ahogy vagyok?
- Épp így, ahogy vagy. Nagyszerűen érzem magam. Hát nem szép az életünk?
- Nekem az. Csak félek, hogy téged idegesít valami.
- Semmi. Hébe-hóba eszembe jut a front, elgondolkozom, mi lett a barátaimmal, az ismerőseimmel. De a legtöbbször nem gondolok semmire, és nem vagyok ideges.
- Kire szoktál gondolni?
- Rinaldira, a papra és a többi ismerőseimre. De ez csak ritkán fordul elő. El akarom felejtetni a háborút. Torkig vagyok veled.
- Most mire gondoltál?
- Semmire.
- De igen, gondoltál valamire. Mondd meg.
- Az járt a fejemben, van-e szifilisz Rinaldinak, vagy sem.
- Másra nem?
- Másra nem.
- És van neki szifilisz?
- Nem tudom.
- De jó, hogy neked nincs. Volt már valami ilyesféle bajod?
- Gonorrhéám volt.
- Erről egy szót sem akarok hallani. Nagyon kellemetlen volt, szívem?
- Nagyon.
- Bárcsak inkább nekem lett volna.
- Hogy mondhatsz ilyet?
- Így van. Ha nekem is lett volna, akkor egészen olyan volnék, mint te. Ha jóba lettem volna az összes lányismerősciddel, akkor most sorban kicsúfolnám őket neked.
- Mondhatom, szép dolog.
- Ha valakinek gonorrhéája volt, az se szép.
- Ebben igazad van. Nézd, milyen szépen hull a hó.
- Én inkább téged nézlek. Mondd, szerelmem, mért nem növeszted meg a hajadat is?
- Hogy növesszem meg?
- Csak egy kicsit hosszabbra.
- Hát nem elég hosszú?
- Nem. Ha csak egy kicsit hosszabb lenne, akkor én le-

vágatnék az enyémből, és akkor a hajunk is egészen egyforma lenne, csak az enyém szőke, a tiéd pedig barna.

– Úgysem engedném a hajadat levágni.

– Pedig szeretném. Nagyon unom a hajamat. Borzasztóan zavar az ágyban, éjjel.

– De én szeretem.

– Ha rövidebb volna, nem szeretnéd?

– Talán igen. De így, ahogy most van, nagyon szeretem.

– Lehet, hogy a rövid haj is jól állna nekem. És hogy hasonlítanánk! Én úgy szeretlek, szerelmem, hogy szeretnék átváltozni, hogy egészen *te* legyek.

– Ezt már meg is tetted. Mi egészen egyek vagyunk.

– Ez igaz. De csak éjszaka.

– És milyen gyönyörűek az éjszakáink!

– De én szeretnék egészen összekeveredni veled. Akkor el sem bírnál tőlem menni. Ezt csak úgy mondtam. Ha el akarsz menni, akkor menj, de siess vissza hozzám. Istenem, szívem, hisz én már nem is élek, ha te nem vagy velem.

– Ezentúl mindig veled maradok – mondtam. – Én sem találom a helyemet, ha nem vagy velem. Nekem sincs életem rajtad kívül.

– Pedig én azt akarom, hogy legyen. Azt akarom, hogy szép életed legyen. De ha együtt lesz szép az életünk, az is jó lesz neked, ugye, kedvesem?

– Most pedig dönts el, hogy mit csináljak. Növesszek szakállt, vagy ne növesszek?

– Növessz. Milyen izgalmas ez! Talán újévre már lesz egy kis szakállad.

– Ne játsszunk egy parti sakkot?

– Inkább veled szeretnék játszani.

– Most ne. Játsszunk egy parti sakkot.

– És utána játszol énvelem?

– Utána igen.

– Akkor jó.

Elővettem a sakktáblát, és fölállítottam a bábokat. Odakint sűrűn hullott a hó.

Az egyik éjszakán felébredtem, s éreztem, hogy Catherine sem alszik. Az ablakon besütött a hold, s az ágyunkra vetette az ablakkereszt árnyékát.

– Nem alszol, édesem? – kérdezte Catherine.

– Nem. Te sem bírsz aludni?

– Most ébredtem fel, mert eszembe jutott, milyen örültem viselkedtem, amikor először találkoztunk. Emlékszel rá?

– Csak egy icipicit voltál örült.

– Most már sohasem leszek többé olyan. Most már nagyszerűen tudok viselkedni. Te olyan szépen tudod mondani, hogy nagyszerű. Mondd: nagyszerű.

– Nagyszerű.

– Édes vagy. És én már nem vagyok örült. Csak nagyon, nagyon, nagyon boldog.

– Aludj tovább, szívem – mondtam.

– Jó. De aludjunk el egyszerre. Ugyanabban a percben.

– Helyes.

Ez azonban nem sikerült. Még jó ideig virrasztottam, mindenfélére gondoltam, és néztem az alvó Catherine-t, meg a hold fehér fényét az arcán. Aztán engem is elnyomott az álom.

39

Január derekára megnőtt a szakállam, s a tél verőfényes, hideg napokat és csikorgóan hideg éjszakákat hozott. Kijárhattunk újra sétálni az utakra. A havat megtaposták és simára gyalulták a szénát meg a fát szállító szánok, s a hosszú szálfák, melyeket a hegyekből csúsztattak le. Körös-körül hó fődte a vidéket, majdnem egészen Montreux-ig. A folyó túlsó oldalán fehérek voltak a hegyek, és hó fődte a Rhône völgyét is. Jó nagyokat jártunk, átmentünk a hegy túlsó oldalára is, Bains d'Alliez-ig. Catherine köpenyben és szöges turistacipőben járkált, és szöges botot hordott a kezében. A bő köpönyegben csöppet sem látszott vastagnak; lehetőleg lassan járkáltunk, s ha elfáradt, leültünk pihenni az út szélén heverő rönkfákra.

Bains d'Alliez közelében volt egy kis ivó az erdőben, ahová a favágók jártak be egy pohár borra. Itt üldögéltünk,

és melegedtünk a kályha mellett. Forralt bort ittunk, vöröset, sok fűszerrel és citrommal. Ezt *glühwein*-nek hívták, és jól átmelegítette az embert, de ünnepelni is lehetett vele. Az ivó sötét és füstös volt odabent, s amikor kiléptünk a szabadba, a hideg levegő élesen belehasított a tüdőkbe, és lélegzés közben elzsibbasztotta az orrcimpánkat. Vissza-visszanéztünk az ivóra. Fény szivárgott ki az ablakán, s az ajtaja előtt a favágók lovai a patájukkal dobogtak, és a fejüket kapdosták, hogy megmelegedjenek. Dér lepte be a szórt a pofájukon, s a lélegzetük fagyos pelyhekben csapódott ki a hideg levegőben. Hazafelé menet egy darabig emelkedett az út, s ez a rész síma és síkos volt, és a jég narancsszínű volt a lovaktól, míg csak el nem ágazott a mi utunktól a favágók szánjainak nyoma. Innen kezdve tiszta, letaposott hóösvény vezetett az erdőn keresztül, és hazajövet két ízben is láttunk rókákat a szürkületben.

Nagyon tetszett nekünk a táj, és minden kirándulásunk jól sikerült.

– Már nagyon szép szakállad van – mondta Catherine.
– Egészen olyan, mint a favágóké. Láttad azt a férfit a vékony arany fülbevalóival?

– Az zergevadász volt – mondtam. – Azért viseli fülében a karikát, mert állítólag élesedik tőle a hallása.

– Igazán? Ezt nem hiszem. Talán inkább azért viselik, mert így mindenki tudja róluk, hogy zergevadászok. Van itt zerge a közelünkben?

– Igen. A Dent du Jaman mögött.

– Milyen érdekes volt, hogy találkoztunk azzal a rókával.

– Ha a róka lefekszik aludni, akkor maga köré csavarja a farkát. Úgy melegszik.

– Remek érzés lehet.

– Mindig szerettem volna, hogy nekem is legyen ilyen farkam. Gondold csak el, milyen furcsa lehet egy ilyen szőr-csimbók az ember háta mögött.

– Csak körülményes lenne az öltözködés.

– Vagy különleges ruhát csináltatnánk, vagy pedig olyan országban élnénk, ahol senki sem törődik vele.

– Most is olyan országban élünk, ahol senki sem törődik semmivel. Nem nagyszerű dolog, hogy sohasem kell együtt

lenni senkivel? Neked sem hiányoznak az emberek, ugye, szívem?

– Nincs kedved leülni? Elfáradtam egy kicsit.

Leültünk a rönkre, szorosan összebújva. Előttünk az út bekanyarodott az erdőbe.

– Ugye, ő sem fog elválasztani minket, az a kis csöpp-ség?

– Nem. Azt nem engedjük.

– Mennyi pénzünk van?

– Van elég. A legutolsó váltómat kifizették.

– És a családot nem akar téged megkaparintani, most, amikor megtudták, hogy Svájcban vagy?

– Az megtörténhetik. Majd írok nekik valamit.

– Mostanáig nem írtál nekik?

– Még nem. Csak a váltót küldtem el.

– Hála Istennek, nem vagyok a hozzátartozód.

– Majd sürgönyözök nekik.

– Ennyire nincs hozzájuk közöd?

– Volt. De annyit veszekedtünk, hogy ez lett belőle.

– Azt hiszem, én megszeretném őket. Egész biztosan.

– Ha nem akarod, hogy ideges legyek, akkor inkább ne beszéljünk róluk – mondtam. És egy kis idő múlva megkérdeztem: – Kipihented magad?

– Mehetünk.

Lementünk az úton. Már sötét lett, s a hó csikorgott a talpunk alatt. Száraz, és hideg, és nagyon tiszta éjszaka volt.

– Imádom a szakálladat – mondta Catherine. – Nagyon meg vagyok vele elégedve. Külsőre kissé kevélynek és me-revnek látszik, de valójában puha és kellemes.

– Jobban tetszem neked így, mint nélküle?

– Azt hiszem, jobban. Tudod, szívem, én már nem vága-tom le a hajam addig, míg a kicsi Catherine a világra nem jött. Most már túlságosan elnehezültem, és nagyon is anyá-nak látszom hozzá. De a szülés után, ha megint karcsú le-szek, akkor levágatom, és akkor egy szép, és új, és egészen ismeretlen lény leszek számodra. Majd együtt megyünk a fodrászhoz. Vagy inkább egyedül megyek, levágatom, s megleplek vele.

Nem szóltam semmit.

– Miért hallgatsz? Nem fogod megengedni nekem?

- Dehogynem. Azt hiszem, nagyon izgató leszel úgy.
- Milyen borzasztó jó vagy hozzám. Meglátod, milyen szép leszek, kedvesem, és olyan karcsú, és olyan izgató, hogy fülig belém fogsz szeretni újra.
- Még mit nem – mondtam. – Most is fülig szerelmes vagyok. Mit akarsz még? Tönkre akarsz tenni?
- Igen. Tönkre akarlak tenni.
- Akkor jó – mondtam. – Épp erre van szükségem.

40

Nagyon jól éltünk. Elmúlt a január, aztán a február, a téli időjárás szép volt, és nekünk nem hiányzott semmi a boldogsághoz. Ha melegebb szél kezdett fújni, akkor egy ideig puhulni és olvadni kezdett a hó, és tavaszi illata volt a levegőnek, de a tiszta és kemény hidegek mindig visszajöttek, és magukkal hozták a telet. Csak márciusban tört meg a tél ereje. Egy éjszaka eleredt az eső. Egész délelőtt esett, lucsokká lett a hó, és lehangoló képet öltöttek a hegyek. Felhők úsztak a tó fölött és a völgyeken. Még magasan fönt a hegyekben is esett. Catherine nehéz sárcipőt viselt, én pedig Guttingen gumicsizmáját kaptam kölcsön. Kinyitottuk az ernyőt, és úgy mentünk le az állomásra, csatákban gázolva, s a sebes rohanású vizeket kerülgetve, melyek elmosták az útról a jeget. Betértünk a kis büfébe egy ebéd előtti vermutra, s hallgattuk, hogy veri az eső az állomásépületet.

- Nem kell még leköltöznünk a városba?
- Te mit szeretnél csinálni? – kérdezte Catherine.
- Ha már vége a télnek, és jönnek az esőzések, akkor nem lesz nagy élvezet idefönt lakni. Mikorra várod a kicsi Catherine-t?
- Még egy hónapom van. Vagy valamivel több.
- Leköltözhetnénk Montreux-be.
- Nincs kedved inkább Lausanne-ba menni? Ott a kórház is.
- Szívesen. Csak azt hittem, az már túl nagy város nekünk.
- Egy nagyobb városban is lehetünk egyedül. És Lausanne nagyon szép.

– Mikor akarsz menni?

– Mindegy. Amikor te akarsz, kedvesem. Ha kedved van itt maradni, akkor én is maradni akarok.

– Várjuk meg, hogy milyen lesz az idő.

Három napig egyfolytában esett. A hegyoldalnak a vasútállomás alatti részéről már teljesen eltakarodott a hó. Az út hegyi patakka változott, melyen hólé és sár rohant le a mélybe. Csupa víz és csupa latyak volt minden; ki sem lehetett lépni a házból. A harmadik esős nap reggelén elhatároztuk, hogy leköltözünk a városba.

– Minden rendben van, Mr. Henry – mondta Guttingen.

– Nincs nekünk szükségünk felmondásra. Nem is számítottunk rá, hogy itt maradnak, miután elkezdődött a rossz idő.

– A feleségem miatt is el kell mennünk – mondtam. – Hogy közelebb legyünk a kórházhoz.

– Nagyon jól teszik – mondta. – De visszajönnek még egyszer hozzánk, majd ha meglesz a kicsi?

– Ha lesz üres szobájuk, akkor igen.

– Tavasszal, amikor már szép az idő, akkor kell ide visszajönni. A kicsikét meg a dadáját elhelyezzük abba a nagy szobába, amely most be van zárva. Öné és a Madame-é marad ez a tóra néző szoba.

– Majd írok magának idejekorán – mondtam.

Becsomagoltunk, és elutaztunk az ebéd utáni vonattal. Guttingen és Guttingenné lekísértek az állomásra, a férfi szánra rakta a poggyászunkat, és lecsúsztatta a sáros havon. Aztán ott álltak az állomás peronján, és búcsút intettek az esőben.

– Milyen kedves emberek – mondta Catherine.

– Nagyon jól bántak velünk.

Montreux-ben átszálltunk a lausanne-i vonatra. Kinézünk az ablakon arrafelé, amerre laktunk, de a felhők eltakartak mindent. A vonat megállt Veveyben, aztán továbbment; bal kéz felől a tó, jobbra az ázott, barna szántóföldek, a kopár erdők és a vizes épületek. Lausanne-ba érkezve egy közepes nagyságú szállodában telepedtünk le. Mikor a kocsiban ültünk és végighajtottunk az utcán a szállodához, még mindig szakadt az eső. Guttingenék háza után luxusnak tűnt föl a portás a rézkulcsaival, a szőnyegekkel borított padló, a felvonó, a fehér mosdókagyló fényesre pucolt fém-

részei, a sárgaréz ágy és a kényelmes, levegős hálószoba. Szobánk ablakai az esőtől csöpögő kertre szolgáltak, melynek kőkerítésén vasrács futott körül. A meredeken lejtő utca túlsó oldalán is szálloda állt, ugyanilyen kerttel és ugyanilyen kerítéssel. Kinéztem a kerti szökőkútra, melynek vizébe karikára esett az eső.

Catherine mindjárt meggyújtotta az összes villanyokat, és nekiállt kicsomagolni. Én végigfeküdtem az ágyon, egy pohár szódás whiskyt hozattam, és belemélyedtem az újságokba, melyeket az állomáson vettem. 1918 márciusa volt, a franciaországi német offenzíva kezdete. Iszogattam a szódás whiskyt és olvastam, mialatt Catherine kicsomagolt és tett-vett a szobában.

– Tudod-e, mit kell még beszereznünk, szívem?

– Mit?

– Babakelengyét. A legtöbb asszonynak, ilyen előrehaladott állapotban, már régóta megvan minden babaholmija.

– Akkor vedd meg te is.

– Meg is veszem holnap. Csak tudnám, hogy mire van szükség.

– Neked igazán tudnod kell. Te betegápoló nővér voltál.

– Csak az a baj, hogy oly kevés katonának lett gyereke a kórházban.

– Mint például nekem.

Fejemhez vágta a kispárnát. A whiskym kiömlött.

– Ne haragudj. Rendelek neked másikat.

– Már úgysem volt benne sok. Inkább gyere ide hozzám.

– Még nem. Most azt akarom, hogy ennek a szobának legyen egy kis pofája.

– Milyen pofája?

– Egy kicsit lakályosabb.

– Akkor függeszd ki a szövetséges hatalmak zászlóit.

– Fogd be a szád.

– Mondd ezt még egyszer.

– Fogd be a szád.

– Nagyon vigyázva mondd. Mintha a viláért sem akarnál megsérteni valakit.

– Nem is akarok.

– Akkor gyere ide.

– Itt vagyok.

Odajött hozzám, és leült az ágy szélére.

– Tudom, hogy nem vagyok valami felemelő látvány, szívem. Olyan vagyok, mint egy liszteshordó.

– Nem igaz. Bájos és kedves vagy.

– Félek, hogy nagyon idomtalan jószágot vettél te feleségül.

– Szó sincs róla. Napról napra szépülsz a szememben.

– Leszek én még karcsú is, szerelmem.

– Most is az vagy.

– **Be vagy csípve.**

– **Egy pohár whiskytől?**

– Mindjárt hozzák a másodikat – mondta. – És ne hozzassuk fel mindjárt a szobába a vacsoránkat?

– Nagyon jó lesz.

– És akkor el sem megyünk hazulról. Egész este itthon maradunk, jó?

– És játszunk – mondtam.

– Egy kis bort is szeretnék inni – mondta Catherine. – Nem lesz nekem attól semmi bajom. És hátha kapni azt a finom capri fehér bort.

– Biztosan – mondtam. – Ilyen nagy szállodában kell, hogy tartsanak olasz borokat.

Bekopogott a pincér. Egy pohár whisky volt a tálcán, benne a jég, és külön egy kis üveg szódavíz.

– Köszönöm – mondtam. – Csak tegye ide le. És kérem, hozzon fel két személynek vacsorát és két üveg capri fehér bort, jégbe hűtve.

– Parancsolnak levest is vacsorára?

– Akarsz levest, Cat?

– Kérek.

– Akkor hozzon egy személyre levest.

– Köszönöm, uram.

Kiment és becsukta az ajtót. Viszatértem az újságokhoz, és az újságokon keresztül a háborúhoz. A szódát óvatosan rátöltöttem a jeges whiskyre. Szólni kellett volna, hogy nem szeretem, ha jéggel hozzák a whiskyt. Hozzák a jeget külön tányéron. Akkor az ember mindig tudja, hogy mennyi whisky van a pohárban, és ha hirtelen tölti is hozzá a szódát, akkor sem hígíthatja túl. Majd szerzek egy üveg whiskyt, és csak jeget meg szódát hozatok a pincérrel. Ez lesz a

legokosabb. A jó whisky igazi jótétemény. Az élet egyik leg-
szébb ajándéka.

– Min gondolkozol, szerelmem?

– A whiskyn.

– És mit gondoltál a whiskyről?

– Hogy jó.

Catherine elhúzta a száját.

– Gusztus dolga – mondta.

Három hétig laktunk abban a szállodában. Jó hely volt; az ebédlőben alig ült valaki, de mi még így is sokszor a szobánkban vacsoráztunk. Sétákra jártunk a városba, vagy lementünk Ouchyba a fogaskerekűvel, és a tóparton kószáltunk. Meleg idők jártak, egyre jobban kitavaszkodott. Már kezdtünk visszakíváncozni a hegyekbe, de a tavaszi időjárás csak néhány napig tartott, aztán csikorgó hideggel újra fel-
támadt a tél.

A városban Catherine megvette mindazt, amire a kisba-
bának szüksége lesz. Én az árkádok alatt találtam egy sport-
iskolát, és odajártam bokszolni. Rendszerint reggel mentem
el oda, mialatt Catherine még az ágyban lustálkodott. Nagy-
szerű dolog volt a csalóka tavaszi napokon a bokszolás és
zuhanyozás után az utcákon bolyongani, beszívni a tavaszt
lehelő levegőt, aztán beülni egy kávéházba, és csak ülni, és
nézegetni a járókelőket, újságot olvasni, s egy vermutot
meginni; s utána lesétálni a szállodába, és Catherine-nel ket-
tesben megebédelni. A boksztanárnak az iskolában bajusza
volt, pontosan és fürgén mozgott, és nagyon komolyan vette
a dolgát, de ha az ember rámászott egy kicsit, akkor egy-
szerre nem volt sehol. De kellemes hely volt ez! Én is kemé-
nyen dolgoztam a szellős és világos teremben, kezdtem az
ugrókötéssel, aztán árnyékbokszolást csináltam, és utána ha-
nyatt feküdtem a padlóra, arra a foltra, ahová besütött a nyi-
tott ablakon a nap, és hasizom-gyakorlatokat végeztem; né-
ha pedig, amikor bokszoltam vele, egy kicsit megugrasztot-
tam a professzort. Az árnyékbokszolás eleinte sehogy sem
ment, mert el sem bírtam hinni, hogy az a szakállas alak,
akit a keskeny és hosszú tükörben viszontlátok, én va-
gyok. Később hozzászóltam, és nevettem saját magamon.
Pedig amikor elkezdtem a bokszolást, le akartam borotvál-
tatni a szakállamat, de Catherine nem egyezett bele.

Néha kocsit béreltem, és Catherine-nel együtt elmentünk a környékre kirándulni. Szép időben nagyon kellemes volt a kocsikázás, és fölfedeztünk két jó helyet, ahol érkezni is lehetett. Catherine már nem mert hosszú sétákra vállalkozni, s én boldog voltam, hogy bekocsikázhattam vele a környék útjait. Ha kifogtunk egy szép napot, akkor nagyszerűen éreztük magunkat, de ha nem, akkor sem szomorkodtunk soha. Tudtuk, hogy a szülés már mindennap esedékes lehet, s ez valamilyen türelmetlen, sürgető érzést keltett bennünk, nehogy egy percet is, amelyet együtt tölthetünk, elmulaszszunk.

41

Egy reggel, úgy három óra tájban, arra ébredtem, hogy Catherine forgolódik az ágyban.

– Csak nem vagy rosszul, Cat?

– Néha egy kis fájdalmat érzek, szívem.

– Rendszeresen?

– Nem, még nem.

– Ha a fájások rendszeresen ismétlődnek, akkor átmenyünk a kórházba.

Nagyon fáradt voltam, és elaludtam. De egy kis idő múlva megint fölébredtem.

– Jó lenne talán fölhívni az orvost – mondta Catherine.

– Azt hiszem, most már elkezdődött.

Odamentem a telefonhoz, és fölhívtam az orvost.

– Milyen sűrűn jönnek a fájások? – kérdezte.

– Milyen sűrűn jönnek, Cat? – kérdeztem.

– Körülbelül negyedóránként.

– Akkor menjenek át a kórházba – mondta az orvos. – En is felöltözöm, és mindjárt indulok.

Letettem a kagylót, aztán fölhívtam egy garázst a pályaudvar közelében. Taxit akartam rendelni. Sokáig csöngött a telefon, de nem jelentkezett senki. Nagyvártatva valaki fölvette a kagylót, és megígérte, hogy mindjárt elküldi a taxit. Catherine öltözködött. A táskájában össze volt csomagolva minden, amire neki és a kisbabának szüksége lehet a kórházban. Kimentem a folyosóra és felcsöngettem a liftet,

de senki sem mozdult. Lementem a lépcsőn, de odalent az éjjeliőrön kívül nem volt senki. Magam vittem föl a liftet, beleraktam Catherine kofferét, aztán ő is beszállt, és lementünk a földszintre. Az éjjeliőr nyitotta ki az ajtót, s odakünn leültünk a kocsifelhajtóhoz vezető lépcső mellé, a kőlapokra. Vártuk a taxit. A hideg éjszakában csupa csillag volt az égbolt. Catherine-en kitört az izgatottság.

– Csakhogy elkezdődött végre – mondta. – Még egy kis idő, és túl leszek rajta.

– Milyen okos és bátor kislány vagy te.

– Egy csöppet sem félek. De azért nem bánám, ha jönne az a taxi.

Már messziről meghallottuk, mikor jött föl az utcán, égő lámpáival. Befordult a kapu elé, a sofőr föltette a pogyászt, s én Catherine-nek segítettem beszállni.

– A kórházba megyünk – mondtam.

Elkanyarodtunk a szálloda előtt, és nekivágtunk a hegynek.

Én vittem be a koffert a kórházba. Egy asszony ült a pult mögött, aki beírta egy könyvbe Catherine nevét, életkorát, címét, vallását és hozzátartozóit. Catherine azt mondta, hogy felekezeten kívüli, s az asszony vonást húzott ebbe a rubrikába. A Catherine Henry nevet diktálta be Catherine.

– Most fölkísérem magát a szobájába – mondta az asszony.

Liften mentünk. Amikor megérkeztünk, az asszony megállította a liftet, mi is kiszálltunk, és utánamentünk egy hosszú folyosón. Catherine szorosán belém karolt.

– Ez a szobája – mondta az asszony. – Legyen szíves levetkőzni és lefeküdni. Adok egy hálóinget is.

– Hoztam magammal hálóinget – mondta Catherine.

– Jobb, ha ezt veszi föl – mondta az asszony.

Kimentem a folyosóra, és leültem egy székre.

– Tessék bejönni – szólott ki a folyosóra az asszony.

Keskeny ágyán már ott feküdt Catherine, sima, szögletesen kivágott kórházi ingben, melyről az volt az érzésem, hogy durva szövésű vászonból készült. Mosolygott rám.

– Nagyon finom fájdalmaim vannak már – mondta.

Az asszony a csuklóját fogta, s órával a kezében mérte a fájdalmak ismétlődését.

– Ez már jó erős volt! – mondta Catherine. De ezt az arcáról is le lehetett olvasni.

– Hol van az orvos? – kérdeztem az asszonyt.

– Lefeküdt aludni. Ha szükség lesz rá, majd szólok neki.

– Most valamit el kell végeznem Madame-mal – mondta később az ápolónő. – Önnek ismét ki kell mennie a hallba.

Kimentem a hallba. Kétablakos, kopár helyiség volt, sok csukott ajtóval a fal hosszán. Erős kórházzzag terjengett benne. Ültem a széken, a földet néztem, és imádkoztam Catherine-ért.

– Most már be szabad jönni – mondta az ápolónő.

Bementem a szobába.

– Gyere ide, szívem – mondta Catherine.

– Hogy érzed magad?

– Most már nagyon jól, sűrűn jönnek – mondta. Arca eltorzult, de mindjárt el is mosolyodott. – Ez már olyan igazi volt. Nővér, kérem, nyomja rá megint a hátamra a tenyerét.

– Ha úgy érzi, hogy használ, akkor szívesen – mondta a nővér.

– Te pedig menj el, szerelmem – mondta Catherine. – Menj, és egyél valamit. Azt mondja a nővér, hogy ez még nagyon sokáig tarthat.

– Az első szülés többnyire hosszadalmas – mondta az ápolónő.

– Kérlek, hogy menj el, és egyél valamit – mondta Catherine. – Én igazán jól vagyok.

– Még egy kicsit itt maradok – mondtam.

Egy ideig rendszeresen jöttek a fájások, de aztán alábbhagytak. Catherine nagyon izgult. Akármilyen erősek voltak a görcsök, örömmel fogadta őket. Amikor kezdtek megritkulni, csalódottnak látszott, és szégyellte magát.

– Menj, édes szívem – mondta. – Ha te itt vagy, annál inkább érzem, milyen ügyetlen vagyok... – Arca elváltozott. – Végre. Ez már volt valami. Én jó feleséged akarok lenni, és simán és egyszerűen akarok neked gyereket szülni. Kérlek, menj és reggelizzél, szívem, aztán visszajöhetsz. Nem baj, ha nem vagy itt. A nővér nagyon jó hozzám.

– Böven van ideje reggelizni – mondta a nővér.

– Hát akkor elmegyek. Isten veled, szívem.

– Isten veled – mondta Catherine. – Jó reggelit rendelj. Helyettem is egyél.

– Hová menjek itt reggelizni? – kérdeztem a nővért.

– Van itt egy kávéház az utca végén, azon a kis téren. Az már nyitva szokott lenni ilyenkor.

Odakint már hajnalodott. Lementem a kihalt utcán a kávéházig. Ablaka már világos volt. Bementem, és odaálltam a pult elé. Egy öregember töltött nekem egy pohár fehér bort, és elém tett egy brióst. A briós tegnapi volt. Belemártogattam a borba, s egy csésze kávéval ittam utána.

– Hogy kerül ide ilyen korán? – kérdezte az öregember.

– A feleségem vajúdik ideát a kórházban.

– Ja úgy. Akkor minden jót kívánok.

– Kérek még egy pohár bort.

Töltött a palackból, de túltöltötte, úgyhogy egy kevés végigfolyt a bádoglapon. Fölhajtottam a bort, fizettem és elmentem. Odakint az utcán szemetesvödrök álltak a kapuk előtt, és vártak a gyűjtőkocsira. Az egyik vödört körülszimatolta egy kutya.

– Mit keresel, barátom? – kérdeztem, s belenéztem a vödörbe, nincs-e valami benne, amit odaadhatnék a kutyának, de nem volt más a tetején, csak kávéalj és néhány hervadt virág.

– Nincs itt semmi, kutya – mondtam neki.

A kutya átvágott az úttesten, én pedig bementem a kórházba, s a lépcsőházban fölmentem arra az emeletre, ahol Catherine feküdt. Végigsiettem a folyosón, és bekopogtam az ajtaján. Nem jött válasz. Benyitottam a szobába, de nem volt bent senki, csak Catherine koffere az egyik széken, s a pongyolája egy fogasra akasztva, a falon. Kimentem, és körülnéztem a folyosón, hátha találok valakit. Végre jött egy ápolónő.

– Nem tudja, hol van Mrs. Henry?

– Épp most ment be a szülőszobába egy hölgy.

– Hol a szülőszoba?

– Majd megmutatom.

Végimentünk a folyosón. A szülőszoba ajtaja nem volt becsukva; láttam Catherine-t egy asztalon fekve, lepedővel betakarva. Egyfelől a nővér állt, a másik oldalon pedig az orvos, mellette néhány henger alakú tartály. Az orvosnak

gumimaszk volt a kezében, s ahhoz egy cső volt hozzacsatolva.

– Adok magának egy fehér köpenyt, és akkor bemehet – mondta a nővér. – Kérem, jöjjön ide.

Rám segített egy fehér köpenyt, s egy biztosítótűvel összetűzte a hátát.

– Most már be szabad menni – mondta, s én beléptem a szülőszobába.

– Te vagy az, szívem? – kérdezte Catherine megbicsakló hangon. – Egy kicsit lassan megy a dolog.

– Ön Mr. Henry? – kérdezte az orvos.

– Az vagyok. Hogy van a feleségem, doktor úr?

– Nagyon szépen haladunk – mondta az orvos. – Csak azért jöttünk ide, mert itt kéznél van az érzéstelenítő gáz a fájdalmak ellen.

– Most kérem – mondta Catherine.

Az orvos rátette a gumimaszkat Catherine arcára, aztán egy tárcsát forgatott. Láttam, hogy Catherine mélyen és sebesen lélegzik. Aztán ellökte magától a maszkot, s az orvos elzárt egy kis csapot.

– Ez nem volt valami híres, doktor. De az előbb már volt egy nagyon erős görcsöm.

Egészen idegenszerű volt a hangja. Amikor a *doktor* szót kimondta, felcsuklott.

Az orvos mosolygott.

– Most megint kérem – mondta Catherine. Ő maga szorította arcára a gumimaszkat, és lihegve lélegzett. Egy csendes nyögést is hallatott. Aztán visszaadta az álarcot, és mosolygott.

– Ez már valamivel jobb volt – mondta. – Ez már nagyon számít. Ne aggódj értem, szerelmem. Menj el nyugodtan. Menj, és reggelizz meg újra.

– Inkább veled maradok – mondtam.

Körülbelül hajnali három óra lehetett, amikor bejöttünk a kórházba. De Catherine még délben is a szülőszobában feküdt. A fájások megint alábbhagytak. Nagyon fáradtnak és törődöttnek látszott, de még jó hangulatban volt.

– Ügyetlen vagyok, szívem – mondta. – Ne haragudj

rám. Azt hittem, egykettőre túl leszek rajta. Most . . . Most jön egy . . .

Kinyújtotta kezét a maszkért, és rányomta az arcára. Az orvos, miközben elforgatta a tárcsát, figyelmesen nézte Catherine-t. A fájás hamarosan elmúlt.

– Ez sem ért sokat – mondta Catherine. – Már egészen bolondja lettem ennek a gáznak. Pompás dolog.

– Majd viszünk belőle haza – mondtam.

– *Most jön egy!* – lihegte Catherine. Az orvos fordított a tárcsán, és órájára nézett.

– Milyen időközökben jönnek a fájások? – kérdeztem.

– Körülbelül percenként.

– Nem akar ebédelni? – kérdeztem.

– Majd később – mondta az orvos.

– Magának ennie kell valamit, doktor úr – mondta Catherine. – Nagyon szégyellem magam, hogy így elhúzódik a dolog. Nem adhatná közben a férjem ezt a gázt?

– Miért ne? – mondta az orvos. – Ezt a korongot a kettes számig kell elfordítani.

– Értem – mondtam.

A tárcsán mutató volt, amelyet egy korong segítségével mozgatni lehetett.

– *Gyorsan, gyorsan!* – mondta Catherine.

Erősen odanyomta arcához a maszkot. Elfordítottam a korongot a kettes számig, és amikor Catherine letette a maszkot, visszafordítottam a nullára. Nagy jót tett velem az orvos azzal, hogy végre csinálhattam valamit.

– Te csináltad, édesem? – kérdezte Catherine, és megsimogatta a csuklómát.

– Én.

– Milyen jó vagy te.

A sok gáz már a fejébe szállt egy kicsit.

– Én most tálcán felhozatom az ebédemet a szomszéd szobába – mondta az orvos. – Ha szükség van rám, csak szóljanak át.

Nyitva hagyta az ajtót. Mialatt ebédel, átpillantottam néha hozzá. Később lepihent, és rágyújtott egy cigarettára. Catherine kezdett kifáradni.

– Gondolod, hogy sikerül majd világra hoznom ezt a gyereket? – kérdezte.

– Hát persze.

– Olyan nagyon igyekszem. Nyomom, ahogy csak bírom, de nem történik semmi... *Most! Most add ide!*

Két órákor én mentem el ebédelni. A kis kávéházban néhány vendég üldögélt és kávézott. Mások cseresznyepálinkát vagy gyümölcslevet ittak. Leültem, és megkérdeztem a pincért, kaphatok-e valami ennivalót.

– Már nem szolgálunk fel ebédet – mondta.

– Nincs valamilyen kész ételük?

– Legföljebb *choucroute*-tal szolgálhatok.

– Kérek *choucroute*-ot és hozzá sört.

– *Demi* vagy *bock*?¹

– Egy *bock* világosat hozzon.

A pincér nemsokára behozott egy tányér savanyú káposztát, egy szelet sonkával a tetején. A borral pácolt, forró káposztában egy szál kolbász is rejtőzött. Megettem, és sört ittam rá. Nagyon éhes voltam. Fél szemmel a kávéházi vendégeket nézegettem. Az egyik asztalon kártyáztak, a szomszédaim pedig, két férfi, beszélgettek és dohányoztak. A kis kávéház tele volt füsttel. A bárpult mögött, melynél a reggeli kávémat ittam, most három személy foglalatoskodott: ugyanaz az öregember, egy kötényes fiatalember és egy fekete ruhás kövér asszony, aki a kasszában ült és ellenőrizte, hogy mit szolgálnak föl a pincérek. Azon tűnődtem, hogy ennek az asszonynak hány gyereke van, és hogy folytak le a szülei.

Végeztem a *choucroute*-tal, és visszamentem a kórházba. A szemetesvödrök eltűntek, s az utca ragyogott a tisztaságtól. Borús volt az idő, de néha át tudott törni a felhőkön a nap. Liften mentem föl az emeletre, kiszálltam, és megkerestem Catherine szobáját, mert oda tettem be a fehér köpenyemet. Miközben belebújtam és összetűztem a tarkómon, megbámultam magamat a tükörben. Olyan voltam, mint egy szakállas csodadoktor. Innen továbbmentem a szülőszobába, de ajtaja csukva volt, s kopognom kellett. Nem jött válasz. Benyitottam, s ott találtam az orvost

¹ *Choucroute*: savanyú káposzta, káposztafőzelék; *bock*: negyedliteres pohar sör; *demi*: félliteres korsó sör (francia).

Catherine mellett, a nővér pedig a szoba túlsó sarkában tett-vett.

– Megjött a férje – mondta az orvos.

– Édes szívem, nekem van a legjobb orvosom a világon – mondta Catherine olyan hangon, hogy alig ismertem meg. – Itt ül, és mesél nekem, de olyan szépen, hogy azt el sem bírom mondani, és ha nagyon erős a fájás, akkor úgy elkábít, hogy nem érzek belőle semmit. Igazán remek orvos. Maga remek orvos, doktor úr.

– Nem vagy te becsípve, Catherine?

– Nagyon – mondta Catherine. – De ne mondd el senkinek... *Jaj!* – kiáltotta aztán. – *Most! Most adja ide!*

Kikapta az orvos kezéből a maszkot, gyorsan és mélyen lélegzett, s úgy zihált, hogy a belégzőkészülék megkattant. Hosszú sóhaj tört föl belőle, az orvos kinyújtotta kezét a maszkért, és félretette.

– Ez most nagyon nagy volt – mondta Catherine, elváltozott arccal. – És most már nem fogok meghalni. Már túl vagyok azon a ponton, amikor meghal az ember. Örülsz neki?

– Csak ne menj vissza többé arra a pontra.

– Nem én. Pedig nem is félek tőle. De már nem halok bele, szívem.

– Maga nem hal bele, és nem hagyja itt a férjét – mondta az orvos. – Ne is beszéljen ilyen csacsi dolgokról.

– Hát persze hogy nem. Dehogyan halok meg. Nem akarok meghalni. A halál butaság... *Megint jön egy. Gyorsan! Adjátok már ide!*

Később azt mondta nekem a doktor:

– Meg akarom vizsgálni a feleségét. Kérem, hagyjon magunkra néhány percre, Mr. Henry.

– Csak azt akarja megnézni, hogy meddig tart még – magyarázta Catherine. – Utána mindjárt visszajöhetsz, szívem. Ugye, doktor úr?

– Igen – mondta az orvos. – Kiüzenek magáért, ha visszajöhet.

Kimentem a szobából. Végigmentem a folyosón, és benyitottam abba a szobába, ahová Catherine-t befektetik, ha majd meglesz a gyerek. Leültem egy székre és körülnéztem. Amikor ebédelni mentem, vásároltam egy újságot; most ki-

vettem a kabátzsebemből, és olvasni kezdtem. Lámpát kellett gyújtanom, hogy lássak, mert már erősen sötétedett odakint. Egy kis idő múlva abba hagytam az olvasást, eloltottam a villanyt, és néztem, hogy száll le odakint a sötétség. Csofálkoztam, hogy az orvos még nem küldött értem. De talán jobb így neki. Lehet, hogy már terhére voltam egy kicsit. Megnéztem az órámra. Még tíz percet várok. Ha nem jönnek értem addig, akkor úgyis lemegeyek.

Szegény, szegény kicsi Cat. Most fizetned kell az együtt töltött éjszakákért. Beleestél a csapdába. Így bűnhődnek azok, akik szeretik egymást. De azért adjunk hálát Istennek a gázért, mely érzéstelenít. Mit csináltak az asszonyok, amikor még nem ismerték az érzéstelenítést? Mihelyt elkezdődött, a malomkerék alá kerültek szegények. Pedig a terhességet jól viselte el Catherine. Nem volt semmi baja. Még émelygése is alig. Az utolsó percig úgyszólván észre sem vette. De azért mégis ez lett a vége! Senki sem bújhat el a sorsa elől. Ördög vigye ezt az átkozott sorsot! S ha százszor házasok volnánk, az sem változtatna a dolgon. De mi lesz, ha mégis meg talál halni? Nem fog belehalni! Manapság már nem halnak bele a gyerekszülésbe. Persze ezzel áltatják magukat a férfiak. De mi lesz, ha mégis? Nem, nem. Nem hal ő meg, habár most keservesen szenved. Az első szülés mindig hosszadalmas. Nehezen hozza világra gyermekét. Egy idő múlva, ha eszünkbe jut, azt fogjuk mondogatni, hogy nehezen hozta világra a gyermekét, de Catherine majd csóválja a fejét, hogy szó sincs róla, nem is volt olyan nehéz. De mi lesz, ha mégis meghal? Nem szabad meghalnia. Ne bolondozzunk. Nehéz szülése van, de abba még nem hal bele. A természet megmutatja, hogy milyen kegyetlen tud lenni. De majdnem minden első szülés ilyen. Az első szülés a legtöbbször hosszadalmas. De mi lesz, ha mégis meghal? Nem hal meg. Miért halna meg? Mi oka van rá, hogy meghaljon? Csak arról van szó, hogy világra akar jönni egy gyerek, a milánói szép éjszakák mellékterméke. Most bajt csinál, de egyszer túl leszünk rajta, gondját viseljük, talán még meg is szeretjük . . . De mi lesz, ha mégis meghal? Nem hal meg. De mi lesz, ha mégis? Nem halhat meg. De hátha mégis meghal? Akkor mi lesz? Hé, mi lesz, ha mégis meghal, emberek, mi lesz?

Az orvos lépett be.

– Hogy haladnak, doktor úr?

– Sehogy sem haladunk – mondta.

– Hogy érti ezt?

– Szó szerint. Az imént megvizsgáltam a feleségét – és elmondta a vizsgálat eredményét részletesen. – Azóta várom, hátha megindul a szülés. De nem indul meg.

– És mit lehet csinálni?

– Két eset lehetséges. Vagy a magas fogót választjuk, de ez néha roncsol, és nem is veszélytelen, a gyermeknek is megárthat, vagy pedig csinálunk egy császármetszést.

– Nagyon veszélyes műtét a császármetszés? – kérdeztem.

(És mi lesz, ha mégis meghal?)

– Általában azt szokták mondani, hogy semmivel sem veszélyesebb, mint egy közönséges szülés.

– Ön elvállalja a műtétet?

– Elvállalom. Körülbelül egy óráig tart, amíg felkészülünk a műtetre, és összehívatom az asszisztenciát. De lehet, hogy annyi idő sem kell.

– És mit tanácsol, doktor úr?

– A császármetszést. Ha a saját feleségemről lenne szó, akkor is a császármetszést választanám.

– Milyen utóhatása van a műtétnek?

– Semmilyen. Csak egy heg marad utána.

– És a fertőzés veszélye?

– A fertőzés veszélye is kisebb, mintha a magas fogóra fanyalodnánk.

– És mi történnék akkor, ha nem avatkoznánk bele, és minden menne a maga útján?

– Előbb vagy utóbb okvetlenül bele kell avatkozni. Mrs. Henry ereje fogyóban van. Minél hamarabb operálunk, annál biztonságosabb.

– Hát akkor operálja meg minél előbb – mondtam.

– Megyek és kiadom a rendelkezéseket.

Átmentem a szülőszobába. Catherine még mindig az asztalon feküdt, kövéren a lepedő alatt, sápadt arccal, kimerülve. Az ápolónő ült mellette.

– Ugye, megengeded, hogy megcsinálja a műtétet?

– Igen.

– Jaj de jó! Egy óra múlva túl leszek rajta. Már nagyon rám fér, szívem. Egészen össze vagyok törve. *Kérem, adják ide!* De hisz nem működik. *Jaj, ez nem működik!*

– Vegyen mély lélegzetet.

– Azt csinálom. De már nem használ semmit. Nem működik a gép!

– Vegyünk elő egy új gáztartályt – mondtam a nővéremnek.

– Ez a tartály egészen új.

– Már egészen beleőrültem, szívem – mondta Catherine. – De már a gáz sem használ nekem. – Sírva fakadt.

– Jaj, én úgy akartam ezt a gyereket, és nem akartam senkinek gondot okozni, de már egészen össze vagyok törve, és úgy érzem, hogy végem van, és ez a készülék sem működik... Jaj, szívem, már ez sem használ semmit. Azt sem bánom, ha meghalok, csak legyen vége. Kérlek, szívem, kérlek szépen, tedd, hogy vége legyen már. *Most jön! Jaj! Jaj!* – kiáltott föl, aztán zokogva szorította magára a maszkot, és szívta be a gázt. – Nem működik. Nem működik. Nem működik. Ne törődj velem, szívem. Kérlek, ne sírj. Ne törődj velem. Csak össze vagyok törve. Te édes, drágám. Én úgy szeretlek, és most már jó leszek, ne félj. Meglátod, hogy most milyen jó leszek. *Miért nem adnak nekem valamit? Miért nem adnak nekem valamit, ami használ?*

– Most majd én csinálom. Egészen ki fogom nyitni.

– Add már ide!

Egészen átfordítottam a korongot. Catherine nagyot szívtott belőle, és kezével már nem szorította olyan görcsösen a maszkot. Elzártam a gázt, és levettem róla a maszkot. Lassan tért magához, mint aki nagyon messziről jön.

– Ez jó volt, édesem. Jaj, milyen jó tudsz te lenni hozzám.

– De most viselkedj bátran. Máskor ezt nem merem megcsinálni, mert belehalhatsz.

– De én már nem vagyok bátor, édesem. Már letörtem. Összetörték engem. Most már tudom.

– Mindenki így van vele.

– De ez rettenetes! És addig csinálják, míg az ember össze nem törik.

– Egy óra múlva túl leszel rajta.

– Jaj de jó lesz, szívem. De, ugye, nem halok meg?
– Nem halsz meg. Ígérem, hogy nem.
– Mert én nem akarok meghalni, és nem akarlak téged
itthagyni, de most már mindenbe belefáradtam, és érzem,
hogy meghalok.

- Ugyan-ugyan! Mindenki ezt érzi ilyenkor.
- Néha már biztosan tudom, hogy meghalok.
- Nem halsz meg. Nem szabad meghalnod.
- De mi lesz, ha mégis meghalok?
- Én nem hagylak.
- Add ide. Most add ide! *Siess!*

És egy kicsit később:

- Nem halok meg. Nem engedem, hogy elvigyen a halál.
- Persze hogy nem halsz meg.
- Ott leszel velem?
- De végignézni nem bírom.
- Akkor ne nézd, de légy ott velem.
- Igen. Ott leszek elejétől végig.
- Milyen jó vagy te hozzám. Jaj, adjátok ide. Többet
adjál! *Nem használ!*

A hármاسig, majd a négyesig fordítottam a tárcsát. Csak
jönne már vissza az orvos! Félttem, amikor a kettesnél to-
vábbfordítottam.

Nagyvártatva bejött egy ismeretlen orvos. Két nővér kí-
sérte, akik ráfektették Catherine-t egy tolókoksira. Mind-
nyájan kimentünk a folyosóra. A kocsí gyorsan gurult végig
a folyosón, aztán feljött a lift. Egészen a falhoz kellett szo-
rulni, hogy elférjen a tolókocsi. A lift fölemelkedett, aztán
kinyílt az ajtó, kiléptünk rajta, s a gumikerekű kocsí végig-
gurult a folyosón, és be a műtőbe. Meg sem ismertem az or-
vost, sapkával a fején, álarcosan. Még egy orvos volt benn
és néhány nővér.

- *Miért nem adnak nekem valamit?* – mondta Catherine.
- *Adjanak már végre valamit!* Jaj, doktor úr, kérem, adja-
nak valami erőset, amitől jobban leszek.

Az egyik orvos Catherine arcára tette a maszkot. Én az
ajtón át néztem a ragyogóan kivilágított, amfiteátrumszerű
kis műtőt.

– Tessék a másik ajtón oda fölmenni és helyet foglalni – mondta az egyik nővér.

Odafönt a korlát mögött hosszú lócák álltak, és le lehetett látni a fehér műtőasztalra és a szikrázó lámpákra. Megnéztem Catherine-t. Nagyon csendesen feküdt, rajta volt a maszk. Aztán előregurították a hordágyat, s én elfordultam és kiléptem a folyosóra. Két nővér sietett szembe velem a karzat bejárata felé.

– Császármetszés lesz – mondta az egyik. – Mindjárt meg fogod látni, hogy csinálják a császármetszést.

A másik nevetett.

– Milyen szerencse! És épp jókor jöttünk!

Beléptek a karzatra nyíló ajtón.

Egy harmadik nővér is előjött. Ő is sietett.

– Tessék befáradni. Csak menjen be bátran – mondta.

– Inkább idekint várok.

Ő is beszaladt. Én féltem bemenni. Föl és alá járkáltam a folyosón. Kinéztem az ablakon. Már egészen sötét volt, de az ablakból kiáradó fényben láttam, hogy esik az eső. A folyosó végén bementem egy szobába, megálltam egy üveg-szekrény előtt, és az orvosságos üvegek címkéit bámultam. Aztán innen is kimentem, megálltam a folyosón, és néztem a műtő ajtaját.

Egy orvos jött ki az ajtón egy ápolónővér kíséretében. Valamit hozott a két kezében, ami egy frissen nyúzott nyúlhoz hasonlított. Végigsietett vele a folyosón, aztán becsukódott mögöttük egy ajtó. Utánuk mentem, s amikor a szobába léptem, láttam, hogy egy újszülöttel bajlódnak. Az orvos föl emelte a csecsemőt, hogy én is lássam. A sarkánál fogva lógatta és ütögette.

– Hogy van a gyerek?

– Nagyon jól. Ötkilós kisfiú!

Nem éreztem iránta semmit. Mintha semmi közünk sem lett volna egymáshoz. Nyoma sem volt bennem az apai érzésnek.

– Nem is büszke a fiára? – kérdezte a nővér.

Megmosdatták és bebugyolálták valamibe. Nézegettem sötét arcocskáját és sötét kezét, de a csecsemő meg sem mozdult, és nem is sírt. Az orvos mindenfélét próbált vele csinálni, és nagyon idegesnek látszott.

– Nem vagyok rá büszke – mondtam. – Majdnem megölte az anyját.

– Erről nem tehet az ártatlan kis jószág. Nem kívánt fiút magának?

– Nem – mondtam.

Az orvost teljesen lefoglalta a csecsemő. Megint fölemelte a sarkánál fogva, és ütögette. Nem bírtam tovább ezt a látványt. Kimentem a folyosóra. Most már bemehettem volna a műtőbe, de én csak a karzat ajtaján néztem be. Az ápolónővérek, akik a korlátnál ültek, intettek, hogy üljek melléjük. Megráztam a fejemet. Elég volt, amit az ajtóból látni lehetett.

Azt hittem, halott. Halottnak látszott. Az arca, amennyi idelátszott belőle, szürke volt. Odább, a lámpa fénykörében, az orvos éppen összevarrta a hosszú, tátongó, fogókkal szétfeszített, vastag szélű sebet. Egy másik orvos adagolta az altatót; ő is álarcot viselt. Két nővér, ők is maszkosan, adogatták a műszereket. A látvány olyan volt, mint egy rajz, mely a Szent Inkvizíciót ábrázolja. Felvillant bennem, hogy elejétől végig itt lehettem volna, de örültem neki, hogy nem voltam itt. Amikor fölvágták, azt nem bírtam volna végignézni, de most boldog voltam, hogy láthatom, miképpen varrják össze, fürge öltésekkel, mint ahogy a cipészek dolgoznak, húsosan kitüremelő varrattá a sebet. Amikor elkészültek a varrással, visszamentem a folyosóra, és tovább sétáltam ide-oda. Egy idő múlva kilépett az orvos.

– Hogy van a feleségem?

– Jól. Végignézte a műtétet?

Nagyon fáradtnak látszott.

– Csak azt láttam, amikor összevarrták a sebet. Nagyon hosszúnak látszott a vágás.

– Gondolja?

– Azt hiszem. Ki fog simulni a vágás helye?

– Ó, igen.

Később aztán kitolták a tolokocsit, és végigsiettek vele a folyosón a felvonóhoz. Velük mentem én is. Catherine felfelnyögött. Odalent bevitték a szobájába, és ágyba fektették. Széket húztam az ágy lábához, és leültem. Egy ápolónő maradt velünk. Fölálltam, de ott maradtam az ágyánál. A szobában nem égett a villany. Catherine kinyújtotta kezét.

– Hol vagy, édesem? – kérdezte. A hangját alig hallottam, olyan gyenge volt.

– Itt vagyok, édesem.

– Milyen a gyerek?

– Csitt! Nem szabad beszélni! – szólt az ápolónő.

– Fiunk van. Nagy, és kövér, és fekete hajú.

– Egészséges?

– Igen – mondtam. – Nagyon.

Láttam, hogy a nővér csodálkozva néz rám.

– Halálosan fáradt vagyok – mondta Catherine. – És most borzasztóan fáj. Te jól vagy, szerelmem?

– Nagyon jól. Ne beszélj.

– Te nagyon jó voltál hozzám. Jaj, milyen borzasztóan fáj most, szívem. Szép a gyerek?

– Nagyon. Mint egy nyúzott nyúl. Olyan ráncos a képe, mint egy aggastyáné.

– Kérem, hogy menjen ki a szobából – mondta a nővér.

– Mrs. Henrynek árt a beszéd.

– Majd odakint várok – mondtam.

– Menj és egyél valamit, kedvesem.

– Nem vagyok éhes. Kint maradok a folyosón.

Megcsókoltam Catherine-t. Fáradtnak és erőtlennek látszott, és arca még mindig egészen szürke volt.

– Szeretnék magával beszélni – mondtam az ápolónőnek. Kijött velem a folyosóra. Elmentünk az ajtó elől.

– Mi baja van a kisfiúnak? – kérdeztem.

– Maga nem tud semmiről?

– Semmiről sem tudok.

– A gyerek nem élt.

– Halva született?

– Nem bírták a légzést megindítani. Úgy tudom, hogy a köldökszinór a nyaka köré tekeredett.

– És meghalt.

– Meg, szegény. Borzasztó dolog ez. Egy ilyen óriási, erős kisfiú! Azt hittem, már tudja.

– Nem tudtam – mondtam. – De most már menjen vissza a feleségemhez.

Láttam egy széket, s leültem. Egy asztal állt előttem, melynek széléről az ápolónők összecsíptetett jelentései lógtak le. Kinéztem az ablakon, de nem láttam semmit, csak a

sötétséget és a kiszűrődő fényben az eső cseppjeit. Hát ez lett belőle. Egy halott csecsemő. Ezért látszott olyan fáradtnak az orvos. De miért kínlódtak vele még annyit abban a másik szobában? Talán azt remélték, hogy meg tudják indítani a légzést. Nekem nem volt vallásom, de azt tudtam, hogy meg kellett volna kereszteltetni. Csakhogy megkeresztelik-e azt, aki sohasem lélegzett? Ő nem lélegzett. Tehát nem is élt. Kivéve talán Catherine szíve alatt. Ott sokszor éreztem én is, ha rugdalózott. De egy hét óta nem éreztem semmit. Talán már egy héttel ezelőtt megfulladt. Szegény kicsi jószág. Bár csak én fulladtam volna meg úgy, mint ő! Csakhogy én itt vagyok. Élek. Akkor legalább nem láttam volna ezt a sok halált magam körül. Most Catherine-en a sor. Ezt te csináltad, fiam. Te meghaltál. Azt sem tudtad, miről van szó. Nem is volt időd megtanulni. Az ember belecsöppen az életbe. Megmondják neki a szabályokat, de az első alkalommal, ha valami hibán rajtakapják, végeznek vele. Vagy csak úgy ölik meg, minden ok nélkül, ahogy Aymóval is tették. Vagy megfertőzik szifilisszel, mint Rinaldit. De a végén végeznek vele. Ezzel számolni kell. Várj sorodra. Előbb vagy utóbb meghalsz te is.

Egyszer a fronton rátettem egy fadarabot a tűzre. Tele volt hangyával az a fadarab. Amikor lángra kapott, a hangyák előrajzoltak belőle, és először a közepe felé igyekeztek, oda, ahol égett, aztán megfordultak, és a vége felé akartak menekülni. Amikor már nagyon sokan voltak ott, belepottyogtak a tűzbe. Néhányan kimásztak belőle, testük megperzselődött és összezsugorodott, aztán elkezdtek szaladni, és nem tudták, hová. De a legtöbb hangya rajta maradt a lécdarabon, szaladt a tűz felé, megfordult, visszajött, s végül beleesett a tűzbe. Emlékszem, arra gondoltam akkor, hogy ez a világ vége. Micsoda alkalom, gondoltam, Messiássá válni, kivenni a lécet a tűzből, és elhajítani valahová, ahol a hangyák ép bőrrel lemászhatnak a földre. De én nem ezt tettem, hanem elővettem a bádogpoharamat, és ráöntöttem a benne levő vizet a lécre. Azt akartam, hogy a pohár üres legyen, és beleönthessem a whiskyt, mert a vizet mindig utólag szoktam a whiskyhez tölteni. Azt hiszem, az a kis víz csak arra volt jó, hogy az égő lécen a hangyák megfőjenek.

Most pedig ültem a folyosón, és vártam, hátha jön valaki,

és megmondja, hogy van Catherine. A nővér azonban nem jött ki. Egy idő múlva én mentem oda az ajtóhoz, halkán benyitottam, és benéztem a szobába. Elcinte nem láttam semmit, mert a folyosón égtek a villanyok, a szobában pedig sötét volt. Aztán lassan észrevettem az ápolónőt Catherine ágyánál, Catherine fejét, amint a párnán nyugszik, s végül a testét, laposan, a lepedő alatt. A nővér ujját a szájára tette, fölállt, és odajött hozzám.

– Hogy van? – kérdeztem.

– Jól – mondta a nővér. – Nyugodtan elmehet vacsorázni. Aztán visszajöhet, ha akar.

Mentem a folyosón, aztán le a lépcsőn, aztán ki a kórház kapuján, aztán le a sötét utcán, az esőben, a kis kávéházba. Odabent égtek a lámpák, és sok volt a vendég. Nem volt egyetlen üres asztal sem, de aztán előjött a pincér, elvette tőlem vizes kalapomat és kabátomat, és helyet is szerzett egy asztalnál, ahol már ült egy idősebb férfi. Az esti lapot olvasta, és sört ivott. Leültem, és megkérdeztem a pincért, hogy mi az a *plat du jour*.²

– Párolt borjúhús volt, de már elfogyott.

– Nem kaphatnék valami mást?

– Van sonkás tojás, sajtos tojás és choucroute.

– Ebédre is choucroute-ot ettem – mondtam.

– Ez bizony igaz. Így volt. Ön choucroute-ot ebédelt.

Középkorú ember volt a pincér. Kopasz feje búbjára ráfésülte a haját. Barátságosan nézett rám.

– Hát akkor mit parancsol? Sajtos tojást vagy sonkás tojást?

– Sonkás tojást kérek – mondtam. – És sört.

– Egy demi világost?

– Igen – mondtam.

– Emlékszem – mondta. – Délben is azt ivott.

Megettem a sonkás tojást, és megittam a sört. A sonkás tojást kerek tányéron hozták, alul egy szelet sonkát, s a tojást a tetején. Olyan forró volt, amikor eléem tették, hogy az első falathoz egy korty sört kellett innom, nehogy elégessem a számat. Éhes voltam, és még egy adagot kértem a pincértől. Aztán megittam néhány pohár sört, és nem gon-

² Napi étel, menü (francia).

doltam semmire, csak lopva beleolvastam a szemben ülő férfi újságjába. Egy cikk volt benne arról, hogy áttörték az angol frontot. Amikor észrevette, hogy belenézek az újság hátoldalába, asztaltársam összehajtogatta a lapot. Kérhettem volna újságot a pincértől is, de ehhez sem volt erőm. A levegő rossz volt a kávéházban, és meleg. A legtöbb vendég ismerte egymást. Többen kártyáztak. A pincérek sűrűn vitték az italokat. Két férfi lépett be, de már nem kapott ülőhelyet. Ott álldogáltak az én asztalommal szemben. Még egy pohár sört rendeltem. Nem volt semmi kedvem elmenni innen. Ahhoz, hogy a kórházba visszamenjek, még túl korán volt. Megpróbáltam semmire sem gondolni. Igyekeztem megnyugodni. A két vendég még álldogált egy darabig, de amikor látták, hogy senki se mozdul, ők mentek el. Még egy sört ittam. Már egy kis toronyra való gyűlt össze a kerek kartonlapokból az asztalon. Asztaltársam levette szemüvegét, elhelyezte a tokjában, összehajtogatta és zsebre tette az esti lapot, és aztán csak ült, nézelődött a teremben, és szorongatta likőröspoharát. Hirtelen éreztem, hogy most vissza kell mennem. Odahívtam a pincért, fizettem, fogtam a kabátomat, fejembe nyomtam a kalapom, kiléptem az ajtón, s az esőben elindultam a kórházba.

Az emeleten épp szembetalálkoztam az ápolónővel.

– Most hívtam föl a szállodáját – mondta. Valami megrokkant bennem.

– Mi történt?

– Mrs. Henry vérömlést kapott.

– Bemehetek hozzá?

– Még nem. Az orvos van nála.

– Súlyos?

– Nagyon súlyos.

A nővér visszafordult, és becsukta a szoba ajtaját. Megint a folyosón ültem, megsemmisültem. Nem gondoltam semmire. Nem is bírtam gondolkozni. Tudtam, hogy meg fog halni, de imádkoztam, hogy ne haljon meg. „Add, hogy ne haljon meg, Istenem, ne engedd meghalni. Ezentúl minden úgy lesz, ahogy te akarod, csak ne hagyd meghalni. Kérlek, kérlek, kérlek, kérlek, édes Istenem, ne hagyd meghalni. Istenkém, ne hagyd meghalni. Kérlek, kérlek, kérlek, ne hagyd őt meghalni. Édes Istenkém, ne hagyd őt meghalni.

Mondd meg, hogy mit tegyek, és azt fogom tenni, csak ne hagyd őt meghalni. Elvetted a gyereket, de ne hagyd őt meghalni, jól tetted, hogy elvetted, de ne hagyd meghalni őt is. Kérlek, kérlek, édes Istenkém, ne hagyd meghalni Catherine-t.”

A nővér kinyitotta az ajtót, az ujjával intett, hogy mehetek. Bementem a szobába. Amikor beléptem, Catherine nem nézett föl. Odamentem hozzá, és megálltam az ágyánál. Az ágy másik oldalán állt az orvos. Catherine fölnézett rám, és mosolygott. Az ágya fölé hajoltam, és sírva fakadtam.

– Szegény szívem – mondta Catherine, nagyon gyöngéden. Arca hamuszürke volt.

– Meggyógyulsz, Catherine – mondtam neki. – Hamarosan egészséges leszel.

– Meghalok – mondta, aztán várt egy kicsit, és azt mondta: – Gyűlölöm a halált.

Megfogtam a kezét.

– Ne nyúlj hozzám – mondta.

Elengedtem a kezét. Rám mosolygott.

– Szegény szívem. Fogd meg a kezem, ha akarod.

– Meggyógyulsz, Catherine. Tudom, hogy meggyógyulsz.

– Szerettem volna levelet írni neked, arra az esetre, ha valami történik. De nem írtam meg.

– Nem akarod, hogy elhívjam a papot vagy valakit?

– Csak te légy itt – mondta. – És egy kicsit később: – Nem félek tőle. Csak gyűlölöm.

– Nem szabadna ennyit beszélnie – mondta az orvos.

– Jó – mondta Catherine.

– Nem akarod, hogy valamit elintézzek, Cat? Talán hozhatnék neked valamit.

Catherine mosolygott.

– Nem. – És később: – Ugye, ahogy velem voltál, úgy nem leszel soha mással? És, ugye, nem mondod más lánynak azt, amit nekem?

– Soha.

– De azt akarom, hogy jöjjenek utánam mások.

– Nekem nem kell senki.

– Maguk túl sokat beszélnek – mondta az orvos. – Magának árt a beszéd. Jobb, ha Mr. Henry kimegy a szobából.

Inkább jöjjön vissza egy kicsit később. Maga nem hal meg. Ne beszéljen ilyen csacsiságokról.

– Jó – mondta Catherine. – Majd én megyek tehozzád, és veled leszek minden éjszaka.

Nagyon nehezére esett a beszéd.

– Kérem, menjen ki a szobából – mondta az orvos. Catherine rám hunyorított, az arca szürke volt.

– Itt várok az ajtó előtt – mondtam.

– Ne aggódj értem, szerelmem – mondta Catherine –, egy csöppet sem félek. De olyan hitvány és gonosz dolog ez.

– Te édes, drága, bátor.

A folyosón várakoztam. Sokáig kellett várni. Aztán kilépett a szobából a nővér, és odajött hozzám.

– Mrs. Henry állapota súlyos – mondta. – Nagyon aggodom érte.

– Meghalt?

– Nem. De elveszítette az eszméletét.

Úgy látszik, több vérömlést kapott egymás után, és nem bírták megállítani. Bementem a szobába, és vele maradtam, míg meg nem halt. Már nem tért többet eszméletre, és már nem tartott sokáig az egész.

A szoba előtt a folyosón találok az orvossal.

– Van még valami teendőm ma este? – kérdeztem.

– Nincs. Nincs itt már semmi tennivaló. Elvigyem a szalodába?

– Köszönöm. Jobban szeretnék még itt maradni egy kicsit.

– Ilyenkor az ember nem tud mit mondani. Én sem tudom, hogy...

– Nem – mondtam. – Ilyenkor nem lehet mondani semmit.

– Jó éjszakát – mondta. – Nem akarja, hogy hazavigyem?

– Nem, köszönöm.

– Nem volt más lehetőség, higgye el – magyarázta. – A műtét is azt bizonyítja, hogy...

– Ne beszéljünk róla.

– Szeretném magát hazakísérni.

– Nem, köszönöm.

Elindult a folyosón. Én pedig megálltam a szoba ajtajában.

– Még nem szabad bejönni – mondta az egyik nővér.

– Nekem szabad – mondtam.

– Még egy kicsit várjon.

– Menjen innen – mondtam. – Menjenek innen mind a ketten.

De amikor a nővéreket kitessékeltem, és becsuktam utánuk az ajtót, és eloltottam a villanyt, akkor sem történt semmi. Mintha egy szobortól akartam volna elbúcsúzni. Egy idő múlva kimentem a szobából, elhagytam a kórházat, és gyalog indultam haza a szállodába, a szakadó esőben.

A kiadásért felel az Európa Könyvkiadó igazgatója — Felelős szerkesztő: Szíjgyártó László — A szöveget az eredetivel egybevetette Szabó Anna — A fedéldrész Sziráki Endre munkája — Tipográfia: Horváth Tibor — Műszaki vezető: Siklós Béla — Készült: 60 000 példányban, 15,6 (A/5) ív terjedelemben, az MSZ 5601-59 sz. szabvány szerint — EU 42—c—6970 — 68.1246 — Kossuth Nyomda, Budapest

*Ismerni akarja
a világirodalom nagy íróit?*

OLVASSA ÚJ SOROZATUNK — AZ ÍRÓK
VILÁGA — KÖTETEIT!

HEMINGWAY VILÁGA

Ernest Hemingway, az író, a művész már életében a modern világirodalom klasszikusai közé emelkedett: Ernest Hemingway, az ember, pedig népszerűségben, mítoszteremtő erőben a *Búcsú a fegyverektől*, az *Akiért a barang szól*, *Az öreg halász és a tenger*, valamint a felejtethetetlen novellák hőseivel vetekedett. A legendák, melyek alakja köré fonódtak, egy látványosan-tragikus szerepjátszás, közéleti produkció eredményei. Ám sokszor éppen ezek takarták el az igazi Hemingwayt: a külsőségek védőpáncélja mögé rejtőző érzékeny, nagy író, akinek művei az emberi helytállás legszebb ódáái közé tartoznak, s aki a halál árnyékában élő ember földi programját akarta megfogalmazni.

Ebben a kötetben — az Európa Könyvkiadó új sorozatának első darabjában — Sükösd Mihály fogja vállaltóra az Életet és a Művészetet, az Embert és a Művészt. Hemingway vall a lapokon magáról: az ő bonyolult világába vezeti be az olvasókat ez a könyv, mely gazdag fényképanyagot is tartalmaz.

Kb. 112 oldal, fűzve, kb. 10,— Ft

Az irodalomnépszerűsítés olvasónak és szakembernek is érdekes eszközét kívánjuk megteremteni új sorozatunkkal, az

ÍRÓK VILÁGA-val.

Gazdag foto-dokumentációval készül a világirodalom nagy íróit népszerűsítő sorozat. A kötetek összeállítását kitűnő magyar, esetenként külföldi szakemberek igényes, olvasmányos stílusban végzik. A bemutatni kívánt író megszólaltatása, szövegeinek, önéletrajzi és alkotóműhely-vallomásainak idézése, felhasználása, beépítése az esszébe, tanulmányba — ez a módszere az *ÍRÓK VILÁGA* köteteinek.

A sorozat célja: egy-egy alkotó és életműve közelhozása az olvasóhoz, a művek emberi, művészi hátterének megvilágítása és tárgyi adatok, tények közlése is. Ezt szolgálja a kötetek bő fényképanyaga mellett az íróra és művekre vonatkozó bibliográfia.

Előkészületben :

THOMAS MANN VILÁGA (Pók Lajos munkája)

Az utóbbi évek egyik legnagyobb könyvsikere világszerte:

Bellow: Herzog

című regénye

Részletek a műről írt kritikákból:

„Saul Bellow *Herzogja* az egész világon, nálunk is nagy könyvsiker. És »nagy realizmus«, noha az író egymásra rétegezi az időt, a hős olykor »képtelenül« viselkedik (levelet ír mindenkinek, egyet sem küld el senkinek), néha tisztán látja az emberiség nagy ügyeit, és a saját dolgaiban nem képes eligazodni.”

Nők Lapja, Gyenes István

„Izgalmas, érdekes figura ez a Herzog. Gyenge és erős. Szuperintelligens és ostobán esendő. Egyszóval: ember. Művészi szempontból is igen izgalmas, eredeti Bellow-regény. Szerkezete látszólag kötetlen, szinte asszociációs láncolatok sokasága — s rendkívül tudatos, egységes, ökonomikus alkotás. Értelemre ható s gazdagon érzelmi egyaránt. Pontosabban: sok szólamú alkotás.”

Népszava, G. I.

Styron: Házam lángra gyullad

Vélemények a könyvről:

„William Styron személyében a modern amerikai irodalom egyik legérdekesebb képviselőjét ismerheti meg a magyar olvasó. A *Házam lángra gyullad*, voltaképp két főszereplő személye körül játszódik: egy nagy tehetségű, elzüllött festőművész és egy romlott milliomos körül. Bár Olaszország a regény színhelye, a háttérben mindig élénk vetítődik Amerika délvidéke.”

Magyar Nemzet

„Úgy véljük, Styron műve az utóbbi évtizedek legjobb, legmaradandóbb regényei közé tartozik. Már az első oldalakon magával ragad bennünket a törőlmetszett nagyepika ellenállhatatlan sodrása: sorról sorra újabbnál újabb mozzanatok tartogat számunkra a szerző, a végsőkig felcsigázza érdeklődésünket, menthetetlenül belefeledkezünk a műbe.”

Magyar Szó

„Mivel nem akarjuk elrontani azok szórakozását, akik krimiként veszik kezükbe Styront, nem áruljuk el, ki a gyilkos. Csak annyit: a tettes nem bűnös, mert az áldozat nem áldozat. A nyomozó-elbeszélő kibicként figyel két embert: két barátját. Hangsúlyozott átlagpolgár ő, aki általában csak kibice (vagy áldozata) lehet végleges eseményeknek. Két barátja viszont a szó lehető legrosszabb értelmében véve tetterős.”

Kisalföld, Lóránd Imre

Autóbusz és iguana

Koroknai Zsuzsa kritikájából (*Élet és Irodalom*):

„Ezt a *Mai amerikai elbeszélők* alcímmel megjelent antológiát valóban érdemes elolvasni. Ritkán található egyetlen kötetben ennyi kiváló novella, mint ebben. Újabb bizonyságaként annak a már ismert, de talán kellően még fel sem becsült ténynek, hogy a modern amerikai széppróza mostanában a rendkívül erőteljes fellendülés jeleit mutatja.”

A Népszavában írja G. I.:

„A szorongás. Leginkább ezt a címet adtam volna a legújabb amerikai elbeszélő kötetnek. Már az első novella pontosan jellemzi az egész kötet alaphangját. Henry Miller néhány oldalas kis írásában — egy hollywoodi éjszaka részleteit írja le. Minden üres, ostoba és lélektelen, s az egész este — a fényreklámokkal és hirdetésekkel együtt — olyan, mint egy striptease. »Szent Vitus koreográfiájában — vásári színvonalon« Tennessee Williams *Az iguána éjszakája* című novellájában három ember vergődik a Costa Verde Szállodában. Fülledt, kibírhatatlan mexikói éjszaka. Kínlódnak-vinnyognak az ösztönök — akárcsak a megkötözött iguana a lépeső alatt.”

Izgalom — történelem!

Pozner: Az őrjöngő

„Roman von Ungern-Sternbergről, a »véres báró«-ról, a balti rablólovagok utódjáról, aki — japán megbízásból — a Távol-Keleten harcolt a fiatal szovjetország és a kínai forradalmárok ellen, szól az orosz származású francia író regénye. Hősének nemcsak borzasztó tetteit mutatja meg, hanem igyekszik a lelkébe is behatolni. Hiteles képet fest a szerző a Revalban született, volt cári tisztről, aki végül is a mongolok és a kínaiak császára szeretett volna lenni, új Dzsingisz kán, aki kiirt mindent és mindenkit a földről, ami és aki nem tetszik neki.”

Ország-Világ, A. G.

„Az őrjöngő agyrémnek, örült vállalkozásnak a regénye. Az író mesterien rajzolja meg a »véres báró« már-már valószínűtlen alakját, aki Dzsingisz kánnak képzei magát a XX. században, a nagy szocialista forradalmak korszakában. Vér és tűz kíséri hadjáratát, olyan kegyetlenségek, amelyek európai ember számára csak a második világháború alatt és után váltak hihetővé.”

Munkásőrség

„Az elmúlt évtizedekben szinte új műfaj keletkezett az irodalomban, az úgynevezett életregény. Ilyesfajta életregény Pozner könyve is — mesteri, izgalmas megfogalmazásban. Kitűnő könyv Pozner regénye. Nemcsak »témáját« ismeri jól, de megvan benne az egyik legfontosabb írói adottság: a képi látás. Korismerete, történelmi jártassága — lenyűgöző.”

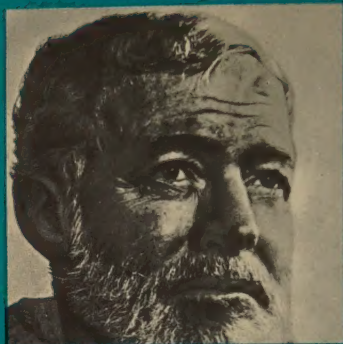
Népszava, H. M.

Az *Európa Zsebkönyvek* sorozatában jelent meg:

Druon: Zeus emlékiratai

A *Kritikában* olvastuk a műről:

„Maurice Druont, aki ebben az évben lett akadémikus, a magyar olvasóközönség is ismeri, műveinek jó részét magyarra is lefordították. 1948-ban Goncourt-díjat nyert. A mítosz aktualizálása gyakori századunk irodalmában. Gondoljunk csak Thomas Mann *Józsefére*, Cocteau, Anouilh, Sartre egyes darabjaira, Gide *Theseusára*. Ezekben a művekben az író analógiát keres a mitológiai hős és kora emberének sorsa között. Zeus a könyv végén így fejezi be mondókáját: »folytatom majd történetemet, amely egyben a tiétek is«. Az istenek és istennők emberi módon gondolkoznak, cselekednek, tetteik és viszonyaik az emberi tettek és viszonyok forrásai, előképei. A bölcs, rokonszenves, vérbő Zeus, aki megbünteti a rosszakat, megjutalmazza a jókat, szeret axiómákban gondolkodni, mint Druon. Tanult az emberiség gondolkodóitól: »Aki elfogadja a sorsot, azt vezeti, aki hadakozik ellene, azt vonszolja«, »a természet az ember számára a bölcsesség iskolája« és így tovább. A mondanivalót végül is ezek az anekdoták, aforizmák képviselik a maguk gyakorlatias, emberséges életbölcsességével.»

ERNEST HEMINGWAY

BÚCSÚ A FEGYVEREKTŐL

Ernest Hemingway az első világháborúban önkéntesként szolgált az olasz hadseregben, s 1918-ban, tizenkilenc éves korában Fossalta di Piavénál súlyosan megsebesült a fején és a térdén az olaszok caporettoi veresége és visszavonulása után. Ebből az élményéből született egy évtizeddel később a világirodalom egyik legmaradandóbb háborús regénye, a *Búcsú a fegyverektől*. Hőse, Frederic Henry, az olasz hadseregben szolgáló amerikai szanitéc-hadnagy éppoly önélet-rajzi alak, mint a Hemingway-hősök nagy része. A romantikus szerelmi csemények sorába ágyazott, magával ragadó szerelmi történet — amelyről Thomas Mann azt írta, hogy „nagy egyszerűséggel és igazsággal írt könyv, igazán férfias könyv, új hangú mestermű” — ma már a húszadik század klasszikus művei közé tartozik, s a legjelentősebb háborúellenes művek egyike. A rendkívül plasztikus, tömör, érett írásművészettel megalkotott regény cselekménye ugyanis félreérthetetlenül kifejezi azt is, amit az író szavakban nem fogalmazott meg: a *kiábrándulást* a nagyhangú háborús célokból, a romantikus-heroikus eszményekből, s a *vádat* a gyilkos, háborúzó társadalom ellen — a béke, a szerelem, az élet nevében.

EURÓPA ZSEBKÖNYVEK

Megjelent:

Druon:

Zeusz emlékiratai

Pozner:

Az őrzőngő

Rigby:

A domb

Čapek:

Az ellopott gyilkosság és más bűnügyi történetek

Greene:

A csendes amerikai

Dürrenmatt:

Az ígéret

24 izgalmas novella I—II.

Ehrenburg:

Moszkvai sikátor

Maltz:

A tüzes nyíl

Stefan Zweig:

Érzések zűrzavara

Lambert:

Húszezer rabló

Venturi:

Germán vakáció

Autóbusz és Iguána

(Mai amerikai elbeszélők)

Dahl:

Szuperpempő

Moravia:

A közönyösök

Boulle:

Híd a Kwai folyón

Capote:

Hidegvérrel

Bates:

Bíbor sivatag

Beauvoir:

Képek, káprázatok

Remarque:

Szerelem és halál órája

Előkészületben:

Fitzgerald:

Az ólomkristály

EURÓPA KÖNYVKIADÓ